Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు

మాతృమందిరము

రాజమహేంద్రవరము, 1920

Record no. 364

Vēṅkaṭa Pārvatīśvarakavulu

Mātṛmandiramu

Rājamahēndravaramu, 1920

Record no. 364

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు.

మాతృమందిరము / వేంకట పార్వతీశకవులచే రచియింపఁబడినది, అయ్యగారి నారాయణమూర్తిచే సంపాదింపఁబడినది.- 1. కూర్పు.- రాజమహేంద్రవరము : శ్రీవిద్యానిలయముద్రాక్షరశల, 1920.

(11), 314 p., (5) leaves of plates. :ill., port. ;20 cm.
Record no. 364

Vēṅkaṭa Pārvatīśvarakavulu.

Mātṛmandiramu / Vēṅkaṭa Pārvatīśakavulacē raciyimpam̐baḍinadi, Ayyagāri Nārāyaṇamūrticē sampādimpam̐baḍinadi.- 1. kūrpu.- Rājamahēndravaramu : Śrīvidyānilayamudrākṣaraśala, 1920.

(11), 314 p., (5) leaves of plates. :ill., port. ;20 cm.
Record no. 364

35 mm microfilm
Image placement: IA (IIA) IB IIB Date filming began:

సారస్వత నికేతనము

వేటపాలెం

పుస్తకము పేరు [illegible]

గ్రంధకర్త [illegible]

పుస్తకము సంఖ్య 10551

రాజా రామమోహనరాయ్ లైబ్రరీ ఫౌండేషన్ కలకత్తావారి గ్రాంటుతో బైండింగ్ చేయబడినది

10552

Saraswata Niketanam, Vetapalem.

Book No 10552 ClassNo.

This book should be returned on or before the date last noted below.

23-6-64

మాతృమందిరము

వేంకటపార్వతీశ్వరకవులచే

రచియింపబడినది.

105.5.2

అయ్యగారి నారాయణమూర్తి బి. యే. బి. యల్ గారిచే

సంపాదింపబడినది.

మొదటికూర్పు 2500.

శ్రీవిద్యానిలయముద్రాక్షరశాలలో

ముద్రింపబడినది.

1920

వెల 1—8—0

[illegible] —

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము,
రాజమహేంద్రవరము.

FOR COPIES APPLY TO :—
The President,
A. P. G. Nilayam,
Rajahmundry.

మాతృమందిరము.

ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల సంచాలకులు.

FOREWORD

—oOo—

The series of novels under the designation of 'ANDHRA PRACHARINI GRANDHAMALA' is well-known to the Telugu public. Twenty-four books have hitherto been published in this series and some of them were prescribed as Text-books for certain public examinations. We have to congratulate the organisers of this series and their noble patron M. R. Ry. Addepally Lakshmanaswamy Naidu Garu whose liberal help has enabled the series to appear in an improved form in spite of the scarcity of paper.

Though many of the books published in this series are either translations or adaptations of Bengali or Canarese novels, there are a few that claim to be original and the present book is one of them. The present novel called 'MATHRUMANTHIRAMU' or 'the Abode of the Mother' is the 24th of the series. The purpose of the authors seems to be to depict their Mother-country—, the land of the Andhras in all its phases, as

it appears to a patriot of the present day. It is mainly a social novel with an admixture of romance and mysticism. In mixing all these elements the authors seem to have followed some of the modern Bengali writers of fiction who have developed a peculiar school of their own. The interest of the main plot is enhanced and kept up to the last by the introduction of various sub-plots which invariably add to the romance and mysticism of the main story. The novel has a moral to preach. It has attempted by painting several characters in variegated hues to preach the virtues of temperance, purity, universal brotherhood, patriotism and love of religion. I wish the public will extend their patronage to the Authors and the publishers who have attempted to chalk out a new line in the field of Telugu Fiction.

K. V. Lakshmana Rao, M. A.
(Dewan of Munagala.)

Egmore
9-7-20

The Braun Industrial Mission Printery, Rajahmundry.

రాజపోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతిసూర్యారావు బహద్దరువారు, శ్రీపిఠాపురమురాజావారు, పిఠాపురము.

,, శ్రీరాజా వేంకటాద్రిఅప్పారావు బహద్దరువారు ఉయ్యూరువగైరా యెస్టేట్ల జమీందారుగారు, నూజవీడు.

,, శ్రీరాజానాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరువారు, జమీందారుగారు, మునగాల.

,, శ్రీరాజా బలుసు బుచ్చిసర్వారాయఁడు బహద్దరువారు, కపిలేశ్వరపురము కోరుకొండ వగైరా యస్టేట్ల జమీందారుగారు, కపిలేశ్వరపురము.

,, శ్రీరాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావు బహద్దరువారు, జమీందారు, ఉర్లాం.

,, శ్రీరాజా సురభి లక్ష్మారావుబహద్దరువారు, రాజా ఆఫ్ జటప్రోలు.

,, శ్రీమంతు రాజా యార్లగడ్డ అంకినీడుప్రసాద్ బహద్దరు బి. ఏ. గారు, కుమారరాజావారు, చల్లపల్లి.

,, శ్రీరాజా యినుగంటి సూర్యప్రకాశరావుగారు, ఉండూరు.

,, శ్రీకలిదిండి వేంకటరామరాజుగారు, భీమవరము.

,, శ్రీకొప్పూరి సూర్యనారాయణరెడ్డిగారు, జమీందారు, కాకినాడ.

,, శ్రీకర్రి చినవేంకటరెడ్డిగారు, మర్చంటు, రంగూన్.

రాజపోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ శ్రీరాజా వత్సవాయి వేంకటసుభద్రయ్యమ్మ జగపతిబహద్దరు జమీందారిణీగారు, తుని.

పోషకులు

మ. రా. రా. శ్రీ దివాన్ బహదూర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణ మూర్తి నాయఁడుగారు, కాకినాడ.

,, వాడ్రేవు వేంకటరత్నము పంతులుగారు, పిఠాపురం.

,, ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు, అనపర్తి.

,, చోడిణమురాజు వేంకటరమణారావు పంతులుగారు, మొఖాసాదారు, తణుకు.

,, సారంగు సోమసుందరరావు పంతులుగారు, బి. యె. తణుకు.

,, మల్లెల శివరామకృష్ణయ్యగారు, ప్రొప్రయిటరు, రాయపూడి.

,, బందా సూర్యనారాయణగారు. బి. యే. ఏలూరు.

,, వెగ్గిరాల దేవళరాజుగారు, ప్రొప్రయిటరు, ఏలూరు.

అభినందనము

దూరదేశమునందుండియు మాతృదేశాభిమానమును వెల్లడించుచు నాంధ్రలోకమునకంతకు నాదర్శప్రాయులై తమజాతీయమగు ధర్మమును సంపూర్ణముగ నిర్వహించుచున్న భారతపుత్రరత్నములగు నీక్రింది రాజపోషకులకును, బోషకులకును మాకృతజ్ఞతాభినందనముల నర్పించుచున్నారము. ఇట్టిస్వధర్మనిరతులకు సర్వేశ్వరుఁడు చిరాయురారోగ్య భోగభాగ్యములం గూర్చుఁగాక !

రాజపోషకులు

మ. రా. శ్రీ కోనాల చినవేంకటరెడ్డిగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ ముత్యాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ వనచర్ల సత్తెయ్యగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ బత్తుల బసవయ్యగారు, రాజమండ్రి.

పోషకులు

మ. రా. శ్రీ పండ్రాజు వీర్రాజుగారు, కాకినాడ

మ. రా. శ్రీ కొవ్వూరి వేంకటరెడ్డిసోదరులు, పిట్టలవేమవరం

మ. రా. శ్రీ కర్రి పల్లారెడ్డిగారు, మారుటేరు.

మ. రా. శ్రీ తేతల గంగిరెడ్డి సోదరులు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ అజ్జి పెంటయ్యగారు, నరసాపురము.

మ. రా. శ్రీ టి. యల్ నరసింహారావుగారు, మారుటేరు.

మ. రా. శ్రీ రామదేవు ఆదినారాయణగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ మామిడి ఆదినారాయణగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ కర్రి వేంకటరెడ్డిగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ చిర్ల అమ్మిరెడ్డిగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ చిత్తూరు నారాయణస్వామిగారు, రంగూన్.

మ. రా. శ్రీ సి. హెచ్. వి. సుబ్బారెడ్డిగారు, మారుటేరు.

మ. రా. శ్రీ పులగం వెంకన్నగారు, మారుటేరు.

రాజపోషకులు

మ. రా. శ్రీ గుత్తుల నాగయ్యగారు, శానపల్లిలంక.
అమలాపురం తాలూకా, గోదావరి జిల్లా.

ఉపోద్ఘాతము

ఈ మాతృమందిరము భౌతికప్రపంచమునఁ బ్రతిబింబించుచున్న భావనాప్రపంచమునందలి పవిత్రచిత్రమందిరము. ఇందలి ప్రబోధానందస్వామి స్వాభావికస్వరూపముచే సాక్షాత్కరించుచున్న సనాతనవిజ్ఞానమయదివ్యమూర్తి. భౌతికప్రపంచమునకును భావనాప్రపంచమునకును గలిగిన బింబప్రతిబింబసంఘటనసమయమునందే యిందలి యితివృత్తము సుప్రకాశితమయ్యెను. ఆజాగ్రదానందస్వప్ననేపథ్యమునుండియే యిందలి పాత్రములు వెలువరింపఁబడినవి. ఆసమయమునందే "అహింసాపరమోధర్మః — ఆత్మవత్సర్వభూతాని — పరోపకారార్థమిదంశరీరమ్" అనునీ మొదలుగాఁగల దివ్యశ్రుతులు వినఁబడినవి. అవియే మాతృమందిరమునందంతటను బ్రతిధ్వనించుచున్నవి. ఆదివ్యధ్వనులను బ్రదర్శింపవలయునను నుద్దేశముచేతనే మేమిక్కార్యమునకుఁ గడంగితిమి. ఆంధ్రదేశభాషాభిమానులగు మాసోదరులందఱును మాకార్యమునందలిమంచిచెడ్డలమాట యెట్లున్నను మాయుద్దేశమాత్రము సమంజసమైనదనియైన గ్రహింపఁగలిగినచో మేము కృతార్థులమగుచున్నారము. ఆయానందమే మమ్మెల్లవిధములఁ గార్యదీక్షాపరతంత్రులం గావించి పురోభిగమనమునకుఁ బ్రోత్సాహముం గూర్పఁగలదని విశ్వసించుచున్నారము.

అక్షరరూపవిలసితం బగునీమాతృమందిరము—మాతృదేశ మగుమాతృమందిరము నవనవానందవిలసిత మగుచున్నయిక్కాలమున నవనవోన్మీలితనయనసన్నిధానమునఁ బ్రదర్శింపఁబడినది. ఆంధ్రసోదరు లందఱు నీపరమార్థమునుగ్రహించి మాతృదేశమును నానందమందిరముగఁ జేసికొనుట కెల్లవిధముల స్వధర్మనిరతులై ప్రయత్నించెదరుగావుతమని నిరంతరము నాకాంక్షించుచున్నారము.

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు.

సూచిక

ఆంధ్రవిదుషీరత్నములగుమాసోదరీమణులలో నెవ్వరైన స్వకపోలకల్పితంబులగు సాంఘికసాంసారిక చారిత్రికాదిపద్ధతుల ననుసరించి రచియించిన నవలలను మాకంపినచో వందనపూర్వకముగ నందుకొని గ్రంథగుణగౌరవముల ననుసరించి బహుమానపురస్సరముగఁ బ్రకటింపఁదలఁచియున్నారము.

అ. లక్ష్మణస్వామి,
అధ్యక్షుఁడు.

విజ్ఞప్తి

ఆంధ్రమహాజనులారా !

దేశభక్తిపూరితమగు నీమాతృమందిరము నాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయమున కిరువదినాలుగవపుష్పముగఁ బ్రకటించితిమి. దేశభాషాభిమానులసమాదరప్రోత్సాహములచే నింకను నిట్టియుత్పాద్యంబులును, దేశభక్తివిలసితంబులు నగునవలలను గ్రమక్రమముగఁ బ్రకటింపవలయు నని ప్రయత్నించుచున్నారము. ఈగ్రంథనిలయము రాజమహేంద్రవరమునకు మార్పఁబడినదిమొదలుగ నీయుద్యమమునందలియభిమానముచే స్వార్థత్యాగబుద్ధితోఁ బాటుపడి పనిచేయుచు నీనిలయమున కైదాఱువందలమంది చందాదారులను గూర్చుటయే కాక నైదుగురు రాజపోషకులను, బదుముగ్గురుపోషకులను జేర్చినిరంతరమును నిలయాభివృద్ధిసేయఁ గాంక్షించుచుమాయుద్యమమున కెల్లవిధములఁ బ్రోత్సాహముం గూర్చుచున్న దేశభాషాభిమానమాననీయులును, సత్కార్యదీక్షాపరాయణులునగు మ. రా. రా. శ్రీ కాలనాథభట్లలక్ష్మీనారాయణసోమయాజులుగారికి మాకృతజ్ఞతాభివందనము లాచరించుచున్నారము.

ఈగ్రంథనిలయమునకు రాజపోషకు లగుటయేగాక నిలయమునం దభిమానముచే మఱియునురాజపోషకులను బోషకులను జేర్పించి నిలయాభివృద్ధి కెల్లవిధములఁ జేయూఁతనొసంగి దేశభాషాభిమానములఁ గార్యరూపమునఁ బ్రదర్శించుచున్న మన్మిత్రులగు శ్రీయుత కర్రిచిన వేంకటరెడ్డిగారికి మేమెల్లవిధములఁ గృతజ్ఞులమైయున్నారము.

రంగూన్ ప్రధానన్యాయస్థానమున భాషాంతరీకరణోద్యోగులుగానుండి ఆంధ్రమహాజనసంఘసభ్యులుగనున్న మ. రా. శ్రీ కె. ముత్యాలశెట్టిగారును, మ. రా. శ్రీయమ్. సుబ్రహ్మణ్యముగారును

మా యుద్యమమునకుఁ బ్రోత్సాహకరముగ రంగూను నగరమున నమూల్యమగు సాహాయ్యముం జూపుటయేకాక నిలయాభివృద్ధి కుపకారకముగ నొకనాటకప్రదర్శనమునకు వచ్చునాదాయమునొసంగెదమని తమయుదారప్రేమభావమును వెల్లడించి వాగ్దానముం గావించియున్నారు. ఇట్టి దేశభాషాభిమానమాననీయులగువారికిఁ బరమేశ్వరుఁ డాయురారోగ్యములొసంగి యింకను నిట్టిసత్కార్యములం గావించు సత్స్వభావము నొసంగుఁగావుతమని సర్వేశ్వరుని బ్రార్థించుచున్నారము.

శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరునియుదారసాహాయ్యమున బొంబాయి చిత్రకళాశాలయందు విద్యాభ్యాసముంగావించుచున్న రాజమహేంద్రినగరనివాసులగు శ్రీయుత చేమకూర భాష్యకారులుగారీమాతృమందిరమునందలిచిత్రపటముల యథానుకూలముగనతిమనోహరముగ వ్రాసియిచ్చి తమమాతృదేశమునందలిచిత్రరచనాలోపమునుదీర్చియున్నారు. ఇట్టిచిత్రలేఖనానిపుణులగువీరింకనునామహారాజుసాహాయ్యముచే విద్యాభివృద్ధిఁగాంచి యాంధ్రదేశమునందేకాక భారతవర్షమునందంతటనుప్రసిద్ధచిత్రకళావిశారదులుగ వన్నెకెక్కునట్లు జీవదయాపరుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు వీరి నాశీర్వదించుఁగాక!

మాయుద్యమమున కెల్లవిధములఁ దోడుపడుచు నిలయము నెడలఁ బరమాదరాభిమానములంజూపుచున్న మారాజపోషకులును, పోషకులును, జందాదారులును, భాషాభిమానులగు నాంధ్రసోదరులందఱును భాషాసేవసేయుచున్న యీగ్రంథనిలయమున కితోధికాభ్యుదయపరంపరలంగూర్చెదరుగాకయని నమ్ముచున్నారము.

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు.

శ్రీరామచంద్ర.

అనుస్మరణము

శ్రీనిధానంబు, నిర్మల ♦ ప్రేమధాని,
శాంతిధామంబు, సౌఖ్యవి ♦ శ్రాంతిసీమ,
జ్ఞానధనపేటి, నిస్తులా ♦ నందవాటి
మాకు ముమ్మాటికిని మాతృ ♦ మందిరంబె.

నాఁడు బ్రహ్మ దివ్యవీ ♦ ణాముఖమున
నభినవప్రేమరస మొల్క ♦ నట్టిచోటు;
తపసి వాల్మీకి కవితామృ ♦ తస్రవంతి
నాదికావ్యంబుఁ దేలించి ♦ నట్టిచోటు;
మహితవిజ్ఞానధనులైన ♦ మౌను లెల్ల
నాగమాంభోధి మథియించి ♦ నట్టిచోటు.
నరుఁడు తరియింపఁ గరుణించి ♦ పరమపురుషుఁ
డాత్మతత్త్వంబు బోధించి ♦ నట్టిచోటు,
అజ్ఞులకు విజ్ఞులను జూపు ♦ నట్టిచోటు,
అనదలకు నాధ్యులను జూపు ♦ నట్టిచోటు,
అన్నలకుఁ దమ్ములను జూపు ♦ నట్టిచోటు,
అందఱకు నాత్మనిలయమై ♦ నట్టిచోటు,

చనవు గలచోటు, ప్రేమచేఁ ♦ దనరుచోటు
మహితమహిమాన్వితము మాతృ ♦ మందిరంబె—

* * * * *

జనని! నీసన్నిధియె మాకు ♦ స్వర్గలోక
మమ్మ! నీమాట మాకు వే ♦ దాక్షరంబు
తల్లి! నీసేవయే మాకుఁ ♦ దారకంబు
మాత! నీప్రేమ మాకాత్మ ♦ మంగళంబు—
అడుగుఁదమ్ముల మడుఁగులై ♦ యంబునిధులు
నిన్ను సేవించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
అమృతపూర్ణకుంభంబులై ♦ యంబుదములు
నిన్నుఁ దేలించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
కేళికాసౌధసీమలై ♦ శైలతతులు
నిన్ను నలరించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
తావిక్రొవ్విరిసజ్జలై ♦ తీఁగములు
నిన్నుఁ బూజించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
దివ్యగంధంబులై కమ్మ ♦ తెమ్మెరలును
నిన్ను మెప్పించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
రమ్యదీపంబులై దివ్య ♦ రత్నములును
నిన్ను వెలయించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
పక్వఫలభాజనంబులై ♦ పాదపములు
నిన్నుఁ దనియించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
భావగీతంబులను సర్వ ♦ జీవతతులు
నిన్నుఁ గీర్తించుచున్నవి ♦ కన్నతల్లి!
అఖిలలోకలోకేశ్వరి ♦ వైననీదు

కొలువు చేరనివా రెందుఁ ♦ గలరు తల్లి!—
జనని! నీసేవ లేక జీ ♦ వనము లేదు;
తల్లి! నీప్రాపు లేక స్వా ♦ స్థ్యంబు లేదు;
అమ్మ! నీ పెంపులేక సౌ ♦ ఖ్యమ్ము లేదు;
దేవి! నీదయ లేక నే ♦ దియును లేదు—
కష్టదుస్తరగహనమా ♦ ర్గముల నలసి,
కరుణరసవాహినీతరం ♦ గముల నీఁది,
విలులితాశాప్రభంజన ♦ ములను దూలి,
ఘనతరాభిమతాద్రిదు ♦ ర్గములఁ బ్రాఁకి
తిరిగితిమి గాని యిందాఁకఁ ♦ దెలివి దప్పి
సన్నిధిఁ గనఁజాల మైతిమో కన్నతల్లి!
ఇష్టవస్తువు లెల్ల నీ ♦ విచ్చుచుండ
నందికొనఁజాల మైతిమో ♦ యఖిలజనని!
నిష్ఠురనినాదములను సం ♦ గీతరవము
వినఁబడునఁటమ్మ నీచెంత ♦ విశ్వజనని!
తీవ్రకోపాగ్నిలో శాంత ♦ దీపకళిక
కనఁబడునఁటమ్మ నీపొంతఁ ♦ గన్నతల్లి!
అనుపమప్రేమభిక్షంబు ♦ నందఁగోరి
వెడలి వచ్చితి మమ్మ నిన్ ♦ వెదకికొనుచు
నాత్మసంతాన మైన మ ♦ మ్మాదరించి
దేవి! కరుణించి యాశీర్వ ♦ దింపు మమ్మ!—

* * * * *

తల్లి! నిన్నుఁ దలంచి ♦ ధర్మంబుఁ దలఁచి
కష్టంబు సుఖముగాఁ గడపి వచ్చితిమి.

చౌర్యవృత్తిఁ జరింపఁ ♦ జాలఁగాలేక
యాఁకలిఁ దృప్తిలో ♦ నడఁచి వచ్చితిమి
పరుషభాషణములు ♦ పలుకఁగాలేక
క్రోధంబు శాంతిలోఁ గూల్చి వచ్చితిమి
దయ దప్పి రక్తపా ♦ తము చేయలేక
వైరంబు మైత్రిలో ♦ వదలి వచ్చితిమి
ఆశాప్రలోభాప్తి ♦ నల్లాడలేక
మమతను సమతలో ♦ మడఁపి వచ్చితిమి
జయ సుధామయసూక్తి ! ♦ జయదివ్యశక్తి
జయ సర్వజనయిత్రి ! ♦ జయ జగద్ధాత్రి !
ఆదిశక్తివి నీవ ♦ నాదివి నీవు
విద్యానిధివినీవ ♦ విద్యవు నీవు
వరదాయినివి నీవు ♦ వాంఛవు నీవు
దైవతంబవు నీవు ♦ తల్లివి నీవు
నీవె మాదిక్కని ♦ నెమ్మది నమ్మి
నిన్నుఁ జేరితి మమ్మ ♦ నిత్యకళ్యాణి !—
ఆపగావళులలో ♦ నమృతంబు నించి,
ఫలపుష్పములు వన ♦ స్పతులఁ గల్పించి,
భూరికేదారభూ ♦ ములను బండించి,
సకలదేశంబుల ♦ సర్వస్వ ముంచి,
యాత్మసంతతులలో ♦ నైక్యంబుఁ బెంచి
మాకోర్కె లీడేర్పు ♦ మా ! కన్నతల్లి !—
వేయుగన్నులతల్లి ♦ వేల్పులతల్లి
పాడిపంటలతల్లి ♦ బంగారుతల్లి

సింగారములతల్లి ♦ సిరిగలతల్లి
కడుపుచల్లనితల్లి ♦ గారాలతల్లి
యెత్తిపెంచినతల్లి ♦ హితమైనతల్లి
పేరుమోచినతల్లి ♦ ప్రియమైనతల్లి
పలుకుదీయనితల్లి ♦ పాలించుతల్లి
సైరణగలతల్లి ♦ ససిగలతల్లి
సౌభాగ్యములతల్లి ♦ చనవైనతల్లి
సంసారములతల్లి ♦ చల్లనితల్లి
పిల్లలుగలతల్లి ♦ పెద్దలతల్లి
తల్లులఁగనుతల్లి ♦ తండ్రిలతల్లి
కనికారములతల్లి ♦ కన్నబిడ్డలము
మమ్ముఁ బాలింపవే ♦ మాకన్నతల్లి !

అనుబోధము

చివురు దినుము; పాడుము; మఱి
చివురులు వెట్టింపు; మలరఁ జేయుము వనమున్;
నవనవగీతాచాతురి
మివుల మరల మరలఁ బాడు మీ కోకిలమా!

కోకిల — హారావళి.

సాయంసమయమున సంధ్యారాగవిలసితంబగు సహకారతరుపల్లవనేపథ్యమునం దుండి వసంతకోకిల రాగమంజరియై తనకోమలకలకుహూస్వరంబునఁ బ్రేమగీతముల నాలాపించుచుండెను. ఆమధురమోహనకలకంఠగానమునకనుగుణంబుగా రాగరంజితంబులగు గౌతమీపావనసలిలతరంగములు సవిలాసముగ లయనెఱపుచుండెను. వాయుతరంగవాహిని యగు నామోహనగానకళాసరస్వతి భూనభోంతరముల నానందప్రతిధ్వనితములుగఁ జేయుచుండెను. అరుణకిరణప్రసారంబున మఱియునురాగరసరంజితంబు లగుతరుణారుణపల్లవము లామోహనరాగానుభవంబునఁ గరఁగిపోవుచున్నట్లుండెను. అప్పుడు ప్రణయమయి యగుప్రకృతిమాత ప్రశాంతభావంబున నాత్మావలోకనముంగావించుకొనుచు నానందముగ్ధయై యుండెను.

గోదావరీవిమలజలతరంగకలకలస్వనంబులు మావీనులవిందు సేయుచునే యున్నవి. శీతలజలశీకరసమాకలితంబు లగువాతపోతములు మామేనులఁ బులకింపఁజేయుచునే యున్నవి. కోమలసహకారకుసుమసౌరభములు మాఘ్రాణములఁ దనియించుచునే యున్నవి. స్వభావమధురమోహనవిలాసమూర్తి యగునానందప్రకృతి మాకన్నులయెదుటనే యున్నది. పావనప్రేమకును బరమసౌందర్యమునకును సమ్మేళన మైనది—అస్పష్టముగ—అతిమృదులముగ—అవ్యక్తముగ—అపరూపముగ—సమశ్రుతిసంకలితములై యేకీకృతంబులగు మాహృదయవీణాతంతువులనుండి మోహనరాగంబునఁ బ్రేమగీతస్వనంబులు వెలువడి యామధురమోహనకలకంఠప్రేమగీతనిస్వనంబుల విలీనంబు లగుచుండెను. అప్పుడు ప్రేమసౌందర్యముల కానందానుభవ మయ్యెను. మేమును నానందముగ్ధుల మైయుంటిమి.

సంజకెంజాయ లెప్పు డీయనంతనీలాకాశమున విలీనములై పోయినవో వరల నెప్పుడీగౌతమీతరంగిణి యుదయచంద్రికారాగరంజితమై ప్రకృతికాంతతో వసంతము లాడుకొన్నదో మాకుఁ దెలియనే లేదు—ఆకస్మికముగ మిసిమివెన్నెలలో మెఱపులు మెఱసినట్లయ్యెను. మందపవనములు మధురగంధవిలసితములైన ట్లయ్యెను. మధురకలకంఠపంచమశ్రుతి చతుశ్శ్రుతిసంకలిత మైనట్లయ్యెను. అప్పుడు మాయంతరంగము లద్భుతానందరసతరంగితములయ్యెను.

కన్నులఁ దెఱచి చూచునప్పటికి సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రమండలమునుండి సురభిళకుసుమకుంజసమన్వితంబగు సువర్ణకమలడోలికనధిరోహించి యొకదివ్యతేజోమూర్తి విలాసఖేలనంబున భూమండలమున కవతరించుచున్నట్లు దృగ్గోచరం బయ్యెను. సహస్రశీర్షయు శతసహస్రబాహాసమన్వితయు, సహస్రసహస్రనేత్రవిరాజితయు,

శతకోటిరవిప్రభాభాసమానయగు నావిశ్వమూర్తిం బరివేష్టించి, సువర్ణమణిమండితదివ్యవీణాదండపాణులై యసంఖ్యతేజోమయదివ్యపురుషమూర్తులును, తేజోమయదివ్యస్త్రీమూర్తులును, దమదివ్యవల్లకీస్వరంబులతోఁ దమదివ్యకంఠస్వరంబుల నైకముచేసి;—

"దేవ్యై నమోస్తు దివిదేవగణార్చితాయై,
భూత్యై నమోస్తు భువనార్తివినాశనాయై
దాంత్యై నమోస్తు ధరణీధరవల్లభాయై
పుష్ట్యై నమోస్తు పురుషోత్తమవత్సలాయై
శాంత్యై నమోస్తు శరణాగతరక్షణాయై
కాంత్యై నమోస్తు కమనీయగుణాశ్రయాయై
క్షాంత్యై నమోస్తు దురితక్షయకారకాయై
ధాత్ర్యై నమోస్తు ధనధాన్యసమృద్ధిదాయై
జయతు జయతు రమ్యా రత్నగర్భాంతరస్థా
జయతు జయతు శుద్ధా శుద్ధజాంబూనదాభా
జయతు జయతు కాంతా కాంతిమద్భాసితాంగీ
జయతు జయతు శాంతా శీఘ్రమాగచ్ఛ సౌమ్యే"

అని గానము చేయుచుండిరి. మాహృదయవీణాతంతువులు కూడ నాదివ్యగానము నాలాపించుచుండెను. అదియే ప్రేమగానము ఆనందపరవశులమై యనిమిషనయనములతో మేమట్లే యుంటిమి! ఆప్రేమామృతగానాకర్ణనమునఁ బ్రేమానందమయమూర్తి యగు నాజగన్మాతసుప్రసన్నవదనము మందహాసవిలసిత మయ్యెను. ఆప్రబోధానందచంద్రికాపటలమునుండి యొకదివ్యతేజఃకిరణము మూర్తీభవించినట్లయ్యెను. ఆదివ్యతేజోమూర్తి భూమండలమున కవతరించుటయు నాదివ్యమాతృకామూర్తి సపరివారముగఁ జంద్రమండలమున విలీనమై పోవుటయు నొక్కనిమిషముననే—

అంతలో సంపూర్ణచంద్రమండలము శుభ్రమేఘాచ్ఛన్నమైనట్లయ్యెను. అదికాల్పనికమో, స్వాభావికమో మాకు బోధపడలేదు. భావించి చూచునప్పటికి మాయెట్టయెదుట దివ్యపాదుకావిలసితచరణకమలయుగళుండును, కోమలారుణచంద్రికాకౌశేయవసనాంచితదివ్యవిగ్రహుండును, అక్షమాలికాదండకమండలుపుస్తకన్యస్తహస్తపంకేరుహుండును, బీజపూరమాలికాలంకృతవిశాలోరస్కుండును శుభ్రశ్మశ్రుజటాపటలపరిశోభితుండును, సుందరమందస్మితవదనారవిందుండును, నగునొకతేజోమయదివ్యమూర్తి సాక్షాత్కరించి కరుణామృతరసతరంగితంబు లగుకటాక్షవీక్షణంబుల మాపయిం బ్రసరింపఁజేయుచుండెను. ఆనందరసపూరితంబు లగుమాహృదయసరోవరము లప్పుడాకస్మికముగ నమృతభావతరంగితము లయ్యెను.

ఆయమృతమూర్తిం దిలకించి సిద్ధసంకల్పంబున జితషడ్వర్గుండై యానందామృతపానంబున నాత్మసన్యాసముం గావించి పరశివతాదాత్మ్యంబునఁ బరమసిద్ధిం గాంచిన మాజనకుండగు శ్రీపరమహంసపరివ్రాజక శ్రీశ్రీనారాయతీర్థపూజ్యపాదస్వామియేమో యనియు, కల్యాణగుణసంకలితుండై కర్మసన్యాసియై రామనామామృతగానంబున రాజయోగియై యాత్మారామంబగుపరమధామముం జూరఁగొన్నమాజనకుం డగునచ్యుతరామపుణ్యతీర్థమూర్తి యేమో యనియు మేమిరువురము నొక్కసారిగ భావించుకొని పరమానందపారవశ్యంబునఁ బులకీకృతసర్వావయవులమై యానందబాష్పములతో నిరువుర మైకకంఠ్యముగ:—

"గురు ర్బ్రహ్మ గురు ర్విష్ణు ర్గురు ర్దేవో మహేశ్వరః
గురు స్సాక్షాత్పరబ్రహ్మ తస్మై శ్రీగురవే నమః
అజ్ఞానతిమిరాంధస్య జ్ఞానాంజనశలాకయా

చక్షు రున్మీలితం యేన తస్మై శ్రీగురవే నమః.
అపారకారుణ్యసుధాతరంగై
రపాంగపాతై రవలోకయంతం
కఠోరసంసారనిదాఘతప్తాన్
మునీ నహం నౌమి గురుం గురూణామ్.
త్వమేవ మాతాచ పితా త్వమేవ
త్వమేవ బంధుశ్చ సఖా త్వమేవ
త్వమేవ సేవ్యశ్చ గురు స్త్వమేవ
త్వమేవ సర్వం మమ దేవదేవ ॥

అని స్తోత్రముచేయుచు నాసిద్ధపురుషుని దివ్యపాదారవిందములకు సాష్టాంగనమస్కారములఁ గావించితిమి. అప్పు డాదయానముద్రిం డపాస్తసమస్తపాపనికరంబులగు తనపావనకరంబులచే మమ్మిరువురను లేవనెత్తి పరమాదరంబున నాశీర్వాదము సేయుచు నిరువుర నిరువంకలఁ గౌఁగిలించుకొనియెను. ఆదివ్యదేహసంస్పర్శంబునం మేము పరవశుల మైపోయితిమి. అంతలో ననుభూతపూర్వంబగునొకదివ్యతేజము మాహృదయాంతరాళములఁ బ్రవేశించినట్లయ్యెను. తోడనే యమృతమధురగంభీరస్వరంబున —

"మాతృదేవోభవ! పితృదేవోభవ!"

అనుదివ్యవాక్యములు వెలువడి దశదిశలఁ బ్రేమామృతమధురమయంబులుగఁ జేసివైచెను ఆపవిత్రోపదేశశ్రవణంబునఁ బ్రబోధితులమై పరిష్కృతిస్థుల మగునప్పటికి మేమిరువురము నన్యోన్యాభిముఖ్యంబునఁ బరస్పరానుగృహీతకరాంజలినిబద్ధులమై యుంటిమి. మమ్మిరువురను గౌఁగిలించుకొన్న యాదివ్యపురుషుఁ డిఁక మాకగపడలేదు. ఇంతవఱకు నాదివ్యమూర్తిపావనకరకమలంబుల

నలంకరించియున్న ప్రేమాక్షరవిలసితంబగు నాపుస్తకరాజమప్పుడు మాకరముల నలంకరించి యుండెను. అద్భుతానందరసనిమగ్నులమై యాపండు వెన్నెలలో నాపవిత్రగ్రంథరాజమును నయనానందకరంబుగఁ దిలకించితిమి. ఆదలిముఖపత్రముపై నింతకుముందు మాకు సాక్షాత్కరించిన సిద్ధపురుషునిదివ్యమూర్తి మాకన్నులఁ బడియెను! ఆదివ్యకాంతిమండలమధ్యమున

"మాతృమందిరము"

అనుతేజోమయవర్ణములు మాకు దృగ్గోచరములయ్యెను. ఆదివ్యవర్ణములలో వర్ణసమామ్నాయ మంతయు ద్యోతకమగుచుండెను; శబ్దప్రపంచము మూర్తీభవించి యుండెను.

అప్పుడు స్పష్టాస్పష్టమూర్తు లగుబాహ్యాభావనాప్రకృతుల యేకీభావపథంబున మాహృదయములు సమ్మిళితము లైనట్లయ్యెను. ఆపరిబోధానందగురుకరుణాసంపన్నం బగు నీమాతృమందిరమునందేమున్నదియో తిలకింపవలయు నని మేము కౌతూహలాక్రాంతహృదయుల మైతిమి. మాతృపూజాపరాయణు లగుమాసోదరులుఁ గూడ మావలెనే వేడుకపడుచుందురు. భ్రాతృవరులారా! పరమానందముతోఁ బత్రములను ద్రిప్పి పరికింతము రండు! భక్తిభావపూరితహృదయములతోఁ బూజింతము రండు!

మాతృమందిరము

ప్రథమభాగము

మొదటిప్రకరణము.

"అయ్యయ్యో! యిది యేమి
కొయ్యవడెన్ మేను; గుండె కొట్టుకొనదు; వీ
రయ్యె నొడలు; శ్వాసము రా
దయ్యె; నుసురు విడిచి పోయెనా యకటకటా

కపోతము—హారావళి.

ఆనాఁడు ఫాల్గునబహుళదశమి. ధర్మగిరిప్రాంతారణ్యమంతయు నంధకారబంధురమై యుండెను. అంధకారము పాపకర్యములకు మూలకందమగుటయే కాక కేవలముఁ బాపస్వరూపమైనది. అంధకారసంయోగమునఁ జల్లనిరజనీరమణికూడఁ గాళరాత్రియై పోవుచున్నది. చక్కని నీలాకాశమున వేలకొలఁదిచుక్కలు మినుకు మినుకుమని మెఱయుచునే యున్నవి. తరులతాంతరాళముల మిణుఁగురుపురుగులు మిలమిలలాడుచునే యున్నవి. అంతమాత్రమున నేమిలాభము! అంధకారము ఘనీభవించుచునేయుండెను. అప్పుడు చుక్కకును మిణుఁగురుపురుగునకును సంవాదము జరిగెను.

మిణు—చూచితివే చుక్కా! నేనీయంధకారమును నా తెక్కలతో నెట్లు విసరివైచుచుంటినో!

చుక్క—ఓసి వెఱ్ఱిదానా! తెక్కముడుచునప్పటి కంధకారము నిన్ను ముంచివైచుచునేయున్నది కాదా?

మిణు—ఓహో! ఇదియా నీయూహ! నీవుమాత్ర మంధకారమునఁ బడియుంటివి కాదా?

చుక్క—అంధకారమునకును నాకు నెంతదూర మున్నదో నీకెట్లు తెలియును?

మిణు—తెలియ కేమి! నీచుట్టు నున్ననీలాకాశ మంధకారపూరితము కాదా?

చుక్క—అంధకారమధ్యమునం దున్ననీవు నన్నట్లు తలంచుట తప్పుకాదు. కాని, నిజముగా నాకు సహస్రసహస్రయోజనములదూరమునఁగూడ నంధకారము లేదుసుమా!

మిణు—అలాగా తల్లీ! నీవు నాయంతటిరూపముననే యగపడుచుండుటచే నావంటిదానవే యనుకొంటిని. నేనును నీవంటిదాన నగుట యెట్లో చెప్పవా!

చుక్క—ఈయున్నతస్థానమునకుఁ జేరఁగలిగినచో నీవును నావంటిదానవే యగుదువు.

మిణు—అక్కా! నే నెంతదూర మెట్లు రాఁగలుగుదును?

చుక్క—చెల్లెలా! ఆశక్తి నీయందును గలదే!

మిణు—అంధకారమునఁ బడియున్న నాకా భావము బోధపడుట లేదు.

చుక్క—వెఱ్ఱిదానా! నీవు నొకప్పుడు ఖద్యోతమవై యీజగమంతయును వెలయించినదానవే కావా?

మిణు—కేవలనామసామ్యమునుబట్టి నన్నుఁ బరిహసించుచుంటివా పరంజ్యోతీ !

చుక్క—లేదు తల్లీ లేదు ! నీవును బరంజ్యోతిస్వరూపిణివే—తెలిసికొన్నచో నీజగమంతయును బరంజ్యోతిస్వరూపమే. కొలఁదిగొప్పతనములు కేవలభ్రాంతికల్పితములు.

ఇంతలోఁ బూర్వాకాశమునఁ జంద్రోదయరాగప్రభ లలముకొనియెను. క్రమముగా నాచుక్కయంతర్హిత మయ్యెను. మిణుఁగురుపురుగు చెట్లసందుల నల్లే మినుకు మినుకుమనుచుండెను. చుక్క చెప్పినమాట మిణుఁగురుపురుగునకు బోధపడినంత బోధపడినది.

క్రమక్రమముగ నంధకారము పలుచనగుచుండెను. అస్పష్టచంద్రికావకుంఠనమున నస్పష్టప్రకృతిసౌందర్య మపరిణతశిష్యవిజ్ఞానమువలెఁ బ్రతిభాసిత మగుచుండెను. అప్పు డాదుర్గమ వనమార్గమునంబడి యిరువురుపురుషులు సంభాషించుకొనుచుఁ బోవుచుండిరి. అందొకఁడు యోగివేషాలంకృతుఁడై ప్రత్యక్షపరశివమూర్తింబోలియుండెను ఆతనివయ సఱువదియేండ్లకు మించియున్నట్లగపడుచున్నను నమృతసిద్ధుఁ డగుటచేఁగాఁబోలు నవయవదార్ఢ్యమున ముప్పదియేండ్లవానికంటెను మించినసముత్సాహము కలిగియుండెను. ఆమహాత్ముని సుప్రసన్నవదనమండలము ప్రేమానందమయమై పవిత్రతాద్యోతితమై యుండెను. రెండవవాఁడు రమణీయవేషాలంకృతుఁ డగుయువకుఁడు; ప్రత్యక్షమదనసుందరవిగ్రహుఁడు. నూనూగుమీసములతోడి యాతనిసుందరవదనమండలము శాంతశృంగారరసమంచిత మైయుండెను. ఆయువకునివయ సిరువదిరెండేండ్లకు మించియుండదు. వారిరువురును నడక సాఁగకయే సంభాషించుకొనుచుండిరి.

యువ—మహాత్మా! నన్ను మీపాదదాసునిగ ననుగ్రహింపవలయును. దేవరపవిత్రచరణసాన్నిధ్యము నొక్కనిమిషమైనను విడిచియుండఁజాలను.

యోగి—కుమారా! నీవంటిసచ్చరిత్రు లగు సత్పుత్రులం గాంచఁగలిగిన భారతమాతకుఁ బదివేల ధన్యవాదములు. స్వధర్మనిర్వహణముం గావించి తల్లియాజ్ఞను బరిపాలింపుము.

యువ—గురుదేవా ! స్వయముగ సముద్రమధ్యమునకుఁ బోయి మునిఁగి తీరమునకీఁదికొని రమ్మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు. ఈయల్పప్రాణిపై నింతటిఘనకార్యభారమును మోపుట మీకరుణార్ద్రహృదయమునకుఁ దగదు.

యోగి—నాయనా! నిన్ను నీవెఱుంగఁజాలకున్నావు. నీవల్పప్రాణివి కావు. దివ్యమూర్తివి! ఎంతటిఘనకార్యమునైనను నిర్వహింపఁగలవు!

యువ—తండ్రీ! నాయొడలు కంపించిపోవుచున్నది. నాకంతటిధైర్యశక్తి లేదు.

యో—కుమారా! అవివేకమునఁ బడిపోవుచున్నావు. సర్వశక్తులును నీయందే యున్నవి. సర్వధర్మంబులను నీవు నిర్వహింపఁగలవు.

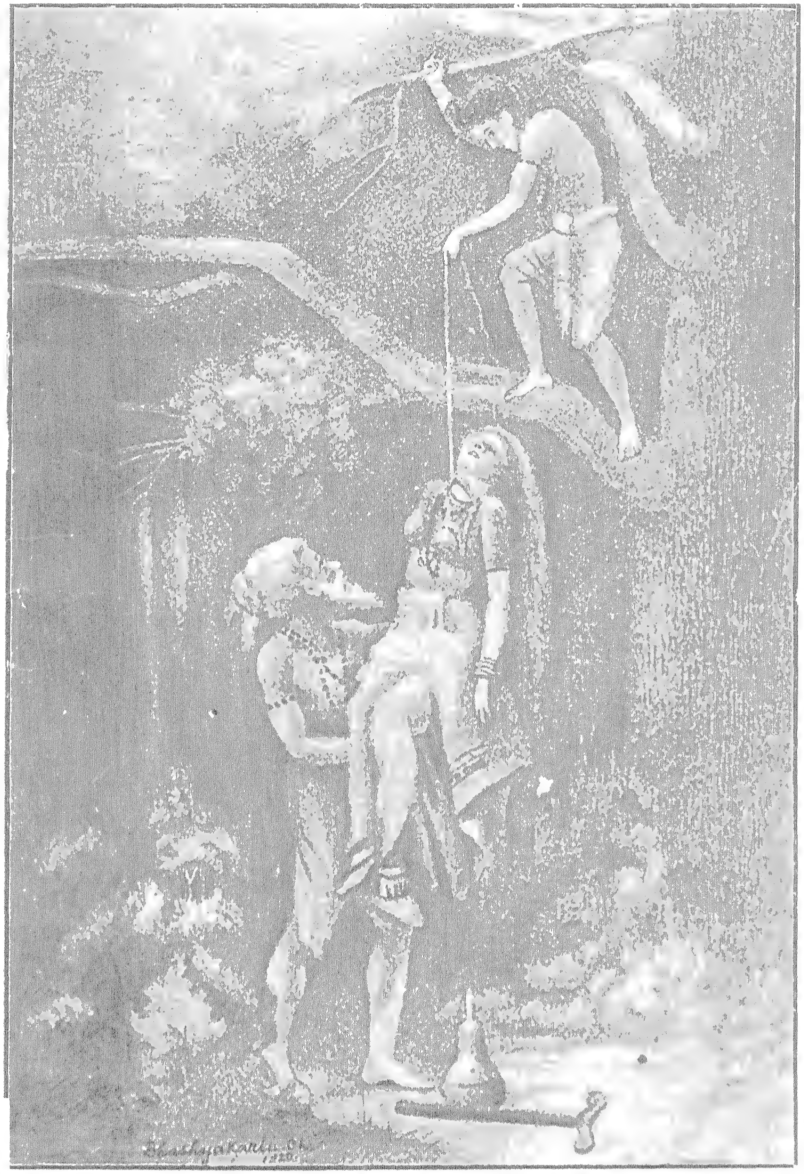
యువ—దేవరదివ్యబోధామృతపానముచే నెల్లయెడల నిర్భయుఁడనై యుంటినిగాని—యీవిషయమున మాత్రము—

యో—బిడ్డా! నిశ్చలుఁడవై యుండుము. అభయప్రదాయిని యగుమాతృదేవత నిన్నాశీర్వదించినది. రాజరాజేశ్వరి యగు జగజ్జనని యాప్రబోధానందముఖంబున నీకాజ్ఞాపించినది. మాతృవాక్యమును బరిపాలింపుము. మాఱుమాటాడకుము. దుర్గానుగ్రహంబున నీయాత్మసంశయము దూరీభూత మగుఁగాక!!

యువకుఁ డప్రతిభుఁడై మౌనముతో నమ్రవదనుఁడై స్వామి ననుసరించి నడచుచుండెను. అప్పుడు స్వామి మృదుమధురస్వరముతో "కుమారా! మనము ధర్మగిరిని సమీపించుచున్నాము. గిరిగర్భమునందలి సత్యదేవుని సందర్శించి ఱేపటియుదయముననే నీవు బయలుదేరవచ్చును" అనియెను.

వారట్లే పోవుచుండఁగా ననతిదూరమునుండి యతిమందముగ శుష్కకుత్తుకతో మూల్గుచున్న ట్లొకశబ్దము వినవయ్యెను. ఆ యార్తస్వరమునాలకించి వారిరువురు నతిత్వరితముగ నావైపునకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయిరి. అంతలో నామూలు గాఁగిపోయెను. అప్పుడు ముందుగ నడచుచున్న యువకుఁడా చెట్లసందున నేమిచూచెనో గాని యాకస్మికముగ "గురుదేవా!" అని కేకవైచెను. ఇరువురును ససంభ్రములై ముందటికిఁ బోయి చూచునప్పటికి మలినవసనధారిణి యగు నొకస్త్రీమూర్తి చెట్టునకుఁ బోయఁబడిన యురిపగ్గమునఁ దగులుకొని వ్రేలాడుచుండెను. తోడనే యా యువకుఁ డతివేగముగ నావృక్షము నధిరోహించి కొమ్మను గిందికి వంచెను. క్రిందనున్న స్వామి "హా తల్లీ!" అని పలుకుచుఁ దనరెండుచేతులతో నాయువతిని బట్టుకొని "కుమారా! ఉరిత్రాటిని మెల్లగ విప్పివేయుము. పడకుండ నేనీమెను బట్టుకొనఁగలను" అనియెను.

యువకుఁ డంతలో నురిత్రాటిని గత్తితోఁ గోసివైచి కొమ్మపైనుండి క్రిందికుఱికెను. స్వామి బాహుశాఖలపై నిలువఁబడియున్న యా స్త్రీమూర్తిని మెల్లఁగఁ గ్రిందికి దింపెను; పిమ్మట నామె కాలుసేతులకుఁ గట్టఁబడినబంధములను గోసివైచెను. పరిశోధనానందుఁడా యువతిని బాగుగఁ బరీక్షించెను. అప్పుడామె యచేతనయై పడియుండెను. ఊపిరి యాడుచున్న లక్షణము లేవియు నగపడలేదు. మొగ

కుమారా! ఉరిత్రాటిని మెల్లగ విప్పివేయుము. పడకుండ నేనీమెను బట్టుకొనఁగలను. పుట. 16.

ముకూడ వికృత మైపోయినది. స్వామి యామెనాడులను బరీక్షించి యొక్కనిట్టూర్పు విడిచెను. అప్పుడు యువకుఁడాత్రముతో ,, మహాత్మా! మించిపోయినదా? ” అనియెను.

స్వామి తనకమండలూదకముల నామె మొగముపైఁ జిలికించెను. యువకుఁ డుత్తరీయముతో విసరుచుండెను. అంతఁ గొంతసేపటికి బిగిసికొనిపోయిన యామెశరీర మించుక సడలిన ట్లయ్యెను. స్వామి నాడులఁ బరీక్షించి ,, కుమారా! అంతరాంతరమున లీలామాత్రముగ జీవతేజసంచాలన మగుచున్న ట్లాశ కలుగుచున్నది. జగన్మాత యనుగ్రహించినది. ” అని చెప్పుచుఁ దననిశ్చలదృష్టి నామె వదనమండలమున నిలిపి లీలామాత్రంబగు నామెయాంతరికజీవతేజము నుత్తేజితముగఁ జేయుచుండెను. ఆతీవ్రదృష్టులనుండి యామునినాథుని దివ్యతేజ మాయింతిభ్రూమధ్యమునఁ బ్రసరించుచుఁ గ్రమముగ సకలాంగకములను బ్రవహించుచుండెను. అంతలో నాయువతినాసారంధ్రముల నిశ్వాసప్రశ్వాససంచాలనమై నిమిషములో మరల నాఁగిపోయెను. గురుదేవుఁ డట్లే యేకాగ్రదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. కొలఁదిసేపటి కామెనయనయుగళము దరవికసితమై మరల ముకుళిత మైపోయెను. ప్రబోధానందుఁడు దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచి జగన్మాతను ధ్యానించుచుఁ దనదివ్యయోగదండముచే నామె ముఖ్యాయుస్థానములను స్పృశియించుచుండెను.

తదేకధ్యానముతోఁ జేతనోద్దీపకంబు లగునుపచారములం గావించుచున్నయువకుఁ డప్పుడు తత్తరముతో ,, స్వామీ! ఆశ యున్నదా? ” అనియెను.

స్వామి—జగన్మాత కరుణింపవచ్చును. కంఠనాళములు బలవంతముగ బిగిసికొని పోవుటచే నీమెప్రాణము లు కడ లంటి యున్న

ని. బలవంతముగ నెవ్వరో పాప మీమె కిట్టిదుర్దశం గల్పించియున్నారు. చూడఁగా నీమె యింతలోఁ దేరుకొనునట్లు తోఁచుట లేదు. ఇంతలో నాక్రూరులందఱును మరల నిచ్చటకు వచ్చుట సంభవించునేని మనప్రయత్నమునకు భంగము కలుగునేమో యనికూడ సంశయము కలుగుచున్నది. ఇయ్యరణ్యమున సురాపానదీక్షితు లగు చోరులెందఱో సంచరించుచుందురు.

యువ—(నిట్టూర్పు విడిచి) గురుదేవా! ఈయరణ్యమే యన నేమి? అజ్ఞాను లగునాతతాయులచే నీదేశ మంతయు నరణ్యముగనే యున్నది. ఇప్పుడు మనకుఁ గర్తవ్య మేమో దివ్యచిత్తంబున నిశ్చయించితిరా?

స్వామి—ధర్మశైల మిచ్చటి కెంతయో దూరము లేదు. మన మిరువురము నీమె నచ్చటకు నిరపాయముగఁ జేర్పఁగలిగినచో నాగర్భాలయంబున నిరంతరాయముగ ననంతరకర్తవ్యములం దీర్చుకొనవచ్చును. నీవించుక సాయము చేయఁగలవా?

యువకుఁడు వినయవినమితశిరస్కుఁడై యానందస్వరంబున "మహాప్రసాదము స్వామీ!" అనియెను.

అనంతరము మృతప్రాయయై పడియున్నయాయువతీమూర్తి నతిభద్రముగ నయ్యిరువురును దమయంజలి బంధములం జేర్చి వక్షఃపార్శ్వంబుల నానించిపట్టుకొని మెల్లమెల్లగ ధర్మశైలాభిముఖులై వెడలిపోయిరి.

రెండవప్రకరణము.

ప్రజలజీవితములనుకా ♦ వ్యంబులందు
వరలు సర్గలవంటి యీ ♦ వత్సరము ల
జరగిపోయినవత్సర ♦ సమితి యెల్లఁ
జదివివైచిన సర్గల ♦ జాడ విడిచి
వచ్చుసర్గను నేకథ ♦ పట్టు గలదొ
చల్లగాఁ బత్రములఁద్రిప్పి ♦ చదువుకొనుఁడు!

సంవత్సరాది—హారావళి.

"సోదరులారా! కష్టసుఖమిశ్రితం బగుప్రపంచమునఁ గేవల సుఖేచ్ఛాపరాయణు లగుజీవులకుఁ దత్తత్కాలసన్నిహితంబు లగు కష్టంబులుకూడ నవశ్యానుభోక్తవ్యంబులు గావున నట్టికష్టములను గూడ నిర్భయముగ ననుభవించుటకై యీవిధముగ నలవాటు చేసికొనుఁడు" అని యార్యులగుమన పెద్దలు సయుక్తికముగ బోధించిరేమో యనునట్లు మనకు మంచినోటను జేదుమేయ నియమించిన పవిత్రదిన మీదినమే—చాంద్రమానప్రచారకుల మగుమనకందఱకును సంవత్సరాది—

సాయంకాలము నాలుగుగంట లైనది. గోస్తనీపుణ్యనదీతీరమునం గలతారకాపురంబున (తణుకు) శ్రీకేశవస్వామివారి దివ్యాలయమునం బ్రవేశించి పురజను లెల్లరును బంచాంగశ్రవణము గావించుచుండిరి. అనేకు లనేకవిషయములం గూర్చి యాలకించుటకుఁ గుతూహలపడుచుండిరి.

సంసారులు పంట లెన్నివీసములు ఫలియించునో తెలిసికొనుచుండిరి. వర్తకులు సరకులవెల లెట్లుండునో వినుచుండిరి. కృషి

కులు వర్షప్రమాణమును గూర్చియుఁ బైరుపంటలంగూర్చియుఁ బశుక్షేమముంగూర్చియు నాలకించుచుండిరి. వైద్యులుమారీజ్వరమశూరికాదిరోగములంగూర్చియు, సామాన్యగ్రామపాచకులుజననమరణములంగూర్చియుఁ జోరాములు రాజవిద్వరప్రజావిప్లవాదులంగూర్చియు నీవిధముగా నందఱును దమతమయావశ్యకవిషయములంగూర్చి మనసుంచి యాకర్ణించుచుండిరి. జన్మనక్షత్రములంబట్టి యందఱును దమతమరాజపూజ్యావమానములను నిశ్చయించుకొనుటయైనది; ఆదాయవ్యయములను గణియించుటయు నైనది. తుదకుఁ గందాయములయందలి శూన్యాంకములను బూర్ణాంకములుగ మార్పించుకొనుటకై పాదపూజల సల్పించుటయు నందుకొనుటయుఁ గూడ నైనది. ఈవిధముగాఁ బంచాంగశ్రవణము స్వస్తిమంత్రములతో సమాప్తమైనది. శ్రీకేశవస్వామివారిని దర్శించి క్రమముగ నెవరియిండ్లకు వారు పోవుచుండిరి.

గౌరీపతిశాస్త్రి యాగ్రామమునకు సభాపతి; సత్స్వభావము గలశాస్త్రపండితుఁడు; సనాతనధర్మావలంబి; సంపన్నగృహస్థుఁడు. ఆతఁడు దేవాలయమునుండి బయలుదేరి గోస్తనీతీరమునకుఁ బోయి సంధ్యావందనాదికముం దీర్చికొని యింటికిఁ బోవునప్పటి కొక బ్రాహ్మణుఁడు వీథియరుఁగుపైఁ గూర్చుండియుండెను. గౌరీపతిశాస్త్రి యాతనిం జూచి ,,అయ్యా! మీ దేయూరు'' అని ప్రశ్నించెను.

బ్రాహ్మ—ఆకువీడు.

గౌరీ—మీ నామధేయము?

బ్రాహ్మ—రామశాస్త్రియందురు.

గౌరీ—[స్మృతి నభినయించి] ఓహో! కేరళశాస్త్రపండితులు మీరేనా?

బ్రా—ఏదియో కొలఁదిగ నభ్యసించితిని.

గౌరీ—మీప్రసిద్ధి నిదివఱకే విని యుంటిని. కాని మీదర్శనభాగ్యము లభియింపలేదు. నేఁడు సుదినము. రండు! లోనికి దయచేయుఁడు.

ఇరువురును మందిరమునఁ బ్రవేశించి లోపలిసావడిలోనిబల్లపైఁ గూరుచుండి లోకవృత్తాంతములంగూర్చి కొంతసేపటివఱకును సంభాషించుకొనుచుండిరి. ఇంతలో గృహిణియగు నన్నపూర్ణాదేవి జలకలశములతోఁ బాదోదకములను సిద్ధముచేసి యుంచెను. ఇరువురును బాదప్రక్షాళనముం గావించుకొని భోజనాగారమునం బ్రవేశించిరి. భోజనానంతరమున మరల నిరువురును వచ్చి యాబల్లమీఁదనేకూర్చుండి యుండఁగాఁ బదునాఱేండ్లయీడుగల బాలిక తములపాకులపళ్ళెరమును దెచ్చి యచ్చట నుంచెను.

అప్పుడు రామశాస్త్రి యాబాలికామూర్తి నవలోకించి యించుక సేపాలోచించి గౌరీపతిశాస్త్రింజూచి ,,ఆర్యా! ఈబాలిక మీకుమార్తె గదా?'' అని యడిగెను.

గౌరీ—అవును.

రామశాస్త్రి—ఈమెకంటెముందుగ మీకుఁ బుత్రసంతానము కలిగినదికాదా?

గౌరీపతిశాస్త్రి యప్రతిభుఁడై యేమియును మాటాడఁజాలకపోయెను. కేరళశాస్త్రపారంగతుఁ డగురామశాస్త్రి తనకుఁ బ్రబోధము కలిగినప్పు డితరు లడుగకుండఁగనే భూతభవిష్యద్వర్తమానములం దెలుపుస్వభావము కలవాఁడు. ఆతఁడు మరల గౌరీపతిశాస్త్రిం జూచి ,,ఏమి యట్లున్నారు? నామాట యసత్యమైనదా యేమి?'' అని యడిగెను.

గౌరీ—కాలేదు.

రామ—ఆసంతానము మీకుపయోగపడలేదు కాదా ?

గౌరీ—[గద్గదస్వరముతో] దైవప్రసాదము లభియించినది. కాని—మూడేండ్లు నిండకుండఁగనే—

రామ—ఇఁకఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఫలానుభవము లేకుండఁ బోయినది—

గౌరీ—అట్లే యైనది.

రామ—ఈబాలికపే రేమి ?

గౌరీ—సరస్వతి.

బాలిక యగుసరస్వతి సమీపస్తంభమునొద్దనే నిలువఁబడి వారిసంభాషణము నాలకించు చుండెను.

రామ—సరస్వతి యా? సరస్వతివిద్యావతియే కాక గుణవతి.

గౌరీ—మీయాశీర్వాదము.

రామ—ఈమెయదృష్టము గణనీయమైనది. ఈమె విశేష విఖ్యాతిని సంపాదించుసచ్చరిత్రయగును; అనేకకుటుంబము లీమెచే నుద్ధరింపఁబడును. ఈమెచూపులలో నాజ్ఞాశక్తి ప్రతిభాసిత మగుచున్నది; ముఖమండలము దేవీదుర్లభంబగు నానందకళావిలసితమై యున్నది. ఈమెహృదయము దయామయ మైనది; శాంతిమయ మైనది. సుస్థిరభావసమన్విత మైనది. ఈమెజీవితమునఁ గష్టము లేదు. విచారము లేదు—కాని—

గౌరీ—అది యేమి ?

రామ—(ఆలోచించి) ఈమెకు భర్తృసుఖమున్నట్లగపడదు.

గౌరీ—(ఆత్రముతో) అది యేమి ? సౌభాగ్యము—

అర్ధోక్తియందే రామశాస్త్రి “సంశయము లేదు. ఈబాలిక చిరసౌభాగ్యవతి.” అనియెను.

గౌరీ—ఆయుర్విషయము?

రామ—(నవ్వుచు) ఈమె చిరాయుష్మంతురాలై యుండఁ గలదు.

గౌరీ—(ఇంచుక యోచించి) ఆర్యా! భర్త యీమెను బ్రేమించునా ?

రామ—నలుఁడు దమయంతిని బ్రేమించుటకంటె, హరిశ్చంద్రుఁడు చంద్రమతిని బ్రేమించుటకంటె, శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతామహాదేవిని బ్రేమించుటకంటె నధికముగ నాతఁ డీమెను బ్రేమించియుండును.

గౌరీ—ఈబాలికలోప మేమైనయుండునా ?

రామ—ఒక్కనాఁటి కట్లుండదు—ఈమె తనభర్తను దన ప్రాణములకంటెను, ప్రాణదాత యగుపరమేశ్వరునికంటెను నధికముగఁ బ్రేమించును.

ఈమాట విన్నతోడనే సరస్వతి చల్లచల్లగ లోపలికి వెడలి పోయెను. ఆలోచనానిమగ్నమానసులైయున్నవా రిరువురును గ్రహింపలేదేమో గాని యట్లు పోవునప్పుడు సరస్వతి యొక్క దీర్ఘశ్వాసమును విడిచి యుండు నని మేమనుమానించుచున్నాము.

గౌరీపతిశాస్త్రి నిట్టూర్పు విడిచి “మీమాటలకుఁ బరస్పర సంబంధము కుదురుట లేదు” అనియెను.

రామ—అట్లే కావచ్చును. శాస్త్రమునుబట్టి నాకు గోచరించిన దింతవఱకే.

గౌరీ—శాస్త్ర మసత్య మనఁజాలను.

రామ—ఇఁకననుభవమునుబట్టి చూచుకొనవలసియుండును. ఇఁక నాకు సెలవిండు.

గౌరి — అది యేమి? ఇంతరాత్రివేళ నెచ్చటి కేగెదవు?

రామ — ఫలముచెప్పినయింట నేను బరుండను. ఇది నానియమము. సత్రమునకుఁ బోయి పరుండెదను.

గత్యంతరము లేక గౌరీపతిశాస్త్రి మాఱుమాట చెప్పలేదు. రామశాస్త్రి వెడలిపోయెను. మాటలసందడిని రామశాస్త్రి తాంబూలము వైచుకొనుటయే మఱచిపోయెను. వెడలిపోవునప్పుడైన నాతనికిఁ దాంబూలమీయవలయు నని గౌరీపతిశాస్త్రికిని దోఁచలేదు. తమలపాకులపళ్ళెర మచ్చటనే యున్నది. రామశాస్త్రి చెప్పిన యపూర్వకేరళఫలంబులంగూర్చి తర్కవితర్కములం జేసికొనుచు గౌరీపతిశాస్త్రి యట్లే నిదురించెను.

మూడవ ప్రకరణము.

"ఎట్టులుండునో నాభాగ్య ♦ మెల్లియుండఁ
గాంచ నెంచుట పాపని ♦ యదూ కాదు
నేను నను దాఁటిపోవదు ♦ నేఁడటంచు
నవగతం బగుచుండె నా ♦ కదియె చాలుఁ"

భాగ్యము — హోరాళి

సరస్వతి చాలవిద్యావతి; రూపవతి; గుణవతి. ఆమె సంస్కృతమునఁ బంచకావ్యములను నాటకములను తండ్రియొద్దఁ జదువుకొన్నది; ఆంధ్రభాషను జక్కఁగఁ గవిత్వము చెప్పఁగలుగునంతటి పాండిత్యమును సంపాదించినది. తల్లిదండ్రుల కేకపుత్రిక యగు నామె యల్లారుముద్దుగఁ బెంపఁబడుచున్నది. అన్నపూర్ణాగౌరీపతుల

యిహజీవితముల కామెయొక్కతెయే ప్రేమైకస్వరూపిణియై యుండెను. చిన్నతనమునుండియు సరస్వతి యంతగా నాటపాటల కలవాటుపడిన బాలిక కాదు. ఆమె యెప్పుడును గ్రంథములతోడనే కాలక్షేపము చేసికొనుచుండును. బ్రహ్మసూత్రభాష్యము, గీతాభాష్యము, విద్యారణ్యభాష్యము, మొదలగు వేదాంతగ్రంథములను దండ్రిశిష్యులకు బోధించుచున్నప్పుడు సరస్వతి మిగుల నాసక్తితో నాలకించుచు నందలిపరమార్థరహస్యములను గ్రహించుచుఁ గ్రమముగఁ దానే యాగ్రంథములను జదివి తెలిసికొనునంతటి ప్రౌఢపాండిత్యమును సంపాదింపఁగలిగెను.

సరస్వతి నేఁటియుదయమునుండియును దనశయనమందిరమునందే యొంటిగఁ గూర్చుండి యేమేమియో యాలోచించుకొనుచుండెను. ఆమెసుందరవదన ముదయారుణచంద్రమండలముం బోలి యెఱ్ఱనై చిఱుచెమ్మటలు గ్రమ్మియుండెను. నడుమ నడుమ వేఁడినిట్టూర్పులు వెలువడి యామెకోమలారుణాధరపల్లవమును వివర్ణముగఁ జేయుచుండెను. అప్పుడప్పుడు వాతాహతిం జలించు వసంతనవకుసుమవల్లికం బోలి యామెసుకుమారసుందరతనులత ప్రకంపిత మగుచుండెను. నేఁడామెమనోభావములు విశృంఖలములై విపరీతము లగుచుండెను. ఆదుర్దమనీయభావవేగోపశాంతికై యామె మహాభారతమునందలి శాంతిపర్వమును జదువుకొనవలయు నని తీసెను. అది యామెమనసునకుఁ బట్టినది కాదు. తరువాత శృంగారశాకుంతలము నందుకొని చదువఁ దలంచెను గాని యదియు నామె భావపరివర్తనమునకు సాయపడినది కాదు. ఆగ్రంథమును యథాస్థానమునం దుంచి మేఘసందేశమును గైకొని యొకటిరెండుపుటలను దిరుగవైచెను. అందలిభావము లామెహృదయమునకు మఱింత

యూవేగముం గల్పించెను గాఁబోలును! ఆపుస్తకమును గట్టిపెట్టి *యేకాంతసేవావలోకనమున మనసు కుదురుపఱచుకొనఁ బ్రయత్నించెను.

విరహకాతర యగువిశ్వసుందరి విరాణ్మూర్తిని వెదకికొనుచున్నది. వియోగవిహ్వల యగుప్రేమైకమూర్తి భువనకల్యాణస్వరూపుఁడగు పురుషోత్తము నన్వేషించుచున్నది. ప్రవాసభర్తృక యగుపరమసుందరబాలికామూర్తి ప్రాణప్రియుని భావనాప్రపంచమునంగాంచి వేఁడుకొనుచున్నది. సరస్వతిహృదయము మఱింత చలించిపోయెను. చూచుచుండఁగనే యామెనయనకమలము లశ్రుజలపూరితము లైపోయెను. సరస్వతికోమలకరపల్లవమునందలి పుస్తకము క్రిందఁబడిపోయెను. పాప మాబాలిక యేమి చేయఁగలదు? అట్లే భావనాప్రపంచమునం బడి యల్లాడుచుండెను.

గృహకృత్యములయందు నిమగ్న యైయున్నయన్నపూర్ణాదేవికి సరస్వతియొక్కసారియైనను గంటఁ బడకుండుటచే నేమియుఁ దోఁచుట లేదు— అన్నపూర్ణాగౌరీపతుల జీవితలతాకుసుమము— నయనానందచంద్రిక — ప్రేమానందైకస్వరూపము— ఇహజీవనసర్వస్వము — సరస్వతికాక మఱి యెవ్వరు? అప్పు డన్నపూర్ణ పుత్రికాదర్శనలాలసయై సరస్వతిగదిగుమ్మమునొద్దకువచ్చి ,,అమ్మా ఏమిచేయుచున్నావు?'' అనియెను.

సరస్వతి యులికిపడి లేచి కన్నులఁ దుడుచుకొని ,,ఏమియు నులే దమ్మా!'' అనియెను.

ముద్దుబిడ్డ యగుసరస్వతికనుగొలుకుల నశ్రుచిహ్నములం గాంచి యన్నపూర్ణహృదయము కళుక్కుమనియెను. అప్పు డామె

* ఏకాంతసేవ—భక్తిభావోద్దీపకము పద్యకావ్యము.

విరసభావసూచకం బగుముఖభంగముతో ,,అమ్మా! నీకు మతి పోవుచున్నదా యేమి?'' అనియెను.

సరస్వతి మొగ మింత చేసికొని యేమియు మాటాడఁజాలక పోయెను.

అన్న—ఆపిచ్చివానిమాటలకు భయపడుచుంటివా? ఆ మాటల కర్థ మేమున్నది తల్లీ!

సర—లేకేమి? కనఁబడుచునే యున్నది కాదా?

అన్న—పరబ్రహ్మము రాలేదనియేనా?

సరస్వతి తల వంచుకొని తనకోమలకరపల్లవమునఁ జేలాంచలమును దడవుకొనుచుండెను.

అన్న—తల్లిదండ్రులు లేనివాఁడని—మేనల్లుఁడని— చిన్నతనమునుండియుఁ బెంచి బిడ్డనిచ్చుకొన్నందుకు విచారము మాకుఁగాని చిన్నబిడ్డవు నీకేమి తెలియునమ్మా!

సర—అమ్మా! తెలియ కేమి? తెలిసికొనకుండ నెంతకాల మిట్లు చిన్నబిడ్డనై యుండఁగలను?

అన్న—ఉండక నీవేమిచేయఁగలవు? ఎవ రేమి చేయఁగలరు? మొదటినుండియు వాఁడట్లే యున్నాఁడు. చదువే కావలసినచో నింటనుండి మేనమామయొద్ద నింకను జదువుకొనఁగూడదా! దేశాంతరములకుఁ బోవుట యెందుకు? ఆవెఱ్ఱివెఱ్ఱిపూజ లెందుకు? తీర్థయాత్ర లెందుకు? ఇరువదియేండ్లైనఁ దిన్నఁగ నిండ లేదు గదా! ఆనిష్ఠ లెందుకు? చిన్నతనమునుండియు నెత్తిపెంచినయాత్మీయుల విడనాడు టెందుకు? ఈయిల్లనినఁ బెద్దపులిగాఁ జూచుట యెందుకు? చిన్నతనమునుండియుఁ గన్నుల నద్దుకొని పెంచుకొన్నందుకుఁ బ్రతిఫలమా యిది?

సర—అమ్మా! తొందరపడి యూరక నిందింపవలదు—నీ మాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుట కాయన నీయెట్టయెదుట లేరు గదా! నాయందలి ప్రేమచే నీవు వారిని నిందించుచుంటివి గాని నాహృదయమును వేసంచుచున్నసంగతి యించుకంతయును గ్రహించుట లేదుగద!

అన్న—సరే. నేనూరకున్నను లోకులు నిందింపరా? ఈడు వచ్చినబిడ్డ నింట నుంచుకొన్నతల్లిదండ్రులవిచారము పసిబిడ్డవు నీ కెట్లు తెలియును?

సర—అమ్మా! నాకు మాత్రము విచారము లేదా?

అన్న—లేదని యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? ఉన్నది!—దోసెఁడు తలఁబ్రాలు వోసి యగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లియాడినవానికిఁగూడ నట్లుండవలదా?

సర—లేదని నీ కెట్లు తెలిసినది?

అన్న—తెలియుట కేమి? ఉన్నచో నింటికి రానే వచ్చును.

సర—అమ్మా! నీవు స్వార్థపరత్వముతో మాటాడుచున్నావు. మేమిరువురము నగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లియాడిన దంపతులము గదా! ఆయన చెంతకు నేనేల పోఁగూడదు?

అన్న—పోవుట యెక్కడకు? ఒకయూరా యొకపల్లెయా? ఒకయిల్లా యొక వాకిలియా?

సర—మేమిరువురమును ధర్మముకొఱకు దంపతుల మైతిమి గాని భవనములకొఱకును బట్టణములకొఱకును గాదుగద!

అన్న—కాకున్న మఱి యెందుకు? ఏమిసుఖ మనుభవించుటకు?

సర—అమ్మా! పరస్పరానుబంధంబున నైహికాముష్మికసుఖంబుల సమానముగ ననుభవించుటకై దాంపత్యధర్మము విధిం

పఁబడిది. ఆధర్మమును విధ్యుక్తముగ నిర్వహించుట వలననే సర్వసుఖములును లభియింపఁగలవు.

అన్న—సరేకద! అట్లయినచో నీసంబంధమున నీవేమి సుఖపడుచున్నావు—ఆతఁ డేమిసుఖపడుచున్నాఁడు?

సర—తల్లీ! కడుపుతీపుచే ననాలోచితముగ మాటాడుచున్నావు. క్షణస్థాయి యగుభౌతికసుఖము సుఖము కాదు. చిరస్థాయి యగునాత్మసుఖమే యనంతసుఖము! నిరంతరసందర్శనభాగ్యము లభియింపకున్నను నేను వారిని సర్వదా నాయాత్మలో భావించిధ్యానించుకొనుచుఁ బరమానందసుఖము ననుభవించుట లేదా! అట్లే వారును నన్నుఁ దమహృదయమునం దలంచకొనుచుఁ బ్రేమానందసుఖము ననుభవింపఁగూడదా?

అన్న—ఇంతకష్ట మెందుకు? ఇంతపట్టుదల యెందుకు? వానికి మాపైఁ గోప మేమైన నున్నచో మేము వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించెదమే. ఇంటికి వచ్చి సుఖముగఁ గాఁపురము చేసికొనఁగూడదా? మీయిరువురు నొక్కటియై యానందముతోఁ గాలక్షేపము చేయుచున్నట్లు కర్ణానందముగ వినియైన మేమానందింతుముగాదా: తల్లిదండ్రులవంటివార మగుమ మ్మానందింపఁజేయుటవలన నాతనికిఁ బుణ్యమే కాని పాపము రాదే!

అని యన్నపూర్ణ కన్నుల నీరు పెట్టుకొనసాగెను. సరస్వతియు మంద్రగద్గదస్వరముతో "అమ్మా! కోరినకోరిక లన్నియును దీరుచునే యున్నచో నిఁక నీప్రపంచమునఁ గష్టసుఖము లను మాట యెందుకు?" అనియెను.

అన్నపూర్ణ మొగము చిట్లించుకొనుచు విలక్షణస్వరముతో నీ వేదాంతరహస్యములు నాకు బోధపడుటకు నేనంతగాఁ జదువు

కొన్నదానను గాను' అనునంతలో నామెకంఠస్వరము రుద్ధమైపోయెను. ముఖమండలము వైవర్ణ్యమునందెను. ఆకస్మికముగ నామె హృదయమున నెన్నియో భావములు మిలమిల మెఱసిపోయెను.

సరస్వతి చకితనయనములతోఁ జూచుచు నిలువఁబడిపోయెను. ఆమెహృదయముకూడ నప్పుడు ఝంఝూప్రభంజనసమయమునం దలి యమృతసాగరముంబోలి ఘూర్ణిల్లుచున్నట్లా మృదుమనోజ్ఞవదనకమలంబునఁ బ్రతిబింబించుచుండెను.

అప్పు డన్నపూర్ణ కన్నీరు నించుచు గద్గదస్వరముతో "తల్లీ నీవు చదువులసరస్వతివై — శూన్యగేహమునకు శుభ్రమణిదీపకళా సరస్వతివై — యాత్మజీవనముల కమృతసరస్వతివై — యనుతప్త హృదయముల కానందసరస్వతివై — కానని కన్నులయెదుటఁ గనక సరస్వతివై — ప్రక్కప్రక్కల బాలికాసరస్వతివై — మెలంగుచున్నంతవఱకే మాబ్రతుకు గాని —" అని యింక మాటాడఁజాలక వెక్కి వెక్కి దుఃఖింపసాగెను.

సరస్వతికిని దుఃఖ మాఁగినదికాదు. ఆమెకనుదమ్ములనుండి యవిరళాశ్రుధారలు ప్రవహించి వక్షోవసనమును దడిపివైచుచుండెను. అప్పు డచ్చటఁ గరుణారసము భిన్నస్వభావసంకలితమై మూర్తిద్వయవిలసితమై యున్నట్లయ్యెను. అప్పటివారి యవస్థఁ గాంచినచో నెంతటిధీరోదాత్తులైనను తమయంతర్బాష్పత్వగౌరవమునకు జలాంజలి విడువకమానరని సాహసించి చెప్పఁగలము.

ఇరువురు నట్లే మౌనముతో నిలిచియుండిరి. ఇంతలో గౌతమీతీరమునకు మధ్యాహ్నికకృత్యములం దీర్చుకొనఁబోయిన గౌరీపతిశాస్త్రి వచ్చి వీథిగుమ్మముకడ నిలిచి "సరస్వతీ!" అని పిలుచుచుఁ దలుపుఁగొట్టెను.

అంతలో నాయిరువురిమానచింతాభావములకు నంతరాయము సంఘటిల్లెను. అన్నపూర్ణ కన్నులఁ దుడుచుకొని భర్తకుఁ దలుపుదీయుటకై వెడలిపోయెను. తండ్రి దేవతార్చనమునకుఁ బూజాద్రవ్యములను సమకూర్చుటకై సరస్వతి పూజామందిరమునఁ బ్రవేశించెను.

నాలుగవ ప్రకరణము.

"భవ్యముగునట్టి ప్రేమప్ర ♦ పంచమున
కమరపట్టణ మొకపల్లె ♦ యైనఁ గాదు;
హద్దులేనట్టి ప్రేమర ♦ సాలయమున
కంబునిధి యొక శీకర ♦ మైనఁగాదు;
వేయిగన్నుల వెలయువా ♦ ప్రేమగతులఁ
గన్నగవతోడ నెవ్వారు ♦ గాంచఁగలరు?

ప్రేమ — శ్రీమదావనము

వేంకటేశ్వరరావు శ్రోత్రియబ్రాహ్మణకుటుంబమున జన్మించినవాఁడు; ఇరువదియైదేండ్లయీడుగల సంపూర్ణయౌవనుఁడు. ఆతనిపూర్వులు కుమారారామము నగ్రహారముగ సంపాదించియుండిరి. అదియంతయు నిప్పుడు లేకపోయినను నాతనికి సంవత్సరమునకు నాలుగైదు వేలరూప్యముల యాదాయము వచ్చుభూస్వాస్థ్య మిప్పటికిని నిలిచియున్నది. ఇది కాక తండ్రి సంపాదించి యిచ్చినరొక్కముకూడ విశేషముగ నున్నది. కుమారారామమునం దాతని కొక పెద్దమేడయును దోఁటయు నున్నవి. అనుకూలవతియు నభినవయౌవనయు నగు ననసూయ యాతనికి సహధర్మచారిణియై యుండెను. ఆతని కేవిషయమునను గొఱంత లేదు.

ఆతఁ డెప్పుడును వినోదవిలాసములతోఁ గాలక్షేపము చేయు స్వభావము కలవాఁడు. శృంగారకావ్యములయందును సంగీతమునందును నాతనికి మిగుల నాసక్తి. ఆతనికిఁ బూర్వాచారము లనిన నిష్టములేదు కాని యాతఁడుమాత్రము నవీనాచారముల కలవాటుపడినవాఁడు. ఆతఁడు తన యిరువదిమూడవయేటఁ దండ్రిమరణించినతరువాతఁ దమయింటఁ బారంపర్యముగ నర్చింపఁబడుచున్న దేవతార్చనాపీఠమును బూజింపకుండ నింట నుంచుకొనుట మంచిదికాదని యెంచి సదక్షిణముగ నొకసద్బ్రాహ్మణునకు దానము చేసి వైచెను.

ఆతఁ డిప్పుడు దామోదరరావుచే సంగీతము చెప్పించుకొనుచుండెను. వీణావాదనమునం దాతనికి మంచిసామర్థ్యము కలిగినది. త్యాగరాజకృతులును దీక్షితులవారికృతులును జాలవఱ కాతనికి వచ్చియుండెను.

రాత్రి యెనిమిదిగంట లైనది. వేంకటేశ్వరరావు భోజనానంతరమునఁ దాంబూలచర్వణముం గావించుచు మేడపై శయనమందిరమునం దొక రత్నకంబళముపైఁ గూరుచుండి యానందముతో వీణవాయించుకొనుచుండెను. ఆతఁ డతిమధురముగ రాగము నాలాపించి తానమును వాయించి క్రమముగ ‘తొలినేఁ జేసినపూజాఫలము’ అనుత్యాగరాజకృతిని వీణలోఁ బలికించుచు మృదులస్వరంబున బాడుచుండెను.

ఇంతలో ననసూయ మూర్తీభవించిన శృంగారదేవతవలెఁ బుష్పమాలికాలంకృతయై పుస్తకముం జేతఁ బూని నడకలునేర్చిన నవ్యమణివిగ్రహముం బోలి యాసౌధము నధిరోహించి వచ్చి శయనమందిరద్వారపార్శ్వమున నొదిగి నిలువఁబడి యానందమును బట్టఁ

జాలక యాపాటతోఁ దనకంఠస్వరముం గలిపి ‘తొలినేఁ జేసినపూజాఫలము’ అని తానుగూడఁ బాడెను.

సర్వత్రియమునకును సమ్మేళన మైనది. ఫలరసమున నమృతరసము చేరిన ట్లుండెను. మలయవాయువులతో మాధవీకుసుమసౌరభము లలమికొని నట్లుండెను. చంద్రికాకాంతిలో విద్యుత్కాంతి ప్రసరించిన ట్లుండెను. ప్రియురాలికలకంఠస్వరము మధురవీణాస్వరముకంటెను మాధురీయ మైనది కాఁబోలును! అవును—అచేతనమగు వీణ కేవలతాత్కాలికసుఖస్వరమయ మైనది మాత్రమే. కాని సచేతన మగు ప్రాణప్రియా మోహనమూర్తి నిరంతరప్రేమామృతరసమయ మైనది ! !

వేంకటేశ్వరుఁడు ప్రేమపరిఫుల్లనయనములతోఁ దలయెత్తి చూచె. ఎట్టయెదుటఁ దొంగితొంగిచూచుచుఁ గలకలనవ్వుచున్న యలమేలుమంగముద్దుమొగ మాతనికంటఁ బడియెను. అప్పుడు వేంకటేశ్వరుఁడు ప్రేమోద్రిక్తహృదయముతో వీణ మీటుచు-

‘ అలమేలుమంగ—ఆట లాడంగ
అలరువాకిళ్ళలో—అమృత మొల్కంగ
శ్రీరంగ రంగ—చిన్నారిరంగ
సేవించురంగ—చెన్నుమీరంగ ’

అనిపాడెను. పదములుమాత్రము పాటయందున్నవి. గాని భావములన్నియు నంతరంగమునందే నృత్యముచేయుచుండెను. వేంకటేశ్వరుఁడు సముత్సాహపరవశుఁ డైనప్పు డనసూయ నిట్లే మేల మాడుచుండును.

అప్పుడు ప్రేమమయి యగు ననసూయ విలాసమయం బగు పదవిన్యాసముతో నానందమయంబులగు కటాక్షావలోకనంబులతో

నవవికసితకుసుమవల్లరిం బోలి కలకలనవ్వుచు సమీపమునకుఁ బోయి తనమెడలోనున్న పుష్పహారముతోఁ బ్రాణేశ్వరు నలంకరించెను. అనసూయ పరిహాసప్రియుండగు తనప్రాణేశ్వరుని దానును బరిహసింపవలయు నని తలఁచినదిగాని యానందాతిరేకముచే నప్పుడు వేంకటేశ్వరుఁడు నిజముగఁ బూలరంగఁ డయ్యెను!!

అప్పుడు వేంకటేశ్వరుఁ డానందముతో ననసూయను గౌఁగిలించుకొని యారత్నకంబళముపైఁ దనపార్శ్వమునఁ గూర్చుండఁజేసికొనియెను. అనసూయ చిఱునవ్వు నవ్వుచు మృదుమధురస్వరముతోఁ 'వీణవాయింపుఁడు! పాటనాఁపివైచితిరేమి?' అనియెను.

వేంక — (అనసూయచుబుకమునుస్పృశియించుచు) ప్రియా! ఈపాట నీమాటలకంటెను మధురమైనదా?

అన — మీరు నాకుఁ జెప్పినకృతు లన్నిటిలోనను 'పూజాఫలమే' మిగులరసభావసమన్వితమై మనోహరముగ నున్నది.

వేంక — రాగలతిక వగునీకుఁ దెలియని దేమున్నది? బాగుగ గ్రహించితివి.

అన — మొన్నటిదినమున శ్రీభీమేశ్వరదేవాలయమున భీమశంకరశాస్త్రి యాకృతినే పాడినాఁడు — కాని యంత బాగుగ లేదు.

వేంక — నీమాట నిజమే. ఈకృతి నిట్టిమధురస్వరసంయుతముగ దామోదరుఁ డొక్కఁడుమాత్రమే పాడఁగలఁడు. పాపము! సురాపానము మొదలగుదురభ్యాసములు లేకయున్నచో నాతఁడు సభాపూజ్యుఁ డయ్యెడివాఁడే.

అన — ఔను. అతఁడు మంచికుటుంబమున జన్మించి మంచి వైభవము ననుభవించినవాఁడేనఁట! తుదకాతనియదృష్ట మీవిధముగఁ బరిణమించినది.

వేంక — నీకీకృతి యంతయును వచ్చినదా?

అన — కృతి వచ్చినది కాని కల్పితస్వరముమాత్ర మింకను రాలేదు.

వేంక — కలకంఠముకూడ ననుకరింపఁదగిన సహజమధురకంఠస్వరముఁ గలనీకు కల్పితస్వరముతోఁ బని యేమున్నది?

అన — (మందహాసవదనముతో) మాటిమాటికి బరిహాసములేనా?

వేంక — హాస్యప్రియ వగునీవు సత్యమునుగూడఁ బరిహాసముగనే భావించుచున్నావు.

అన — మీమాటయే నాకు సత్యము — మీహాస్యమే నాకానందము —

వేంక — నీప్రేమయే నామహాభాగ్యము — నీసాన్నిధ్యమే నాస్వర్గరాజ్యము నీవే నాప్రాణము —

అని ముద్దుపెట్టుకొనియెను. అప్పుడు ప్రేమభరవిహ్వలయగు ననసూయ 'తొలినేఁ జేసినపూజాఫలము' అని పాడఁదొడంగెను. వేంకటేశ్వరుఁడు వీణవాయింపనారంభించెను. ఇరువురు నదేపాట — ఆప్రేమానందమూర్తులసన్నిధానసౌభాగ్యంబునం జేసి ధన్యత్వముం గాంచినదియుం బోలె నావీణయును 'తొలి నేఁజేసినపూజాఫలము' అని పాడుచుండెను.

కృతియంతయును బూర్తియైనది. అనసూయ క్రొత్తకృతిని నేర్చికొనుటకై పుస్తకమును దీసికొని పత్రములను దిరుగవైచుచుండఁగా దానిలోనుండి యొకకాగితము క్రిందఁ బడియెను. వేంకటేశ్వరరావా కాగితముం దీసిచూచి యాశ్చర్యముతో 'ఇదియేమి' అని యడిగెను.

అన—ఈచిత్రపటమును మీరు చూడలేదా?

వేంక—లేదు. ఇది యెక్కడిది;

అన—శారదామూర్తివలెనిదియీపుస్తకమునందేయున్నది.

వేంక—వీణ వాయించుచున్నటు లున్నదే.

అన—అవును.

అనిచెప్పి యనసూయ యాచిత్రపటమునందుకొని నిశ్చల నయనములతోఁ జూచుచుండెను. వేంకటేశ్వరరావు వీణమీటుచు 'అదియేమి యంతవింతగాఁ జూచుచున్నావు?' అనియెను.

అన—విశాలము లగుకన్నులును వినీలంబులగుకుటిలకుంతలములును, వికచారవిందసదృశంబగువదనమండలమును విశ్వసుందరదుర్లభంబగుమోహనసౌందర్యమును వింతగనే యున్నవి.

వేంకటేశ్వరుఁడు తృణీకారసూచకస్వరముతో, 'ఆలాగా? నీకంతెనా?' అనియెను.

అన—ఔను.

ప్రశస్తగుణగ్రహణసుస్వభావ యగునసూయ సత్యముగఁ దానెట్లు భావించుకొన్నదో యట్లే చెప్పినది.

వేంక—(ప్రేమసూచకస్వరముతో) ఓసిముగ్ధహృదయా! నీచక్కఁదనము నీకెట్లు తెలియునే?

అన—(మృదుమధురస్వరముతో) మఱి యింకెవ్వరికిఁ దెలియును?

వేంకటేశ్వరుఁడు గుండెలపైఁ జేయి వైచుకొని 'నాకన్నులకు—నాయంతరంగమునకు—నాప్రాణములకు—నాకు—' అనియెను.

అనసూయ పట్టరానియానందముతో నాత్మేశ్వరుని గౌఁగిలించుకొనియెను.

అయిదవప్రకరణము.

పుణ్యమో పాపమో నీవు ♦ పూనుకొన్న
యొక్కకార్యంబు నెఱవేర్చు ♦ చున్నయపుడు
మంచిచెడ్డలఁగూర్చి యో ♦ చించు టెపుడు?
తెలివిగలదేని నిన్నటి ♦ దినమునందె.

నిన్న—హారావళి.

రాత్రి రెండు యామములు కావచ్చెను. అష్టమీచంద్రుఁ డప్పుడప్పుడే పశ్చిమాశాసముద్రమునఁబతనోన్ముఖుఁ డగుచుండెను. ఆయస్తంగతార్థచంద్రుని క్షీణకిరణము లాషాఢకృశయగుకృష్ణవేణీవిశీర్ణవేణికలం బ్రసరించుచుండెను. అప్పటికి యామినీరమణి తన చుట్టుచెంగావిచీరపై నీలవసనావకుంఠనమును సవరించుకొనుచుండెను. ఆరజనీకాంతతో మంతనము లాడుచుఁ బ్రవహించుచున్న కృష్ణవేణీతరంగిణి యప్పుడు సార్థకనామ యగుచుండెను. విజ్ఞానవిరహితంబగునంతరంగము నజ్ఞానమాక్రమించుకొనునట్లు, ప్రచురకౌముదీవిహీనంబగు ప్రకృతినంతను బ్రబలావేగముతో నంధకారమాక్రమించుకొనుచుండెను.

ఆసంధిసమయమున విజయవాడకు సమీపమునందున్న రాజమార్గము నకుఁ బార్శ్వమునందలి తరుషండమునుండి యెవ్వరో యిరువురుమనుష్యులు మెల్లమెల్లఁగ మాటలాడుకొనుచుండిరి.

ప్రథ — ఇఁకఁ గార్యము లేదు. పసరు పనిచేసినదికాదు.

ద్వితీ — (నిట్టూర్పు విడిచి) మఱచితిమిగాని దొరగారిమందు మనతో నుండవలసినది.

ప్రథ — కుఱితిమించిరాగా నఁబడినప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము ?

ద్వితీ — ఇఁక నేమిచేయుదము ?

ప్రథ — నెత్తిఁ బెట్టుకొని పోవలసినదే. పట్టువచ్చినప్పుడు పర్వతమునైన మోయఁగలము గాని పట్టువదలిపోయినప్పుడు గడ్డిపరకనైనను గదపలేము.

ద్వితీ — చేతులు ముడిచిపెట్టుకొని యట్లే కూరుచున్నచో జిక్కు కాదా ?

ప్రథ — ఆతొందరలో డొంకలోఁ బడిపోవుటచే మనయిద్దఱకును గాళ్లనిండ ముండ్లు విరిగినవిగాని పనివచ్చినప్పుడు పాఱిపోలేనివంద యెవఁడున్నాఁడురా యిందులోను ?

ద్వితీ — ఆమాత్రము ధైర్యము చెప్పుటకైన వాఁడిట్లయిపోయినాఁడుగదా !

ప్రథ — చెట్టుపడిపోయినది. పిట్టలు చెదరిపోవలసినకాలము వచ్చినది.

ద్వితీ — ఆమాట చెప్పకురా! గుండె బ్రద్దలయిపోవుచున్నది.

ప్రథ — నిజమేరా ! కుడిభుజము కూలిపోయినదిరా !

ద్వితీ — భుజాలే కాదు ప్రాణాలేపోయినవిరా !

ప్రథ — ముందున్నవాఁడవు వెనుకకు వచ్చుటచేతనే నీకది తప్పిపోయినదిరా ?

ద్వితీ — ఏమిలాభము ! గండము తప్పినదిగాని పుట్టి ముంచివేసినదికాదా !

ప్రథ — ఆశకోసివేసినది — ముందుఁబోయినవాఁడు మనకొఱ కెదురు తెన్నులు చూచుచుందురు. ఇంత ముగిసినదని వారికెట్లు తెలియును ?

ద్వితీ — మనము బయలుదేరినవేళ మంచిదికాదు. ఇన్ని చిక్కులు వచ్చినవి.

అంతలో దూరమునుండి బండ్లువచ్చుచున్న గంటలచప్పుడు వినవచ్చెను. వారిరువురును మాటలను గట్టిపెట్టి నిశ్శబ్దముగఁ గూరుచుండిరి. అప్పు డనతిదూరమునం దొకవ్యక్తి రాజమార్గము నతిక్రమించి తమవైపునకే వచ్చుచున్నట్లు వారికి దృగ్గోచర మయ్యెను. ఇరువురును గుంటుకొనుచు మెల్లమెల్లగ సమీపవృక్షాంతరాళమునకుం బోయి దాఁగికొని కనిపెట్టిచూచుచుండిరి.

ఆవ్యక్తి క్రమక్రమముగ వారువదలిపోయినస్థలమునకు వచ్చి యగ్గిపుల్లను వెలిగించి చూచెను. అచ్చటఁ గృష్ణవర్ణదీర్ఘకాయుఁడును, బలిష్ఠుఁడు నగునొకపురుషుఁడు నరుగులుగ్రమ్మినముఖముతో మృతప్రాయుఁడై పడియుండెను. ఆవ్యక్తి మరల నగ్గిపుల్లను వెలిఁగించియాతని సర్వావయవములను బరీక్షించిచూచెను. ఆపురుషునికుడిపాదమునఁ జీరుకొనిపోయినట్లున్న చిన్నగాయమును రక్తచిహ్నములును నగపడియెను. పాదమంతయును బసరుడాగులతో నిండియుండెను.

అప్పు డావ్యక్తి యాతనికిఁ బాముగఱచియుండు నని నిశ్చయించుకొనియెను. తోడనే తనసంచిలోనున్నకరాటముం బైకిఁదీసి యందలిభస్మమును గాయముపై నంటించెను. మఱికొంతభస్మమునక

న్నులయందును నాసారంధ్రములయందును గర్ణరంధ్రములయందును బోసి యూదెను. అవిధముగఁ జేసినపిమ్మట నేమేమియో మంత్రములనుచ్ఛరించుచు దనచేతులతో నాతనిశిరముమొదలు పాదములవఱకును స్పృశియించుచు నదేపనిగ విషాకర్షణమునకై హస్తసంచాలనము చేయసాగెను. ఆచర్యయంతయును సమీపముననే చెట్లచాటున దాఁగియున్నపురుషులిరువురు నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండిరి.

ఆవ్యక్తి తదేకధ్యానముతో నావిధముగ మంత్రించుచుండగాఁ గొంతసేపటికి మృతప్రాయుఁడై పడియున్నయాతనికిఁ జైతన్యము కలిగెను. క్రమముగా మఱికొంతసేపటికాతఁడు లేచికూర్చుండెను. అప్పుడు చెట్లచాటున నున్నపురుషు లిరువురు నద్భుతానందపరవశులైపోయిరి. అప్పు డాపురుషుఁడు దీర్ఘశ్వాసములను విడుచుచుఁ దనపాదమును గట్టిగఁ బట్టుకొని గోండ్రింప నారంభించెను.

చికిత్సకుఁడు — ఎట్లున్నది ?

పురు — మరణబాధగ నున్నది — అయ్యా ! నన్ను బ్రదికింపఁజాలినపుణ్యాత్ముఁడ వీబాధనుండికూడ రక్షింపఁజాలవా ! స్వామీ ! మీరెవ్వరు ?

చికి — నేను విషచికిత్సకుఁడను.

పురు — నాయనా ! నీవు నాపాలిటిదైవమవు. నీప్రభావముచే నీయాతననుగూడఁ దప్పింపవా ?

చికి — నీవెవ్వరు ?

పురుషుఁడు సందేహముతో నించుకసేపూరకుండి 'నేనెవ్వఁడనైన నేమి ? నన్నురక్షింపుము !" అని పాదములఁ బట్టుకొనియెను.

చికిత్సకుఁ డాపురుషునిరక్తనాళము లన్నిటను వ్యాపించి చైతన్యమును జంపివైచినవిషమునంతను మంత్రౌషధశక్తులచే నాకర్షించి పాము గఱచినపాదమువఱకును దింపివైచెను; కాని సంపూర్ణముగ విషమును దీసివేయలేదు. అందుచే నాపురుషుఁడు మిగులబాధపడుచుండెను. చికిత్సకుఁ డాతనింజూచి "నిన్ను బ్రతికించుటకుమాత్రమే మందు నాయొద్దనుండెను. సంపూర్ణముగ నీవిషమును హరింపఁజేయు నౌషధములు ప్రస్తుతము నాయొద్దలేవు" అనియెను.

పురుషుఁడు బాధతో 'మహాత్మా! నన్నెందుకు బ్రదికించితివి? ఈబాధ ననుభవింపఁజాలకున్నాను' అనియెను.

చికి — అవకాశ మున్నంతవఱకు నాచేతనైనపని చేసితిని. ఔషధము లేనప్పుడిఁక నేనేమి చేయఁగలను?

పురు — ఈబాధ కొంచెమైనను దగ్గింపఁజాలవా?

చికి — ఇక్కడ నట్టియౌషధ మేమియును లేదు.

పురు — ఎక్కడ నున్నది?

చికి — నీవు నాతోఁగూడ వచ్చినయెడల —

పురు — (అర్ధోక్తియందే) బాధచే నొక్కయడుగైనఁ గదపఁజాలకున్నాను — నీతో వచ్చుట యెట్లు?

చికి — ఒకబండి మాటాడి తీసికొని వచ్చెదను.

పురు — నేను బండిమీఁద నెక్కి రాను —

చికి — అది యేమి ?

పురు — ఒకరివెంట వచ్చుట నాకిష్టము లేదు.

చికి — పోనిమ్ము! తెల్లవారినవెనుక మీవారి నెవరినైన వెంటఁబెట్టుకొని రావచ్చును.

పురు — పట్టపగలు గుడ్లగూబయైనను బ్రజలకంటఁ బడును గాని ప్రమాదముచేనైన నేనట్లు చేయఁజాలను.

చికి — పోనిమ్ము! ఇఁక నేఁ బోయెదను.

పురుషుఁ డాత పాదములం బట్టుకొని 'పుణ్యాత్మా! నన్ను నీవు బ్రతికించితివి! నేను నీబిడ్డను! నన్నింతటి బాధలోఁ ద్రోసి వైచి విడనాడిపోవుట నీకు న్యాయము కాదు!' అనియెను.

చి — నాతో వచ్చినచో నీబాధఁ దీర్చెదను.

పురు — నీతో మాత్రము రాఁజాలను. కాని నీవు రమ్మన్న చోటికి వచ్చెదను.

చికి — ఎట్లు వచ్చెదవు?

పురు — ఎట్లు వచ్చెదనో చెప్పుటవలన నేమియుపయోగ మున్నది? ఎక్కడకు రావలయునో సెలవిండు.

చికి — గోదావరీతీరమునందలి గోపాదక్షేత్రమునకు నీవు రావలయును. అచ్చట నున్నవటవృక్షమునొద్ద నన్ను నీవు కలిసికొనవచ్చును.

పురు — మహాత్మా! నాపైఁ బరిపూర్ణానుగ్రహ ముంపవలయును. ఈబాధతీరువఱకు నీప్రాణములతో నాకేమియును సౌఖ్యము లేదు. నేను మీవెనుకనే వచ్చి మిమ్మచ్చటఁ దప్పక కలిసికొనియెదను. మీకుఁ బదివేల నమస్కారములు!

"శీఘ్రముగ నీకు మనశ్శాంతి యగుఁగాక!" అని యాశీర్వదించి చికిత్సకుఁ డయ్యంధకారమున నంతర్హితుఁ డైపోయెను.

పిమ్మట నాచెట్లచాటున నున్న యిరువురుపురుషులును వచ్చి పరమానందముతో నాతని కౌఁగిలించుకొనిరి. ఆపురుషుని మరణమును

గూర్చియు, పునర్జీవనముం గూర్చియు మహాత్ముఁ డగు నాచికిత్సకుని మహామహిమం గూర్చియు ననేకవిధములఁ గొంతసేపటివఱకు వారు మువ్వురును ప్రశంసించుకొనిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము.

"చెలువలరెండవపెండ్లికి
బలవంతము సేయుదురటే ♦ వలదనుచుండెడి
గుణజాలుఁ; దూరాలోచన
గలదే_"

కపోతము — పాంచాలి.

విజయవాడకుత్తరమువైపున రాజమార్గమున కించుకదూరముగ నొకపెద్దప్రహరియును దానినడుమ రెండంతస్తులచిన్నమేడయు నుండెను. ప్రహరిద్వారమునుండి సౌధద్వారమువఱకును గలమార్గమున కిరువంకల నొత్తుగఁ బోఁకచెట్లు పెరిగియుండెను. సౌధద్వారముకడ ద్వారపాలకులవలె రెండుకొబ్బరిచెట్లుండెను. ఆసౌధమును బరివేష్టించియున్న ప్రహరిమధ్యప్రదేశమునందంతటను నానావిధఫలవృక్షములును బుష్పలతలును గన్నులపండువుగా నుండెను. ఆమందిరము విశాలోద్యానవనమధ్యమం దుండుటచేతను, బట్టణమునకుఁ గొనయందుండుటచేతను, రాజమార్గమునకించుక తొలఁగియుండుటవలనను, నగరసమ్మర్దమునకు సహింపక నెమ్మదిగ నుండఁగోరువారికది నివాసయోగ్యమై యుండెను.

ఒకనాఁటి ప్రాతఃకాలమున నేఁ బదిగంటలవేళ నా సౌధమునకు మొదటియంతస్తునందలి దక్షిణపువైపు గదిలో నొక పురుషుఁడు మంచముపైఁ బరుండియుండెను. విభూతిరుద్రాక్షమాలికాలంకృతుఁడును, గాషాయవసనావృతవిగ్రహుఁడును, దివ్యతేజోవిరాజమానుండును నగు నొక యోగిపుంగవుఁ డాతని సమీపమునం దొక పీఠముపైఁ గూర్చుండియుండెను.

శయ్యాగతుండగు పురుషుఁ డప్పుడు యోగికి నమస్కరించుచు "మహాత్మా! మీ యనుగ్రహముచే నేను జీవింపఁగలిగితిని. మీ మహిమవలన నా శరీరాయాసము చేతితోఁ దీసివేసినట్లుపశమించినది. దుర్మార్గుల చేతులలోఁ బడిపోకుండఁ బ్రాణదానముం గావించితిరి" అనియెను.

యోగి—ఏమైన నేమి! ఇంకొకయడుగు ముందుగ వచ్చినచో నా దొంగల చేతులలోఁ బడకుండ నీ భార్య నీకు దక్కియుండును.

పురు—స్వామీ! ఆమె నా భార్య కాదు!

యోగి—మఱి యెవ్వరు?

పురు—అది యొక వారకన్య—

యోగి—నీయింట నేందుకున్నది?

పురు—నేను పెండ్లియాడవలయునను నుద్దేశముతోఁ దీసికొని వచ్చితిని.

యోగి—ఎంతకాలమైనది?

పురు—ఆఱుమాసములైనది.

యోగి—ఇంతవఱకు నేల పెండ్లి చేసికొనలేదు?

పురు—వేశ్యావివాహముకంటె విధవావివాహము చేసికొనుటయే యెక్కువ లోకోపకారముగ నుండునని యెంచి నేను నా మొదటియుద్దేశమును మార్చుకొంటిని.

యోగి చిఱునవ్వుతో "నీవు తీసికొనివచ్చిన వారకన్య నిన్నుఁ బెండ్లియాడుట కంగీకరించినదా?" అనియెను.

పురు—అంగీకరించినది—కాని, యామె బంధువులుమాత్ర మంగీకరింపలేదు. అందువలననే యింతపని జరిగినది. నా పెదతండ్రి కుమారుఁ డొకఁడున్నాఁడు. వాఁడు త్రాగుబోతు. వేశ్యాలోలుఁడు—రాత్రి జరిగిన యీ ఘోరకృత్య మాపరమదుర్మార్గుని మూలముననే జరిగినది.

యోగి—పాపము వారామెను జంపివేయరుగద?

పురు—చంపరు—ఎటో మనసు త్రిప్పి దాని యింటికే తీసికొని పోవుదురు.

యోగి—ఒకవేళ నీ వా వారకన్య నిదివఱకే పెండ్లియాడియున్నయెడల నప్పుడు విధవావివాహముకొఱ కామెను నీవు వదలివేయుదువా?

పురు—అంతకు ముందుగనే నా యుద్దేశము మార్చుకొనుటచే నే నామెను పెండ్లియాడుట మానివైచితిని.

యోగి—తీసికొనివచ్చినదాని నేమిచేయఁ దలంచుకొంటివి?

పురు—నావంటివిస స్కారప్రియు లెవ్వరైన నున్నచోఁ బెండ్లి చేయవలయునని నిశ్చయించుకొంటి

యోగి—ఇప్పుడు నీవు వితంతూద్వాహము చేసికొనుటకు నిశ్చయించుకొంటివా?

పురు—ఔను.

యోగి—సంబంధము స్థిరపడినదా?

పురు—స్థిరపడినట్టే—

యోగి—అదియేమి?

పురు—అనివార్యమగు పూర్వాచారమునకు భయపడి యీ వధు విఁకను నంగీకరించుట లేదు.

యోగి—వధు వంగీకరింపనప్పుడు పెండ్లి యెట్లు?

పురు—అక్కఱలేదు—దురాచారసంస్కరణప్రియుఁడగు నామె సోదరుఁ డీవిషయమున మిక్కిలి పట్టుదల కలిగి యున్నాఁడు.

యోగి—ఆచిరంజీవి యెవ్వరు?

పురు—అతఁడు నాప్రియమిత్రుఁడు—చెన్నపట్టణమునఁ బట్టపరీక్షకుఁ జదువుచున్నాఁడు—ఆతనిపేరు భారతరావు.

యోగి యించుక సేపాలోచించి "నీవు విద్యార్థికునివలెనే యగపడుచున్నావు—కాని నీమాటలనుబట్టి నీహృదయ మస్థిరమైనట్లు తోఁచుచున్నది. సంస్కారశూరుఁడవై యుండియు నీవు నిన్నుఁ బ్రేమించిన వరకన్యను బెండ్లియాడుట మానుకొంటివి. నిన్నుఁ బ్రేమించుట కంగీకరింపని వితంతువధువును బలవంతముగఁ బెండ్లిచేసికొనుటకై ప్రయత్నించుచున్నావు. ఇదియా సంస్కారప్రియత్వము! ఇదియా దేశోద్ధరణాధురంధరత్వము! ఇదియా విద్యార్థికధర్మము! ఆర్యధర్మేతరులును, భారతవర్షమహావైభవపునరుజ్జీవనకారణజన్ములు నగు రామమోహనుఁడు—ఈశ్వరచంద్రవిద్యాసాగరుఁడు—కేశవచంద్రసేనుఁడు మొదలగు మహాపురుషుల పవిత్రోపదేశముల నీవిధముగనా నీవు గ్రహించినది? మానవస్వభావమునకు వ్యతిరేకమగు సంస్కారమా? మనుష్యత్వమునకు విరుద్ధమగు ప్రవర్తనమా?" అనియెను.

పురుషుఁడు విరక్తిభావముతో "స్వామీ! మీరు నాయుద్దేశమును బాగుగ గ్రహించినట్లగపడదు." అనియెను.

యోగి—ఇందు నీయుద్దేశ మేమి?

పురు—నాప్రాణమిత్రుని యభీష్టమును ఫలింపఁజేయుటకును, ఒకయనాథబాలిక నుద్ధరించుటకును నామొదటియుద్దేశము మార్చుకొనవలసివచ్చినది.

యోగి—తీవ్రస్వరముతో "నీయుద్దేశమే పరమధర్మమనుకొంటివా? ప్రాణమిత్రుని యభీష్టసిద్ధికొఱకుఁ బ్రాణములనైన విడువవచ్చునుకాని భార్యాభర్తృధర్మమును బరిత్యజింపఁదలఁపవచ్చునా?" అనియెను.

పురు—ఆమె నాకు భార్య కాదే!

యోగి—ఆలాగా?—నీవామెను బ్రేమించితివి—నిన్నామె ప్రేమించినది—ఇరువురును బెండ్లియాడుటకు నిశ్చయించుకొంటిరి. ఇఁక నామె నీకేమగును? హృదయ మస్థిరమైనంతమాత్రమున ధర్మ మస్థిరమైపోవునా? కల్యాణమునకుఁ గార్వానసూత్రమే ప్రధానమనుకొంటివా? ప్రేమసూత్రమక్కఱలేదా? ధర్మసూత్రమక్కఱలేదా?

పురుషుఁడు వేదన నభినయించుచు మఱిమాటాడలేదు. మాటలాడుట కాతని కేమియును దోఁచనులేదు. యోగి మాధ్యాహ్నికకృత్యములం దీర్చుకొనుటకై నదీతీరమునకుఁ బోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

"జగ మంధకారమయమై
వగపు సముద్రమయి పొడమ భారమైతో
వెగటుగని గోలుపోయిన
మగఁగూలివనిన్నుఁ జూడ వగపత్యుడితే!

కపోతము — హారావళి

సరస్వతియును సత్యవతియును జిన్నతనమునుండియుఁ జెలిమికత్తెలై యుండిరి. ఇరువురు నిరుగుపొరుగువారై యుండుటవలన వారికి నిరంతరసమావేశమున కభ్యంతరమేమియును లేకయుండెను. ఆకారణముచే వారిస్నేహానుబంధము దినదినాభివృద్ధి నందుచుండెను. ఇరువురును సరళహృదయులు. సర్వసంపన్నంబు లగు సజాతీయ కుటుంబములం జన్మించినవారు; సమానప్రకృతులు; సమవయస్కులు. శ్రావణతరంగిణులంబోలి వారిరువురును సంపూర్ణయౌవనవతులై యుండిరి. కాని యాంతరస్యామృతరసప్రవాహము శరద్వేణికవలె వినిర్మలమైనది. ఆయిరువురకును గౌరీపతిశాస్త్రియే చదువు చెప్పెను. అన్నపూర్ణాగౌరీపతులు సత్యవతినిఁ గూడఁ దమ కన్నబిడ్డయగు సరస్వతివలెనే చూచుకొనుచుండిరి.

సత్యవతికిఁ జిన్నతనమునందే పెండ్లి యయ్యెను. ఆమెతండ్రి తనతల్లి మరణించినసంవత్సరములోపలనే సత్యవతికి వివాహముఁ గావించెను. పెండ్లి యగునప్పటికి సత్యవతికి మూడవయేఁడు. ఆమె భర్త యగునారాయణునకుఁ బండ్రెండవసంవత్సరము. నారాయణుఁడు చెన్నపట్టణములోఁ బట్టపరీక్షయందుత్తీర్ణుఁడైనతరువాత

నచ్చుటఁ దనకు స్నేహితుఁడైన యొకజమీందారునిధనసాహాయ్యముచే నింగ్లాండుదేశమునకుఁ జదువుకొనఁబోయెను. ఆతఁడు విదేశమునకుఁ బోయినకొలఁదికాలమునకే దైవదుర్విపాకముచే నాతఁడచ్చట మరణించినట్లు జాబువచ్చెను. పాపము సత్యవతి తనపండ్రెండవయేఁటనే వితంతు వయ్యెను.

సత్యవతి యన్నయగు భారతరావు చెన్నపురియందలి క్రైస్తవకళాశాలలో బి.యే.పరీక్షకుఁ జదువుకొనుచుండెను. అతఁడు కరుణామయస్వభావుఁడు. కుశాగ్రబుద్ధి. సత్యవతిం దలంచికొనిన నాతని హృదయము నీరైపోవుచుండును. ఆతఁడు సత్యవతియానందమునకును సత్యవతిసుఖమునకును నిరంతరము నాలోచించుచుండును. తఱచుగ నాతఁడు సత్యవతికిఁ బ్రేమరసముట్టిపడునట్టిపలుకులతో జాబులు వ్రాయుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు తల్లిదండ్రులహృదయములు కరఁగి నీరైపోవునట్లు ఆకస్మికముగ నానమయమునందుఁ దద్ధృదయభావము వారికి లీలామాత్రముగ స్ఫురియించునట్లు మనవులను దెలుపుచుండును. ఆయుత్తరములం గాంచి తల్లిదండ్రులు నిరంతరము నెడతెగకుండ దహించుకొనిపోవుచున్న హృదయములతో దీర్ఘశ్వాసముల నువిడుచుచుందమనుస్నాజీవితమునతికష్టముతోఁ గడపుచుండుటయే గాని చిరకాలానుబంధముచేఁ జిరపరిచితమై యున్నతమయాచారసూత్రము నుల్లంఘించుటకు సాహసింపఁజాలక చింతించుచుండిరి.

నేఁటిదినమున సరస్వతియింటికిఁ బోవఁదలఁచుచున్నసమయమున భారతరావునొద్దనుండి సత్యవతికి జాబు వచ్చెను. అన్నగారియుత్తరమని సత్యవతికిబ్రహ్మానందము. సత్యవతి తనయన్నగారినిదల్లిదండ్రులకంటెను విశేషముగఁ బ్రేమించుచుండెను. భారతరావు తాను వేసవికాలపుసెలవులలో వచ్చెద నని తండ్రిగారికిఁ గూడ నొకలేఖ వ్రాసి పంపెను.

సత్యవతి యొంటిగఁ గూరుచుండి తనప్రియసోదరుఁడు వ్రాసినయుత్తరమును జదువుకొనుచుండెను. అప్పు డామెహృదయకమలము క్షణక్షణవికసిత మగుచుండెను. ప్రేమరసార్ద్రములగుచూపులు ప్రేమభరాలసములగుటచే నక్షరపథమున మందమందముగఁ బ్రచారము సేయుచుండెను. నిర్మలప్రేమైకనిధానంబు లగునందలి మృదులపదంబులు మధురస్వనితములై మధురభావానుభవంబున కనుబోధము లగుచుండెను. సత్యవతి తదేకదృష్టితో నాయుత్తరమును దిలకింపుచుండెను.

"ప్రియసహోదరీ!

నేనిచ్చట సంతోషముతోఁ జదువుకొనుచుంటి నని వ్రాయఁగలుగుట ప్రేమాంకురవిలసితంబు లగునీజాబులను దఱచుగఁ జూడఁగలుగుచుండుటవలననే—పరీక్షలతొందరలో నుండుటచే నీకు వారముదినములనుండి యుత్తరము వ్రాయఁజాలకపోయితిని. నాయాలస్యము నీకించుక మనఃక్లేశమునకుఁ గారణ మగునేమో యని నాహృదయము చలించిపోవుచున్నది. సోదరీ! సుఖదుఃఖములకు మన మిరువురమును సమభాగులము. ప్రేమవల్లికాపల్లవాంతరాళమునందలికోమలప్రేమైకకోరకములము. నీసుఖమే నాసుఖము. నీయానందమే నాయానందము. నీకించుకమనస్తాపమైనను నేను సహింపఁజాలను. వెన్నెలవెలుఁగని చిమ్మచీఁకటిలోఁ గన్నులు తెఱవనికాలమునందే ప్రతికూలపవనసూక్ష్మతరంగము నన్నొఱసికొనిపోయినది. అది యజ్ఞాత మైనది—అపునరావృత్తమైనది—అది యప్పుడే మహావాయుసముద్రమున విలీన మైపోయినది. లీలామాత్రం బగు నాయనుభవమును భావాంతరమున విలీనముచేసి జీవనప్రపంచమున బురోభిగమనము గావించుటయే మనకర్తవ్యము. సుఖమయప్రపం

చమును గన్నెత్తిచూచుటకుఁ బరమేశ్వరునిక్రీడాసాలభంజిక లగు జీవులకందఱకును సమానాధికార మున్నది. పరమేశ్వరుఁడు నిన్ను నిరంతరదుఃఖానుభవంబునకే సృష్టించియుండె నని వ్రాసితివి. తల్లీ! ప్రేమైకస్వరూపుఁ డగుజగదీశ్వరుఁ డంతటిదయాహీనుఁడు కాఁడు. కేవలసుఖమయప్రపంచమున మానసికదౌర్బల్యముచే స్వయముగ మనమే దుఃఖబిభీషికలం గల్పించుకొని నైరాశ్యమును దెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నారము. సోదరీ! నీవు కలఁతనిద్దురలో దుఃఖస్వప్నములఁ గాంచుచున్నావు. అవి కేవలము భ్రాంతిమూలకము లైనవి. జాగరితవైయించుక యాలోచించి చూడుము! పరిమళకుసుమమును బాదములతో నలిపివేయవలయునని యెవ్వరు తలంతురు? నీయుత్తరమును జూచినప్పుడు చిన్నవోయియున్ననీముద్దుమొగము నాకన్నులఁ గట్టినట్లయినది. నీవేఁడికన్నీటిం దలంచుకొని నారక్తనాళములు శోషించి పోయినవి. చలించిపోవుచున్న నీహృదయకమలమును భావించుకొని నాహృదయసంచాలన మాఁగిపోయినది. తల్లీ! ఇఁక నేనెట్లు సహింపఁగలుగుదును? దూరదేశమందున్ననాహృదయమును విదారణము గావించునంతటిసునిశితంబు లగుతీవ్రాక్షరముల నీకోమలతరపల్లవమునుండి యెట్లు వెలువరించితివి? కుసుమసుకుమార మగునీహృదయమున కంతటికాఠిన్య మెట్లు కలిగినది? సోదరీ! ప్రేమైకమూర్తి వగునీకు నీప్రియసోదరునిపైఁ జాలి లేకపోయినదా? 'నాకీలోకమునం దిఁక నేమి యున్నది?' అని వ్రాసితివి. ఎంతటినిర్దయురాలవు! త్వదేకప్రాణియైయున్న నీయాత్మసోదరుని మఱచిపోయితివా? నీవేఁడి నిట్టూర్పుల నాహృదయకమలమునుండి వెలువరించుచున్నప్పుడు నావేఁడికన్నీటికి నీనయనకమలాంతరమునఁ జోటు లేకుండఁ జేయుదువా? అట్లు చేయఁజాలవు. నీకరుణార్ద్రహృదయమును నే నెఱుంగుదును. ప్రియసహోదరీ!

హృదయపూర్వకముగ నొక్కమాట చెప్పుచున్నాను. ఇదియే యుపలాలనము—ఇదియే ప్రార్థనము—ఇదియే ప్రబోధము—ఇదియే యాజ్ఞ—ఇదియే శపథము—ప్రేమైకజ్యోతిస్ఫూర్తులమగు మనమిరువురమును నీలాకాశపథంబున నిష్కలంకముగఁ బ్రకాశింపఁగలిగినను, నిబిడజ్యోత్స్నాపటలంబున విలీనమైపోవఁగలిగినను బరమానందమే—నీతోఁబుట్టువు నగునన్ను నీకష్టసుఖములకు సమభాగార్హునిగాఁ జేయుము! సోదరీ! నీవు సత్యవతివి—ఈమాటమఱవకుము! నేను సెలవులొసంగినతోడనే వచ్చెదను. చి॥ సౌ॥ సరస్వతి నడిగితి నని చెప్పుము!

నీప్రియసోదరుఁడు
భా ర త రా వు

సత్యవతిహృదయసరోవర మననుభూతపూర్వంబు లగుభావతరంగములచే సంక్షుభితమైపోవుచుండెను. ఆదుస్తరతరంగమధ్యమున భయధైర్యములకుఁ బరస్పరప్రబలసంఘర్షణ మగుచుండెను. దుఃఖానందముల కన్యోన్యదుర్భరసంఘట్టన మగుచుండెను. తెలియఁబడకుండఁగనే యామెకనుదమ్ములనుండి ముక్తాఫలంబులవలె నశ్రుబిందువులు జాలువారుచుండెను. శీతరప్రేమరసచిహ్నితంబగు నాలేఖ యశ్రుబిందుసంసిక్తమైపోయెను. సత్యవతి కాసంగతి తెలియనేలేదు. దీర్ఘశ్వాససంచలితంబగువక్షోవసనమార్ద్రీభూతమై వక్షోభాగమునొత్తుకొని పోవుటకూడ నామె యెఱుంగదు.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

ఆరయఁగ నీజీవితమును
మఱి నాజీవితము నొక్క ♦ మాదిరిగానే
పరుగిడుచు నున్నయవి స
త్వరముగఁ దమ యంత్యదశలఁ ♦ బడఁబోటుకొఱకున్.

మౌక్తికము—హారావళి.

„ఏమేసత్యవతీ! వచ్చెద నని చెప్పి యాలస్యము చేసితివి?" అని సరస్వతి వచ్చి సత్యవతిని బలుకరించెను.

సరస్వతియమృతస్వరము సత్యవతిహృదయప్రవాహమును భావాంతరమునకు మరలించినది. అప్పుడు సత్యవతి ప్రకృతిస్థయై ప్రేమవికసితనయనములతో సరస్వతిం దిలకించెను. సరస్వతి చమత్కృతయై మృదులస్వరముతో „అదియేమే! అట్లున్నావు?" అనియెను.

సత్యవతి గద్గదస్వరముతో „ఎట్లున్నాను?" అనియెను.

సర—సుఖనిద్రలో దుఃఖస్వప్నముం గాంచినట్లున్నావు.

సత్య—సఖి! ఈమహాజీవితమునం దంతకంటె నింక నేమున్నది?

సర—అది కేవల మజ్ఞానము—దుఃఖనిద్రలో సుఖస్వప్నములను గనవలయును.

సత్య—చెలీ! నాకంతటియదృష్ట మెక్కడ నున్నది?

సర—నీకా వెఱ్ఱి వదలుట లేదు. అదృష్టమునకై కన్నులఁ దెఱచి చూచుచుండుటవలన నేమిలాభమున్నది?

సత్య—ఔ నామాట నిజమే.

సర—ఐనచో నీక విచార మెందుకు ?

సత్య—అన్నకొఱకు—ఆతనిసుఖముకొఱకు—ఆతనిసంతోషముకొఱకు—

సర—అన్నయొద్దనుండి మరల జాబు వచ్చినదా యేమి ?

"ఔను" అని చెప్పుచు సత్యవతి యాయుత్తరమును సరస్వతిచేతి కిచ్చెను. సరస్వతి యాజాబును సవిమర్శముగఁ దిలకించుచుండెను. సరస్వతికన్నులుకూడఁ గ్రమముగ నశ్రువులతో నిండిపోయెను. ఆమె కొంతసేపటివఱకును మాటాడఁజాలక యొక్క నిట్టూర్పు విడిచి "సోదరీ ! ప్రియసోదరుని నిష్కల్మష ప్రేమస్వరూప మీయుత్తరమునందలి ప్రత్యక్షరమునందును బ్రతిబింబించుచున్నదిసుమా ! " అనియెను.

సత్యవతి విషాదస్వరముతోఁ "అక్కా ! ఈశూన్యగేహమునకై యాదివ్యజ్యోతి నిరర్థక తేజోవిశిష్ట మైపోవలసినదేనా ?—ఫలపుష్పవిహీనం బగు నీపల్లవలతికకై యాయమృతరసకలశ మంతస్సారశూన్యమైపోవలసినదేనా ? " అని కన్నులనీరుపెట్టుకొనియెను.

సరస్వతి సాంత్వనస్వరముతో "చెల్లెలా ! ఏల విచారించెదవు ? బహుజన్మసుకృతపరిపాకముచే స్వర్గసుఖస్వరూపుఁడగు నిట్టి సోదరునిం బడయుభాగ్యము నీకు లభియించినది. పసిఁడితామరకుం బన్నీటికొలనులభియించుట పరమసుఖముకాదా ? " అనియెను.

సత్య—నిరాశాంధకారనిమగ్న నైయున్న నేను సుఖపడుట యెట్లు ?

సర—నిరాశ యనునది కేవలము వట్టి భ్రాంతికల్పిత మైన దుఃఖబిభీషిక యేకాని వేఱుకాదు—సంతుష్టి యొకటిమాత్రమే సత్యస్వరూప మైనది—సుఖమయ మైనది.

ఇట్లు చెప్పుచున్నప్పుడు సరస్వతికంఠస్వర మించుక గాద్గద్యమును వహించెను.

సత్య—అక్కా ! నీమాట సత్యమే కావచ్చును. కాని—అనుభవాతీతముగా నున్నది—ఆకాశమునఁ జిత్రలేఖనమా ?—అంధకారమునం దద్దముచూచుకొనుట యెట్లు ?

సర—వెఱ్ఱిదానా ! అంధకారము నీబాహ్యనయనములకే గాని యాభ్యంతరికనయనముల కది యెంతమాత్రమును లేదుకాదా ?

సత్య—భిన్నప్రకృతులును బ్రేమరసోత్థితంబులు నగు రెండు తరంగములనడుమ నాశూన్యజీవితనౌక సంచలించిపోవుచున్నది. అందొకటి నన్నాయనంతప్రేమసాగరమున కాకర్షించుచున్నది. మఱి యొకటి యగాధప్రేమప్రవాహమున కాభిముఖ్యముం గల్పించుచున్నది—నేనీసంఘర్షణమునఁ గొట్టుకొనిపోవుచున్నాను. నాకిరువంకలను బ్రేమానందజ్యోతులు ప్రకాశించుచున్నవి—కాని నేను మాత్రము దుఃఖాంధకారమూర్తి నై యల్లాడుచుంటి. సోదరీ ! ఈ శుష్కవల్లరికిఁక వసంతము లేదు—ఈదుఃఖయామినికిఁక జంద్రసందర్శ ములేదు—ఈవృంతచ్యుతకుసుమమునకిఁక నీశ్వరపాదసంస్పర్శనసౌభాగ్యము లేదు—సరస్వతీ ! ఎందుకీయాశ ?

సర—నిరాశపడిమాత్ర మేమిచేయుదువు ?

సత్య—సుఖమరణమున కెదురుచూచుచుండుటకంటె నింకనుపాయ మేమున్నది ?

సర—అట్లయినచో సామాన్యప్రకృతికిని నీకును భేద మేమున్నది ? స్వధర్మమును నిర్వహింపవలదా ?

సత్య—నిజముగా నాకుఁ గర్తవ్య మేమున్నది ? ఉన్నను—నితాంతచింతావైకల్యముచే విశ్రాంతివిరహితహృదయ నగు నేనేమి చేయఁగలను ?

సర—సోదరీ! ఆవిషయమున నేనును నీవంటిదాననే కాదా?

సత్య—అది యెట్లు?—అనుభవము లేకపోయినను నీకాశ యున్నది.

సర—నాకున్న యాశ నీకేల లేకపోవలయును?

సత్య—నీకన్నుల వెలుఁగు నీసమక్షమున లేకపోయినను నీ యంతరంగమునఁ బ్రకాశించుచునేయున్నది—అందుచేతనే నీకు త్సాహశక్తియున్నది—స్వకర్మనిర్వహణసామర్థ్యమున్నది—

సర—నీవుమాత్ర మట్టుల భావించుకొనఁగూడదు? నీయం తరంగప్రకాశమును నీవేల సందర్శింపఁగూడదు? అనిత్యమగు భౌతిక ప్రపంచమునుబట్టి యనుభవమునకు భిన్నత్వము నాపాదించుకొను చున్నావు—ఆశానిరాశలను గల్పించుకొనుచున్నావు—సుఖదుః ఖములఁ బరామర్శించుకొనుచున్నావు—కాని—భావప్రపంచమున మనయిరువురి యనుభవము నొక్కటియే కాదా?

సత్యవతి మఱి మాటాడలేదు; మౌనముతోఁ దలవంచుకొని యన్నగారియుత్తరమును నిరుద్దేశముగ నటునిటు ద్రిప్పుచుండెను.

సర—సత్యవతీ! ఏమి యాలోచించుచున్నావు?

సత్యవతి నిట్టూర్పు విడిచి 'అన్న వేసవి సెలవులలో వచ్చును' అనియెను.

సర—ఔను—అది మనకు సంతోషసమయము! కాని— నేనంతవఱకు—

సత్యవతి యులికిపడి ,, అదియేమే సరస్వతీ యట్లనుచున్నావు?'' అనియెను.

సర—అనుట కేమున్నది?—రేపటిసంగతి యెట్లుండునో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు?

సరస్వతినిగూఢహృదయమునం దేమున్నదియో గ్రహింపఁ జాలక సత్యవతి ,,అక్కా! నీమాటలయర్థ మేమియో నాకు బోధపడుట లేదు. విస్పష్టముగఁ దెలుపఁగూడదా? నీప్రాణము నొద్దఁగూడ నీకీసంశయ మెందుకు?'' అనియెను.

సర—నాప్రాణమునకుఁ గష్టముం గల్పించుట నాకిష్టము లేదు.

సత్య—అట్లనియెదవేమి? నీకష్టము నాకష్టము కాదా? నీ సుఖము నాసుఖము కాదా?

సర—ఔను. మనజీవనప్రవాహము లనంతసాగరమునం జేరువఱకు నిర్లిప్తప్రవహించుటకుఁ బరమేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుఁగాక!

సత్య—నామనోరథముకూడ నదియే.

సర—ఎప్పటికిని నీసుఖముకొఱకే నాజీవితము వినియోగ పడవలయు నని నాకోరిక—

సత్య—అక్కా! నీనిత్యసందర్శనమే నాయానందము—నీ సుఖమును జూచుచుండుటయే నాకు సుఖము.

అప్పుడు సరస్వతి ప్రేమవికసితహృదయముతో సత్యవతిం గౌఁగిలించుకొని ,,సోదరీ! మనజీవితమునం దీముహూర్తము చిర స్మరణీయమైనది!'' అనియెను.

సత్యవతి యులికిపడి ,,అక్కా! అశ్లీలముగవచియించితివి- మనకీజీవితమునం దిట్టి ముహూర్తములు నిరంతరానుభవనీయము లగుఁగాక!'' అనియెను.

సరస్వతి యొక్కింతసేపాలోచించి యొక్కదీర్ఘ శ్వాసమును విడిచెను.

సత్య—అక్కా! మరల బావసంగతి యేమైనఁ దెలిసినదా?

సర—నీవానాఁడు గోదావరీతీరమునం జూచి మాట్లాడిన తరువాత మఱియెట్టిసమాచారమును దెలియలేదు.

సత్య—అన్నవచ్చినతరువాత మేమిరువురమును గలసి బావ యెచ్చటనున్న నచ్చటకుఁ బోయి పాదములఁ బట్టుకొని బ్రతిమాలి యింటికిఁ దీసికొని రావలయు నని తలంచుచున్నాను.

సర—తల్లీ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు!

సత్య—బావకు నాయం దెంతయో ప్రేమ యున్నది. నా మాటలయం దెంతయో గౌరవ మున్నది—ప్రాణాచారము పడి ప్రార్థించి చూచెదను.

సర—ఏమని ప్రార్థించెదవు?

సత్య—నీయర్ధాంగి యగు మాయక్కను నీప్రాణమువలెఁ బ్రేమింపు మని—

సర—సోదరీ! ప్రేమస్వరూపునకుఁ బ్రియవాక్యప్రబోధ మెందుకు? దినకరప్రచారమునకు దీపముం జూపుట యెందుకు?

సత్య—ప్రార్థింపకుండఁ బరమేశ్వరుఁడు సాక్షాత్కరించునా?

సర—అట్లే యైనచో—ఏకాంతభక్తిసాధ్యంబగు నీశ్వర సాక్షాత్కార మితరమూలకముగ నెట్లు లభియించును?

సత్య—(దీనస్వరముతో) ఏవిధముచే నైనను నాదుఃఖజీవనము నీసుఖజీవనమున కెంతమాత్రము నుపయోగపడఁజాలదా?

సర—సోదరీ! నీవట్లెన్నఁడును దలంపవలదు.

అని సత్యవతిం గౌఁగిలించుకొనియెను. సత్యవతి సరస్వతి కంఠముం గౌఁగిలించుకొని కన్నీటితో నామెవక్షోవసనమును దడిపివైచెను. సరస్వతి కనుదమ్ములుకూడ నశ్రుపూరితము లయ్యెను. అప్పు డామధురమూర్తుల మధురహృదయము లనంతప్రేమవిలీనము లైపోయెను.

ఓరమణీమణులారా! మీజీవనములు ధన్యములు! మీ మైత్రి ధన్యమైనది. మీప్రేమార్ద్రహృదయములు ధన్యతమము

లైనవి! దుర్భరంబగునీదుఃఖజీవనవనంబున నమృతఫలంబులు మీ చేతులకే లభియింపఁగలవు! దుస్తరంబగు నీదుఃఖసంసారసముద్రమున నానందతరంగములు మీకన్నులకే యగపడఁగలవు! మీవంటికుమారీమణులం గాంచుటచేతనే భారతమాత రత్నగర్భ యని పేరువోయుచున్నది! పుణ్యమూర్తులగు మిమ్ముఁబోలిన సతీమణు లింకను నవతరించి ప్రాతస్స్మరణీయంబులగు భారతవర్షరమణీమణుల చరిత్రములను బెంపొందించెదరుగాక!

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

‘‘ఇతనె నీకుఁ దగినపతిగను
కవలసు మిటనుండి; తుష్టిఁ గాంచుము; యిదిగా
దది; యదిగాదది యని నె
మ్మది దోఁచినరీతిఁ జనకు మా రాచిలుకా!

చిలుక—హారావళి.

కుమారనగరమున గృహమును జేరి యేటియొడ్డున వేంకటేశ్వరరావున కొకసుందరోద్యాన మున్నది. మధురఫలవృక్షములును మనోజ్ఞపుష్పలతానికుంజములును, చిత్రపత్రగుల్మకుండికలును, శీతలజలయంత్రములును గలిగి యాలోకరమణీయమై, యనవరతకల విహంగసంగీతమధురంబై యున్న యాయుపవనము శృంగారరసేశ్వరుఁ డగుమన్మథుని లీలాభవనముంబోలి విలసిల్లుచుండెను. పచ్చని పచ్చికపట్టునడుమ దిద్దితీర్చినట్లున్న బాటలకిరువంకలను బుష్పకుండిక

లమర్పఁబడి యుండెను. సురభిళకుసుమనికుంజాంతరముల శృంగార లీలాసదనంబులగు చలువతాతిన్నెలు కన్నులపండుగా నుండెను. ఆయుద్యానమధ్యమున నీశిలాసోపానసమంచిత మగుపుష్కరిణి యొండుగలదు. వికచకమలకైరవకుసుమశోభితమగు నావిమలజల పుష్కరిణి నిరంతరమును వినీలనిర్మలాకాశమును గన్నులు విచ్చి చూచుచున్నట్లుండును. అది యాకసమువలెనే క్షణక్షణమునకు వింత మార్పుల నొందుచు నయనాభిరామంబై యుండును.

ఆపుష్కరిణి కుత్తరభాగమునఁ జిత్రశిల్పరచనావిలసితంబగు విహారభవనమున్నది. ఆభవనమునకు నలువంకలను ద్వారములును ద్వారసోపానముల కిరువంకలను బుష్పకుండికలును గూర్పఁబడి యుండెను. ఆమందిరముచుట్టును, ద్రాక్షా, మాధవీ, మల్లికాది లతామంటపములును, గదళీ, నారికేళ, సహకార, వకుళాశోక పున్నాగాదిఫలపుష్పతరుశ్రేణులును విరాజిల్లుచుండును. ఆభవనమంతయుఁ జిత్రపటములు, రత్నకంబళములు మొదలగునమూల్య పరికరములతో నలంకరింపఁబడి యుండెను. వస్తుపరిదర్శనమునకై యింతవఱకుఁ జెప్పవలసివచ్చినది గాని యామూలముగా నుద్యానవనవర్ణనముం గావింపవలయునని మాతలంపుగాదు. మా నవలాపాఠకులకు సుందరోద్యానములును, పుష్కరిణులును, విహార భవనములును, గ్రొత్తలు కావు; కావునఁ దద్వర్ణనావిషయంబున విశేషపరిశ్రమందీసికొని పాఠకులహృదయముల నడ్డగింపుటకంటె నది సర్వసమృద్ధంబగుసుందరోద్యానమని మాత్రము ప్రశంసించి యాప్రయత్నము నింతటితో విరమించుచున్నారము.

వేంకటేశ్వరరావు నాఁటిరాత్రి యనసూయ చూపినచిత్రపటమును జూచియుఁ జూడనట్లు చూచియున్నాఁడు. అప్పటికా

తనికన్నుల కాయనసూయ యొక్కతెమాత్రమే భూలోకరమణీమణులలో మహామోహనమూర్తియై యుండెను; ఆమె నిలిచెడిచోటు నిత్యకళ్యాణమును, దిరిగెడుచోటు దివ్యక్షేత్రము నైయుండెను. ఆమెరూపమునందలి సారళ్యమును — ఆసారళ్యమునందలి తారళ్యమును — ఆతారళ్యమునందలిమాధుర్యమును, నాతఁడీయిహజీవనమునందు మఱి యెచ్చటను జూచియుండలేదు. ఆమెమధుర ప్రియవచనములలో నాతఁడు మధురామృతము నాస్వాదించుచుండెను; ఆప్రేమోపచారములలో నానందరాజ్యసుఖము ననుభవించుచుండెను. అతనికిఁ దనప్రాణములకంటెను బ్రియమైనవస్తు వీలోకమునందేమున్నది? ప్రాణాధికప్రియ యగునసూయ యొక్కతె మాత్రమే — ఆతఁడు నిరంతరము ననసూయాప్రణయరస తరంగములలో నోలలాడుచుండెను.

నేఁటిసాయంకాలము నాలుగుగంటలు దాటినపిమ్మట వేంకటేశ్వరరావు తనసుందరోద్యానవనమందిరమునఁ గూర్చుండి యేదియో పుస్తకమును జదువుకొనుచుండెను. తెఱవఁబడియున్నగవాక్షద్వారములనుండి సురభిళవాతపోతము లామందిరమున విచ్చలవిడిగ రాకపోకలఁ గావించుచుండెను. ఆకస్మాత్తెమ్మెరలతోఁగలసి యాతని పుస్తకమునందలిపత్రములుగూడ నెగసి గంతులు వైచుచు నస్పష్టముగ నేమేమియో మాటలాడుకొనుచుండెను. అప్పుడు వేంకటేశ్వరరావు చెదరిపోవుచున్నపత్రములను సరి చేసికొనుచు!—

“ మనసు దురదేమో వేమారు
కోరి వేఁడిన నీ॥ మనసు—”

అని పాడుకొనుచుండెను. భువనైకమోహిని యగు మోహిని మధురమోహన సంగీతమును బాడుచుండి యాలకించుచు నించించుక ముందఱికి వచ్చుచున్నట్లున్నరుక్మాంగదుని చిత్రపట మాతని

కన్నులఁబడియెను. అప్పుడా మోహినీకూడ "మనసుకుదుర దేమో" అని పాడుచున్నట్లే యాతఁడు భావించుకొనియెను. అంతలో నాకస్మికముగ నాతనిదృష్టి చెదరి తనప్రాణేశ్వరి యగునసూయయును దానును నొక్కచోఁ గూర్చుండినట్లున్నచిత్రపటముపైఁ బ్రసరించెను. అప్పు డనసూయ తన్నుఁ జూచి కలకల నవ్వుచున్నట్లాతని కగపడియెను. ఆతఁ డించుక చకితుఁడై తలవంచుకొని యంతలో మరలఁ గన్నెత్తిచూచెను. ఆమధురమందహాసవదనమునుండి యకృత్రిమప్రణయచంద్రిక లట్లే వెల్లివిరియుచుండెను. ఆసరళతరళకటాక్షావలోకనములు తనకట్లే కలువపూదండలను గల్పించుచుండెను. ఆమె ప్రేమానందమూర్తి—ఆనిష్కలంక ప్రణయమాధురీమూర్తియం దెట్టివిలక్షణచిహ్నమును లేదు. ఆపవిత్రదేవీమూర్తి నిరంతరసన్నిధానసౌభాగ్యముచేతనే వేంకటేశ్వరరావునకు భూలోకస్వర్గము కరతలామలకమై యుండెను. ఆతఁ డనన్యహృదయుఁడై తనప్రాణేశ్వరివంకనే తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. ఆతని కదియే పరమానందము—ఆతఁడు సుఖోన్నతనిర్మలాకాశమున శుక్రతారయై ప్రకాశింపఁగలుగుట యాప్రణయానందముచేతనే— సంసారస్వర్గసింహాసనమున దేవతాసార్వభౌముఁడై కొలువుఁ సేయఁగలుగుట యాదివ్యప్రణయానందముచేతనే— ఆహా ! ప్రణయినీప్రణయహృదయసమ్మేళన మెంతటిమాధురీమయమైనది! ఎంతటిసుఖమయమైనది!! ఎంతటి యానందమయమైనది!!!

అప్పుడు వేంకటేశ్వరుని చేతియందున్న పుస్తకమునందలి పత్రములు విశృంఖలములై గాలికిఁ జెదరి తటతటఁగొట్టుకొనఁ జొచ్చెను. ఆచప్పుడుచే నాతని దృష్టి చెదరి పుస్తకములపైఁబడియెను. ఆకస్మికముగ నాపత్రాంతరాళమునందున్న ప్రతిబింబపట మాతని కన్నులఁ బడియెను. అప్పు డాతనిదృక్కిరణజాలమార్గము ననుసరించి యొకవిద్యుత్కిరణము తళుక్కున నయనాంతరాళమునఁ బ్రసరించినట్లయ్యెను. చెదరిపోవుచున్నదృష్టులను సమీకరించుకొని యాతఁడు మరల నొకసారి యాచిత్తరువుం జూచెను. నవసంచలనంబగు నాతనిశ్వాసగమనమున కప్పు డించుక వైలక్షణ్యము కలిగెను. ఆతఁడు కంపితకరములతోఁ దనచెంతనున్నబల్లపై నాపుస్తకము నటుంచి ప్రాణేశ్వరి యగునసూయప్రతిబింబమువైపునకు మరలఁ దనదృష్టులను బ్రసరింపఁజేసెను. అనసూయ సుందరవదనమండలమున నకృత్రిమప్రణయహాస మట్లే విరాజిల్లుచుండెను.

ఆతఁ డాసరళమనోహరమూర్తియందు మాత్రమే లోకమోహనసౌందర్యమును గాంచుచుండెను. అట్టిసుందరీమణికూడ మెచ్చుకొనఁదగునంతటి రామణీయమూర్తి యీభూలోకమునం దుండు నని యాతఁ డెన్నఁడును భావించియైన నుండలేదు—కాని—ప్రాణప్రియ యగు ననసూయయే యాతనిసుస్థిరభావమునఁ కించుకచాంచల్యమును గల్పించెను. అమాయకహృదయ యగునసూయ కాసంగతి యించుకంతయును దెలియదు. ప్రణయముగ్ధుఁడగు వేంకటేశ్వరుఁడుకూడ నాయస్ఫుటపరిణామమును గ్రహించి యుండలేదు. దానిమూలముననే యాప్రతిబింబమును మఱియొకసారి చూడవలయు నని యాతనికిఁ గుతూహలము కలిగినది!! మరలఁ జూచుటయుఁ గలిగినది—

కాని, వేంకటేశ్వరుఁ డనసూయాప్రాణప్రియుఁ డైనందుకు తగినపని చేయుచున్నట్లగపడదు—ఏమన—ఆతఁ డాచిత్రమును జూచియుఁ జూడఁజాలకుండెను. చూడకుండవలయునని యాతని యుద్దేశము—అనసూయ చేతిలోనున్నప్పు డాచిత్రపట మాతఁడేయుద్దేశముతోఁ జూడకుండ నుండెనో, యాయుద్దేశముతోనే

యున్న యెడల నిప్పు డాతఁ డాచిత్రమును నిస్సంశయముగఁ జూడఁ గలిగియే యుండును. ఆయుద్దేశమునందుఁ జూచుటకును జూడకుండుటకును భేదము లేదు. ఇప్పు డామధురామృతరసమునకు మధురసస్పర్శన మైనదికాఁబోలును! పాప మది యాతని కంతవఱకుఁ దెలియదు. అందువలననే యాతని కాసందేహము!

వేంకటేశ్వరరావు తనప్రాణప్రియయగు ననసూయమాటలను శిరసావహించుచుండెడివాఁడు. ఆమె పరిహాసమునకైన నసత్యము చెప్పదని యాతని నమ్మకము. నాఁటిరాత్రి యామె యాచిత్తరువుం గూర్చి చెప్పినమాటమాత్ర మాతని కప్పు డసంభవముగా నగపడియెను. అనుభవమునుబట్టి యాతఁ డట్లూహించి యుండలేదు— విశ్వాసమునుబట్టి యట్లు నిశ్చయించుకొనియెను. అనుభవములేని విశ్వాస మగుటచేతనే యనుమానమునకుఁ గారణమైనది.

సత్యమును గ్రహించుటకై యాతఁ డాచిత్తరువు ననసూయ చిత్రపటముతోఁ బోల్చి చూడఁదొడంగెను. తదేకదృష్టితో సవిమర్శముగఁ గొంతసేపు పరిశీలించి "అనసూయమాట కొంతవఱకు సమంజసముగనే యున్నది" అని యనుకొనియెను. ఆసమయమునకు సరిగ నింటిదూలముపై గూడుపెట్టుకున్న యాఁడుపిచ్చుక ముకుపుటమునుండి తృణలేశము జారిపడిపోయెను. అప్పు డది "చుచ్చుచుచ్చు" అనిధ్వనిచేసెను. అప్పు డాధ్వని యించుక విషాదసూచకముగనే తోఁచినది. అదియుపశ్రుతిగ నగపడిన నగపడవచ్చును గాని వేంకటేశ్వరుని హృదయభావమును మనకంటెబాగుగ గ్రహించియే యాపిచ్చుక యట్లు పలికియుండు నని మాత్రము నిశ్చయించుట కవకాశము లేదు. అనసూయ నిష్కళంకహృదయముతో సత్యమునే చెప్పినది. వేంకటేశ్వరుఁడు సవిమర్శదృష్టితోఁ బరీక్షించి సత్యమునే గ్రహించెను. గుణమును గ్రహించుటలోఁ దప్పేమున్నది?

ఆతఁ డంతటితోఁ దృప్తి వహించి యున్నట్లగపడదు— మరలమరలఁ జూచుచునే యుండెను. అనసూయరూపమునందు శాంతశృంగారకళలున్నవి. ఈనూత్నచిత్రరూపమునందు ధీరశృంగారచ్ఛాయ లున్నవి— ఆచూపులలోఁ దారళ్యము, ఈచూపులలోఁ జాపల్యము— ఆముఖమండలమున సౌమ్యభావము, ఈముఖమండలమున గంభీరభావము— ఆమందహాసమునఁ జంద్రికాకాంతి, ఈ మందహాసమునఁ జంచలాకాంతి— వేంకటేశ్వరుఁ డెన్నియోసారులు చూచి యీవిధముగ స్వరూపభేదమును గ్రహియింపఁగలిగెను. ఇఁకసౌందర్యతారతమ్యమును గ్రహించుట కాతఁ డంతగా శ్రమపడవలసినపని యేమున్నది? ఆమాట ప్రియంవదయగు ననసూయ చెప్పనే చెప్పినది— వేంకటేశ్వరుఁడుకూడ నట్లే నిశ్చయించుకొనియెను. "అప్పుడు నిశ్చయముగ నిదిసుందరీమణియే— ఇట్టిసుందరీశిరోమణిని నేనిదివఱకెచ్చటను జూచియుండలేదు." అనువాక్యము లప్రయత్నముగ నపూర్వముగ నాతనివదనమునుండి వెలువడియెను. అప్పుడు సమీపవృక్షశాఖపైఁగూర్చుండియున్న కాకము "కావు, కావు, కావు" మని యఱచెను.

ఆయజ్ఞానవిహంగము "నీప్రణయహృదయమును గావుము— నీపవిత్రశీలమును గావుము— నీప్రియప్రాణమును గావుము—" అని బోధించినదని యెవ్వరుచెప్పఁగలరు? వేంకటేశ్వరున కాశబ్దము వినఁబడినట్లు లేదు. కాని యాతఁడు తనమాటకుఁ దానే యప్రతిభుఁడైపోయెను. ఎట్టయెదుట లోకమోహనమూర్తియగు ప్రాణప్రియ తనపార్శ్వమునందే యుండెను!! అదియే కారణము!— ప్రియురాలివాక్యమును బ్రత్యక్షమునఁ గాంచఁగలిగినప్పు డాతఁ డప్రతిభుఁ

డేల కావలయును? ఎల్లప్పుడును బ్రియురాలివాక్యమునే సత్యమని విశ్వసించునాతఁ డిప్పు డేకాంతముగ నీపూర్వపక్షసిద్ధాంతములు చేసికొనుట యెందుకు? అనసూయ యొక్కతెయే సుందరీశిరోమణి యనుమాట యెక్కడకుఁ బోయినది? వీనికి సమాధానము చెప్పుట కాతనికి శక్తి లేదు. అజ్ఞాతముగ నాతనివినిర్మలహృదయాకాశమునం దేదియో యదృశ్యచ్ఛాయ యావరించుకొన్నది!

ఆతఁ డాపుస్తకమును మూసివైచి యటనుండి లేచి మందిరాంగణమునకుఁ బోయి యటునిటుఁ బచారము చేయుచుండెను. ఆతని హృదయాంతరాళమునం దెట్టిగాలి వీచి ఘర్మబిందువులఁ గల్పించుచున్నదో తెలియదుగాని పూలతోఁటనుండి చల్లనిగాలి మెల్లమెల్లగ వీతెంచి యాతనిమేనిపైనున్న యాఘర్మబిందువుల నపనయించుచుండెను. పశ్చిమాకాశతీరమునం దున్న యస్తంగతసూర్యుని యరుణకిరణము లాతనిపైఁ బ్రసరించుచునేయుండెను గాని వాని నాతఁడు చూడలేదు. ఆకిరణములు క్రమక్రమముగ నాభానుమండలము నందే యైక్యమైపోవుచుండుటనుగూడ నాతఁడు తెలిసికొనలేదు. తుదకా కర్మసాక్షి కాలజలధాంతరమున మునిఁగిపోవుటయు నాతఁడు గ్రహింపలేదు.

పదియవ ప్రకరణము.

చందమామను గనఁ గొంత ◆ సంబరంబొ
సలిలకలశంబు చెప్పఁగాఁ ◆ జాలకున్నఁ
బొడఁగని మాత్ర నుప్పొంగి ◆ పోవుచుండు
కలశవారాశిఁ గనియైన ◆ దేసికొనుఁడు! ”

చంగమామ — హారావళి.

అనసూయ ప్రతిదినమునకంటెను నేఁడించుక యాలస్యముగ నుద్యానమునకు వచ్చెను. ఆమె పూవులం గోసికొని పుష్కరిణి యొద్దనం గల వకులవృక్షము కడనున్న చంద్రశిలావేదికపైఁ గూరుచుండి దండలు గ్రుచ్చుకొనునప్పటికిఁ జంద్రోదయ మయ్యెను. ఎప్పటివలె వేంకటేశ్వరరావామెతోఁ గలసి పూవులఁ గ్రుచ్చుటకు రాలేదు. అనసూయ పూలదండల నెగుడుదిగుడుగను నడ్డదిడ్డముగను గ్రుచ్చెను. తలకిందుగ గ్రుచ్చుటచేఁ జాలవఱకు మల్లెమొగ్గలు చెదరి విడిపోయినవి. ఆవ్యత్యస్తభావ మెందుకుఁ గలిగినదో యామెకుఁ దెలియలేదు. గ్రుచ్చినదండలను ముడివేయుటగూడ నామె మఱచిపోయెను. ఎత్తిపళ్లెరమునందుంచునప్పుడు వానిలోఁ గొన్నిమొగ్గలు జారి పడిపోయెను. నిరుత్సాహభావముతో నాదండల నట్లే ముడివైచి పళ్లెరమునం దుంచి యటనుండి బయలుదేరెను. ప్రాణేశ్వరుఁడు సమీపమున లేనప్పు డనసూయ పను లిట్లే యుండును.

ప్రాణేశ్వరుఁ డుద్యానవనమందిరమునం దుండె నని యామె యెఱుంగును. ససంభ్రమమై యచ్చటకుఁ బోయి చూచెను. ఆమందిరమున దీపములేదు. అనసూయ దీపమును వెలిఁగించి చూచెను

బల్లమీఁదనున్నపుస్తకము బల్లమీఁదనే యుండెను. ఆతఁ డచ్చట నగపడలేదు. ఆమె యుత్తరద్వారమునొద్దకుఁ బోయి చూచెను. ఆప్రాంగణమునకవ్వల వేంకటేశ్వరుఁడు తలవంచుకొని యిటునటుఁ బ్రచారముచేయుచుండెను. ఆమె నాతఁడుచూడలేదు—దూరమునుం డియరుదెంచుచున్నప్రియురాలిమృదుపదన్యాసమునందలియస్ఫుట ధ్వ లేశమునుగూడ నాతఁడాలకింపఁగలిగెడివాఁడు--హృదయేశ్వరి యగునసూయనెమ్మేనితావులం గొనితెచ్చుమందమారుతునిలాం కూఁసంస్పర్శలేశమునైనను నాతఁడు గ్రహింపఁగలిగెడివాఁడు. ఇప్పు డామె తనయెట్టయెదుట నున్నను నాతఁడు తెలిసికొనఁజాలకుండెను.

పాప మనసూయ కాసంగతియే తెలియదు—ద్వారము నొద్దకు వచ్చి చూచునప్పటి కాశ్మేశ్వరుఁ డామె కన్నులఁ బడి యెను. అంతకంటె నానంద మేమున్నది? ఇంక నామెకుఁ గావల సిన దేమున్నది? ఆమె యత్యుత్సాహముతో "తొలినేఁడేసిన ప్రాజాఫలము" అని మృదులస్వరమునఁ బాడుచు నాతనియెదు టకు వచ్చెను వేంకటేశ్వరుఁ డులిక్కిపడి ప్రాకృతిస్థుఁడై నవ్వుచు "పూలు గ్రుచ్చుట యైనదా?" అనియెను. ఆస్వరముకూడ విలక్షణ ముగనే యుండెను. అది యనసూయకుఁ దెలియనేలేదు. ఆమె యానందోత్ఫుల్లనయనయై ప్రేమసూచకస్వరముతో "పువ్వులు గ్రుచ్చితిని— మీనవ్వులకుఁ దగినట్లు" అనియెన.

వేం—కాదు—నీనవ్వులకుఁ దగినట్లు.

అన—నానవ్వులో మీనవ్వులో పువ్వులనడిగి తెలిసి కొందము రండు!

వేం—నీవు సూత్రధారిణివి—అవి నీవు చెప్పినట్లే ప్రవర్తిం చును.

ప్రాణేశ్వరీ! ఔను. నిజముగ నీవు ప్రేమసూత్రధారిణివే:— నేను నీప్రేమైకనటుండను! పుట. 69.

అనసూయ నవ్వుచు "మీరు సూత్రధారులు—నన్నును సూత్రధారిణిగాఁ జేసితిరి! అదియే నాభాగ్యము!" అనియెను.

అడుగుముట్టఁ గలఁగిపోయినసరోవర మంతలోఁ దేరుకొనియెను. మార్తాండోదయమున మంచువిరిసిపోయిన ట్లయ్యెను—అమృతకిరణప్రసారమున సంధకార మంతరించిన ట్లయ్యెను—మలయవాయు సంస్పర్శనమున మల్లికాముకుళము వికసించినట్లయ్యెను—ప్రణయముగ్ధహృదయ లగువారిప్రియులమధురసంభాషణముల ప్రాణేశ్వరులహృదయముల కట్లయ్యుండును.

వేంకటేశ్వరరావు పరమానందముతో ననసూయను ముద్దుపెట్టుకొని మౌనసుఖము ననుభవించుచు "ప్రాణేశ్వరీ!—ఔను—నిజముగ నీవు ప్రేమసూత్రధారిణివే—నేను నీప్రేమైకనటుండను!" అనియెను.

అనసూయ ప్రేమానందపరవశయై సాధ్వీసముచితం బగు నునుసిగ్గుచే నించుక మొగము మరలించుకొనియెను. అప్పుడు సంపూర్ణచంద్రకిరణప్రసారముచే నామె సిద్ధపుఁ జెక్కుటద్దముల పయిం దోఁచినతళతళలు వేంకటేశ్వరుని ప్రేమానందతరళితనయనములలో మిలమిల మెఱసిపోయెను. అప్పు డాతని కాసంపూర్ణచంద్రమండలమునకును, అనసూయ మనోహరవదనమండలమునకును నించుకంతయైన భేదమగపడలేదు. ఆతఁ డాపున్నమచందమామను, ఆయన్నులమిన్నముద్దుమోమును దనివితీర నిఱ్ఱాపులతో మాటిమాటికిని జూడ నారంభించెను.

అప్పు డనసూయ చిఱునవ్వునవ్వుచు "హృదయేశ్వరా! ఆపూర్ణచంద్రుని చెంత నేయున్న యానక్షత్రము పేరేమి?" అని ప్రశ్నించెను.

వేం—ఎఱుఁగవా? యేమి? ముక్తాఫలమువలెఁ బ్రకాశించుచున్న యానక్షత్రము చిత్రానక్షత్రము!

అనసూయ ప్రణయపులకితకంఠస్వరముతో “నాపూర్ణచంద్రుని చరణసాన్నిధ్యమున నేనును జిత్రానక్షత్రమనే” అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు ప్రసన్నమధురస్వరముతో “ప్రాణేశ్వరీ! నీవు చిన్ననక్షత్రమవు కావు— ప్రేమామృతమూర్తివి— ఈ ప్రేమామృతకలశమునొద్ద నేను పిపీలికాప్రాయుఁడను” అనియెను.

అనసూయ సిగ్గుతో “నేను మీపాదదాసిని— మీ యాజ్ఞాబద్ధురాలను— అంతగాఁ బ్రశంసించుట కర్హురాలను గాను” అనియెను.

వేంక—పోనిమ్ము— అది నీకు సరిపడనిచో—సరే—ప్రేమైకజ్యోతివగు నీవు— చక్కని చుక్కవు— అవును.

అన—ఎంతచక్కనిచుక్కయైనను జంద్రచరణసాన్నిధ్యమే దానిసౌభాగ్యము—

వేంకటేశ్వరుఁ డాజ్యోత్స్నామయంబగు నాకాశమువంకఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

సరళహృదయయగు ననసూయ ప్రణయసాగరమునందలి గభీరతరంగముల నెన్నఁడు నెదుర్కొని యుండలేదు. అందలి దారుణావర్తములయం దెప్పుడును బరిభ్రమించియుండలేదు. అమాయికహృదయ యగు ననసూయచేఁతలును బలుకులునుగూడ నామెకే ప్రతికూలము లగుచుండెను. ప్రాణేశ్వరునిసమీపమునం దున్నప్పుడామె తన్మయత్వముచే సకలమును మఱచిపోవుచుండును. ఆనందముచే నెట్లు తోఁచిన నట్లే మాటలాడుచుండును. ఇప్పుడామె తన్నుఁ

జిత్రానక్షత్రముతోఁ బోల్చుకొనుట యంత బాగుగలేదు. మఱి మయూరాకారముతో స్వాతీనక్షత్ర మెప్పుడు చంద్రునిసమీపించుచునా యని తొంగితొంగి చూచుచున్నసంగతి యామె కెంతమాత్రమును దెలియనే తెలియదు!

స్వాతి సమీపించినంతనే చంద్రునకుఁ గళ తగ్గిపోవునని గాని యప్పటికే చిత్రానక్షత్రము దూరమైపోవు ననిగాని, యదియే యాతని క్షీణత్వమునకుఁ బ్రారంభమని గాని వేంకటేశ్వరుఁడైన నూహించుకొన్నట్లగపడదు.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

“ఎటేఁగెదో యెఱుఁగకో ♦ యేఁ జేసినట్టి
తప్పులుండిన మదిఁ ♦ దలఁపఁగాఁ బోక
మన్నించి మనసుంచి ♦ మఱియొక్కసారి
కన్నులఁబడుమయ్య! ♦ కరుణాంతరంగ”

ఏకాంతసేవ.

గోపాదక్షేత్రమునందలి యంతర్భవనమునం దొకగదిలో నొకపురుషుఁడు దుర్భరబాధ ననుభవించుచుండెను. ఆతఁడు మోకాలిపైఁ దలనుంచుకొని రెండుచేతులతోడను గుడికాలి చీలమండపైభాగమును గట్టిగఁ బట్టుకొని మూల్గుచుఁ గూర్చుండియుండెను. బలిష్ఠమగు నాతనిపరిపుష్టశరీర మించుక సడలియుండెను. భయంకరమగు నాతనివికృతవదన మిప్పుడు యాతనావిషాదచిహ్నితమై

సాక్షియుండెను. స్వభావముచేతనో, సంస్కారవిహీనమైయుండుట చేతనో, యాతని కేశబంధము విడివడి యాతని భయంకరవదనమునకు వికారాకారముం గల్పించుచుండెను. ఆతని మెఱ్ఱని కన్నులు గుంటలు పట్టియుండెను. ఆగదిలో నింక నెవ్వరును లేరు. కిటికీలన్నియును దెఱవఁబడియుండెను. వెలుతు రతగా లేకున్నను గాలిమాత్రము బాగుగ వచ్చుచుండెను. ద్వారపార్శ్వమున నిద్దఱుసేవకులు కూర్చుండి యుండిరి.

అప్పు డొకమహాపురుషుఁ డాకస్మికముగ నామందిరమునఁ బ్రవేశించి యాతని యెదుట నిలువఁబడియెను. ఆతని పాదకమలములు పాదుకావిలసితములు; శరీరము కాషాయవసనాచ్ఛాదితము; హస్తయుగళము దండకమండలుసంకలితము; విశాలవక్షోభాగము బీజపూరమాలికాలంకృతము. కంఠసీమ రుద్రాక్షనక్షత్రహారశోభితము. ముఖమండలము శుభ్రశ్మశ్రువిరాజితము; ఫాలభాగము విభూతిరేఖాంకితము; లలాటము కుంకుమతిలకాంచితము. ఆమూర్తి ప్రత్యక్షసదాశివమూర్తి. ఆదివ్యమూర్తి శాంతతేజోవిరాజితమై యుండెను. ఆమహాపురుషుని వదనమండలమునఁ బ్రతిభాశక్తి యున్నది. కటాక్షావలోకనములయం దాజ్ఞాశక్తియున్నది; మధురమందహాసమున నుత్సాహశక్తి యున్నది. ఆసిద్ధమూర్తియందు సర్వశక్తులును మూర్తీభవించినట్లుండెను. ఆతఁడు ప్రబోధానందస్వామి యే-

బాధపడుచున్న యావ్యక్తి తలయెత్తి యామహాపురుషుని వంకఁ జురచురఁ జూడసాగెను.

అప్పుడు ప్రబోధానందస్వామి ప్రశాంతగంభీరస్వరముతో "ఏమి యాలోచించుకొంటివి?" అని ప్రశ్నించెను.

పురుషుఁడు క్రోధకర్కశస్వరముతో "ఆలోచన కేమున్నది—నిలువున నిన్నుఁ జీల్చివేయవలయుననియే—" అనియెను.

మాట ముగియకుండఁగనే స్వామి చిఱునవ్వుతో "రక్షించినవానినిగూడ శిక్షించునంతటి క్రూరరాక్షసుఁడవా నీవు?" అనియెను.

పురు—చచ్చినవానిని బ్రదికించుటచే నీవు నాదైవమ వనుకొంటిని—కాని—తుదకు నాకిట్టి తీరనియాతనం గల్పించి నాపాలిటి కాలయముఁడ వై పోవుదు వని నేననుకొనలేదు.

స్వామి—ఇందు నేఁజేసిన దేమున్నది?

పురు—మఱి యీబాధ నేనే తెచ్చిపెట్టికొంటినా?

స్వామి—కోపమువలదు— ఇది నీవు తెచ్చిపెట్టుకొన్నది కాదు—కాని దీనిని నీవు తీర్చుకొనుట లేదు.

పురు—నేనా?

స్వామి—ఔను! నీవెవ్వరు?

పురు—ఆసంగతి నీకెందుకు?

స్వామి—(చిఱునవ్వుతో) నీసంగతి నాకక్కఱలేనప్పుడు నీబాధసంగతి నాకెందుకు?

పురు—అట్లయినచో నన్నిచ్చటబంధించుట యెందుకు?

స్వామి—నీరోగము కుదుర్చుటకు—

పురుషుఁడు క్రోధావేశపరవశుఁడై కన్నులెఱ్ఱఁజేసి పండ్లుపటపటఁ గొఱుకుచు సటలువెరికినసింహమువలె నొక్కయుదుటున స్వామిపై కుఱుకఁబోయెను. కాని, బాధచే శక్తిహీనుఁడై పోవుటచేతనో, స్వామిమనోబల మాతనినడ్డగించుటచేతనోగాని యాతఁడు కూర్చున్నచోటునుండి కదలఁజాలకపోయెను. స్వామియొక్కయడుగైన వెనుకకు వైవకుండ శాంతభావముతో నాతనివంక నట్లే చూచుచుండెను.

పురుషుఁడు దీర్ఘశ్వాసములను విడుచుచు "మావాండ్రెచ్చటనున్నారు?" అనియెను.

స్వామి—నీకు మీవాండ్రతో సంబంధము వదలిపోయినది.

పురు—(తీవ్రస్వరముతో) సంబంధము వదలిపోవుటయా? ఎట్లు?

స్వామి—వారిచ్చటకు రాఁజాలరు—నీవచ్చటకుఁ బోఁజాలవు—

పురు—నీవేమో బ్రహ్మాండనాయకునివలె మాటాడుచున్నావు?

స్వామి—బాధ తీరినచో నీవంతవాఁడ వగుదువు.

పురు—ఈబాధ తీరుట యెప్పుడు?

స్వామి—నీసంగతి సత్యముగాఁ జెప్పినప్పుడు—

పురు—నేను చెప్పినవి సత్యమో యసత్యమో కనిపెట్టుటకు నీకేమి నిదర్శనమున్నది?

స్వామి—అంతకును నీబాధయే నిదర్శనము—

పురుషుఁడు తలవంచుకొని చాలసేపాలోచించి నిట్టూర్పులు విడుచుచు "అయ్యా! నన్నూరక బాధపెట్టుట యెందుకు? ఒక్కసారిగఁ జంపివేయరాదా? అనియెను.

స్వామి—నీనిగూఢచరిత్రమును వెలిపుచ్చుటకంటె మరణమే మేలైనదని నీకుఁ దోఁచుచున్నదా?

పురు—ఔను.

స్వామి—నీవంతపాపము చేసితివా?

పురు—పాపమా?

స్వామి—పాపముగనుకనే బాధ—

పురు—పాపమునకు బాధ యుండునా?

స్వామి—పాపమే బాధ.

పురు—ఆబాధ యేమైన నున్నయెడలఁ జచ్చినతరువాత నుండవలయును. ఇప్పుడెందుకు?

స్వామి—అప్పుడు లేకుండుటకే యిప్పుడు—

పురు—ఆలోకములోఁ గాలయమునికిఁ బోటీయా యేమి యీలోకములో నీవు? ఈలాగెంతమంది నేడ్పింపఁదలఁచుకొన్నావు నాయనా?

స్వామి—వెఱ్ఱివాఁడా! ఏడ్పించువారెవ్వరు? పాపమునకు ఫలము బాధపడి యేడ్చుటయే.

పురు—అదేమిమాట! పాముకాటునకును పాపబాధకును సంబంధమేమున్నది?

స్వామి—(శాంతస్వరముతో) నాయనా! అట్లనుకొనవలదు! ఆపాపమే పాముకాటు!

పురుషుఁడింక మాటాడలేదు. "పాపమే పాముకాటు" అనునాసత్యవాక్యము నారదబ్రహ్మదివ్యవీణాతంతువులనుండి వెలువడినసామశ్రుతివలెఁ బ్రబోధానందస్వామి యమృతమధురకంఠము నుండి వెలువడి చల్లఁగ నాపురుషుని శ్రవణకుహరములఁ బ్రవేశించెను. ఆయమోఘనిస్వన మంతటితో నాఁగిపోలేదు; ప్రతిగగనపరమాణువునందును ప్రతిధ్వనితమై ప్రతివాయుతరంగమునందును బ్రచలితమగుచుఁ గ్రమముగ మృదంగనిస్వనముం బోలి భేరీధ్వని ననుకరించి, యపారపారావారనిర్ఘోషముం దలకడచి, శతసహస్ర సహస్రాశనిపాతదారుణారావముం బ్రతిఘటించుచు నాతనిశుష్కకర్ణకుహరములం బ్రతాడితములుగఁ జేసివైచుచుండెను. ఆతనిహృదయాకాశమునఁగూడ నదియే ప్రతిధ్వనించుచుండెను. ఆతనిప్రతిరక్తనాళమునందును బ్రతిరక్తపరమాణువునందును నదియే ప్రతిధ్వ

నించుచు విద్యుద్వేగముతోఁ బ్రవహించిపోవుచుండెను. ఆతని కప్పు డాంతరికప్రపంచమునందును బాహ్యప్రపంచమునందునుగూడ "పాపమే పాముకాటు" అను నమోఘధ్వనియే యెడతెగకుండఁ బ్రణవధ్వనివలె వినవచ్చుచుండెను.

ఆతనిసకలేంద్రియములును దన్మయములైపోయెను. అప్పు డాతనికి బాహ్యజ్ఞానము వదలిపోయెను. ఆగభీరారావతరంగములలో నాతనిహృదయము కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. అప్పు డాతని కంతటను నంధకార మావరించుకొన్నట్లయ్యెను. ఆగాఢాంధకారమున మిలమిల మెఱయుచున్న భయంకరవిషసర్పములు తండోపతండములై వచ్చి యాతనిఁ దరమితరమి కఱచుచుండెను. ఆబాధలకు సహింపఁజాలక యాతఁడు భయభ్రాంతుఁడై పరుగులెత్తుచుండెను. అంతటను విషసర్పములే—నిలువునను జుట్టబెట్టుకొని గరళజ్వాలాకరాళంబులగు కాలసర్పములు కఱచికఱచి కండలెక్కుఁడీయుచుండెను. దుస్సహంబగునాకఠోరయాతన నాతఁ డనుభవింపఁజాలక గోలుగోలున నేడ్చుచు నట్టె నిలువునఁ గూలఁబడిపోయెను. అంతలో నయ్యాశీవిషముఖంబులనుండి యొక్కసారిగ నగ్నిజ్వాలలు తరంగాయితములై వెడలువడి యాతని నావరించుకొనియెను. ఆభీకరకాలకూటానలజ్వాలామధ్యమునం బడి యాతఁడు వేగిపోవుచుండెను—ఆతనికి నిష్కృతి యగపడుటలేదు—గతితోఁచుటలేదు—ఇఁకఁ దప్పించుకొనిపాఱిపోవుటకుఁగూడ శక్తి లేదు—రక్షించుటకు దిక్కులేదు—దిక్కులన్నియును గాలకాకోదరభీకరములై యుండెను—కాలానలకీలాభీలములైయుండెను. అప్పు డాతఁ డసహాయుఁడై హతాశుఁడై దుస్సహయాతనాపరిక్లాంతుఁడై శుష్కకంఠముతో గద్గదస్వరంబున "దాహము! దాహము! దాహము!"

అనిరోదనముచేయుచుండెను. ఆబాధకుఁ బరిమితి లేదు—ఆదాహమునకు నిష్కృతి లేదు—

అప్పు డాకస్మికముగ భూమ్యాకాశములకు నిలువునఁ బెరిగినట్లున్న శాంతగంభీరభయంకరశ్యామలదివ్యమూర్తి యాతని కన్నులఁ బడియెను. ఆదివ్యపురుషుని నలువంకలును శతసహస్రసంఖ్యాతీతంబులగు కాలభుజంగములు పరివేష్టించియుండెను. ఆదివ్యమూర్తిం జూచి యాతఁడు భయభ్రాంతహృదయుఁడై మఱింతబిగ్గఱగ "దాహము! దాహము! దాహము!" అని యఱచుచుండెను. అప్పు డాయప్రతర్క్యలీలామూర్తి యాతని సమీపించి మేఘగంభీరస్వరముతో "ఓరీ! పుణ్యాచరణంబునకై భువనరక్షకుం డగు పరమేశ్వరుఁడు దయామయుఁడై నీకుఁ బ్రసాదించినయీజన్మమునందు నీవు చేసిన దేమున్నది?" అని హెచ్చరించెను.

ఆప్రబోధవాక్యశ్రవణమాత్రమున నాబాధితునిదుస్సహబాధ యాకస్మికముగ శతసహస్రగుణాధికమైనట్లయ్యెను. అప్పు డాతఁడు దుర్భరయాతనావిహ్వలస్వరముతో "పాపము! పాపము! పాపము!" అని బిగ్గరగఁ బ్రలపింప నారంభించెను.

ఆతఁ డట్లు పాపమంత్రపురశ్చరణము చేయుచుండఁగనే యాదివ్యమూర్తి ప్రబోధానందస్వామియై యవతరించినట్లయ్యెను. తోడనే యాస్వామి జ్వాలామధ్యమునం బ్రవేశించి కుంపటివేఁడికి గోలుగోలున నేడ్చుచున్నచిన్నిబిడ్డను గన్నతల్లి యెత్తికొన్నట్లుగా నాతని నెత్తిపట్టుకొనియెను. అంతలోనే యాకస్మికముగ నామహోరగములు మాయమైపోయెను. సంతాపజ్వాలలు చల్లారిపోయెను. ఆదివ్యమూర్తిసుప్రసన్నవదనమండలము నెదుట నాతనికిఁ జంద్రమండలసాన్నిధ్యమునం దున్నట్లయ్యెను. యాతనాపరిక్లిన్నుఁడగు నాతఁ

డప్పుడు సుఖపరవశుఁడయ్యెను. ఆచల్లని సమయమునం దమృతమధురస్వరముతో "పాపమునకుమందు పశ్చాత్తాపమే" అనుదివ్యవాక్యము చల్లగ నాతని చెవులఁబడియెను. ఆతఁ డులికిపడి కన్నులఁ దెఱచి చూచెను: అచ్చట నెవ్వరును లేరు !!

పంద్రెండవ ప్రకరణము.

"భూతపంచక మనియెడి ♦ పోఁగులెల్లఁ
దడవి పురివెట్టి కూర్చిన ♦ త్రాడువంటి
దగును జీవంబు; క్రమముగా ♦ నట్టె సాగి
బిగిసి బిగ్గరగాఁ జాగి ♦ తెగును దుదకు"

యద్దుల్కిమ్ శవ్నశ్యమ్ హారాళి.

అన్నపూర్ణకు దుస్సహకష్టములచే హృదయము చివికిపోయినది. ఆమెకుఁ బ్రథమసంతానమైనకుమారుఁడు దక్కకుండఁ బోయెను. కుమార్తెజీవితమునకు సుఖము లేకుండఁబోయెను. చూచుచు నామె యెట్లు సహించియుండఁగలదు? ఆమనోవ్యాధిచేతనే యామె క్రమక్రమముగఁ గృశించి తుదకుమంచముపట్టెను. పలుకుబడిగల గౌరీపతిశాస్త్రి తనబహిఃప్రాణమగునన్నపూర్ణకు రోగోపశమనమునకై యెన్నియోమందుల నిప్పించుచుండెను. ఎంతయో ద్రవ్యమును దృణప్రాయముగ వెచ్చించుచుండెను. ఏమిచేసిన నేమిలాభము? మనోవ్యాధికి మందెచ్చట నున్నది?

క్రమముగా నన్నపూర్ణసర్వశక్తులు నవసన్నము లైపోవుచుండెను. నిద్రాహారములు కట్టువడిపోయెను. గ్రుక్కెడునీరైన నిండుటలేదు. ఇఁక నౌషధము లేమిపనిచేయును? గౌరీపతిశాస్త్రి భగవంతునిమీఁదనే భారమువైచుకొని చింతానిమగ్నుఁడైయుండెను. తల్లిప్రాణమునందలియాశచే సరస్వతి గడియకొకమందుఁగ నామెకు మార్చిమార్చియిచ్చుచుండెను. పాపము సరస్వతికిఁ దోఁబుట్టువులు లేరు — సతీజీవనమున కేకమాత్రావలంబనస్వరూపుఁడగు ప్రాణేశ్వరుఁడు విదేశములఁబట్టి పోయెను; ఆతఁ డేమయ్యెనో యెటనుండెనో తెలియుటయైన లేదు; వయసుచెల్లినతండ్రి యన్నివిధములచేతను దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండెను. ఇప్పు డేదైనవిపరీతమే తటస్థించినచో నాతఁ డెట్లు జీవింపఁగలఁడు? తలఁచుకొనినప్పుడెల్ల సరస్వతి దుఃఖము పొరలిపొరలివచ్చుచునేయుండెను— సరస్వతి ధైర్యవతి యగుటచేఁ దనదుఃఖమును లోలోపలనే యడంచుకొని తల్లికుపచారములఁ జేయుచు గృహకృత్యముల నెఱవేర్చుకొనుచుండెను.

సతీశిరోమణి యగుసత్యవతి తనప్రాణసఖియగుసరస్వతికి ధైర్యముచెప్పుచు నాకష్టకాలములో నామెకుఁ దోడునీడయై మెలంగుచుండెను. సరస్వతిధైర్యగ్రంథి మాటిమాటికి శిథిలమైపోవుచునే యుండెను. కాని యామె దుఃఖపరితప్తహృదయుఁడై కుంగిపోయి యున్న వృద్ధుఁడగు జనకునికొఱకుఁ గన్నీరుపెట్టి దుఃఖింపఁజాలకుండెను. అందుచే సరస్వతిదుఃఖము మఱియును దుర్భరముగా నుండెను. సంసారమున సర్వసుఖస్వరూపిణి యగుజననికంటెను బ్రియమైనవస్తు వింకేమున్నది? కనికరపుఁజూపులచేతను, గారవపుఁజేయువ్వలచేతను, ప్రియవచనములచేతను, ప్రేమామృతప్రసారముచేతను, బిడ్డలకష్టములను మఱపించునది కన్నతల్లిగాక మఱియెవ్వ

రు? తల్లియే ప్రేమానందస్వరూపిణి! తల్లియే సుఖస్వరూపిణి! తల్లియే సర్వస్వస్వరూపిణి !!

ఆకుమఱుంగుపిందెయైయున్న సరస్వతి యింతవఱకును దాను సుఖవతిననియే భావించుకొనుచుండెను. తనకుఁ దనప్రాణేశ్వరుని సన్నిధానసౌభాగ్యము లేకపోయినను, సందర్శనానందసామ్రాజ్యము లేకపోయినను నిరంతరమా ప్రేమైకమూర్తిని నెమ్మనమున ధ్యానించుకొనుచు నానందసుఖము ననుభవించుచుండెను. ఇప్పు డామె హృదయాంతరాళమునం దొకవంక ఝంఝాప్రభంజనములు వీచుచున్నవి— ఒకవంకఁ గాలమేఘము లావరించుకొనుచుండెను. అంతటను గాఢాంధకారము గ్రమ్ముకొనుచుండెను.

రాత్రి రెండుజాము లయ్యెను. ఎంతసేపటికిని బ్రొద్దుజరుగుటలేదు. సరస్వతి తల్లిమంచమునొద్దఁ గూర్చుండి తదేకదృష్టితో నామెముఖమువంకనే చూచుచుండెను. అన్నపూర్ణ తన ప్రియైకపుత్రికయగు సరస్వతిమొగముపైఁ బ్రేమాలసవీక్షణములఁ బ్రసరింపఁజేయుచుండెను. అవి యంత్యప్రేమావలోకనము లని సరస్వతి గ్రహింపలేదు. పాపమాసంగతి యాబాలిక కెట్లు తెలియును? తెలియకపోయినను నామె తనహృదయమునం దేదియో యాందోళనము ననుభవించుచునే యుండెను. అంతవఱకు మేల్కొనియున్న సత్యవతి యాప్రక్కనే యొకచాపపైఁ బరుండి నిద్రించుచుండెను.

ఆజననిచూపులనుబట్టి సరస్వతి యప్పుడు తల్లికి మందునీయవలయు నని ప్రయత్నించెను. అన్నపూర్ణ వలదని సంజ్ఞచేసెను. ఎప్పుడు మందిచ్చినను దీసికొనుచుండునామె యిప్పుడు వలదనుటచే సరస్వతిగుండె గుభిల్లుమనియెను. అప్పుడు సరస్వతి శోకగద్గదస్వరముతో "అమ్మా! మందుపుచ్చుకొనవా?" అనియెను.

అన్నపూర్ణ యతికష్టముతోఁ దనచేతిని సరస్వతిచేతిపై నుంచెను. అప్పు డామెకన్నులనుండి జొటజొటఁ గన్నీరు ప్రవహింప సాగెను. సరస్వతి విస్మితస్వరముతో "అమ్మా! అది యేమి?" అనియెను.

అన్నపూర్ణ హీనస్వరముతో "తల్లీ! కంటఁ దడిపెట్టకుము! ఏమికావలయునో యది యైపోయినది! నీకష్టమునకును నామరణమునకును నేనే కారకురాలను—ఆఁడుబుద్ధి యసురబుద్ధి యైపోయినది!—" అని యింక మాటాడఁజాలకపోయెను.

అప్పుడు సరస్వతి కన్నీటి నాపుకొనఁజాలక "అమ్మా! నీవు చల్లగ నున్నచో నాకేమికష్టము?" అనియెను.

అన్నపూర్ణ మూఢమానససూచకస్వరముతో "బిడ్డా! అజ్ఞానముచే నేనే నీసుఖవల్లికను జేతులారఁ ద్రెంపివైచితిని— నానాలుకపై ముల్లు విఱచుకొంటిని— నేను బెంచినబిడ్డయని—నేనదలింపఁదగినవాఁడని— నామేనల్లుఁడని—ముందువెనుక లాలోచింపక యెట్లయిన బుద్ధివచ్చునేమో యనుదుర్బుద్ధితో 'మూఁడుముహూర్తములు దాటిపోయినవి! లోకులకుఁ బడలేక నీకు బిడ్డ నిచ్చినందుకు బాగుగనే సుఖపెట్టుచుంటివి! నీకీయకపోయినను నాబిడ్డ సుఖపడునుగదా! నీవిట్టివాఁడ వగుదువని నేననుకొనలేదు' అని యాతనిదూషించి పలికితిని. పాపమాబిడ్డ యానాఁడు—నిన్నఁగఁ దిండియైనను దినలేదు. అదియే కడసారిరాక— మరలనీయింటి గుమ్మము త్రొక్కిచూడలేదు—మూఁడేండ్లయినది—" అనియూరకుండెను.

సరస్వతితలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. ఆయాంత్యసమయమున నట్లు పశ్చాత్తాపమునందుచు శోకించుచున్నతల్లి నెట్లూఱడింపవలయునో యామెకుఁ దోఁచుటలేదు. ఏమియు నెఱుఁగనిబిడ్డ కిట్టిసమ

యమున నీదారుణవృత్తాంతమును జెప్పి మఱింతదుఃఖపెట్టఁగూడదని యేండ్లు గడపినయన్నపూర్ణకుఁ దోఁచవలసినది—కాని కన్నబిడ్డకై తానుచేసినతప్పు నీయవసానకాలమునఁ గన్నబిడ్డయొద్దఁగాక యన్నపూర్ణ చెప్పకొనుట కిఁకఁ దావెక్కడనున్నది ? ఈమాటలు భర్తతో నేమని చెప్పఁగలదు ? అదిగాక—ఉపకారమగునని యెంచిన తనమాటలు సరస్వతి కపకారములైనవి. అట్టిసరస్వతికి—అట్టిగారాబుపట్టికి—అట్టిజీవనసర్వస్వమునకుఁ దనయవసానకాలమునందైనను దనతప్పును జెప్పకున్నచో నన్నపూర్ణకు శాంతి యెక్కడనున్నది ?

తల్లి తనయెడఁ దప్పు చేసినదని సరస్వతి యెట్లు భావించుకొనఁగలదు ? దైవదుర్విపాకమువలనం గలిగినసంఘటనమున కెవ్వరేమిచేయుదురు? తనతల్లియిట్టియవసానకాలమునందుఁ బశ్చాత్తాపదుఃఖమును గూడ ననుభవించుచుండుట సరస్వతి చూడఁజాలకపోయెను. సరస్వతి దుఃఖసముద్రమున మునిఁగిపోయెను. అప్పు డామె తనతల్లిజీవితము వలెనే తనజీవితనౌకయును నట్టనడిమిసముద్రమునఁ దల్లాడుచున్నట్లు భావించుకొనియెను. దుఃఖముచే హృదయమును జెదరఁగొట్టుకొనుట వలన లాభము లేదు—ఆయవస్థలోఁ దల్లిహృదయమున కెటులయిన శాంతినిగూర్పవలసియుండెను. దుఃఖతరంగములచేఁ దూలిపోవుచున్నసరస్వతి బాలికయయ్యు నవస్థనుబట్టి యించుక ధైర్యము దెచ్చుకొని ప్రేమకంపితస్వరముతో "అమ్మా! అది యంతయును మఱచిపొమ్ము! నీహృదయమునకు శాంతినీయఁగలమంచితలంపులనే మనసునకుఁ దెచ్చుకొనుము!" అనునప్పుడు సరస్వతికన్నులనీరు నిండిపోయెను.

అన్నపూర్ణ యవసన్నస్వరముతో—"తలంపుల కేమున్నది. ఒక్కటే—ధ్యానము—" అనియెను.

ఏయదృష్టసూత్రముచే నాకర్షింపఁబడియెనోగాని యింతవఱకు నన్నపూర్ణనుజూచుటకు సహింపఁజాలక దూరదూరమునందే యుండుచున్న గౌరీపతిశాస్త్రి యాకస్మికముగ నాగదిలోపలఁ బ్రవేశించెను. అనివార్యమగుధర్మానుబంధము—అమోఘమగుప్రేమానుబంధము—అనుకూలమగు సహవాససంబంధము—ఎంతపండితుఁడైనను దుఃఖమాఁగునా? ఆతని కన్నులనుండి యవిరళాశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. మినుకుమినుకు మనుదీపపువెలుతురున నన్నపూర్ణ సరస్వతిపైనున్నచూపు మరలించి ప్రాణేశ్వరుని వదనమండలమును గడసారి యొకసారి చూచెను. ఆచూపులలో భారతవర్ష పతివ్రతాతిలకముల పవిత్రతేజము విరాజమానమగుచుండెను—ఆచూపులలోనే యనుజ్ఞాకాంక్ష యున్నది—ఆచూపులలోనే యంత్యప్రార్థనమున్నది—ఆచూపులలోనే యాత్మపుత్త్రికాసమర్పణమున్నది—ఆచూపులలోనే యన్నియు నిమిడియున్నవి. ఆచూపు లిఁక లేవు!!!

పదుమూడవప్రకరణము.

"పురుషునకునర్ధదేహమై ♦ శరణమునకు
శరణమై ఘనసంసార ♦ తరణమగుచు
సకలసౌభాగ్యములకును ♦ స్థానమైన
వనిత లేకున్న భవనము ♦ వనముగాదె"

గృహలక్ష్మి—హారావళి.

అన్నపూర్ణ యిహలోకమును విడిచిపోయినది. గౌరీపతిశాస్త్రియుత్సాహశక్తి వదలిపోయినది. సరస్వతికి దిక్కులేకుండఁబో

యినది. బాలికయగుసరస్వతిహృదయ మెక్కడఁ జెదరిపోవునో యనుభయముచే, గౌరీపతి తనదుఃఖమును దనలోననే యడంచుకొనుటకు దుస్సహప్రయత్నములను జేసికొనుచుండెను. ఆఘోరదుఃఖసమయమున సత్యవతియే సరస్వతిగౌరీపతుల కుపచారములను గావించుచుండెను; సరస్వతికనేకవిధముల ధైర్యము చెప్పుచుండెను. గౌరీపతి కాగృహమంతయు నంధకారపూరితమైపోయినట్లుండెను. ఉండదా? అతనియర్ధాంగలక్ష్మి యంతరించిపోయినది. ఆశూన్యగేహమునం దిఁకనేమున్నది? అది యాతనిహృదయమువలెనే దుఃఖమయమై యుండెను.

దుఃఖము దుస్తరమైనదియే— అయిన నట్టిదుఃఖములోనే దినములు గడచిపోయెను. ప్రపంచముచే మఱపించివైచినదుఃఖప్రభావ మిప్పుడు కాలప్రభావమునకించుక లోఁబడిపోయినమాట సత్యమే. కాని గత్యంతరములేని సరస్వతీగౌరీపతుల హృదయములయందుమాత్ర మాదుఃఖ మెప్పటివలెనే యున్నట్లగపడుచుండెను. దుఃఖమునుగూడ సుఖముగనే భావింపనలవాటుపడిన సరస్వతికూడ నిప్పుడు దుఃఖమునకు లోఁబడిపోయెను. కన్నబిడ్డలకుఁ గష్టమనుమాట వినఁబడకుండఁ గడుపునఁ బెట్టుకొని వారిజీవితముల సుఖమయములుగఁ జేయవలయునని యెంతటికష్టములనైన నవలీలగ భరించుటకై వెనుదీయని మాతృదేవతం గోలుపోవుటకంటెను దుస్సహదుఃఖ మీలోకమునం దేమున్నది? అట్టిదుస్సహదుఃఖసముద్రమున మునిఁగియుండియు సరస్వతి తండ్రియూఱటకై తనదుఃఖమును లోలోననే యడంచుకొని తల్లిమాటమఱపించుటకై యాతనికనేకవిధములగు నుపచారములను జేయుచుండెను.

చిరకాలానుభవచిహ్నముల నొక్కసారిగఁ దుడిచివేయుట యెవ్వరితరము? గౌరీపతి కాగృహమునందలి ప్రతిపదమునందును

పత్నిస్మారకచిహ్నములే యగపడుచుండెను; ప్రతినిమిషమునందును సరస్వతి భావిస్థితింగూర్చియే యాతనిహృదయము కళవళపడుచుండెను. ఇఁక నాతఁ డామందిరమున నెట్లుండఁగలఁడు? ఇట్టియవస్థలో నసహాయయగుపుత్త్రికను విడిచి యెక్కడకుఁ బోఁగలఁడు? ఆతనికిఁ బూర్వస్థితియంతయును దుఃఖస్వప్నమైపోయినది— భావిస్థితియంతయును గష్టజాగరణమువలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆతనికేమిచేయుటకును దోఁచుటలేదు. బంధుమిత్త్రాదులాతనిబరామర్శించుటకై వచ్చుచుఁ బోవుచునే యుండిరి. అందుచే నాతనిదుఃఖము మఱింతయతిశయించుచుండెనే గాని యుపశమిలుటలేదు. గతవృత్తముకంటె భావిసంశయమే యాతనికధికమనస్తాప ముంగల్పించుచుండెను.

సంసారచక్రమైనను సంఘచక్రమైనను సామ్రాజ్యచక్రమైనను నిట్లే నొక్కయిరుసుపై నాధారపడియుండును. ఆయిరుసు చెదరకుండ నున్నంతవఱకే యాచక్రము మిట్టపల్లములయందుసయితము సమగతిని దొరలిపోఁగలిగియుండును. దానికి విచ్ఛిత్తి కలిగినచో నాచక్రము కూలఁబడిపోవలసినదే— పాపము గౌరీపతిసంసార మీవిధముగ నైనది. క్రమముగా నీవిచారముచే గౌరీపతికి నిద్రాహారములుగూడ దూరములైపోవుచుండెను.

ఆతనియవస్థం జూచి సరస్వతికిఁ జాలభయము కలిగెను. ఆమె తనదుఃఖము నడంచుకొని ధైర్యముతో జనకునియొద్దకుఁ బోయి "తండ్రీ! ఇట్లెంతకాలము విచారించిన నేమిలాభము?" అనియెను.

గౌరీపతిశాస్త్రి గద్గదస్వరముతో "తల్లీ! విచారముకాక మఱి యేమున్నది?" అనియెను.

సర—అమ్మ యెన్నాళ్లు విచారించినను మరల రాదుగదా!

గౌరీ—తల్లీ! గతమునకు వగచుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదని నేనెఱుఁగనా?

సర—అట్లయినచో నింక నీమనస్తాప మెందుకు?

గౌరీ—అమ్మా! మనశ్శాంతి కుపాయము లేదు. ఐహిక తంత్రములం బడి యేఁబదియేండ్లు నిరర్థకములై పోయినవి. కుమారుఁడు పోయెను— భార్య పోయెను— ఇంకను సంసారమునఁ గష్టమే గాని సుఖ మగపడుట లేదు.

సరస్వతి శోకగద్గదస్వరముతో "తండ్రీ! అభాగ్యురాలగు నీపుత్రిక మీపాదములకు సంకెల యైనది. మీసంతానము మాతాపితరుల నుత్తమపథానువర్తులం జేయఁగలుగు లోకములోని సంతానమువంటి దైనది కాదు" అనియెను.

గౌరీ—కన్నబిడ్డలు సుఖపడుచుండఁగాఁ జూచుకొనునంతటి యదృష్టము మాకుఁ బట్టినది కాదు.

సర—మాయదృష్టమునకు మీరేమి చేయఁగలరు?

గౌరీ—సర్వేశ్వరుని సంకల్పమునం దేమున్నదియో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు?

సర—నాకావిచారము లేదు. నిరంతరపితృసేవాలాభమున నాదుఃఖముల నన్నిటిని మఱచిపోయెదను.

గౌరీ—తల్లీ! నాజీవనపథమునకు నీవొక్కతెవే ఛాయావృక్షమ వైయుంటివి!

సర—అట్లయినచో నేను ధన్యురాలను.

గౌరీ—ఆమాట నేననుకొనవలసినది. కాని నాకట్టిభాగ్యము సంపూర్ణముగ లభియించినది కాదు.

సర—తండ్రీ! కష్టములు కలకాలము నుండునా? రేపటిమాట యెట్లుండునో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు?

సరస్వతిహృదయము దారుణదుఃఖానలముచే దహించుకొని పోవుచుండె నని గౌరీపతి యెఱుంగును— ఆమె యిట్టికష్టకాలమునం దింతటిధైర్యముతో నుండఁగలదని యాతఁ డనుకొనలేదు. ఆతఁడు ధైర్యమును వహించి "అమ్మా! నీవంటిబిడ్డను బడయుటచే నాజన్మము సార్థకమైనది. ఇఁక నాశేషజీవితము నీకుసుఖమును గూర్చుటకే వినియోగపడుఁగాక!" అనియెను.

సర—తండ్రీ! ప్రాజ్ఞులైన మీకు నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. కాని, యాత్మశాంతి ననుభవింపవలసిన యీవయసునఁ గూడ మీ రింకను నాకొఱకు బెంగపెట్టుకొనుట యెందుకు?

గౌరీ—బిడ్డలతండ్రి నైనను పెద్దపులివలె నెట్లు ప్రవర్తింపఁగలను తల్లీ! తండ్రినైన నాకు బిడ్డవగు నీసుఖముకొఱకుఁ బ్రయత్నించుట విధాయకకృత్యము గాదా?

సర—మీరేమి చేయుదురు?

గౌరీ—నాకీయింట మనశ్శాంతి కుదురుట లేదు. ఈనెల దాటకుండఁగ నే బయలుదేరి సేతుస్నానమును గంగాస్నానమును జేసి రావలయుననియున్నది. ఎచ్చటనైనఁ బరబ్రహ్మ మగపడినచో నెట్లైన బ్రతిమాలి తీసికొనివచ్చి మిమ్మొకయింటివారిని జేసిచూడవలయు నని యాశయున్నది.

సర—అయినచో నట్లే బయలుదేరుదము!

గౌరీ—ప్రయాసకష్టముల ననుభవింపఁజాలవు నీ వెట్లు వచ్చెదవు తల్లీ!

సరస్వతీ! మీయనుగ్రహముచే నాకెట్టికష్టముల నైన ననుభవించుటకుఁ దగినధైర్యము లభియించినది! భర్తృవియోగముకంటెను, మాతృమరణముకంటెను దుస్సహమైనకష్ట మీలోకమున మఱియొకటి యుండు నని నాకు నమ్మకము లేదు.

గౌరీపతిశాస్త్రిహృదయము నీరై పోయెను. అతఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు — పరిపక్వహృదయుఁడు; కేవలసంసారశృంఖలానిబద్ధుఁడు కాఁడు — అయినను జీవన్ముక్తునకు భవబంధమువలె నాతనికి సరస్వతి యంతరాయముగానున్నదని యాతఁడు భావించుకొనియెను. ఆత్మనిర్వృతికై యాత్మజాతను బరిత్యజించుట మనుష్యధర్మముకాదని యాతనికిఁ దోఁచెను. దుఃఖసముద్రమున మునిఁగి తేలుచున్న ప్రియపుత్రికను నీయవస్థలో నూరక చూచుచుండుటయు నాతని కతిదుర్భరముగ నుండెను. విజ్ఞానధనుఁ డగునాతఁడు కర్తవ్యమూఢుండై కొట్టుకొనిపోవుచుండెను.— కాని యాతనికట్టిప్రతిబంధము కలుగలేదు— ఆతనిమానసికపరివర్తనములన్నియును భ్రాంతిమూలకములై పోయెను. సరస్వతి సామాన్యబాలిక కాదనియు, జ్ఞానతేజోమూర్తి యనియు నిప్పు డాతనికి స్పష్టముగ బోధపడియెను. అప్పు డాతఁడు తనపూర్వచరిత్రమునంతను మఱచిపోయెను. సరస్వతిని వెంటఁబెట్టుకొనియే పుణ్యతీర్థముల సేవింపవలయు నని గౌరీపతిశాస్త్రి నిశ్చయించుకొనియెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

«అదిగదా యుత్తమోత్తమ ◆ మైనప్రేమ!
అట్టిప్రేమ నంబునిధి విష ◆ మమృత మగును;
కాలకాకోదరము పూల ◆ మాల యగును;
దారుణారణ్య మభినవో ◆ ద్యాన మగును;
జ్వలనకుండంబు చందన ◆ కలశ మగును;
బంధశాలావేల యరవిరి ◆ పాను పగును;
మండువేసవియెండయే ◆ యెండ యగును;
మృత్యుదేవత సమాప్త ◆ మిత్ర మగును.

శ్రీమ — ప్రేమభావము.

నాఁడు శుక్రవారము. కనకదుర్గాదేవ్యాలయము నిత్యోత్సవములతోఁ గన్నులపండువైయుండెను. దుర్గామూర్తి సర్వాలంకారవిభూషితయై భక్తులకు సాక్షాత్కారిణియై తనజగన్మాతృత్వమును బ్రత్యక్షము చేయుచుండెను. భక్తిపరవశులగుస్త్రీపురుషు లనేకులు వేలకొలఁదినారికేళఫలంబులఁ గొట్టి దుర్గాదేవిపాదాభిషేచనముం గావించుచుఁ దమతమమ్రొక్కులను జెల్లించుకొనుచుండిరి; లలితాసహస్రనామములతోఁ గుంకుమపూజలఁగావించితమజన్మముల సార్థకములుగఁ జేసికొనుచుండిరి. సంధ్యాసమయమున దివ్యదీపారాధనములైనది మొదలుగ నెడతెఱపిలేకుండఁ బూజలు జరగుచుండెను. శ్రీసూక్తస్తుతులచేతను, ప్రణవసంకలితదివ్యసహస్రనామోచ్చారణములచేతను బ్రత్యేకప్రార్థనావాక్యములచేతను గర్భాలయమంతయుఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను.

నిమిషనిమిషమునకును నీరాజనములే. మాటిమాటికిని మంత్రపుష్పములే. భక్తిపరవశు లగుస్త్రీపురుషుల రాకపోకలచే దేవాలయ మంతయు నతిసమ్మర్దముగ నుండెను. భర్తలవెంట భార్యలును, దల్లులవెంట బిడ్డలును బోయి కలియుగప్రత్యక్షదేవీమూర్తి యగుకనకదుర్గం గన్నులారఁ గాంచి ధన్యంమన్యు లగుచుండిరి; ఫలపుష్పాదులను సమర్పించి పరమానంద మందుచుండిరి. కొందఱుకన్యలనుకూలవరులం గోరుకొనుచుండిరి. కొందఱు సువాసినులు నిత్యసౌభాగ్యమును గాంక్షించుచుండిరి. కొందఱుదంపతులు సార్థకసంతానఫలము నర్థించుచుండిరి. అనేకు లనేకవిధములదీనజనోద్ధారిణియగునాదేవిని బ్రార్థించుచుండిరి. వాంఛావిరహితు లగుయోగులుకూడ నాత్మానందము నభిలషించి సేవించుచుండిరి. ఆజగన్మాత నర్థింపరాని దేమున్నది? ఆతల్లి ప్రసాదింపఁజాలని దేమున్నది?

రాత్రి పదిగంట లైనను జనసమ్మర్ద మింకను దగ్గలేదు. దేశదేశములనుండి భక్తులు వచ్చుచుఁ బోవుచునేయుండిరి. పరమభక్తాగ్రేసరుఁ డగుగౌరీపతిశాస్త్రి తనకుమార్తె యగుసరస్వతిచే లలితాసహస్రనామములతో దుర్గాపూజ చేయించుచుండెను. సరస్వతి మాతృభావముతో— భర్తృభావముతో— దుర్గాదేవి దివ్యమంగళచరణపీఠముపైఁ గుంకుమపూజ గావించుచుఁ దదేకధ్యానముతోఁ దన్మయురాలై యుండెను. అప్పు డాదీపకాంతులయెదుట నాదివ్యతేజోమూర్తి యాత్మపూజానిమగ్న యగు రెండవకనకదుర్గంబోలి విరాజిల్లుచుండెను. మూర్తీభవించిన భక్తికళాసరస్వతి యైయున్న యాసరస్వతిం జూచి యచ్చటివా రెల్లరును విస్మితులైపోయిరి. సరస్వతియం దట్టిభక్తిపారవశ్యమును గౌరీపతిశాస్త్రి యెన్నఁడును జూచి యుండలేదు. ఆతఁడును ముక్తకంఠుఁడై పోవుచుండెను.

సరస్వతి యేమి ధ్యానించుచున్నది? ఆమె యేమని ప్రార్థించుచున్నది? భర్తృసందర్శనమును వాంఛించి యుండును— పితృమనశ్శాంతి నాకాంక్షించి యుండును. అంతకంటె నామెకుఁ గోరఁదగిన కోరిక లేమున్నవి? అప్పు డామె యేమి వాంఛించినను సద్యఃఫలము లభియింపవలసినదే— సరస్వతి యంతటియేకాగ్రచిత్తముతోఁ దల్లి నారాధించుచుండెను. అనితరభావసంపన్నం బగు ననుకూలభక్తిసాధనముచే నందుకొనరాని దేమున్నది?

సహస్రనామపూజ సమాప్తమైనది. ధూపదీపాద్యర్చనము లైనవి. సరస్వతి ముకుళితకరకమలయై దేవీసాన్నిధ్యమున నిలువఁబడియుండెను. గౌరీపతిశాస్త్రి భక్తిభావపులకితకంఠస్వరముతో శ్రీసూక్తపారాయణముం గావించుచుండెను. ఆనందపారవశ్యముచే నాతఁడఖిలమును మఱచిపోయెను. ఆకస్మికముగ సరస్వతిసర్వశరీరమును బులకితమైపోయెను; దృష్టులు చెదరిపోయెను; ముఖమండలమున వికాసము దోఁచెను గాని సకలాంగకములును బరికంపితములైపోవుచుండెను. విభ్రాంతురాలింబోలె నప్పుడామె చటాలున నాగర్భాలయమునుండి వెనుదిరిగి వచ్చి వెలుపలనున్న జనసంఘమునఁ బ్రవేశించెను. ఆదీపపుఁగాంతులలో నామెతరళనయనము లొక్కసారిగ నచ్చటనున్నయందఱవదనమండలములయందును జంచలకటాక్షములను బరగించెను.

సరస్వతి యాజనసంఘమునఁ దోవచేసికొనుచుఁ దటిద్వేగముతో నొక్కనిమిషములో ముఖద్వారమునొద్దకు వచ్చెను. ముఖమంటపమునఁగూడ జనసమ్మర్దము విశేషించియుండెను. సరస్వతి యున్మత్తంబోలి యాముఖమంటప మంతటను దిరిగెను. నిమిషములో నామంటపసోపానముల నవతరించి దేవాలయముచుట్టును బరిభ్రమించెను. అంతటను దీపకాంతులే— అంతటను జనసంఘమే—

సరస్వతి నిలిచినచోట నిలుచుట లేదు. చూచినచోటు చూచుట లేదు. అందఱును భక్త్యుత్సాహపూరితహృదయులై వచ్చుచుఁ బోవుచుండుటచే నప్పు డామె నెవ్వరును లక్ష్యము చేయుట లేదు. సరస్వతి క్రమముగా దుర్గాలయపశ్చాద్భాగమునం దున్నకోలనియొద్దకుఁ బోయెను. ఆమె యచ్చటను నిలువఁబడలేదు. ఆగిరి సమప్రదేశ మంతటను దిరిగితిరిగి తిన్నగా గుహాముఖమునొద్దకుఁ బోయెను; నిర్భయముగ నాగుహాగర్భమునఁ బ్రవేశించి యంతలోనే దిరిగి వచ్చెను.

ఆటనుండి యామె యతిశీఘ్రముగ వెనుకకుఁ దిరిగి నిమిషములో నాలయప్రవేశద్వారమునొద్దకు వచ్చెను. అప్పు డామెమనస్థితి యెట్లుండెనో యూహించుట కసాధ్యముగ నుండెను. దుర్గాదేవి యామెచెవిలో నేమి చెప్పినదో ఆమెకన్నుల కేమి యగపడినదో — కాని శ్రీసూక్తపారాయణమున నిమగ్నుఁడై యున్నతండ్రికొఱ కామె నిరీక్షింపలేదు. పిచ్చిదానివలె గిరిసోపానముల నవతరించి క్రిందికిఁ బోయెను. కనకదుర్గాదేవీసుప్రసన్నం బగునలికస్థలముంబోలి యష్టమీచంద్రుఁడు ప్రకాశించుచుండెను. సరస్వతి విభ్రాంతి వహించినదియుం బోలె నటునిటుఁ దిరుగుచు నంతలో శీఘ్రపదగమనముతో నామార్గమునుబట్టి దక్షిణాభిముఖియై బయలుదేరెను. ఆమెచూపు లడుగుజాడలపైఁ బ్రసరించుట లేదు; తీవ్రవేగముతో ముందఱికే పరుగెత్తుకొని పోవుచుండెను.

క్రమముగ సరస్వతియును బరుగెత్తుట కారంభించెను. నిమిషములో నామె కృష్ణానదియొద్దకు వచ్చెను. అప్పటితరుణచంద్రికాంతులలో నాకృష్ణవేణీచంచలతరంగములు తళతళ మెఱయుచు నాసరస్వతిహృదయభావతరంగముల ననుకరించుచుండెను. అట్టితరంగహస్తములతోడనే యాదివ్యస్రవంతి యామెను జేరఁబిలుచుచుండెను. ఆనదీవేణికలంబోలి సరస్వతిప్రీతిరక్తనాళమునందును నుష్ణరక్త మతితీవ్రముగఁ బ్రవహించుచుండెను. తీరనికషంబులగుధ్వనితతరంగముల ననుకరించి యామెహృత్పిండ మతివేగముగఁ గొట్టుకొనుచు హృదయాంతరాళమును విదారితముగఁ జేసివైచుచుండెను. ఆమె వేఁడినిట్టూర్పులచే నదీజలశీతలసమీరణంబులకుఁ గూడ వడ దాఁకుచుండెను. ఆమెకోమలశరీర మాపాదమస్తకమును స్వేదసంసిక్తమైపోయెను. తీరమార్గము ననుసరించి యామె యట్లే పోవుచుండెను; పార్శ్వభాగములఁ బరీక్షించుచుండెను; ఉన్నతప్రదేశముల నధిరోహించి యగపడునంతదూరమువఱకుఁ దనతీవ్రదృష్టులను బురోభాగమునకుఁ బ్రసరింపఁజేయుచుండెను. ఆమెకోమలశరీరము నలయింపఁజేయుట కెంతమాత్రమును జింతాలేశము లేక — ఆమెస్థిరహృదయమునుగూడ నాకర్షించుసామర్థ్యము గలిగి — ఆమె కన్నులయెదుట దూరమునం దేమి యగపడుచున్నదో యూహించుటకుఁగూడ నసాధ్యమై యుండెను.

విరామము లేకుండ నామె యట్లే పరిభ్రమించుచుండెను. పాప మాకస్మికముగ సరస్వతి యున్మాదిని యైపోయినదా యేమి? — ఎవ్వ రేమైపోవుచున్నను గాలముమాత్రము తిరిగిచూడకుండఁ దన దారిని పోవుచునే యుండును. గ్రహచారముకూడ దాని ననుసరించియే యుండును — చూచుచుండఁగనే తరుణచంద్రుఁడు పశ్చిమాకాశతీరమునకుఁ బోయెను. బాహ్యప్రపంచమును మఱచి యామె పరుగెత్తుచుండెను — ఆయాసముచే నామె యలసిపోయెను. అంతలో నమృతకిరణుఁ డపరగిరిశిఖరమున కవ్వలఁ బడిపోయెను. ఆకస్మికముగ నాలోకచంద్రిక యంతరించిపోయెను. అప్పుడు సరస్వతి కంతయు నంధకార మైపోయెను. ఆశావిహీనయై యామె యట్లే కూలఁబడిపోయెను.

అప్పటి యామె హృదయావస్థ యెట్లుండెనో తెలిసికొనుట కుపాయ మేమున్నది? ఆమె చాలసేపటివఱ కళ్లు దీర్ఘశ్వాసములను విడుచుచుఁ గూర్చుండి యుండెను. అప్పుడామె హృదయాంతరాళమున నెన్నియో యాలోచనాపరంపరలు తరంగితములై యుండును! ఎన్నియో పూర్వపక్షసిద్ధాంతములై యుండును— ఆకస్మికముగ నామె యటనుండి లేచెను; నలువంకలను దిరిగి దిరిగి చూచెను. ఏమున్నది? అంతటను గాఢాంధకారమే—

అప్పుడామె తీరమును వదలి నదీజలముల కభిముఖముగ బయలుదేరెను. నిమిషములో నామె సర్వజీవోద్ధారిణి యగు నదీమాతృకను సమీపించెను. సరస్వతి పావనచరణకమలములకుఁ బవిత్రనదీజలస్పర్శన మైనది. ఆపావనజలతరంగములామె పాదములపైఁ బడి యేమేమియో ప్రతిమాలుకొనుచున్నట్లుండెను. తదేకదృష్టితో నున్న సరస్వతి కా సంగతి యేమియును దెలియదు. ఆమె యప్పుడు "హా! పరమేశ్వరా!" అని శోకగద్గదస్వరముతో బిగ్గరగ నెలుఁగెత్తి యేడ్చెను. మాతృమరణసమయమునఁ గూడ నామె యట్లు దుఃఖింపలేదు. అంతమాత్రముచే వివేకవతి యగు సరస్వతి తుదకధైర్యవతి యైపోయిన దని సంశయపడ నక్కఱలేదు— ఎవ్వరు తమజీవితకాలమునం దొక్కప్పుడైన నట్టిపవిత్రదుఃఖలేశమునైన ననుభవించి యెఱుంగరో— అట్టివారి జీవితము నిస్సారమైనది! నిరర్థకమైనది! సరస్వతిహృదయము మన కవేద్యమై యున్నది గాని యామెహృదయసరోవరమున నిట్టికరుణరసతరంగములు నిరంతరము ప్రతిధ్వానితము లగుచునే యుండును!—

ఆయమృతకళ క్రమక్రమముగ నమృతగర్భమునఁ బ్రవేశించుచుండెను. ఆమె కోమలాంగకములు పావనగౌరవములైనవగుటచే జలనిమగ్నము లగుచుండెను. అప్పుడా సముత్తుంగతరంగము లామెను బలవంతముగఁ దీరమునకుఁ జేర్పఁ బ్రయత్నించుచుండెను.

ఆదృఢహృదయమును మరలించుటకు క్షణభంగురము లగు జలభంగముల కెట్లు సాధ్యమగును? తుదకామె "హా! ప్రాణప్రియా! హా! ప్రాణకాంతా! హా! ప్రాణేశ్వరా!" అని యాత్మేశ్వరుని దివ్యనామమంత్రోచ్చారణముం జేయుచు నామంత్రరాజమహామహిమంబుచేతనుం బోలె నానదీగర్భమున నంతర్నిమగ్నయై పోయెను. ఆదివ్యతేజోమయసరస్వతికిని నాకృష్ణవేణీసరస్వతికిని నైక్యానుసంధాన మైపోయెను. అప్పుడాయమృతమయమూర్తి యామృతమయప్రపంచమున నంతర్ధానయై పోయెను.

ఆయమృతమూర్తి యంత్యమధురస్వరమునుండి వెలువడినపావనమంత్రాక్షరము లింకను నాగాఢాంధకారమున దశదిశలఁ బ్రతిధ్వనించుచునే యున్నవి. ఎంతటి విపరీతసంఘటనము! ఎంతటి విచారకరసందర్శనము. కరుణామయి యగుప్రకృతిదేవి యాకష్టసందర్శనమునకు సహింపఁజాలక కన్నుల మూసివైచుకొన్నది! కరుణార్ద్రహృదయయగు కృష్ణాతరంగిణి తరంగహస్తంబులఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నది! ఆకృష్ణవేణీతరంగములకంటెను దీవ్రముగ మనహృదయములుకూడఁ గొట్టుకొనిపోవుట కేమిసంబంధమున్నది? పరిచయానుబంధమే మనల నిట్లు బాధించుచున్నది! కేవలపరిచయముచే మనమే యిట్లగుచుండఁగాఁ బాప మేకపుత్రికామాత్రజీవనుఁడగు గోపతిశాస్త్రి యెట్లుండునోగదా!!

పదునేనవప్రకరణము.

«త్రాగుము నాతో నేఁటు
త్రాగినవటు త్రాగుమీ! స్వ ♦ తంత్రతతోడన్
బాగిన్నెదరికి రమ్మా!
యీగర్వము చప్పరింపు ♦ మీ మెలమెల్లన్!

మత్తికము — హారావళి.

రాజమహేంద్రవరనగరము నందలి గోదావరియొడ్డున కించుక దూరమునం దొకవిశాలభవనము కలదు. ఆమందిరమున సాయంకాల మాఱుగంటలు మొదలు రాత్రి పదిగంటలవఱకును జనులరాకపోకలు విశేషించి యుండును. దానిని గొందఱు విహారమందిర మనియును, గొందఱు విశ్రామభవన మనియును గొందఱానందనిలయ మనియును భావించుచుందురు. ఎవ్వ రెట్లనుకొన్న నేమి? విలాసప్రియు లగువారి కది పరమమిత్రస్థానమనియే చెప్ప వచ్చును.

రాత్రి యేడుగంట లైనది. ఆసౌధమునందలి యంతస్తు లన్నియును జనసంకులములై యుండెను. ఒక్కచో సంగీతరసతరంగములు — వేఱొకచో సరససల్లాపసుధాతరంగములు - మఱియొకచో వివిధమధురాహారభోజనకలకలారావతరంగములు — ఇంకొకచోఁ దీవ్రమదిరారసప్రతిబింబితదీపమాలికాతరంగములు — ఆసౌధమంతయు నీవిధముగ విలాసోత్తేజితమై యుండెను. ఆభవనమునందలి క్రిందియంతస్తునకుఁ బశ్చాద్భాగమునం దున్న విశాలచతురంతప్రదేశమే మధుమతీవిలాసనిలయము — అదియే రహస్యపాననిరతుల నిత్యసేవాస్థానము — అందిప్పుడు మధురభాషిణి యగుమధుమతీ

దేవి యానందనృత్యము చేయుచుండెను — ఆశ్రితకోటి కానందోత్సాహములం బురికొల్పి నవ్వించుచుండెను — నాట్యము చేయించుచుండెను. ఆయుత్సాహసమయమున నొకమోహినీమూర్తి భక్తుల కందఱకును పానపాత్రములఁ బ్రసాదించుచుండెను. ఆదేవీప్రసాదమునకై యందఱును దొందరపడుచుండిరి — ఉవ్విళ్లూరుచుండిరి — దేవీప్రతిమూర్తి యగునాసుందరి నిష్పక్షపాతముగ నందఱకును గ్రమక్రమముగ నందించుచునే యుండెను.

ప్రదీపకాంతులలోఁ బానపాత్రములు మెఱసిపోవుచుండెను. మదిరారసమున నామదవతీకటాక్షములు మీనపుచ్ఛములంబోలి సంచలితము లగుచుండెను. భక్తులదృష్టు లన్నియు నాసుందరీమూర్తిసుందరకటాక్షములపై నాధారపడి యుండెను. అచ్చటఁ జిన్నపెద్దతనముల విభేద మొంతమాత్రమును లేదు. సర్వసౌభ్రాతృత్వ మాసేవామందిరమున మూర్తీభవించిన ట్లుండెను. ఆసుందరీమూర్తి మెఱుపుఁదీఁగవలె నంతటను దిరుగుచు:—

«మఱచితివో నాయకా
మైమఱచితివో నాయకా!
నన్ను మఱచితివో నాయకా! —
మఱిమఱిఁ బిల్చిన ♦ మాటాడవు నీ
సరస నిలిచి కల ♦ శము రాకున్నది-- మఱ--

అని మృదులస్వరమునఁ బాడుచు నొయ్యారముగ నాసవకలశముల నందించుచున్న ట్లుండెను. తన్మయత్వముచే నెల్లరును మోహినీదేవి యమృతకలశమును దమకందించుచున్నట్లే భావించుకొనుచుండిరి. ఇంకేమి కావలయును? భూలోకస్వర్గము వారికన్నుల యెదుటఁ దాండవ మాడుచున్నది! వారికిఁ దనివి తీరుట లేదు. అందఱు నాసుందరమూర్తిని గనకకుసుమములతోఁ బూజించుచుం

డిరి. అర్థప్రాణము లామె కధీనము చేసి యానందపరవశులైపోవు చుండిరి. ఆదేవి సుప్రసన్నవదనయై యందఱను సమభావముతోనే యాదరించుచుండెను.

అర్ధస్ఫుటస్వరముతోఁ గొందఱు పాడుచుండిరి. అడుగువరుసలతోఁ గొందఱాడుచుండిరి. నిశ్చలచిత్తములతోఁ గొందఱాలకించుచుండిరి. నిమీలితనయనములతోఁ గొందఱాలోకించుచుండిరి. కొందఱాసుందరీమూర్తిని ధ్యానించుచుండిరి. కొందఱు పలుమాఱు బిలుచుచుండిరి. కొందఱామెతో నవ్వుచుండిరి. ఆసుందరి వేయి గన్నులతో నందఱను బరికించుచునే యుండెను. వేయిచేతులతోఁ బానపాత్రములు నందించుచునే యుండెను.

అప్పు డొకయువకుఁ డాకస్మికముగ నాపానమందిరముఁ బ్రవేశించెను. ఆతనివయసు యిరువదియేండ్లకు మించి యుండదు. ఆతని శరీరము మిగులబలిష్ఠమై చూచుటకు సుందరమై యుండెను. ఆతని దుస్తులు సూక్ష్మము లయ్యును మలినములై యుండెను. ఆతఁడు శ్మశ్రువును ధరించియుండెను. ఆతనివదనము స్థిరగంభీరధీరభావవిలసితమై యుండెను; కన్నులు విశాలములై చూపులు తీవ్రములై యుండెను. నాసిక దీర్ఘమై యగ్రమున నించుక వంగి యుండెను. తుమ్మెదఱెక్కలవలె నీలములై యొత్తుగనున్న మీసము లాతనివదనమున కందమును గూర్చుచుండెను. ఆతనిశరీరచ్ఛాయ చామనచాయ—ఆజానుబాహుఁడగు నాతఁడు మల్లవిద్యాపారంగతుని వలె నగపడుచుండెను.

అప్పుడే మధుపాత్రము నందుకొని తాగఁజూచుచున్నయొక పురుషుఁ డాతనిం జూచి యించుక విస్మితుఁడై "రంగా! విడుదల యైనదా?" అనియెను.

రంగ—ఆ! రాజమందిరము వదలిపోయినది. ఇంకఁ బానమందిరమునఁ బ్రవేశించితిని.

పురుషుఁడు నవ్వుచు "రమ్ము! ఇదిగో!" అనిచెప్పుచు సురాపాత్రము నాతని కీయఁబోయెను.

రంగఁడు వికటహాసముచేయుచు "ఈయమ్మగర్భమున కీశరావకలశమా! ఓయిదామోదరుఁడా! ప్రాతగూనలతో నేతమెత్తింపవలయునుగాని పలుచపలుచగాఁ జిలుకరించుటవలన నేమిలాభము!" అనియెను.

దామో—ఓరినీయాశగూల! లోకమంతయును మ్రింగివేయున ట్లున్నావే!

రంగ—ఔను! ఆఱునెలలయుపవాసఫల మగపడవలదా?

దామో—అంతకడు పెక్కడ నున్నదిరా?

రంగ—అమ్మ కరుణించినచో నంతకంత గాదా?

దామో—అట్లయినచో గోదావరి గూనలఁ బట్టింపు మందువా?

రంగ—ఓరిసంగీతరాయఁడా! సంచివట్టిపోయినదా యేమి?

దామో—ఆఁ! అంతమాత్రమునకేనా? ఆటలో గెలిచిన యాఱువందలు నప్పుడే పోయిన వనుకొందును! ఆశపడి వచ్చినందుకెంత త్రాగెదవో త్రాగుము.

రంగ—ఆలస్య మెందుకు? ఆయమ్మను బిలువుము!

దామోదరరావు మధుమతికి సంజ్ఞ చేసెను. వెంటనే యామె రెండుకాచపాత్రములలో మద్యము నింపి తీసికొనివచ్చి యిరువురకును జేతియొకటిగ నీయఁబోయెను. దామోదరుఁడు నవ్వుచు రంగని జూపించెను. రంగఁడాపాత్రములను రెండుచేతులతోడ నందు

కొని మద్యమును గడగడఁద్రాగివైచి “ఒకగుక్కెడైనను రాలేదు. తెమ్ము! ఇంకను దెమ్ము!” అనియెను. మధుమతి మద్యభాండమును దీసికొనివచ్చి యొకదానివెనుక నొకటిగ నాపాత్రములయందు సారాయమును బోయుచుండెను. రంగఁడు త్రాగుచుండెను. ఆసవపాన మమ్మవారిజాడ్యమువలె నంటురోగము. రంగఁడు త్రాగుచుండుటచే దామోదరునకును ద్రాగవలయునని తోఁచెను. ఆతఁడు కూడ నొకపాత్రమునందుకొని కొలఁదికొలఁదిగఁ ద్రాగుచుండెను. రంగఁడు తమిదీఱఁ ద్రాగి త్రేచుచు మద్యపూర్ణంబు లగురెండు పాత్రముల నిరుచేతుల నుంచుకొనియెను.

దామోదరుఁడు మైకముచేఁ దూఁగుచు “రంగా! అట్లు చూచెదవేమి? త్రాగుము! ఇఁక నేను త్రాగలేకున్నను జూచియైన సంతోషించెదను” అనియెను.

రంగ—తల్లి తల కెక్కుచున్నది! తలదాఁకఁ ద్రాగుటకు నోరున్నచో బాగుగనే యుండును.

దామోదరుఁడు మైకముతో నవ్వుచు “కైదులో గంజియైన దొరకనివానికిఁ గడుపునిండ సారాయము దొరకినది. చాలదా?” అనియెను.

రంగ—అరకాసు చేత లేనివాని కాఱువందలు దొరకినవి కావా?

దామో—నాకేమి? నాగోటిలోఁ గోటిరూపాయలున్నవి! నిత్యదరిద్రము నీకుఁగాని నాకు లేదు.

రంగ—నేను మహారాజును— రాజ్యములులేని రాజును! నాకేమితక్కువ? నీవుగాకున్న నీతాత మఱియొకఁడు—

దామో—నీసంగతి నేనెఱుఁగుదును—ఆలస్యమైపోయినది. అందఱును బోయినారు. ఆమద్యమును ద్రాగివేయుము. పోదము!

రంగఁడా రెండుపాత్రములను నిమిషములో శూన్యములుగఁ జేసివైచెను. మధుమతి నవ్వుచు ‘ఇంకను బోయుదునా?’ అని సంజ్ఞచేసెను.

రంగఁడు వెక్కసము నభినయించుచు “అక్కఱలేదనిన నపరాధము! కొంచెముపోయుము!” అని పాత్రముం జూపెను.

మధుమతి మరల నొకపాత్రమును మద్యముచేఁ బూరించెను. రంగఁడు సగమువఱకును ద్రాగి యవశిష్టమద్యపాత్రమును దదేకధ్యానముతోఁ జూచుచు మదిరాపానమదావేశముచేఁ దలయూఁచుచు నస్ఫుటస్వరముతో:—

సారాయములోఁ దేటా సుర
సామ్రాజ్యమునకు బాటా
చేరి చేరక యూరించెడి చెలి
చిక్కనిముద్దులమూటా మాటా॥ సారా॥
అమృతరసములోఁ బలుకూ
బ్రహ్మానందములోఁ గులుకూ
కమలము విరిసినపరిమళములోఁ
గామినికన్నులతళుకూ బెళుకూ॥ సారా॥
మైకములోపలిచూపూ తిరు
మందిరమందలితీపూ
లోకంబెఱుఁగనిలోఁగిటిముంగిలి
వాఁకిలితలుపుల రేపూమాపూ॥ సారా॥

అని పాడుట కారంభించెను. ఆరాగమునకుసరిగ దామోదరుఁడు స రి గ మ స్వరకల్పనముచేయుచుఁ దాళమువైచి తానును బాడఁదొడఁగెను. మద్యభాండము చేఁబూని మధుమతి మోహినీ

మూర్తివలె మందహాసవదనముతో నెట్టయెదుట నిలువఁబడియుండెను. దామోదరునికన్నులు మధుమతిమీఁదనే యుండెను. రంగని దృష్టిమద్యపాత్రముపై నుండెను. ఇరువురకును స్మృతి తప్పిపోవుచుండెను. అప్పుడు రంగఁడు దామోదరునిఁజూచి "డబ్బునిచ్చివేయుము!" అనియెను.

దామోదరుఁడు నోట్లసంచిని మధుమతి చేతికిచ్చెను. మదపారవశ్యముచేఁ గన్నులఁదేలవైచి యస్పష్టస్వరముతో:-

మనసులోనిమాట మధుమతికిఁ దగినమాట
మఱపురాని పాట చేమంతిపూలతోఁట॥ మన॥
వలపుగులుకు కన్నె జవ్వనపుమిసిమివన్నె
అలరుఁదావితిన్నె మధురాసవంపుదొన్నె॥మన॥
ఆత్మలోని నవ్వ చిగురాకుచాటుపువ్వు
లేయరఁటిపూని మొవ్వ నాయాసకెంతోదవ్వు॥మన॥

అనిపాడుచుఁ దన్మయత్వమున మునిఁగిపోయెను. మధుమతి యాసరసునియొద్ద సంచిని దీసికొని వెడలిపోయెను. సంచిలోనిధనమంతయు నెందుకీయవలయునో దామోదరునకుఁ దెలియలేదు. తనకెంత రావలయునో మధుమతికి లెక్క తెలియదు. ఇచ్చినది పుచ్చుకొనుటయే గాని మధుమతి యెప్పుడు నెవ్వరినిగూడ నింతకావలయునని యడిగి యెఱుంగదు. అందుచే నామె కెప్పుడు నధికముగనే దొరకుచుండును. రంగనికిఁ ద్రాగుటయే గాని ధనముతో నిమిత్తమేలేదు!!

పదునాఱవ ప్రకరణము.

"కులకాంతల నిన్నుఁ బోలం
గలవారలు కోటికొకరు, కలరో లేరో
కులశీలపవిత్రనియమముం
బాలు నీకే చెల్లెనమ్మ, పులుఁగుమదంతీ!"

కపోతము — హారావళి

సరస్వతి తండ్రితో బయలుదేరునప్పుడు సత్యవతి నెన్నియో విధముల నుపలాలించి ప్రబోధించి యెట్లో యామెకడ సెలవు గైకొనియే వెడలిపోయెను. సత్యవతికి గత్యంతరము లేక యంగీకరింపవలసివచ్చెను. కాని యామె యప్పటినుండియును ప్రాణముం బాసినశరీరమువలెఁ గళావిహీనయై యుండెను. అశుభసమాచారము లోకమునం దతిశీఘ్రముగఁ బ్రచారమగుచుండును. చెన్నపురినుండి బయలుదేరి వచ్చుచున్న భారతరావునకు విజయవాడలో సరస్వతీమరణవృత్తాంతము తెలియవచ్చెను. ఆదుఃఖకరసమాచారము సోదరునివలన సత్యవతి వినియెను. ఆమెకీజగమంతయు నంధకారమయమైపోయెను. ఎల్లదుఃఖములను నిమిషములో మఱపింపఁజాలిన ప్రాణసఖియగుసరస్వతియే మరణించినది. ఇఁక నాసత్యవతికి దుఃఖసముద్రమును దరించుట కుపాయ మేమున్నది?

అన్న వచ్చినసంతోషమామె కించుకంతయును లేకపోయెను. ఆతఁడుపట్టపరీక్షయందుత్తీర్ణుఁడయ్యెనని తెలియవచ్చినప్పటిసంతోషముకూడ నామెకగపడలేదు. ఆమెకన్నుమూసినప్పుడెల్ల సరస్వతింగూర్చినస్వప్నములే కాంచుచుండెను. సరస్వతి దూరమునందుండి

చేయెత్తి యామెను బిలుచుచున్నట్లు—సరస్వతితల్లివచ్చి “సత్యవతీ” సరస్వతినివిడిచి యొక్కతెవు నిట్లుంటివేమే!” అని పలుకరించుచున్నట్లు—తాను గృష్ణానదిలో స్నానముచేయుచు మునిఁగిపోయినట్లు—సరస్వతి యతివేగముగ వచ్చి తన్నుద్ధరించి యెక్కడకో తీసికొనిపోయినట్లు—ఇట్టివియేస్వప్నములు!

ఆమెకు నిరంతరమును సరస్వతీధ్యానమే—తన్ను సరస్వతితోఁ గూడఁ బంపుటకుఁ దనతల్లితండ్రు లంగీకరింపలేదు. కూడఁ దీసికొనిపోవుటకు సరస్వతియు నంగీకరించినది కాదు. తాను దోడుగనున్నచో సరస్వతి మరణించుట కవకాశము లేకపోవును. తానును బయలుదేరకపోవుటయే యామెమరణమునకుఁ గారణమైనది—సత్యవతి యీవిధముగ భావించుకొనుచు హృదయపరితాపము ననుభవించుచుండెను. భారతరా వామెహృదయమును లోకవ్యాపారములకు మరలించుటకై యెన్నియోవిధములఁ బ్రయత్నించుచుండెను; వార్తాపత్రికలను జదివి చెప్పుచుండెను; మహాపురుషులయుపన్యాససారాంశములను బ్రబోధించుచుండెను. అన్నమొగమాటముచే వినుచుండెను గాని యామె కేమియును రుచించుట లేదు. క్రమక్రమముగ నామెమనఃపరితాపముచేఁ గృశించుచుండెను.

ఒకనాఁడు భారతరా వామెయొద్దఁ గూర్చుండి “సోదరీ! నీసంగతి యేమియును బాగుగలేదు.” అనియెను.

సత్యవతి నిట్టూర్పులు విడుచుచు “నాయదృష్టము!” అనియెను.

భార—ఇప్పుడు నీయదృష్టమున కేమిలోపము?

సత్య—అనుభవించుటకు బ్రదికి యుండుటయే లోపము!

భార—ఇంకను నీవెఱ్ఱివేదాంతములు వదలిపెట్టవా?

సత్య—అంతకంటె నుత్తమమార్గ మేమున్నది?

భార—తల్లిదండ్రులకును సోదరునకును మనస్తాపముం గూర్చుటయే నీకు ధర్మముగఁ దోఁచుచున్నదా?

సత్యవతి కన్నీటితోఁ దలవంచుకొని “నేనేమిచేయఁగలను?” అనియెను.

భార—నీవే చేయఁగలవు—మాప్రాణము లన్నియు నీమీఁదనే యాధారపడియున్నవి.

సత్య—మీరుసుఖముగ నుండుటయే నాకుసుఖము—మందభాగ్యురాలగునాకొఱకు మీసుఖమార్గమునుగూడఁ గంటకితముగఁ జేసికొనుట యెందుకు?

భార—సోదరీ! ఎంతమాటాడితివి? నీదీనవదనముం గాంచుచు మే మెట్లు ధైర్యముతో నుండఁగలుగుదుము.

సత్య—అది యవిలంఘ్య మైనప్పు డెవరేమి చేయఁగలరు?

భార—అది యవిలంఘ్యమా? దానికిఁ బ్రతీకారము లేనే లేదనియా నీయూహ?

సత్య—భగవదుద్దేశమును మార్చుట యెవ్వరితరము?

భార—అట్లయినచో మనప్రయత్న మేమియు నక్కఱయే లేదా?

సత్య—దైవము బలవంత మైనప్పుడు పౌరుష మేమిచేయఁ గలదు?

భార—ఆబుద్ధిని సక్రమముగ నుపయోగించుటలోనే యంతయు నున్నది.

సత్య—ఎట్లు?

భార—నీసోదరుఁడు సుఖముగ నుండవలయునని నీకుఁ గోరిక లేదా?

సత్య—ఉండదా ?

భార—నీవిచారము మఱచిపోవలయు నని నీకిచ్ఛ లేదా ?

సత్య—ఉన్నది. ఏమిలాభము ?

భార—అదియే యజ్ఞానము. ప్రయత్నము చేసి చూడవలయును.

సత్య—ఎంత ప్రయత్నించినను వృంతచ్యుతకుసుమము నీశ్వరుఁడైనను మరల నతుకఁగలఁడా ?

భార—తల్లీ ! ఇవి యన్నియు ననుభవవిరుద్ధము లగుయుక్తివాదములు— నిరాశాపూర్ణహృదయులగువారి నిరర్థకవచనములు. ఆశ లేకున్నచోఁ బ్రపంచకమే లేదు.

సత్య—ఔను. నాకాశ లేదు ఈప్రపంచమున సుఖమును లేదు.

భార—నేను నీసోదరుఁడ ననునభిమాన మున్నదా ? నీకు నీసోదరునిపైఁ బ్రేమ యున్నదా ?

సత్యవతి యప్రతిభురాలై పోయెను. ఆమె యేమియును మాటాడఁజాలక పోయెను.

భార—సోదరీ ! నాసుఖమునకొఱకుఁ బ్రయత్నించుట నీకు విధాయకకృత్యము గాదా ?

సత్య—ఆవిషయమున నేను నాప్రాణములనైన విడుచుట కంగీకరించెదను.

భార—అది నాకు సుఖకర మనియా నీయభిప్రాయము ?

సత్య—నీసుఖమున కభ్యంతరము కాకుండుటయే నాకు సుఖము.

భార—నాకుమాత్రము సుఖ మెట్లు వచ్చును ?

సత్య—నీవు పెండ్లి చేసికొని యొకయింటివాఁడవై తల్లిదండ్రులతోఁ గలసి సుఖియింపవచ్చును. అనేకకుటుంబములను బోషించు నదృష్టము పరమేశ్వరుఁడు నీకుఁ బ్రసాదించినాఁడు ?

భార—నేను బెండ్లియాడినచో నిజముగ సంసారసుఖము లభియించునా ?

సత్య—సుఖావకాశ మున్నది— ఆశ యున్నది—

భార—నీకాయాశ యేల లేకపోవలయును ?

సత్య—నాయాశాచంద్రుఁ డస్తమించి పోయినాఁడు.

భార—నిన్నటిరాత్రి యట్లే యున్నదా ? నేఁడు సూర్యోదయము కాలేదా ? రాత్రి మరలఁ జంద్రోదయము కాదా ?

సత్యవతి మౌనముతోఁ దలవంచుకొనియెను.

భార—సోదరీ ! మాటాడ వేమి ? నా యానందచంద్రిక యస్తమింపలేదా ? చిన్నతనముననే నాభార్య మరణించినది కాదా? అంతమాత్రముచే నేను హతాశుఁడనై పోయితినా ? అదృష్టముం దలఁచుకొని పరితపించుచుంటినా ? నీజీవితముతోఁ గూడ నాజీవితమును సంతోషవంతముగఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచుంటినిగాదా ? సుఖము మనచేతిలో నున్నప్పుడు— మనహృదయములో నున్నప్పుడు— ఈయనర్థకవిచారమును దెచ్చిపెట్టుకొనుట యెందుకు?

సత్యవతి యాపాదమస్తకము గంపించి పోవుచుండెను. అన్నమాటలకు సమాధానము చెప్పుట కామెకు ధైర్యము లేదు; అన్నహృదయమును మరలించుటకు శక్తి లేదు. అన్నమనస్సు నొప్పించుట కామె కిష్టము లేదు. సత్యవతిహృదయము కొట్టుకొనిపోవుచుండెను; పరితపించిపోవుచుండెను—. సరస్వతి యిట్టి దుస్సహాసందిగ్ధసమయమునం దుండినచో నెంత యనుకూలముగ

నుండును ?" అని యామె భావించుకొనియెను. సరస్వతి యామెజీవితమార్గమును నిర్మలముగఁ జేసిపోయినది— భక్తిరసార్ద్రముగఁ జేసిపోయినది— ఆనందచ్ఛాయల నావరింపఁజేసిపోయినది. భారతరా విప్పు డామార్గమునే పరిమళవంతముగఁ జేయఁజూచుచున్నాఁడు— ప్రేమామృతరససిక్తముగఁ జేయఁదలఁచుచున్నాఁడు— సుఖకుసుమనికుంజావృతముగఁ జేయనెంచుచున్నాఁడు. భారతరావు పట్టినపట్టు వదలుస్వభావము కలవాఁడు కాఁడు. ఇది యంతయుం దలఁచుకొని సత్యవతి రత్నప్రతిమవలె నిశ్చేష్టయైపోయెను.

అప్పుడు భారతరావున కొకయుత్తరము వచ్చెను. అతఁడు దాని నందుకొని చదివిచూచి యాజాబును సత్యవతిచేతి కిచ్చెను. సత్యవతి యాయుత్తరమునుఁ జదివెను. అందిట్లున్నది.

"మిత్రమా !

నీవు పట్టపరీక్షయం దుత్తీర్ణుఁడవైతి వనుసంగతి తెలిసి యానందించితిని. నేను విజయవాడనుండి కాకినాడకు వచ్చి క్రైస్తవపాఠశాలయందు నుపాధ్యాయుఁడుగా నుంటిని. ఈవిద్యాశాలయం దింకొక యుపాధ్యాయుఁడు కావలసి యుండెను. నీవు వచ్చినచోఁ జాల బాగుగ నుండును. నీజాబున కెదురు చూచుచున్నాను. నీక్షేమము వ్రాయుము. చి॥ సత్యవతి సుఖవతియై యున్న దని తలంచెదను. విశేషములు వ్రాయుము !

ఇట్లు నీమిత్రుఁడు
చంచలరావు"

సత్యవతి సంతోషముం దెచ్చుకొని "అన్నా ! నీకుద్యోగమగును గాఁబోలును !" అనియెను.

భార—కావచ్చును !

సత్య—ఆ చంచలరా వెవ్వరు ? అతఁడు నన్నెట్లెఱుంగును ?

భార—నామిత్రుఁడైనప్పుడు నిన్నెఱుఁగకుండునా ? నీసంగతి యంతయు నాతనికిఁ దెలియును— ఆతఁ డెప్పుడును నీకొఱకే జాలిపడుచుండును.

సత్య—ఆలాగా ?

భార—ఔను. ఆతఁడు నిరంతరపరోపకారపరాయణుఁడు- దయార్ద్రహృదయుఁడు.

సత్య—కావుననే నీకు మిత్రుఁడు.

భార—నాకు నాతనికి నెంతయంతర మున్నది ? ప్రాణమిత్రుఁడనిన నాతఁడే— నీమాట తలఁచుకొని నాకంటెను నాతఁ డెక్కుడుగ విచారించుచుండును.

సత్య—పవిత్రస్నేహభావ మట్టిదియే కాదా ?

భార—అతనిచరిత్రముకూడ నతిపవిత్రమైనది. బాలవితంతుసముద్ధరణమునకై యాతఁ డెల్లప్పుడును బాటుపడుచుండును—

సత్యవతి యప్రతిభ యయ్యెను "బాలవితంతుసముద్ధరణమా?— బాలికలను వితంతువులుగాఁ జేసిన వాఁ డెవ్వఁడు ?" అని ప్రశ్నింపఁ దలఁచెను గాని యందుపైఁ దనయన్న యనాలోచితముగఁ "దల్లిదండ్రులు" అని బదులుచెప్పునేమో యని యామె సంశయపడియెను. అన్నచే నంతమాట యనిపించుట కవకాశముం గల్పించుట సత్యవతి కిష్టము లేదు. ఆమె యాకస్మికముగ నిరుత్తరయైపోయెను. భారతరావున కదియే యాలోచనమున కవకాశమును గల్పించెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

"తెల్లనివి పాలు నల్లని
వెల్లను నీళ్లనుచుఁ దలఁచె ♦ దీవేమియొ యీ
యుల్లిక తెలుఁగవు గుండెఁ
దల్లడపా టొదవె నేమి ♦ తార్కాణ నొగడా!"

చిత్రకథాసుధాలహరి.

రసము పుల్లనైయున్నను రంగుమామిడిపండ్లనే యేరికొనుచుందురు. మేనికి దెగులు తెచ్చుచున్నను మిషనుబియ్యమునే వాంఛించుచుందురు. మన్నిక తక్కువైనను మాంచెష్టరుబట్టలనే యుపయోగించుచుందురు. చెక్కులుమండిపోవుచున్నను సీమసబ్బులనే వాడుకొనుచుందురు. మదుపు తక్కువైనను మాయ మెఱుఁగులకే పడిపోవుచుందురు. రూపమోహము చాలఁ జెడ్డది! శాల్మలీఫలమున కాశపడి పోయి చిలుక కన్నులఁ బోఁగొట్టుకొనుచున్నది! దీపకాంతులకు భ్రమపడి పోయి శలభము నశించిపోవుచున్నది! రూపమునం దట్టిమాధుర్యమున్నది! రూపమునం దట్టియద్భుతాకర్షణశక్తియున్నది. కాని రూపమోహ మతివినిందితమైనది! రూపకాంతి కన్నులను మూసివైచుచుండును. అట్టిరూపమును గన్నులఁ దెఱచి చూడఁగలవాఁ డొక్కఁడుమాత్రమే యీలోకమున ధన్యుఁడని చెప్పవచ్చును.

వేంకటేశ్వరరావు సామాన్యప్రకృతి. అతనిహృదయము పరిపక్వమైనది కాదు. వినిర్మలప్రేమనిబద్ధమైనదియే గాని విలాసచంచలమైనది. కావుననే యాతఁ డిప్పు డమృతకలశము తనచెంతనే యున్నను—ఆసవపాత్రమునకుఁ బ్రాఁకులాడుచున్నాఁడు—ముద్దు

గులాబిపువ్వు చేతిలో నున్నను మోహనరూపునకుఁ గన్నులు మరలించుచున్నాఁడు. ఆచిత్రపటమును జూచినకొలఁదిఁ గ్రమముగ నాతని కామూర్తినే ప్రత్యక్షముగఁ జూడవలయు నని కోరిక కలుగుచుండెను. ఆమె యెవ్వరో యనసూయకుఁ దెలియదు; తనకును దెలియదు. దామోదరరావు నడుగవలయు నని యాతఁ డనుకొనియెను. దామోదరుఁ డీనడుమఁ గొన్నిదినములనుండి యిచ్చటకు వచ్చుట లేదు. ఊరికిఁ బోయెద నని మాత్రము చెప్పియున్నాఁడు. ఇంకను వచ్చియుండఁడు—వచ్చినచో నాతఁడు తన్నుఁ జూడకుండ నుండఁగలఁడా?—వేంకటేశ్వరరా వీవిధముగ నాలోచించుకొనుచుండెను.

మరలమరల నాతనికాకోరిక కలుగుచునే యుండెను. ఆకస్మికముగ నేదియో మనసునకుఁ దట్టుటచే మరలించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించుచునే యుండెను. ఎంతప్రయత్నించినను నాతని కాధ్యానము వదలుట లేదు. ఆతఁ డట్లే భావించుకొనుచుండెను. అప్పు డనసూయ మెల్లమెల్లగ వెనుకనుండి వచ్చి పరాకుగనున్న యాతనికన్నులను మూసెను. ఆసుఖస్పర్శచే వేంకటేశ్వరునిసర్వాంగకములు నానందపులకితము లయ్యెను. ఆతనిశరీరమునందలి ప్రతిపరమాణువునుగూడ నాసుఖస్పర్శమునందలియానందము నెఱుంగును. వేంకటేశ్వరునకు ధ్యానభంగ మయ్యెను. అప్పు డాతఁ డనసూయకరకమలములపైఁ దనచేతులనుంచి:—

"వెన్నెలచాటున వీరెవరు?
నెఱవన్నెలచాటున వారెవరు?
చిఱునవ్వులలో విరిదండ
బంగరుపువ్వులలోఁ గలకండ!"

అని పాడనారంభించెను. అనసూయ నవ్వుచు ముందటికి వచ్చి మృదులస్వరముతో "అంతపరాకుగ నున్నారేమి?" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁ డులికిపడి సంభ్రమముతో "ఏమియు లేదు. నీవువచ్చితి వని చూడలేదు" అనియెను.

అన—ఎందుచేత?

వేంక—పరధ్యానముతోఁ గూర్చుండియుంటిని—

అనసూయ నవ్వుచు "ఔను! అది యెందుచేత నని నే నడుగుచుంటిని" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁ డప్పుడు తా నసందర్భముగ మాటలాడితి నని గ్రహించుకొనియెను. తనహృదయభావముల కాటును బోటును గలిగియున్నసంగతి నాతఁడు తెలిసికొనియెను. వేంకటేశ్వరుఁ డప్పు డాత్మభావగోపనమునకై చిఱునవ్వునవ్వుచు "ప్రాణేశ్వరిపై మనసుపోయినప్పుడు పరాకు కాదా?" అనియెను.

అనసూయ యాతనిపైఁ బ్రేమైకవీక్షణములఁ బరగించుచు "నేనాలస్యముగ వచ్చితి ననుకొనియెదను" అనియెను.

వేంక—వంటలక్కతో మాటాడుచుంటివి కాఁబోలును?

అన—లేదు. ఆమె యీనడుమఁ గొన్నిదినములనుండి "నీనాథుఁ డట్లున్నాఁడేమి? అంతపరాకుగ నున్నాఁడేమి? ఆతనిచూపు లట్లున్న వేమి?" అని నన్నుఁ బ్రశ్నించుట కారంభించినది. ఆమాటలకు నాకర్థము తెలియుటలేదు. అందుచే నేనామెతోఁ దఱచుగ మాటాడుట మానివైచితిని. భోజనము చేసి మేడమీఁదికి వచ్చుచుండఁగాఁ బంజరములోని చిలుక నన్నుఁ బలుకరించినది. దానికొక పనసతొన నందించి మఱి వచ్చితిని. అందుచే నించుక యాలస్య మైనది.

వేంక—పరాకుగ నుంటి ననుట కదియా కారణము?

అన—కాదు కాదు! పరిహాసమునకై వంటలక్క యన్నమాటయే మరల నేను నంటిని.

వేంక—అలాగా? నిజముగ నేనట్లు లేనుగద?

అన—ఉన్న నేమి? పరాకుగ నుండుటగూడఁ దప్పా?

వేంక—తప్పు కాదుగద! నాయందుఁ దప్పు లేదని నీవు భావించుటయే నాకుఁ గావలసినది. చెప్పుము! తప్పు లేదుగద!

అన—చెఱకుపానకమునఁ జేదు లేదని చెప్పుట యెందుకు? వెన్నెలవెలుఁగున వేండ్రము లేదని చెప్పుట యెందుకు?

వేంకటేశ్వరున కింతవఱకు ననసూయ తనతప్పులను గ్రహియింపఁగలుగుటయే యానందముగ నుండెడిది. ఇప్పుడో—తనయం దెంతమాత్రమును దప్పు లేదని యామె మనఃపూర్వకముగఁ దెలుపువఱకును దృప్తి కలుగుటలేదు. ఆతఁడు స్వస్థచిత్తముతో "ప్రాణేశ్వరీ! నీవుప్రేమమయమూర్తివి! నీహృదయము నిష్కల్మష మైనది! నీనిస్తరంగప్రేమామృతసాగరమున నాజీవితనౌక చల్లగ జరగిపోవుచున్నది. నిన్ను జీవితేశ్వరిగఁ బడయుటచేత నే నాజన్మము సార్థక మైనది!" అనియెను.

తనప్రాణేశ్వరుఁ డింతటివిలక్షణముగ సంభాషించుట యనసూయయిదివఱకు వినియుండలేదు. ఆమాటలనుబట్టి యాతనిహృదయపరిణామము సులభముగ బోధపడుచునే యున్నది. అదృష్టియే లేనియనసూయ కాసంగతి యెట్లు తెలియును? ఆసంభాషణమునందుఁగూడ నామె యభినవానందము ననుభవించుచుండెను.

అంతలో దామోదరరా వచ్చటికి వచ్చెను. అనసూయ వెలుపలిసోపానముల నవతరించి క్రిందికి దిగిపోయెను. వేంకటేశ్వరుఁ

దప్పుచు "దామోదరా! రమ్ము!" అనిపిలిచెను. దామోదరుఁడు లోపలకుఁ బోయి యొకకుర్చీపైఁ గూరుచుండెను.

వేంక—మిత్రమా! ఈనడుమ నెక్కడకుఁ బోయితివి?

దామో—రాజమహేంద్రవరము.

వేంక—ఎందుకు?

దామో—అడుగవలయునా?

వేంక—జూదమును మానఁదలఁచుకొనలేదా?

దామో—జూదము మానినచోఁ ద్రాగుటకు ధన మెక్కడ నుండివచ్చును?

వేంక—త్రాగుటమాత్ర మంత మంచిదా?

దామో—మధ్యమవయసుకూడఁ గడచిపోవుచున్నయిప్పుడా మంచిచెడ్డలను బరామర్శించుట?

వేంకటేశ్వరుఁడు నవ్వుచు "నీకొఱకుఁ గన్నులు కాయలు కాచినట్లున్నవి" అనియెను.

దామో—అంతయావశ్యక మేమి వచ్చినది?

వేంకటేశ్వరుఁడు సంభ్రమముతో నటునిటుఁ దిరిగి చూచెను; కుర్చీపైనుండి లేచి వెలుపలిసోపానములవఱకును బోయి పరిశీలించెను. అనసూయయెచ్చటనైన దాఁగి యున్నదేమో యని యాతని సంశయము! పాపము! నిర్మలస్వభావ యగునసూయ యప్పుడే క్రిందికి దిగిపోయినది. వేంకటేశ్వరునిహృదయము శంకాకళంకిత మగుటకుఁ గారణ మాతఁడు రహస్యచింతానిమగ్నుఁడైపోవుటయే. అతనిసుఖామృతకలశ మానందసౌధమునందలి శాంతిపీఠమునుండి పరిభ్రష్టమై క్రమముగ సోపానముల నంతరాంతరములనుండి యధోముఖముగ దొరలిపడిపోవుట కారంభ మయ్యెను. వేంకటేశ్వరుఁడు

మెల్లమెల్లగ మరల వచ్చి యథాస్థానమునం గూర్చుండి "దామోదరా! రహస్యముగ నిన్నొక్కమాటయడుగవలయుననియున్నది" అనియెను.

దామోదరుఁడు నవ్వుచు "నేను వినవచ్చునా?" అనియెను.

వేంక—పరిహాసము కాదు. అంతరహస్యము! మాట చెప్పి మఱచిపోవలయును.

దామో—అదియెట్లు? మఱచిపోవుటయును నిదురపోవుటయును మనప్రయత్నములకు సాధ్యమగునవియా?

వేంక—కాదు. ఈరహస్యము మనయిరువురిలోనే యుండవలయును.

దామో—సరే. చెప్పుము!

వేంకటేశ్వరుఁడు సంగీతపుస్తకమునుండి చిత్రపటమును దీసి దామోదరునకుఁ జూపించెను. దామోదరుఁడు నవ్వుచు "బహిరంగముగఁ జాలదినములనుండి యీపుస్తకమునందే యున్నదీనిలో రహస్య మేమున్నది?" అనియెను.

వేంక—ఈమూర్తి యెవ్వరు?

దామో—స్త్రీమూర్తి—

వేంక—అదికాదు—ఈమె యెవ్వరు?

దామో—ఆసంగతి నీకెందుకు?

వేంక—ఈ మెయిసందమును జూచి మాయనసూయకూడ మెచ్చుకొన్నది.

దామో—సాని మెఱుఁగులు సంసారులకు వింతగ నుండవా మఱి?

వేంకటేశ్వరుఁ డాత్రముతో "ఈమె సానియా?" అనియెను.

దామో—సాని గాకున్న నీమెచిత్రము నాపుస్తకములోని కెట్లువచ్చును ?

వేంక—ఈమె నీయొద్ద సంగీతము నేర్చుకొనుచున్నదా ?

దామో—సంగీతమే కాదు. చాలఁగఁజదివినది ! సానివాడ యంతయును సంసారిగూడెము చేయవలయు నని యీమె యుద్దేశించినది.

వేంక—అది యెట్లు ?

దామో—తాను బెండ్లియాడి యందఱ నట్లు ప్రోత్సహింపవలయు నని యీమెయూహ.

వేంకటేశ్వరుఁడు మందహాసముతో "భోగముదానికిఁ బెండ్లియా ?" అనియెను.

దామో—సానులే పెండ్లియాడినచో సంసారుల పెండ్లిండ్లకు సంగీతమేళములమాట యేమనియా నీసంకోచము ?

వేంక—అది కాదు— ఆ పెండ్లి లోకస్వభావమునకు విరుద్ధము కాదా ?

దామో—అట్లయినచో సానులవృత్తియే లోకస్వభావానుకూలముగ నున్నదని కాఁబోలును నీయూహ ?

వేంక—కాదా మఱి ?

దామో—ఈనడుమ నీస్వభావము మారినట్లున్నదే !

వేంకటేశ్వరుఁ డప్రతిభుఁడై పోయెను. దామోదరుఁడు తన జాలసూత్రములను బలముగఁ బురివెట్టుచున్నసంగతి పాపము చపలహృదయుఁడగు వేంకటేశ్వరుఁ డెట్లు గ్రహింపఁగలఁడు ? అతఁ డతిమంద్రస్వరముతో "ఆమెకుఁ బెండ్లియైనదా ?" అనియెను.

దామో—అంతయును సిద్ధమైనది— తుద కస్తవ్యస్తమైనది.

వేంక—ఇప్పుడామె సానిగనే యున్నదా ?

దామో—లేదు— కన్యయై యున్నది.

వేంక—ఇంకను బెండ్లియాడఁదలఁచియే యున్నదా ?

దామో—తగినవరుఁడు దొరకినచో—

వేంకటేశ్వరుఁడు సంకోచముతో "ఆమె నొకసారి చూడవలయు నని యున్నది" అనియెను.

దామో—ఆమె సామాన్యురాలు కాదు. మంచిమాటలతో మనయింటికి వచ్చుననునమ్మకము లేదు.

వేంక—రహస్యముగా మనము పోయి చూడవచ్చునా?

దామోదరుఁడు వికటహాసము చేయుచు "మనయిరువురిలో నుండవలసినరహస్య మిదియే కాదా ?" అనియెను.

వేంక—ఔ—ను—.

దామో—ఆలాగా? కంపుగొట్టకుండఁ గల్లుత్రాగుటయెట్లు?

ఆమాట వేంకటేశ్వరునిహృదయమున బల్లెపుఁబోటువలె నాటెను. అంతటితీవ్రాఘాతముల కాతనిహృదయ మలవాటుపడునట్లు చేయుటయే వేంకటేశ్వరుని దనకపటజాలములఁ గదలకుండఁ జిక్కించుకొనుటకుఁ బ్రధానసూత్రమని దామోదరుఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతంకముల నధికముగఁ గల్పించుటయే యాశనభివృద్ధిపఱచుటకుఁ బ్రధానోపాయ మనునాకర్షణ సూత్రసాంప్రదాయములను దామోదరుఁడు బాగుగ నధ్యయనము చేసి యుండెను. వేంకటేశ్వరుఁ డొక్కయక్షరమైనఁ దప్పకుండ దామోదరుఁ డనుకొనినట్లే యాతనికపటసూత్రమునఁ గట్టువడిపోయెను. ఆతనినిర్మలప్రేమాంతరంగమున నీచమోహచ్ఛాయ యావరించుకొనుట కవకాశముగ నాశావాయుసంచాలన మయ్యెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

" తలుగాకోనమునను బా
మాల కోసిచి చెట్లఁబట్టి పోవఁగఁ జనునే!
యాలవెదేఁగి బోయ లొగ్గిన
వలలోఁబడఁ బ్రాణహాని వచ్చుమ గాదే

చిలుక—హారావళి.

క్షీరకలశమునకు క్షారజలస్పర్శన మైనది. తూలరాశికిఁ గీలాసంపర్కము కలిగినది. పూలదండకుఁ గాలాతపతాపము సోకినది. వేంకటేశ్వరునిహృదయము స్థానము తప్పిపోవుచుండెను!—తీవ్రవేగముతోఁ గొట్టుకొనఁబోవుచుండెను. ఏదియో తప్పు చేయుచున్న ట్లాతఁడు తల్లడిల్లి పోవుచు నేయుండెను. కాని యాతనివివేచనాశక్తి యంతరించి పోయినది. అనసూయతో నేమని చెప్పుదు నని యాతఁడు సంకోచించుచుండెను. ఇదివఱ కాతఁ డెక్కడకును బోవుట లేదా? ఆమెతోఁ జెప్పుట లేదా? ఇప్పుడెందుకుఁ జెప్పఁగూడదు? ఆతఁడనసూయను దఱచుగఁబని లేకుండఁగ నేపలుకరించుచుండెడివాఁడు; ఇప్పుడామెకన్నులఁ బడుటకే కళవళపడుచుండెను. వేంకటేశ్వరుఁ డెట్లో తెగించి నాటకసందర్శనమునకై తాను బెద్దాపురము పోవలయు నని యనసూయతోఁ జెప్పెను. అనసూయ యాత్మేశ్వరునియానందమునకెన్నఁడు నభ్యంతరము గల్పించి యెఱుఁగదు. ఆతనియానందమే యామె యానందము! అనన్యహృదయ యగు ననసూయ యాతనిప్రయాణమునకు హృదయపూర్వకముగ సమ్మతించెను.

రాత్రి భోజన మైనతరువాత దామోదరుఁడును వేంకటేశ్వరుఁడును గుఱ్ఱపుబండిపైఁ బెద్దాపురమునకు బయలుదేరిరి. బండి కదలినది. ఆకస్మికముగ నప్పుడేదియో యదృశ్యసూత్రము వేంకటేశ్వరుని మెడకుఁ జుట్టుకొని మేడమీఁదికి లాగుచున్నట్లయ్యెను. గుఱ్ఱము ముందటికిఁ బరుగెత్తుచున్నది. ఆతనికంఠము బిగిసికొనిపోవుచుండెను. బండి యాఁగుట లేదు. అందుచే బలవంతముగ నాపరిమళసూత్రము పటాలునఁ దెగిపోయెను. ఆచప్పుడు వేంకటేశ్వరునిహృదయసంచలనస్వరంబున విలీనమైపోయియుండును. వేంకటేశ్వరుఁ డప్పుడు గళము సవరించుకొని " దామోదరా! నేఁడు వెన్నెల యెంతసేపటికివచ్చును? " అనియెను.

దామోదరుఁడు నవ్వుచు " పెద్దాపురము వెళ్లునప్పటికి—" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁ డేకాంతముగా " రాజరత్నము నాటకముఁ జూచుటకుఁ బోదుగదా? " అనియెను.

దామో—పోయిన మనసా మ్మోమిపోయినది?

వేంక—పోవద్దని చెప్ప లేదా?

దామో—చెప్పితిని.

వేంక—నేను వచ్చెదననికూడఁ జెప్పితివా?

దామో—చెప్పిన నేమిలాభము? దానిని నీవెంతగ నెఱుఁగుదువో యది నిన్నంతగా నెఱుఁగును!

వేంక—విని యుండు ననుకొనియెదను.

దామో—వినకయున్నచో నీప్రయత్న మంతయు నెందుకు?

వేంక—నామనసునం దేమో యదటుగా నున్నది.

దామో—క్రొత్తగావున నట్లే యుండును.

వేంక—ఆమాట నిజమే.

వారిట్లు సంభాషించుకొనుచుండఁగా గుఱ్ఱపుబండి పెద్దాపురమున నాటకశాలయొద్దకు వచ్చెను. అప్పు డాయిరువురును బండి దిగి గుఱ్ఱపువానితో బండిపార్శ్వమునందుంచి కాచుకొనియుండుమని చెప్పి ముందువైపునకుఁ బోయిరి. నాఁడు ధనాభిరామనాటకమును బ్రదర్శించుచుండిరి. వారు నాటకశాలలోనికిఁ బోలేదు. రాజమార్గమునకుఁ బార్శ్వమునందలిమఱియొక్కగుడివీథినిబట్టి పోయిరి. దామోదరరా వావీథియున్నయొకమేడయొద్ద కాతనిఁ దీసికొనిపోయెను. ఆసౌధముఖద్వార మోరువాఁకిలిగ మూయఁబడియుండెను. అప్పుడు దామోదరుఁడు "రమ్ము" అని చెప్పి యాతని లోనికి వెంటఁబెట్టుకొని పోయెను. మంత్రముగ్ధునివలె వేంకటేశ్వరుఁడు దామోదరునియడుగుల నాశ్రయించి పోవుచుండెను. తిన్నగఁ వారిరువురును సోపానముల నధిరోహించి మేడమీఁదికిఁ బోయిరి. అప్పుడొకయువతీమణి ద్వారయవనికాంతరాళమునుండి వెలుపలికి వచ్చి మందహాససుందరవినీతవదనముతో వేంకటేశ్వరునకు నమస్కరించి "దయచేయుఁడు !" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు వెఱపడిపోయెను. ఆతఁ డప్పు డభూతపూర్వం బగునొకమనోవికారమునకు లోనైపోయెను. దామోదరుఁ డాతనిచేయి పట్టుకొని పార్శ్వమునం దలంకరింపఁబడిన యొకగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. వేంకటేశ్వరుఁడు దామోదరునిచేతిలోని జంత్రపుబొమ్మ యైపోయెను. దామోదరుఁ డాతని నొకకుర్చీపైఁ గూర్చుండఁజేసి తానును గూర్చుండెను. క్రింద నొకరత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండి యాయువతీమణి తములపాకులను మడఁచుచుండెను. వేంకటేశ్వరుఁ డోరకంటితోఁ జూచి యామెయే రాజరత్నమని యనుకొనియెను. బాగుగ నాలోచించి చూచెను. నవనవోత్తేజితమగునారూప మిచ్చట సముత్తేజిత మైయుండెను. అవ్యక్తమధురం

బగునాలావణ్య మిచ్చట సువ్యక్త మైయుండెను. ఈమె యామెయక్కయైయుండు నని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

అప్పుడు దామోదరరావు "నాగమణీ ! వేంకటేశ్వరరావుగా రీయనయే." అనియెను.

నాగమణి మృదులస్వరముతో "వినియుంటిని — దర్శనభాగ్యము నేటివఱకు లభియింపలేదు" అనియెను.

దామో — (నవ్వుచు) వచ్చుటకుఁ బని యేమున్నది ?

నాగ — పటకుటీరమునకుఁ బట్టభద్రుఁడు వచ్చినట్లున్నది.

దామో — పట్టభద్రుఁడుగావుననే రాజరత్నమును జూడవలయు నని వచ్చినాఁడు.

వేంకటేశ్వరున కామాట లాకర్షణమంత్రములవలెనుండెను. ఊరక కూరుచుండుట యాతని కుచితముగ నగపడుటలేదు. మాటాడుటకు మాటలు స్ఫురింపకుండెను. అప్పుడు నాగమణి తాంబూలపుఁబళ్లెరము నాతని సమీపమునందున్నబల్లపైనుంచెను. దామోదరుఁడు నవ్వుచు "తీసికొనుము !" అనియెను. వేంకటేశ్వరున కామరియాదలు తెలియవు. ఆతఁడు కంపితహస్తముతో నాయాకుమడపుల నందుకొనియెను.

నాగమణి మృదులకంఠముతో వ్యక్తావ్యక్తమధురస్వరంబున :—

"ఉపచారము చేసేవా
రున్నారని మఱవకు రామ॥ఉపచారము॥"

అని యించుకపాడి యంతలో నాఁగి కంఠమును సవరించుకొని "రాజా !" అని పిలిచెను.

తోడనే రాజరత్నము తొలుకరిమెఱుపువలె నామందిరమునఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. వేంకటేశ్వరునికన్నులు చెదరిపోయెను. ఆతని

కప్పుడు కలలోఁగన్న నిధానము కన్నులఁబడినట్లయ్యెను. ఆతనిరక్తనాళము లన్నియును విద్యుత్తంత్రులవలెఁ దీవ్రవేగసంచలితములైపోయెను. ఆతని యాపాదమస్తకమునుగూడ నవ్యక్తభావోద్రేకముచేఁ బ్రకంపితమైపోవుచుండెను. ఆతఁ డెట్లో మఱియొకసారి కన్నెత్తి చూచెను. రాజరత్న మించుక తల వంచుకొని తలుపుచాటున నిలిచి యుండెను. వేంకటేశ్వరుఁడు సమాధినిష్ఠునివలె— చంద్రకాంతశిలావిగ్రహమువలె నిశ్చలుఁడై యట్లే కూర్చుండి యుండెను.

దామోదరుఁడు మందహాసము చేయుచు "మిత్రమా! నాపలుకు చెల్లినది— నీతలఁపును దీరినది. చాలరాత్రి యైనది-- ఇఁక నాటకములోనికిఁ బోవుదమా?" అనియెను.

వేంకటేశ్వరునిగుండె గుభిల్లు మనియెను. ఆమందిర మాతనిస్వేచ్ఛావిలసనమున కభ్యంతరముగ నున్నను బ్రియముగనే యుండెను. అందాతనికిఁ బలుకులు స్ఫురింపకున్నను భావములు మెఱసిపోవుచునే యుండెను. మధురపరిమళములు వెలువడకున్నను మనఃకమలము వికసించుచునే యుండెను. అంతరంగమునకు బోధపడకున్నను నానందము నిండుచునే యుండెను. ఆతఁడు కంపితస్వరముతో "దామోదరా! అప్పుడే పోవుటయా?" అనియెను.

దామో— నాటక మైపోయినతరువాత నేమిలాభము?

వేంక— నాటకము చూచుటకంటెఁ బాట వినుటయే నా కానందము.

దామోదరుఁడు చిఱునవ్వుతో "అలాగా? రాజరత్నము తలయెత్తి చూచినచో నీయుద్దేశమును గ్రహించియుండును. గ్రహించినచో నీవు తలయూఁచునట్లు పాడినే యుండును."

నాగమణి దామోదరునిమాట కడ్డము వచ్చి "అట్లనవలదు. తుదకు మీరు తలవంచుకొనవలసివచ్చునేమో!" అనియెను.

దామో— నాకేమి?

నాగ— గురుత్వ మున్నది గాదా?

ఈమాటలసందడిలో వేంకటేశ్వరుఁ డింకొకసారి రాజరత్నమును జూచెను. అప్పుడే యామెకన్నులుకూడ నాతనికన్నులలోఁ బ్రతిఫలించినవి.

దామోదరుఁడు చేసన్న చేయుచు మందహాసముతో "నాగమణీ! ఇంకను మనగురుత్వ మెందుకు?" అని రాజరత్నముం జూచి "రాజా! ఇటురమ్ము! సిగ్గుపడువానియొద్ద సిగ్గెందుకు?" అనియెను.

నాగమణి స్వభావమున కించుక భిన్నముగఁ బకపక నవ్వెను. వేంకటేశ్వరుఁడు నిలువున నీరయ్యెను. రాజరత్నము రివ్వున నట నుండి వెడలిపోయెను. దామోదరుఁ డామెను బట్టితీసికొనివచ్చుటకై వెడలిపోయెను. అప్పుడు నాగమణి వేంకటేశ్వరునిం జూచి "అయ్యా! క్షమియింపుఁడు! మారాజరత్నమునకుఁ దలకుమించినసిగ్గు! అది సానియింటఁ బుట్టఁదగినది కాదు. సభకు నూటపదియాఱులిచ్చెదనన్నను బోదుగద! సరసులవంకఁ గన్నెత్తి చూడనైనఁ జూడదుగద! దానిచదువే చదువు— సంగీతమే సంగీతము! మీవంటివారుగనుక సరిపోయినది. మఱియొకరైనచోఁ గోపగించుకొనరా?" అనియెను.

వేంకటేశ్వరరావు కంపితస్వరముతో "ఇందుఁ గోపమునకేమున్నది? క్రొత్తగదా!" అనియెను.

నాగ— క్రొత్తయేమి? సానికి దినదినముఁ గ్రొత్తయే— దాని కామార్గమే నచ్చదు! చదువుకొన్నది కాదా? పెండ్లియైనఁ జేసికొనునఁట!— పెండ్లామువలె నొక్కనియధీనమున నుండునఁట!—

వేంక — మంచియుద్దేశమే —

నాగ — అయ్యా! ఆమాట నిజమే — మంచికొఱకుఁ జూచినచోఁ దరువాత మామొగ మెవ్వరు చూచెదరు? సానిపుట్టువుకంటెను హీనజన్మమీలోకమునందున్నదా? నోరెత్తినచో రాగ- నోరుమూసికొన్నచో మూఁగ — ఈమంచిచెడ్డ లన్నియును మా యింటఁ బుట్టిన దానికిఁ దెలియవలయును గాని — చెప్పినను వినదే! దానితో నేను పడుచున్నపాట్లు దైవమునకుఁ దెలియును — దామోదరరావుగా రెఱుఁగుదురు!

నాగమణి యిట్లుపన్యసించుచుండఁగా దామోదరుఁడు రాజరత్నమును దీసికొని వచ్చెను. రాజరత్నము నాగమణిపార్శ్వమున రత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండెను. వేంకటేశ్వరున కూపిరి తిరిగినట్లయ్యెను. అప్పుడు దామోదరుఁడు వీణ తెచ్చి రాజరత్నమున కిచ్చెను. ఆమె యొయ్యారముగ వీణాతంతువులను సారించుచు శ్రుతులను సరిచేసి యొక్కసారి వేంకటేశ్వరునిపై నిశితకటాక్షములను బరగించెను. సుసజ్జితమగు ధనువునుండి వెలువడినవాఁడిబాణములవలె నవి యాతనిహృదయమున దూసికొనిపోయెను. అప్పుడు వేంకటేశ్వరునిహృదయమును గిన్నులునుగూడఁ జెదరిపోవుచుండెను. నాగమణి తంబురతోఁ శ్రుతివైచుచుండెను. దామోదరుఁ డేమంత్రము నుపదేశించెనోగాని రాజరత్నము తనమధురకంఠస్వరమును వీణాస్వరముతోఁ గలిపి:—

"తొలి నేఁజేసినపూజాఫలము"

అనుకృతిని బాడుచు వాయింప నారంభించెను. వేంకటేశ్వరునివీనుల కమృతాభిషేకమైనట్లయ్యెను. అప్పు డాతని కామందిరము స్వర్గధామమువలె నగపడియెను. నాగమణియు రాజరత్న

మును రంభాతిలోత్తమలవలె నగపడుచుండిరి. ఆయానందములో నాతఁడు తన్నుఁ దానే మఱచిపోయెను. ఆయజ్ఞాతసమయమునందే యాతనిజీవనప్రవాహమున కజ్ఞాతపరివర్తనము కలిగెను. వేంకటేశ్వరుఁడు దిగ్గున లేచి తాను బయలుదేరివచ్చునప్పు డనసూయ తన మెడలో వైచిన పుష్పహారమును దీసి రాజరత్నముకంఠము నలంకరించెను. ఆసందడిలో నాతనివ్రేలికల్యాణాంగుళీయకము జారి క్రిందఁ బడిపోయెను. అప్పుడు దామోదరుఁడు లేచి పకపక నవ్వుచు:—

"ఆనంద మానంద మాయెను మా
జానకిపెండ్లికూఁతు రాయెను."

అని పాడ నారంభించెను. వేంకటేశ్వరుఁడు చిత్రప్రతిమయైపోయెను. అప్పుడు రాజరత్న మాయుంగరమును దీసి వేంకటేశ్వరునకిచ్చెను. ఆతఁ డామెదక్షిణహస్తమును గ్రహించి యామెయనామికాంగుళమునం దాయుంగరము నలంకరించెను. దామోదరుఁడు పకపక నవ్వుచు "అయంముహూర్తస్సుముహూర్తోస్తు" అనియెను. వేంకటేశ్వరుఁడు విభ్రాంతుఁడై పోయెను.

రమణీమణి యగునసూయ ప్రేమతోఁ దనకొసంగినపూలదండతో రాజరత్నము నలంకరించుట వేంకటేశ్వరునకు ధర్మమా? అగుఁగాక! అనసూయ పెండ్లివేళఁ దనకు వరదక్షిణగా లభించిన యుంగరమునుగూడ నామెకిచ్చుట కాతని కధికార మెచ్చటనున్నది? తదేకప్రాణయగు ననసూయపరోక్షమునం దట్టియపరాధమును గావింపవచ్చునా?—వేంకటేశ్వరుఁ డంతవఱ కాలోచింపలేదు. ఆతని హృదయకమల మంధకారమున వికసించినది—ఆతనిబుద్ధిశక్తి యపమార్గమున విజృంభించినది!

వేంకటేశ్వరుఁడు ప్రకృతిస్థుఁడగునప్పటికిఁ దాను జేసిన దంతయుఁ దప్పే యని యాతనికి బోధపడియెను. ఆతనిహృదయాంతరాళమున సహస్రఘంటారవములతో "తప్పు! తప్పు!" అని యెవ్వరో ప్రబోధించుచున్నట్లయ్యెను. ఆవికలసమయమున "కొక్కొరోకో!" అనుకోడికూఁత యాతనిచెవులఁ బడియెను. వేంకటేశ్వరుఁడు సంభ్రమముతో "దామోదరా! ఇఁకఁ బోవుదము" అనియెను.

ఇరువురును వెలుపలకు వచ్చునప్పటి కెవ్వరో యొకస్త్రీమూర్తి వారిని బాగుగఁ బరిశీలించి వారిప్రక్కనుండియే వెడలిపోయెను. వేంకటేశ్వరుఁ డదరిపడియెను. అట్లే యాతఁ డడుగడుగునకు నదరిపడుచునేయుండెను. ఇరువురును నాటకశాలయొద్దకుఁ బోయి గుఱ్ఱపుబండి నెక్కి మరల గుమూరనగరమునకు వెడలిపోయిరి. ఇరువురిలోనుండఁదగినరహస్య మిప్పు డేమైనది? అందఱకు ననుమానకారణ మగుటయేకాక తుదకు గుఱ్ఱమునకును బండికినిగూడఁ దెలిసిపోయినది!!

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

"ఎవనిగతిభేదమునఁ జేసి ♦ యీజగంబు
వివిధపరిణామములతోడ ♦ వెలయుచుండు
నట్టికాలాత్మకునకు ని ♦ రంతరునకు
ననితరాధీనగతికి వం ♦ దనశతంబు."

సంశయమా — హోరావళి.

"ఆస్త్రీమూర్తి యెవ్వరు? వేశ్యాగృహమునుండి వెలువడునప్పటికి మాప్రక్కనుండియే పోయిన యాస్త్రీమూర్తి యెవ్వరు? అనసూయయైయుండునా? అనసూయ యచ్చటి కెందుకువచ్చినది? ఎట్లు వచ్చినది? అనసూయ యట్లు వచ్చుటకుఁ గారణమేమి? ఇంతవఱ కామెముఖమున నెట్టియనుమానచిహ్నమును గనఁబడుట లేదే! ఆమె యనసూయ కాదు—ఆమె యంతటిసంశయహృదయ కాదు—అంతటిధైర్యవతియునుగాదు—ఒకవేళ నామె యనసూయయే యైనచో నాసంగతి యంతయు నామెకుఁ దెలియనే తెలిసినది. కానిచో—ఆమె కెంతమాత్రముఁ దెలియనే తెలియదు! ఎట్లయినను నాముందుమార్గమున కడ్డములేదు—కాని నాయర్ధాంగలక్ష్మి యగు ననసూయయెడల—మదేకప్రాణయగు ననసూయయెడల— నేనొనరించినది యపరాధము కాదా?—ఇందపరాధ మేమున్నది? ఏయనసూయ నన్నే ప్రాణముగఁ జూచుకొనుచున్నదో యట్టి నాప్రాణములను జలింపఁజేయుచున్న రాజరత్నము నొకసారి చూచి యాప్రాణముల నిలుపుకొనుట యాయనసూయ కుపకారమే కాదా? ఈసమర్థనము కేవలము నిరర్థకమైనది—అమాయికహృదయ యగు ననసూయను బులిమిపుచ్చుటకై

యుపయోగింపఁదగిన యుక్తివాదము — కాని యిది యుత్తమధర్మ
మని యెవ్వరంగీకరింతురు ? — అధర్మమే కావచ్చును. కాని
నాజీవితము దుస్సహమైపోవుచున్నప్పుడు నేనేమి చేయు
దును ? ప్రతీకారము చేసికొననక్కఱలేదా ? ఇంతమాత్రముచే నన
సూయపై నాకుఁ బ్రేమ లేకుండఁ బోయినదా ? ఆమెను నాప్రాణ
మువలెనే చూచుకొనుచుండెదను. తప్పెఱింగిననే నామె కింకను
దాసానుదాసుండనై మెలంగుచుండెదను. ఇఁక నామెకుఁ గష్టముగ
నుండవలసినపని యేమున్నది? తనలీలాకపోతమింకొకరిసౌధముపైనాడు
చుండుటయెవ్వరికిఁ గష్టముగనుండదు? అంతమాత్రముచే నేమి? అది
తిరిగి తనయింటికే వచ్చుచున్నది కాదా — అనన్యగతిక యగునన
సూయ నన్నేప్రాణముగఁ జూచుకొనుచున్నది. నాయందలిస్వల్పపరి
ణామమునుగూడ నామె సహింపఁజాలదు — కాని నాహృదయము
నావశమునందు లేనప్పుడు నేనేమి చేయఁగలను ? తనకంటె రాజ
రత్నమే సౌందర్యవతి యని యనసూయయే యంగీకరించినది —
అంతే కాదు. రాజరత్నము చతురమతి — సంగీతకళానిధి — అనసూయ
నాహృదయము నలరించుచునే యున్నది — కాని రాజరత్నము బల
వంతముగ నాహృదయము నాకర్షించుచున్నది. ఎట్లునిలువఁగలను ?
ఎట్లు పోవఁగలను — పోయినఁ దప్పేమున్నది ? అందమందఱకు
నాదరణీయమైనదే — ఉపభోగార్హమగుసౌందర్యమునకై యుత్సా
హపడుట తప్పా ? చంద్రికను జూచినకన్నులతో నింద్రధనుస్సును
జూడఁగూడదా ? మాధవీసౌరభము నాఘ్రాణించుట మల్లికాలత
కేమినష్టము ? — మృదులస్వభావ యగునసూయ యింతవఱ
కాలోచించుకొనఁగలదా ? ఎట్లయిన నామెకు ధైర్యము చెప్పెదను.
ఏమని చెప్పుదును ? చెప్పకున్న నామెకుఁ దెలియదా ? తెలిసి

యామెయే సమాధానపడుఁగాక ! నేను నాహృదయమును మరలిం
చుకొనఁ జాలను — నాకోరికల నడఁగించుకొనఁజాలను. సముద్రము
మేర మీఱినప్పుడెవ్వ రాఁగఁగలరు ? " అని యనేకవిధముల వేంక
టేశ్వరుఁడు పూర్వపక్షసిద్ధాంతములను జేసికొనియెను.

నదీజలము సస్యక్షేత్రముకంటె సముద్రమునకే యతివేగ
ముగఁ బ్రవహించి పోవుచుండును. ఆరూపము మారిపోవును — ఆ
మాధుర్య మంతరించిపోవును — ఆయుపయోగమే యగపడకుండఁ
బోవును. వేంకటేశ్వరునిజీవితప్రవాహమున కిట్టిసంఘటనము కలిగి
నది. ఆతనిప్రేమచంద్రిక మోహమేఘాచ్ఛన్నమైపోయెను. ఆతని
శాంతిదీప మాశావాయుసంచలితమైపోయెను. ఆతనిహృదయమునకు
భావాంతరము కలిగెను — ఆతనిచూపులకు రూపాంతరము కలిగెను.
ఆతనికోరికలకుఁ బ్రకారాంతరము కలిగెను. ఆతనిచరిత్రమునకు
యుగాంతరము కలిగెను. ఆతనికీయిహజీవితమునందే జన్మాంతరము
కలిగినది !

అనసూయను రాజరత్నమునుగూడ నొక్కకంటితోఁ జూడవ
లయు నని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. అది యెట్లు? ఒకవృం
తమున రెండుపుష్పముల నలరించుట యెట్లు ? ఒకపుష్పమున రెం
డుపరిమళముల వెలువరించుట యెట్లు ? ఒక్కరియందు గౌరవము,
మఱియొక్కరియం దభిమానము — ఒక్కరిపై ననురాగము, మఱి
యొక్కరిపై మోహము — ఒకచో నానందము, మఱియొకచో
నుత్సాహము — వేంకటేశ్వరుఁడు వడియేటఁ బడి కొట్టుకొనిపోవు
చుండెను ఆప్రవాహవేగ మేతీరమునకు మరలిన నాతీరము నొరసి
కొనుచుఁ బోవుచుండెను. ఆతనికి స్వాతంత్ర్యత లేకుండఁబోయినది --
స్వస్థత లేకుండఁ బోయినది — ఆతనిప్రచారము దినమున కొకరీతిగఁ

బరిణమించిపోవుచుండెను. క్రమక్రమముగ వేంకటేశ్వరుని గుఱ్ఱపుబండి రాత్రులయందే గాక పగళ్లయందుఁగూడఁ బెద్దాపురమునకుఁ బ్రయాణము చేయుచుండెను. వేంకటేశ్వరుని కన్నులు మూసికొనిపోవుచున్న కొలఁదిని దామోదరుని మాయాజాలసూత్రములు బిగిసికొనిపోవుచుండెను.

వేంకటేశ్వరుని రహస్యము క్రమముగ విశ్వవ్యాప్తమైపోయెను. కొంతకాలమున కనసూయకుఁగూడఁ దెలిసిపోయెను. ఆత్మేశ్వరునియధర్మపద్ధతి ననసూయ యంగీకరించియుండునా? ఉన్నచో నది మానవప్రకృతికి విరుద్ధము కాదా? పతిప్రాణయగు ననసూయ వేంకటేశ్వరునిస్వేచ్ఛకు భంగము కలిగింపఁజాలకుండెను. అంగీకారమునకును నౌదాసీన్యమునకును జాలభేదమున్నది! ఆమె యాకష్టమును సుఖముగ భావింపఁజాలకుండెను గాని యంతటికష్టమునుగూడ సుఖముగ ననుభవించుచుండెను. ప్రేమమయియగు నామె ప్రాణేశ్వరునితప్పుల నొప్పులుగఁ దలంచుట లేదు గాని యాతనియెంతటితప్పులనైనను క్షమియించుచుండెను. అనసూయ తన ప్రేమమయహృదయమున నాత్మేశ్వరుని భరియించుచున్నది. ఆతనిమూలమునఁ దన కెంతటికష్టములు తటస్థించినను నామె సహింపఁగలదు! ఆమణిదీపము నెట్టిఝంఝాప్రభంజనములును జలింపఁజేయఁజాలవు— ఆయమృతవల్లిక నెట్టిగ్రీష్మాతపములును గసుగందఁజేయఁజాలవు!

ఆమెకు దుఃఖము లేకపోలేదు. అనసూయ యేకాంతముగ నొక్కచోఁగూర్చుండి యదృష్టమును భావించుకొని యేడ్చుచునే యుండెను. ఆనందముతో నాత్మేశ్వరున కుపచారములు చేయుచునే యుండెను. వేంకటేశ్వరుని నడవడి యెట్టిరూపమును వహించుచున్నదో యట్టి యనసూయహృదయానుభవముకూడ ద్వైవిధ్యమును బొందుచుండెను. ఈపరిణామమంతయు నొక్కనిమిషములోనైనదా? లేదు — అపునరావృత్తంబగు కాలప్రచారమునఁ బ్రతినిశ్శబ్దపదచలనమందునుగూడ నజ్ఞాతముగ నాపరిణామము జరిగిపోవుచుండెను. ఆపరిణామరహస్యము నిరంతరస్వేచ్ఛాప్రచారపరాయణుఁడగు వేంకటేశ్వరున కించుకంతయును బోధపడుట లేదు. పాపము— నిరంతరతదేకపతిధ్యాననిమగ్నయగు ననసూయకూడ నాపరిణామవిభేదములను గ్రహింపఁజాలకుండెను.

ఆదాంపత్యధర్మ మీవిధముగఁ బరిణామచక్రాంతరాళమున బరిభ్రమించిపోవుచుండెను. కాలక్రమమున వేంకటేశ్వరుఁ డధఃపతితుఁడై పోవుచుండెను. అబలయగు ననసూయ యేమిచేయఁగలదు? ఆతనినుద్ధరించుట కామెకు శక్తియెక్కడ యున్నది? లేకపోవుఁగాక! అనసూయ ప్రేమమధురవచనములతో వేంకటేశ్వరునిఁ బ్రబోధింపవలసినది. ప్రణయమంత్రములతో నాతనిఁ బ్రార్థింపవలసినది. కాని యామె కంతటిధైర్యము లేదు. ప్రాణేశ్వరునితప్పును దలఁచుకొనుటకుఁగూడఁ బ్రాణములు చలించిపోవుచున్న యామె నాథునియెదుట నాతనిలోపములంగూర్చి యెట్లు మాటాడఁగలదు? అనాలోచితముగ ననసూయపైఁ దప్పు పెట్టుటయే గాని మోహముగ్ధహృదయమును బశ్చాత్తాపఖేదము మరలించినట్లు ప్రేమసూత్రము మాకర్షింపఁగలదా? జ్వరతాపము నౌషధతాపమే శమింపఁజేయవలయునుగాని జలపానముచే నేమిలాభము?

వేంకటేశ్వరునకు మనస్స్థిమితత లేదు. ఆతనిసహధర్మిణియగు ననసూయకును లేదు. ఆయిరువురినడుమను బ్రతికూలవాయువులు వీచుచున్నవి. తుద కేవిధముగఁ బరిణమించునో యెవ్వరుచె

ప్పఁగలరు? కష్టమునకును సుఖమునకును భేదమునే యంగీకరింపని ప్రాజ్ఞులమాట యెట్లున్నను సామాన్యముగ లోకులందఱు ననసూయగతికి విచారించుచుండిరి. అనసూయ చెప్పకొనకున్నను లోకులందఱును వేంకటేశ్వరుని నిందించుచుండిరి. అది యనసూయకుఁ గష్టముగనే యుండవచ్చును. ఆకష్టమునుగూడఁ బరిగణించుట లోకమునకు విధాయకకృత్యము కాదు. అనసూయసుస్వభావమే వేంకటేశ్వరుని దుస్స్వభావమునకు మెఱుఁగుపెట్టి లోకముకన్నులయెదుట సుస్పష్టముగఁ బ్రదర్శించుచున్నది! ఆకన్నుల నెవ్వరు మూయఁగలరు? లోకస్తుతి నిందలకు లోఁబడకుండ నెవ్వరు తప్పించుకొనఁగలరు?

ఇరువదియవ ప్రకరణము.

“శ్రీమంతంబై శుభవా
ద్ధామంబై పుణ్యలోక ♦ ధామం బగుని
త్యామోదస్థానము హా
స్తామలకం బగును సుకృతు ♦ లగువారలకున్”

కపోతము — హోగావళి.

సేవాసులభుఁ డగు శ్రీరంగనాయకునికంటెఁ దీవ్రప్రభావుఁ డగు తిరువతివెంకన్నకే లోకులు భయపడుచుందురు. గ్రామపాలకుఁ డగుగోపాలస్వామికంటె గ్రామదేవతయగుగోఁగులమ్మకే జాతరలు విశేషముగ జరగుచుండును. మహాలక్ష్మీప్రభావముకంటె మారీదేవతాప్రసాదమునే లోకులు వాంఛించుచుందురు. పెద్దాపురమున

మరిడమ్మకుం భయపడనివారు లేరు. ఆదేవిని గొలువనివారు లేరు. ఆమె కుపహారముల నర్పింపనివారు లేరు. జ్వరము వచ్చినచో మరిడమ్మకుఁ జలిమిడి పెట్టవలయును. చేను పండినచో మరిడమ్మ గుడిలోఁ గుంచెఁ గట్టవలయును. కష్టసమయములయందును, సుఖసమయములయందునుగూడ నాయూరివారి కాదేవియనుగ్రహమే శ్రీరామరక్షయై యుండెను.

ఆగ్రామదేవతామందిరమునఁ గొన్నిదినములనుండి యొక ప్రత్యక్షదేవతామూర్తి వెలసియుండెను. ఆదివ్యమూర్తి తీవ్రస్వభావ యగుశక్తిస్వరూపిణి కాదు— శాంతస్వభావ యగుదేవీస్వరూపిణి. ఆమూర్తి దివ్యసుందరీమూర్తి యగుటచే నానగరప్రజ లందఱు నామెకుఁ ‘బూవులమ్మ’ యని పేరుపెట్టుకొనిరి. భయభక్తులతో నామెకు సేవకు లనేకవిధముల నుపహారముల నర్పించుచుండిరి. ఆమె ప్రత్యక్షముగ వాని నన్నిటి నందుకొని యందఱకును బంచిపెట్టుచుండెను. తానుఁ గూడఁ బ్రత్యక్షముగనే యారగించుచుండెను. ఆదేవి యెవ్వరియుపహారము నారగించునో వారు తాముధన్యుల మైతిమని భావించుకొనుచుండిరి. ఆమె యెవ్వారికిఁ బ్రసాదమును గటాక్షించునో వారనుగ్రహింపఁబడితి మని సంతుష్టినందుచుండిరి. పరమాన్నపాత్రములును, ఫలాహారభాజనములును, బానకపుబిందెలును లెక్కలేకుండ వచ్చుచుండెను. ఆకారణముచే దర్శనార్థులగుచిన్నపెద్ద లందఱకునుగూడ నిరంతరదేవీప్రసాదము లభియించుచుండెను. అనేకు లామెకుఁ జేయెత్తి మ్రొక్కుచుండిరి; చిన్నబిడ్డల నామెపాదములపైఁ బడవైచుచుండిరి; బహువిధములఁ బ్రార్థించుచుండిరి. ఆదేవి తనకటాక్షవీక్షణమాత్రముననే యందఱ నాదరించుచుండెను. విలాసచేష్టామాత్రముననే యందఱ నానందింపఁ జేయుచుండెను.

ఆ దేవిచరిత్రమును గూర్చి నగరప్రజలలో ననేకుల నేకవిధములుగఁ జెప్పుకొనుచుండిరి:— "కలికాలవశంబునఁ గర్మభ్రష్టులైన ప్రజలలో మరల దైవవిశ్వాసము నింగిల్పించుటకై మహామాత మామిడిపూవునుండి యవతరించి యీరీతిగ మనకు సాక్షాత్కరించినది" అని కొందఱును, "సుకవిశాపముచేఁ జూర్ణీభూతమై పోయిన పెద్దాపురదుర్గమునందలి దుర్గేశ్వరి పాండవుల మెట్టపైనున్న యదృశ్యగుహాగర్భమునందలి యమృతసరోవరమునఁ గనకకమలముపై నింతవఱకు నిదురించుచున్నదనియు మంచికాలము వచ్చునప్పటికి మరలఁ బ్రత్యక్ష మగుననియు మాతాత చెప్పుచుండెడివాఁడు; పెద్దలమాట యెప్పుడును నిరర్థకము గాఁబోదు; దానికిదియే నిదర్శనము! ఆదుర్గేశ్వరియే యీపూవులమ్మ — ఇఁక మనజన్మక్షేత్రమున జగపతిదుర్గముకూడఁ బునరుద్ధారితము కావచ్చును" అని కొందఱును "బోగముదాని చెఱువుగట్టునఁ బూవులు గ్రుచ్చుకొనుచుండఁగాఁ బురసంచారము చేయుచున్న మరిడమ్మ యీమెను జూచి తనమందిరమున నుంచుకొనియెనఁట!" అని కొందఱును "ఈ మరిడమ్మ నూటయెనమండ్రు సోదరీశక్తులలో నీమెయు నొకసోదరీశక్తి" అని కొందఱును దమతమవిశ్వాసములకుఁ దగినట్లు చెప్పుకొనుచుండిరి. ఎవ్వ రెట్టి నమ్మకము కలిగియున్నను నామె పూవులమ్మ యనియే యందఱు నేకగ్రీవముగ నంగీకరించియుండిరి.

ఆర్షప్రజ లగుభారతీయులభక్తి యనితరసాధారణమైనది. పరదేవతావిషయంబున వారివిశ్వాసముకూడ నతినిగాఢమైనది. ఆమె యెవ్వరైన నేమి? గ్రామదేవతయగు మరిడమ్మ మందిరమునం దున్నది. ఆ దేవీమూర్తియందు దివ్యతేజము విరాజిల్లుచున్నది. కావుననే యామె నందఱును బూవులమ్మయని భావించి పూజించు

చుండిరి. ఈపవిత్రహృదయభావమును గ్రహింపఁజాలకయే— భారతీయులు చెట్లను, బుట్టలను, గొండలను, బండలను గూడ దేవతలుగ నమ్మి యారాధింతు రని యనాలోచితముగఁ గొందఱాక్షేపించుచుందురు. పరమార్థ మనుమాటయే యెఱుంగక కేవలభౌతికసుఖమే భవపరమావధిగఁ దలంచుకొను పరిజ్ఞానవిహీనులు భారతీయులపరంపరాగత మగుపవిత్రస్వభావము నెట్లెఱుంగఁగలుగుదురు? "సర్వం విష్ణుమయం జగత్" అనుదివ్యగీతము భరతఖండప్రజల ప్రతిహృద్గోళసంచలనమునందును బ్రతిధ్వనించుచుండు ననుసంగతి కేవలభౌతికసుఖవాంఛాపరాయణుల గర్వోన్మత్తహృదయములకు బోధపడుటయెట్లు? ఆ దైవవిశ్వాసమువలననే యానగరప్రజ లందఱుఁ గూడ నాదేవీమూర్తిని బూవులమ్మగా భావించుకొనిరి.

ఆ దైవవిశ్వాసమే భారతభూమియం దంతటను శాంతిస్థాపనముం గావించినది. అదియే భారతప్రజలహృదయములకు నిత్యసంతుష్టిం బ్రసాదించినది. అదియే భారతసోదరులలో సర్వసమష్టిభావమును నెలకొల్పినది. అట్టిదృఢవిశ్వాసపరిపూర్ణహృదయములనుండియే "ఆత్మవత్సర్వభూతాని" "పరోపకారార్థమిదంశరీరమ్" అను మహావాక్యామృతరసతరంగిణులు ప్రవహించినవి. భౌతికసుఖదుఃఖములను మఱపించి భావనాప్రపంచము నానందస్వర్గముగఁ జేయుటకు భక్తిమార్గముకంటె సర్వోత్తమసాధనము మఱియొకటి యేదియును లేదు.

పూవులమ్మ సంచార మానగరప్రజలకందఱకును దెలిసిపోయెను. భక్తిరసావేశముచే ననన్యభావహృదయు లగునాప్రజలకందఱకు నామె దేవీమూర్తియే యైయుండెను. మానవాకారముచే సాక్షాత్కరించిన దేవీమూర్తి నిదివఱకు వారెన్నఁడును జూచి

యుండలేదు. అయినను వారామెను బూవులమ్మ యనియే నమ్ముచుండిరి. నిశ్చలభక్తితేజమునెదుట సంశయాంధచ్ఛాయలు నిలుచుటకుఁ దావెక్కడయున్నది? ఆమెను సందర్శించుటకై — ఆమెకు వందనముచేయుటకై — ఆమెను బ్రార్థించుటకై — ఆమెకుపహారముల నర్పించుటకై — పురజనులందఱును దండోపతండములుగ నాగ్రామదేవతామందిరమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచునే యుండిరి. సూర్యోదయముమొదలు జామురాత్రివఱకు నాశక్తిమందిరము జనసముద్రకోలాహలితమై సముత్సాహపూరితమగుచుండెను.

రాత్రి పదిగంటలైనది. ఆలయమున నప్పుడు జనసమ్మర్దమేమియును లేదు. ఆలయద్వారములు తెఱవఁబడియేయుండెను. చీఁకటి రాత్రి — దేవీమందిరాంగణమునఁ బోతురాజు నొద్ద గండదీపము వెలుంగుచుండెను. ఆప్రదీపకాంతులలో మఱిడీమహాలక్ష్మిదివ్యవిగ్రహము సుస్పష్టముగ నగపడుచుండెను. పూవులమ్మ యాగండదీపమున కెదురుగ నొకపసుపుఁబీటపైఁ గూర్చుండియుండెను. మఱిడీశక్తి యాదీపప్రకాశమున నుత్తేజితమగుచున్న యాత్రిపురసుందరీమూర్తి దివ్యతేజమును గన్నులు వ్రాల్పక కనుఁగొనుచుండెను. ఆదివ్యతేజమునకు లజ్జించుచున్నదేమోయనునట్లు దీపజ్యోతి చలించిపోవుచుండెను. అచ్చట మఱి యెట్టిజనసంచారమును లేదు. ఆశాభిహతంబులగు శలభములుమాత్రము ఫలభ్రాంతిచే నాదీపమును సమీపించుచుండెను. కొన్ని భగ్నపక్షములై ప్రతప్తతైలాంతరమునఁ బడిపోవుచుండెను. కొన్ని తమకుఁగూడ నాగతి కలుగువఱకు నాదీపముచుట్టును బరిభ్రమించుచుండెను. దురాశదుర్గతికి మూలమనుసంగతి యందొకటియును గ్రహించుటలేదు.

పూవులమ్మ యంతయును జూచుచునేయుండెను. ఆసమయమునం దొకపురుషుఁడు మెల్లమెల్లగ నామందిరమునఁ బ్రవేశించెను.

దీపపువెలుతురున నాతనియాకారము స్పష్టముగ నగపడుచుండెను. ఆతఁడెవ్వఁడు? మనదామోదరరావే — దామోదరునిఁ జూచినతోడనే పూవులమ్మ పుత్తడికీలుబొమ్మవలెఁ బీఠమునుండి లేచి యాతని కెదురు వచ్చెను. ఆశ్చర్యము! దామోదరుఁడుత్సాహావేశముతో నామెం జూచి ,,మధుమతీ!'' అని సంబోధించెను. మధుమతి మాటాడలేదు; మధుమతి యిక్కడ కెందుకు వచ్చినది? దివ్యజ్యోతి యగునీతేజోమూర్తి యీభూలోకమున కెందుకు వచ్చినదని యాశ్చర్యపడవలసినది — ఈత్రిపురసుందరిని దేవీమూర్తిగ భావించి ప్రజలందఱును సేవించిరనుటలో వింత యేమున్నది? మహారాజ్ఞీమణి కాఁదగినయీసుందరీమూర్తి మద్యవిక్రేతయధీనమునం దుండఁదగినదా? ఈమె యానాఁడు నన్నుఁ జూచినది. నాయందనురాగముచేతనే యిప్పుడు నాచెంతకు వచ్చియుండును! నాఁటిరాత్రి వేంకటేశ్వరుఁడును నేనును నాగమణియింటినుండి వెలుపలికివచ్చినప్పుడగపడిన స్త్రీమూర్తి యీమెయే కావచ్చును. ఆసందడిలో నంతగఁ బరిశీలింపలేదు. దీనినిబట్టిచూడఁగా నీమె నాకొఱకే యన్వేషించుచున్నదని తోఁచుచున్నది'' అనునీయాలోచనములన్నియు దామోదరునిహృదయాంతరాళమున నొక్కసారిగ నిమిషములో మెఱసిపోయెను.

దామోదరుఁడు మరల నింకొకసారి మధురస్వరముతో ,,మధుమతీ!'' అని పలుకరించెను. మధుమతి మాటాడలేదు. లోపల నెవ్వరైన నుండిరేమో యనుసంశయముతో దామోదరుఁడు మఱిమాటాడక మధుమతిం జూచి ,,రమ్మ'' అని సంజ్ఞచేసెను. మధుమతి యాతనివెనువెంటనే బయలుదేరెను. దామోదరుఁడు ముందునడచుచుండెను. మధుమతి యాతనివెనుకనే మాటాడకుండఁ బోవుచుండెను. దామోదరుఁ డామె నెచ్చటకుఁ దీసికొనిపోవును?

నాగమణియింటికిఁ గొనిపోయినచోఁ గొంపమునిఁగిపోవును. ఇఁక నెట్లు? ఊరివారందఱు నామెను బూవులమ్మ యని యెఱుఁగుదురు— ఆయూర నామె నెచ్చట రహస్యముగ దాఁపఁగలఁడు? పూవుదాఁచినను బరిమళము దాగదుగదా— ఆతని కాలోచనను పాలుపోవుట లేదు.

నిరుద్దిష్టభావముతో నాతఁడల్లే యామెను దీసికొనిపోయెను. తుదకు వారిరువురును గాత్రావులపల్లిబండ్లఘట్టమువఱకును బోయిరి. అచ్చట నొకమద్యవిక్రయశాల యున్నది. దామోదరుఁడా యింటియొద్దకుఁ బోయి "నూకాలు!" అని పిలిచెను. దామోదరునికంఠస్వరము నానవాలుపట్టి యొక యాఁడిగయువతి చేత దీపముపట్టుకొని వచ్చి తలుపు తెఱచెను. ఆకస్మికముగ నామెచేతిలో నిదీపపుబుడ్డి క్రిందఁబడిపోయెను. తోడనే గుభాలునఁ దలుపుమూసికొన్నచప్పుడయ్యెను. ఆమె దామోదరుఁడనియే తలుపు దీయ వచ్చినది. కాని యాతనివెనుకనున్న పూవులమ్మ యామెకన్నులఁబడియుండును. అందుచేతనే యామెసర్వాంగకములును గంపించిపోయినవి— చేతిలోనిదీపము జారిపోయినది— ఆభయమునే మరల నామెచేఁ దలుపులను మూయించివైచియుండును.

దామోదరున కాశాభంగమయ్యెను. ఇఁక నానగరమునం దాతనికిఁ దావు దొరకదని తోఁచెను. తెల్లవారకుండ నామెను దాట్లూరు తీసికొనిపోవలయునని తలంచెను. తిరుగుప్రయాణము దొరకక యొకబండిమాత్రము మాఘట్టమునం దుండెను. దామోదరుఁడా బండివానింబిలిచి "దాట్లూరునకు బండి కట్టెదవా?" అని యడిగెను.

బండి—ఎప్పుడు?

దామో—ఇప్పుడే— తెల్లవారకుండఁ బోవలెను.

బండి—ఈమార్గమున దొంగలభయము!

బండివానిమాట నిజమే— రాత్రిజాముదాఁటినతరువాత నాదారిని బండ్లు నడవవు. మధుమతియొద్ద నాలుగైదువందలవిలువగల వస్తువులుకూడ నున్నవి. కార్యాతురుఁడగుదామోదరుఁ డాసంగతి నంతగాఁ బాటింపలేదు. ఆతఁడు బండివానింబిలిచి "నీకునాలుగు రూపాయలద్దె నిచ్చెదను. బండికట్టుము!" అనియెను. అద్దెకాసపడి యాతఁడు బండి గట్టెను. దామోదరుఁడు మధుమతిని బండిపై నెక్కించి తానుగూడ నెక్కెను. బండి యతిత్వరితముగ గాఢాంధకారమున ఘంటానాదముతో నడచుచుండెను.

బండి యెఱ్ఱగుట్టలవఱకును బోవునప్పటి కాకస్మికముగ మధుమతి కెవ్వునఁ గేకవైచి బండిలోనుండి క్రిందకుఱికి పడిపోయెను. బండి యాఁగిపోయెను. దామోదరుఁడు బండి దిగి యామెను లేవనెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించెను గాని మధుమతి యాతనిచేతులనుబట్టి యావలకుఁ ద్రోసివైచెను. మధుమతి శక్తిస్వరూపిణియే— ఆమెశరీరమునం దెంతశక్తి యున్నదో దామోదరునకుఁ దెలిసిపోయెను. అందుచే నాతఁడామెను స్పృశించుటకుఁగూడ భయపడుచుండెను. దామోదరుఁడనేకవిధముల నామెను బ్రతిమాలి చూచెనుగాని యామె యెట్టిప్రత్యుత్తరమునీయలేదు. చపలహృదయుఁడగుదామోదరునిపై నాకస్మికముగ నామెకుఁ గోపము కలిగియుండును. సాత్వికస్వభావయగు నాసుందరమూర్తి రసనారంగమునుండి యెట్టిపరుషభాషణములును వెలువడలేదు. ఆమె కూరుచున్నచోటునుండి లేవలేదు. ఆతనితో మాటాడుటకుఁగూడ నామెకసహ్యముగ నుండెనుగాఁబోలును! మౌనభావముతోనె కన్నులెఱ్ఱచేసి యాతనిఁబొమ్మని సంజ్ఞచేసెను. స్త్రీహృదయములు కుసుమసుకుమారములయ్యును సమయమునుబట్టి వజ్రకర్కశములైపోవుచుండును.

దామోదరునిప్రయత్న మంతయు విఫలమైపోయెను. ఆతని కాశాభంగమైపోయెను. బండివాఁడు నాతఁడును గలసి యామెను బలవంతముగ బండిలోఁ బడవేయవలయు నని ప్రయత్నించుచుండిరి. కాని యామె వారిరువురను ద్రోసివైచుచుండెను. ఇంతలో నొక దొంగలగుంపు వారిని జుట్టుబెట్టుకొనియెను. బండివాఁడు పాఱిపోయెను. దొంగలదండాఘాతములచే దామోదరుఁడు స్మృతి తప్పిపడిపోయెను. నిమిషములో దొంగలందఱును మధుమతిని జేతులపై నెత్తికొని యాతాళవనమధ్యమునం బడి యెఱ్ఱగుట్టలవైపునకుఁ దీసికొని పోయిరి. అంతలో నాగాఢాంధకారము నిశ్శబ్దమైపోయెను. కొంతసేపటికి బండివాఁడు వచ్చి దామోదరుని బండిపై నెక్కించుకొని మరలఁ బెద్దాపురమునకుఁ దీసికొని పోయెను.

దైవసంఘటనము లవేద్యము లైనవి. ప్రకృతిపరిణామములు విచిత్రము లైనవి. విలాసభవనమున మదపరవశులకు మద్యపాత్రములఁ బ్రసాదించినమధుమతి మరిడమ్మమందిరమున భక్తిపరవశులకు ఫలాహారములఁ బ్రసాదించినది. అచ్చట జగదేకసుందరీమూర్తి యిచ్చటఁ బ్రసన్నైకదేవీమూర్తియైనది. అచ్చటఁ గామింపఁదగిన కామినిమణి యిచ్చటఁ బూజింపఁదగినపూవులమ్మ యైనది. మధుమతి యెవ్వరు? ఆమెవిలాసభవనమును విడిచి పెద్దాపురము వచ్చుటకుఁ గారణమేమి? అచ్చటఁ దన్నందఱును దివ్యశక్తిగఁ దలంచి పూజించుచుండఁగాఁ దాను దాసివలె దామోదరుని వెంటఁ బోవుట యెందుకు? అంతలో నాతనిపై నామె కేల కోపము కలిగినది? దొంగలందఱును బలవంతముగ నామె నెత్తికొనిపోవునప్పు డాభయంకరసమయమున నామెవదనమునుండి యొక్కపరుషవచనముగాని దుఃఖాలాపముగాని యేల వెలువడలేదు? ఆసుందరీమూర్తి దివ్యశక్తియే కాకున్నచో నసహాయ యయ్యు నావిధముగ సంచ

రింపఁగలుగునా? అంతరాత్రివేళ నొంటిగా దామోదరుని వెంటఁ బోవఁగలుగునా? అందఱుదొంగలు తన్నుఁ బట్టి తీసికొనిపోవుచుండఁగా, నార్తనాదమైనఁ జేయక నిర్భయముగ నుండఁగలుగునా? ఈప్రశ్నలకు మధుమతి మనకు సమాధానము చెప్పదు. మధుమతి సత్యచరిత్రమున కడ్డముగ మహామాయాంధకార మావరించినది. అందుచే నది మనక వేద్యమై యున్నది. జన్మపరిణామముచే జ్ఞానసూర్యోదయ మైనట్లుగా సమయపరిణామముచే సత్యసూర్యోదయము కావలయును. సత్యమును సత్యమునందు విలీనము చేయుటయే పరిణామరహస్యమునందలి పరమార్థము! కావున సత్యమెప్పటికైనను బయలుపడక మానునా?

ఇరువదియొకటవప్రకరణము.

“ఏమయిన నేను కొంచె మూ ♦ హించిచూడఁ
బ్రేమమయుఁ డీశ్వరుఁడు, సృష్టి ♦ ప్రేమమయము
ప్రేమమయము లెల్లజీవులు ♦ ప్రేమయొకటె
పావనం బైనదని బోధ ♦ పఱచుచుండె”

ప్రేమ — హారావళి.

రంగనికి నావారని చెప్పుకొనఁదగినబంధువు లెవ్వరును లేరు. నాది యనియనుకొనఁదగినయిల్లెచ్చటను లేదు. ఆతనికిఁ గాసునకు గతిలేదు — కోటికిఁ గొదవయును లేదు. జను లందఱు నాతని దొంగరంగఁ డని చెప్పుకొనుచుందురు. ఆతఁడు పరోపకారముకొఱకుఁ బరపీడనముం గావించుచుండును; దరిద్రులకొఱకు ధనవంతు

లను బాధించుచుండును; ఒకరికడుపుమంట చల్లార్చుటకై యింకొక రిహృదయమును మండించుచుండును. ఒకరికష్టమును దీర్చుటకై యింకొకరిసుఖమునకు భంగము కలిగించుచుండును. ఆతని దెంతటి దయార్ద్రహృదయమో యంతటిక్రోధకర్కశహృదయము. ఆతఁడు భాగ్యవంతులకుఁ బ్రక్కలోనిభల్లము — నిరుపేదలకుఁ బెరటిలోని కల్పకము. పాపపుణ్యప్రవాహములనడుమ నాతనిజీవితనౌక కొట్టు కొనిపోవుచున్నది !

అధికారు లనిన నాతని కెంతమాత్రమును భయము లేదు. కారాగృహము నాతఁడు పుట్టినింటికంటెను బ్రియమైనసుఖనివాస ముగ భావించుచుండును. రాజదండన మైనచోఁ గాక యమదండన ముండదని యాతని దృఢవిశ్వాసము. అందుచేతనే యాతఁ డెట్టియ కార్యమునైనను బహిరంగముగనే చేయుచుండును. ఆవశ్యక మై నచో నాతఁ డెట్టియధర్మమున కైనను వెనుకంజ వేయువాఁడు కాఁడు; కాని యాతనికిఁ గొన్నిధర్మములుకూడఁ దెలియును. ఆతఁ డెప్పుడును కేవలము స్వార్థపరత్వముచే నితరులను బాధింపఁడు. పరులకొఱకే పరులను బీడించుచుండును — కాని తనకడుపుమండి నప్పుడుమాత్రము ధనవంతులను బ్రార్థించుచుండును; బలవంతము గ బాధించుచుండును. ధనలుబ్ధులదుష్ప్రవర్తనములే లోకమునకు దరి ద్రము గల్పించుచుండెనని యాతనిమూఢవిశ్వాసము.

ఎవ్వ రేమన్నను నాతని కభిమానము లేదు. కాని తన్నెవ్వ రును దొంగయని తలంచుట కాతఁ డిష్టపడఁడు. ఇతరుల ద్రవ్య మును రహస్యముగ నపహరించుటయే దొంగతన మని యాతని యుద్దేశము. ఆతనిపేరు విన్న భయపడువా రెందఱుండిరో యాతని పేరుచెప్పి మ్రొక్కుకొనువారుకూడ నంతకంటె నెక్కుడుగనే యుండిరి. ఆతఁడు సుఖదుఃఖముల నొక్కరీతిగనే యనుభవించు

చుండును; నిందాస్తుతుల నొక్కమాదిరిగనే పరిగణించుచుండును; కీర్త్యపకీర్తుల నొక్కపోలికనే భావించుచుండును. ఆతనికి సత్కర్మ మును దుష్కర్మమును సమానమే — కాని యింతవఱకాతని నెవ్వ రును గర్మయోగి యనిమాత్రము పొగడియుండలేదు.

ఆతఁ డడిగినది లేదనుట కెవ్వరికిని సాహసము లేదు. అట్లని యాతఁడు నిరర్థకముగ నితరులను బాధింపఁడు — రక్షకభటు లాతని నదలించుటకు భయపడుచుందురు. అపకారులుకూడ నాత నిపై నధికారులయొద్ద నభియోగము తెచ్చుటకు భీతిల్లుచుందురు. ఆతఁ డొకప్పు డొకతహశ్శీలుదారునిఁ బొట్టకూటికై ప్రార్థించి విఫ లుఁడై యాకోపముచే నిర్భయముగ నాతని నట్టనడివీథిలోఁ గొట్టె ను. ఆనేరమునకై యాతని కాఱుమాసములు శిక్షవిధింపఁబడెను. ఆశిక్ష ననుభవించి కారాగృహము నుండి వెలువడిన కొలఁదిదినము లకే రాజమహేంద్రవరమునందలి విలాసభవనమున మన కాతనితోఁ బరిచయము కలిగినది. దామోదరుఁ డాతనికిఁ ద్రాగినంత మద్యము నిప్పించినసంగతి మనకు జ్ఞప్తియందుండవచ్చును. ఆతనిమొదట ననుటకు భయము గాని యాతఁడే దొంగరంగఁడు !

ఇంకను నాలుగుగడియలరాత్రి యున్నది. రంగఁడు చామర్ల కోటనుండి బయలుదేఱి పిఠాపురమునకుఁ బోవుచుండెను. ఆతఁ డుత్సాహముతో దారిని నడచుచు:—

" ధనము దాఁచుట దొంగతనము— పేద
ధనము గడించుటే ధర్మసాధనము— ధన.
కుడిచి త్రేనుచుట దుర్భరము— పేద—
కడుపునింపి చూడఁ గనుటే సంబరము— ధన—
తనిసి కుల్కుట చిన్నతనము— తోడి
తమ్ములఁ దనియించుటలఁపే పెత్తనము. ధన.

అని పాడుకొనుచు నిర్విచారముగఁ బోవుచుండెను. ఆతఁడు బంతులమేడయొద్దకుఁ బోవునప్పటికి దూరమునుండి యొకగుఱ్ఱపుబండియెదురుగవచ్చుచున్నశబ్దము వినఁబడుచుండెను. ఆయశ్వపదశబ్దముతోఁగూడ "నాయనా! ధర్మము! నాలుగునాళ్లనుండి తిండిలేదు — బాబు! ధర్మము" అనుదీనాలాపములుకూడ నాతనిచెవులఁబడియెను.

రంగఁడు శీఘ్రగమనముతో బండికెదురుగఁబోయి సమీపించునప్పటికి చండాలదంపతులు పదియేండ్లయీడుగల తమయాఁడుబిడ్డతోఁగూడ నాబండికడ్డముగ నిలిచి "బాబూ! కడుపుమండుకొనిపోవుచున్నది! కరుణించి యొక్కకాసు ధర్మము చేయవలయును" అని ప్రార్థించుచుండిరి. అప్పుడు బండిలోనియాతఁడు కోపముతో నాచండాలుని దనచేతనున్న గుఱ్ఱపుచబుకుతోఁ జెడీలునఁ బోల్చి కొట్టెను. ఆదెబ్బతో నాతఁడు క్రిందఁ బడిపోయెను. అప్పుడాతనిభార్యయునుబిడ్డయు గోలుగోలున నాతనిచెంతఁ గూలఁబడి రోదనము చేయుచుండిరి.

రంగనికాయార్తనాదముచే వీరావేశముకలిగెను. తోడనే యాతఁడు పఱుగెత్తుకొనిపోయిబండి నాఁపివైచిబండిలోనున్నయాతని దనచేతికఱ్ఱతో నొకదెబ్బ కొట్టెను. ఆదెబ్బతో నాతఁడు క్రిందఁ బడిపోయెను. బండివాఁ డాతనిఁజూచి పాఱిపోయెను. గుఱ్ఱము నిలువఁబడిపోయెను. బండిలోనుండి పడినయాతఁడు పాపము వేంకటేశ్వరరావు — ఆతఁడు రాజరత్నమునింటినుండి బయలుదేరి కుమారనగరమునకుఁ బోవుచుండెను.

రంగఁడు స్మృతితప్పిపడిపోయినవేంకటేశ్వరుని జేబును దడవి చూచెను. అందుఁ బదిబంగారుకాసు లుండెను. ఆకాసులతో రాజరత్నమున కేదయోవస్తువు చేయింపవలయు నని యాతఁడు కొని

యుండును. రంగఁ డాకాసులను దీసికొని యాపేదచండాలురయొద్దకుఁ బోయెను. వారాతనిఁజూచి యింకను దమ్ముఁ గొట్టుటకే వచ్చుచుండె నని భయపడిరి. రంగఁడు వారిం జూచి సాంత్వనస్వరముతో "రండు! నాతోఁ గూడ రండు!" అని పిలిచెను. ఆయాసముతో నాచండాలుఁడు లేచెను. రంగఁ డాతనిచేయి పట్టుకొని నడపించుకొని పోయెను. ఆతనిభార్యయును బిడ్డయునుగూడ నాతని వెంటనే వచ్చుచుండిరి. ఆతఁడు కొంతదూరమువఱకుఁ దీసికొని పోయి యాపదికాసులనుగూడ నాచండాలున కిచ్చెను. ఆతఁడదరిపడి "బాబూ! కడుపుఁగూటివాండ్రకుఁ గాసు లెందుకు?" అనియెను.

రంగ — ఈసొమ్ము నీకుటుంబపోషణమున కొకయేఁడాదికి సరిపోవును. తీసికొనుము!

చండా — అక్కఱలేదు బాబు! నేనీబంగారము దాఁచుకొనలేను. కాసుచూచినఁ గన్నులు తిరిగిపోవుచున్నవి.

రంగ — నీపేరేవరు?

చండా — అప్పడు.

రంగ — అప్పడూ! నీకేమియును భయము లేదు. నీకొకకాసు మార్చియిచ్చెదను. తక్కినవి నీయొద్దదాఁచుకొని కావలసినప్పుడు మార్చుకొనుము.

అప్ప — పదిదినములు కడుపునిండఁ దిండిదొరకినచోఁ దరువాతఁ బాటుపడిసంపాదించుకొందును — ఇఁక నాకు సొమ్మెందుకు?

రంగ — వెఱ్ఱివాఁడా! సొమ్మెందు కనియెదవేమి? నీబిడ్డకొకవస్తువు చేయించుకొనుము.

అనునప్పటి కాచండాలబాలిక మొగమింత యయ్యెను. ఆబాలికతళుకుఁజూపులతో రంగని జూచుచుఁ గులుకునడకలతోఁ దండ్రియొద్దకుఁబోయి యాతనియుదరముపై నుత్తమాంగము నుంచి బాల

మృణాళములంబోని తనచిన్నచేతులతో నాతనినడుమును గౌఁగిలించుకొనియెను. అప్పుడు ప్రియపుత్త్రికాస్పర్శసుఖపరవశుఁడై రంగనిం జూచి "బాబూ! మాపేదముత్యాలమ్మకుఁ బూవులే వస్తువులు!" అనియెను.

అతఁడు చెప్పినమాట నిజమే. ముత్యాలమ్మ యెప్పుడు నడవిపూలతో నలంకరించుకొనుచుండును. ఆపూలదండలతోడనే యామె యాఁకలిమంట చల్లార్చుచుండును. ఆమెకు మెయినిండ వస్త్రము లేకయున్నను మెడనిండఁ గుసుమమాలికలు వ్రేలాడుచుండెను. చండాలబాలిక యైనంతమాత్రమున సౌందర్యమును బ్రేమింపఁగూడదా?— సౌరభమును మెచ్చుకొనఁగూడదా? కూటికిఁ బేదతన మున్నది కాని గుణానురాగమునకుఁ బేదతన మెక్కడనున్నది?

ముత్యాలు పసిబాలిక— భారతసంతానమునఁ గడగొట్టుచెల్లెలు— భారతారామమునఁ గడజాతి కోరకము— భారతజనపదమునఁ గడయింటిదీపము— ఆబాలికజీవితమునకుఁ బరంపరాగతమగు చండాలచ్ఛాయ సోఁకినది. అందుచే నామె చండాలిని యైపోయినది. ఈచండాలసాంప్రదాయము మనుజులలోననే గాదు; మృగములపట్లను బక్షులపట్లనుగూడ వ్యాపించినది. రంగని కాబాలికయవ్యక్తమధురస్వరూపమును, స్వభావమును, విలాసమునుగూడఁ జాల ముచ్చటగ నగపడియెను. నీలమైనను రత్నము కాదా? వట్టివేరైన నేమి పరిమళించుచున్నప్పుడు?— ఆమె చండాలబాలికయని రంగనికి నిరసనభావము కలుగలేదు. ఆముత్యాలమ్మకుఁ గానుక లీయవలసిన దనియే యాతనికిఁ దోఁచెను. అతఁడాబాలికం జూచి "ఇవి నీవు తీసికొనుము" అని యాకాసులనామె కీయఁబోయెను. బాలిక తండ్రివంకఁ జూచెను. అప్పుడు సంతోషముతో "అమ్మా! ఆబాబు దయతో నిచ్చుచున్నప్పుడు తీసికొనకున్నఁ దప్పు! తీసికొనుము" అనియెను. ముత్యాలు చిగురాకులవంటి తనచిన్నిచేతులను వోయిలించెను. ఆబాలికదోయిటియందు రంగఁడాకాసులను బడవైచి యిటనుండి వెడలిపోయెను.

ఆచండాలకుటుంబమున కాప్రభాతము సుప్రభాత మయ్యెను. ఆచల్లనిప్రభాతవాయుతరంగములలో విస్పష్టమధురస్వరంబున—

"కులమే కావలెనా మఱిసద్గుణమే కావలెనా
కలకల విరిసిన తామరకొప్రివ్వరి
వలపులచలువలు తెలిసినవారికి ॥కులమే॥
అందమె కావలెనా మాటలచందమె కావలెనా
కెందలిరాకులసందునఁ గోకిల
సుందరగానముఁ జూచినవారికి ॥అంద॥
చేలమె కావలెనా నిర్మలశీలమె కావలెనా
శ్రీలలనావరు మేలిమిగన్నకు
చేలునిమదిఁ గనఁజాలినవారికి ॥చేల॥

అను మనోహరానుభావగీతము విశ్వవ్యాప్త మగుచుండెను.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము.

«తల్లులను ముగ్గురను గన్న • తల్లి, కడుపు
చలువగలతల్లి, మా జగం • బులను గన్నతల్లి
మాకుమారుల తల్లి యా • మొదటితల్లి
యాగు దమ్ముల మాకు ది • క్కగును గాక !»

మాతృస్తవము—పోతావళి.

ప్రథమప్రకరణమునందే మాకు ధర్మగిరిం గూర్చి కొంత పరిచయము కలిగినది. ఆగిరిగర్భమునందలి విశాలదేవాలయమునం గలియుగప్రత్యక్షదైవత మగు సత్యనారాయణుని యర్చావిగ్రహము ప్రతిష్ఠింపఁబడి యుండెను. ఆదివ్యమూర్తి యేకాలమున నే దేవతలచేఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియెనో యెవ్వరికిని దెలియదు. అప్పుడప్పుడు పర్వదినములలో నర్ధరాత్రివేళ దేవతలు మనుష్యరూపముం దాల్చి వచ్చి యాదేవునర్చించి పోవుచుందు రనియు నప్పుడు వారిదివ్య సంగీతవాద్యధ్వనులు వినఁబడుచుండు ననియు నచ్చటిజనులకు దృఢ విశ్వాసము కలదు. ఆశైలశిఖరమునందు బ్రతిధ్వనిస్వరూపిణి యగు గిరిపాలికాదేవిమందిర మున్నది. ఆయారణ్యకుల కందఱకు నాభూధరమే పుణ్యక్షేత్ర మైయుండెను. హింసాచౌర్యములే వారి నిత్య కృత్యములు. మధుమాంసములే వారినిత్యజీవనాధారములు. వారు తమకోరికలు నెఱవేఱుటకై సత్యదేవునకు స్వాదుఫలోపహారముల సమర్పించుచుందురు; తమతలపూవు వాడకుండుటకై గిరిదేవత యగుకులదేవతకు మ్రొక్కులు చెల్లించుచుందురు. భారతవర్షమునం దెంతటిక్రూరాత్ములకైనను భక్తివిశ్వాసములు సహజములుగదా!— ఆశైలగర్భాలయమునఁ గొంతకాలమునుండి యొకసన్యాసి నివసించి యుండెను. ఆప్రజలందఱు నాతని దేవతాప్రతినిధిగ భావించి సేవిం

చుచుందురు. ఎంతకాలము గడచినను దేవతలు త్రిదశులే యైనట్లుగా నెన్నాళ్లనుండియో యాతఁ డచ్చటనే నవయౌవనుఁడై యుండె నని యాతనిమాహాత్మ్యముం గూర్చి యనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పుకొనుచుందురు.

ఆమహాత్ముఁడు వారల నాదరించుచు వారికి భక్తిమార్గమును బ్రబోధించుచు వారిచ్చుఫలోపహారముల నారగించుచుండును. ప్రత్యక్షదైవస్వరూపుఁ డగు నాతఁ డప్పుడప్పు డనదలగువారి కన్నదానముం గావించుచుండెను; వస్త్రదానములను జేయుచుండెను. కేవలధనైకసాధ్యము లగు నన్నవస్త్రములా సన్యాసి కెట్లు లభియించినవి? ఆ సిద్ధపురుషునిపీఠమునఁ జింతామణీశక్తి యున్నదనియు దానిమూలమున నాతఁడు తలంచినదంతయు సిద్ధించుచున్నదనియు వారినమ్మకము! భుక్తిముక్తులను బ్రసాదింపఁజాలిన యామహాత్ముఁడు వారి కెల్లవిధముల దైవముగనే యుండెను. ఆతఁ డేనాఁడీ దేవాలయమునఁ బ్రవేశించెనో చూచినవా రెవ్వరును లేరుగాని యాతనిదివ్యదర్శనము లభియించినప్పటినుండియు వారిసుఖానందములు వర్ధిల్లుచుండుటచే నందఱు నాతని నానందస్వామియని పిలుచుకొనుచుండిరి. సౌలభ్యముకొఱకు వారట్లు వాడుకొనుచుండిరి కాని నిజముగ నామహాత్ముని నామము కల్యాణానందస్వామి.

గిరిపాలికామందిరమునఁ దఱచుగ బలిదానములు జరగుచుండును. మదిరాసమారాధనములు నిర్వర్తింపఁబడుచుండును. ఆ మందిరమున నర్చావిగ్రహము లేదు. పీఠముమాత్రమున్నది. ఆమందిరద్వార మెప్పుడును తెఱవఁబడియేయుండును. రాత్రులయందా దేవి సహచరీసమన్వితయై యామందిరమునఁ గొలువుదీర్చుచుండు నను విశ్వాసముచేఁ బ్రజలు రాత్రులయందా ప్రదేశమునకుఁ బోవుటకు భయపడుచుందురు. ఔను—నరకపాలమాలికాధారిణి యగు

నాదివ్యశక్తి రక్తపాననిరతలగుసహచరీశక్తులచేఁ బరివేష్టింపఁబడి యట్టహాసమునఁ గొలువు చేయుచున్నపు డాచండికామూర్తిని సందర్శించుట కెవ్వరు సాహసింపఁగలరు?

నాఁడేమోగాని యాదేవ్యాలయద్వారములు మూయఁబడి యుండెను. ఆరాధనమునం దేమియపరాధము కలిగినదో యని యందఱును భయభ్రాంతులగుచుండిరి. ఆదిశక్తి యగపడకున్నను నామెపీఠము కన్నులం బడినంతమాత్రమున వారికిఁ బరమానందమగుచుండెను. నేఁడట్టి భాగ్యము వారికి లభియించుటలేదు. ఇంతకును వారుచేసినయపరాధ మేమైయుండును? మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుటలో నేదియో లోపము జరిగినది— నిన్నటిదినము బలిదానసమయమున వేటపోతుశిర మొక్కవేటునకుఁ దెగిపడలేదు. నిప్పునకుఁ జెదలుపట్టినట్లు నిర్ణిమిత్తముగ శ్రీచరణసమర్పితమద్యభాండమునకుఁ జీమలుపట్టినవి. గొంతుకోసిన కోడిపుంజు కోయని పలికినదిగాదు. అమ్మవారిగుడిలోని గండదీప మాకస్మికముగ నారిపోయినది. నిండుభక్తితోఁ ద్రొక్కుచున్న నిప్పులగుండము నీరైపోయినది. బలి నిరర్థకమైపోయినది. నైవేద్య మపవిత్రమైపోయినది. అందుచేతనే యమ్మవారు తోడఁబలికినదికాదు. ఆకారణముచేతనే వారంతగాఁ దల్లడిల్లిపోవుచుండిరి— ఇన్నిలోపములుండఁగా లోపము లేదని యెవ్వరు చెప్పఁగలరు?

ఏయపరాధముచే నిట్లయినదో వారికి బోధపడుటలేదు. కాని యెట్టిప్రతిక్రియనైనను జేయుటకు వారు సిద్ధముగనేయుండిరి. తల్లియే కోపగించినప్పుడు తనయుల కింక దిక్కేమున్నది?— వారికేమియును దోఁచుటలేదు. ఏమియగినష్టము తటస్థించునో యను భయముచే నందఱు నాందోళితహృదయులై వచ్చి కల్యాణానందస్వామిపాదములపైఁబడి సర్వవృత్తాంతమును నివేదించుకొనిరి. స్వామి సన్యాసియైనను నాతనికి సంసారము వదలినదికాదు. అజ్ఞానులు నార్తులు నగున య్యాటవికుల నుద్ధరించుట కాతనికంటె నింక దిక్కెవ్వఁ డున్నారు? వా రెట్లున్నను స్వామి యింతవఱకును వారి నుదాసీనభావముతోనే చూచుచుండెను. ఔను! సమయము తటస్థించువఱకును సర్వేశ్వరుఁడైన నేమియుఁ జేయఁజాలఁడు— ఇప్పుడా మహాత్మునకుఁ దనశిష్యులను బ్రసన్నభావముతోఁ జూడవలసిన సమయము వచ్చినది.

ఆతఁ డించుకసేపాలోచించి వారికభయప్రదానముం గావించి ప్రశంసించి యందఱితోఁ గలసి దేవీమందిరద్వారమునొద్దకు వచ్చెను. తలుపు లట్లే మూయఁబడియుండెను. కొందఱు భజనలు చేయుచుండిరి. కొందఱు ప్రార్థనలం గావించుచుండిరి. కొందఱు బలిపశువులఁ దోలికొనివచ్చుచుండిరి. కొందఱుమద్యభాండముల నెత్తికొనివచ్చుచుండిరి. కొందఱా దేవికుపహారములుగఁ గుంకుమ, పసుపు, పండ్లు, పానకములు, పత్రములు, పుష్పములు, తీసికొనివచ్చుచుండిరి. ఆజనసంఘమం దంతటను భయభక్తిసూచకంబులగు కోలాహలధ్వనులుబయలువెడలుచుండెను. అప్పు డందఱు నైకకంఠ్యముగ భక్తిపారవశ్యముతో!—

॥ అపరాధ మపరాధ మమ్మా! యే
నెపము లెన్నక మమ్ముఁ ♦ గృపఁజూడు మమ్మా॥ అప
కొలువుచేయించుకోవమ్మా! మా
తలఁగొట్టిబుమ్మన్నఁ ♦ దలఁకఁబోమమ్మా! ।అప
తలుపులు దీయవె తల్లి! పేరఁ
బిలిచిన నోయని ♦ పలికెదేతల్లీ! అప॥
కంటఁబడవె కన్నతల్లీ! మా
కంటికి ఱెప్పవై ♦ కాపాడుతల్లీ! ॥అప॥

వేయాఱు వేఁటలతల్లీ ! మాకు
సాయమైయుండవె ♦ చల్లనితల్లీ ॥అ॥

అని పాడుచునాడుచుఁ బ్రార్థింప నారంభించిరి. కాని తలుపులు విడలేదు. అప్పుడు దండఱునుచ్చైస్స్వరముతో "స్వామీ మా యపరాధములను క్షమించి మాతల్లి మాకుఁ బ్రసన్నురాలగునట్లు చేయుము !" అని వేఁడుకొనిరి.

అప్పుడు స్వామి తనదక్షిణహస్తమును బైకెత్తి మఱియొకసారి యందఱకు నభయప్రదానముం గావించి యాలయద్వారము వంకఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచు:—

"సర్వార్థదా సర్వజగత్ప్రసూతిః
సర్వేశ్వరీ సర్వభయాపహంత్రీ,
సర్వోన్నతా త్వం సుముఖీ భవ శ్రీః
హిరణ్మయీ మే భవ సుప్రసన్నా.
సమస్తవిఘ్నౌఘవినాశకారిణీ
సమస్తలోకోద్ధరణే విచక్షణా
అనంతసమ్మోదసుఖప్రదాయినీ
హిరణ్మయీ మే నయనే ప్రసన్నా"

అని స్తోత్రము చేయ నారంభించెను. ఆ సుతీంద్రియుని ప్రార్థన మమోఘమైనది. అంతలోఁ దలుపులు విడిపోయెను. ఎట్టయెదుట దివ్యపీఠముపై నెన్నఁడు నదర్శించి యెఱుఁగని త్రిపురసుందరీమూర్తి సుప్రసన్నవదనముతో సాక్షాత్కరించియుండెను. ఆ దేవీ పార్శ్వమునఁ బ్రబోధానందస్వామి పుష్పాంజలినిబద్ధుఁడై మూర్తీభవించిన సదాశివునిబోలి నిలువఁబడియుండెను. అందఱు నద్భుతానందసంభ్రాంతచేతస్కులై నిలువుగన్నులతో నామూర్తిద్వయమును సందర్శించుచుండిరి. ఆ దేవీమూర్తి సహస్రకరాళవదనమండలమం

డిత కాదు— ప్రసన్నైకవదనమండలపరిశోభిత. ఆ దివ్యశక్తి నరకపాలమాలికావిరాజిత కాదు— పరిమళకుసుమమాలికావిరాజిత. ఆ జగన్మాత రక్తాంబరధారిణి కాదు— పరిశుభ్రదుకూలవసనధారిణి. ఆ జనని కఠోరాయుధకరసహస్రసమంచిత కాదు— వరాభయప్రదానకరకమలయుగళసమంచిత. ఆ నిరుపమాన తేజోమయ దివ్యమూర్తి నిర్భయదర్శనీయమైయుండెను. అందఱును దదేకధ్యానముతో నట్లే చూచుచుండిరి. అప్పుడా త్రిపురసుందరీమూర్తి సుప్రసన్నదృష్టులతోఁ గల్యాణానందస్వామిని బిలిచినట్లయ్యెను. కల్యాణానందస్వామి దేవీమందిరమునఁ బ్రవేశించెను. ఆ దేవీకటాక్షవీక్షణమాత్రముచేతనే కల్యాణానందస్వామి కాజ్ఞానబోధ మయ్యెను. తోడనే యా స్వామి దేవీపార్శ్వమున నిలిచియుండఁ అమ దయార్ద్రకటాక్షములతోఁ దిలకించుచుఁ బ్రశాంతమధురస్వరంబున "బిడ్డలారా! మాతృదేవతాప్రేరితుఁడనైన నేను జగన్మాతయాజ్ఞగా మిమ్ములను బ్రబోధించుచున్నాఁడను. అనన్యహృదయములతో నాలకించి తల్లియాజ్ఞలను బరిపాలింతురుగాక! అణువు మొదలుగ బ్రహ్మాండమువఱకును గలయీ ప్రపంచమునందలి సకలజీవులును సర్వభూతదయాకరయంత్రి యగు నీజగజ్జననిప్రియసంతానమే కాని వేఱుకాదు. అట్టిసంతానమున కెట్టిహింసయైనను దల్లి సహింపఁజాలదు. బలిప్రదానముచేతనే పరదేవత ప్రసన్నురాలగునని మీరు భావించుచున్నారు. అది కేవలము భ్రాంతి. బిడ్డలను దినుతల్లి విశ్వసంరక్షిణి యెటగును? మీ యజ్ఞానమును మాయించుటకే—మీయకృత్యములను ఖండించుటకే యింతవఱకునుదాసీనయై చూచుచున్న యీ జగన్మాత యిప్పుడు మీ యెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించినది! ఇంతటినుండి మీకీ దేవీమందిరము నెదుట బలిప్రదానములఁ గావింపకుండుటకై యొకనియమముగ శ

ధము చేయవలయును. మఱియును — అమృతరసప్రదాయినియగు నీయంబికాదేవికి పశురక్తమద్యోపహారముల నర్పించుటకంటె నవివేకమింకేమైన నున్నదా? ఇదిమొదలుగ మీరట్టియాచారమునుగూడ మానుకొనవలయును. భక్తరక్షణి యగునీచిదానందాదేవి పర్వదినములయందిట్లే యీమందిరమున మీకు సాక్షాత్కరించి మీమ్రొక్కుల నందుకొనుచుండును! మీకష్టసుఖములం గనుపెట్టిచూచుచుం గన్నబిడ్డలవలె మిమ్మెల్లవిధములం గాపాడుచుండును! ఈవాక్యములు జగన్మాతవాక్యములు; ఇది జగజ్జననియాజ్ఞ!" అని ప్రబోధించెను.

అప్పు డటనున్నవారందఱు నేకగ్రీవముగా "అపరాధులము! అజ్ఞానులము! ఆనందస్వామీ! అమ్మయాజ్ఞల కడుగుదాటకుండ నాచరించెదము! — అమ్మా! నీచరణసేవకులము! నీదాసానుదాసులము! నీకన్నబిడ్డలము! నీకంటె మాకింక దిక్కెవ్వరున్నారు? తల్లీ! దయయుంచి మమ్ముం గాపాడుము! ఎఱుంగక చేసినమాయపరాధములను క్షమియింపుము! నీమాటవెంబడినే నడచెదము! మాతోడునీడవై మెలంగుచు మమ్ము రక్షింపుము. తల్లీ! రక్షింపుము! రక్షింపుము! రక్షింపుము!" అని లెంపలు వైచికొనుచుం బ్రార్థింప నారంభించిరి.

అప్పు డాచిదానందాదేవి మందహాసవదనముతో వారిపైం గరుణావీక్షణములం బ్రసరింపం జేయుచున్నట్లగపడియెను — అభయహస్తముం బ్రసాదించినట్లయ్యెను. అద్భుతానందపరవశులై యందఱును దదేకదృష్టితో నాదివ్యమూర్తిం దిలకించుచుండిరి. తెఱచినకన్నులు తెఱచినట్లుండంగనే యాకస్మికముగ మరల నాలయద్వారకవాటములు మూతలువడిపోయెను. ఆకవాటఘంటాధ్వనులలో జయజయధ్వనులు విలీనములైపోయెను.

ఇరువదిమూడవప్రకరణము.

మాయలోపల నెంతొ ◆ మమత యున్నదియు
మమతలోపల నెంతొ ◆ మహిమ యున్నదియు
తారాపథంబులోం ◆ దళతళ మెఱసి
విశ్వమోహనమైన ◆ విభ్రాంతి దోంచె.

ఏకాంతసేవ.

ప్రథమప్రకరణమునం దేవ్యుద్యానాంతరాళమునం దొకస్త్రీమూర్తి నుద్ధరించుటకై ప్రయత్నములు జరుపంబడియెనో యావ్యుద్యానాంతరాళమునం దిప్పు డాప్రబోధానందస్వామి కూర్చుండియుండెను. అప్పు డాతనియనుచరుండై వచ్చినప్రియశిష్యుండే యిప్పటి కళ్యాణానందస్వామి — కల్యాణానందస్వామి యించుకయవనతమస్తకుండై ప్రబోధానందుని పాదసాన్నిధ్యమునం గూర్చుండియుండెను. తరుపత్రాంతరాళములనుండి ప్రసరించుచున్నవెన్నెలపొడలు వారి కాషాయాంబరములకు వింతచందమును గల్పించుచుండెను. కొంతసేపటివఱకు నెవ్వరును మాటాడలేదు. అప్పుడు కల్యాణానందుడు నిట్టూర్పువిడిచి మందగద్గదస్వరముతో "మహాత్మా! ప్రకృతిపరిణామములంగూర్చి నాకంతగా విచారములేదు కాని—" అనియెను.

ప్రబోధానందుం డర్ధోక్తియందే "కానియేమి! పాపపుణ్యములం బరిగణింపనక్కఱలేదా?" అనియెను.

కల్యా—అందుకే భయపడుచున్నాను.

ప్రబో—ఆభయము తత్పూర్వమందే యుండవలసినది!

కల్యా—అట్టివైపరీత్యము తటస్థించునని నేననుకొనలేదు.

ప్రబో—ప్రబోధానందుని శిష్యుఁడ వయ్యును జపలహృదయుఁడవై పోయితివి !

కల్యా—నేను నిశ్చలహృదయుఁడ నై యుంటి ననియే నావిశ్వాసము.

ప్రబో—కాదు— నీవు కఠినహృదయుఁడవు. హృదయము నిశ్చల మైనంతమాత్రమున నేమిలాభము ? ప్రేమార్ద్రమై యుండ వలదా ?

కల్యా—ప్రేమార్ద్ర మగుటచేఁనే పిఱికితనము కలిగినది.

ప్రబో—ఇంతపిఱికివాఁడవు మాతృసేవ నెట్లునిర్వహింపఁ గలవు ?

కల్యా—గురుకటాక్షముచే నావిషయమున నట్టిలోపమును గలుగకుండఁ బ్రయత్నించుచునే యుంటిని.

ప్రబో—తల్లిమూలమున నాచేనాజ్ఞాపింపఁబడిన నీవిధాయక కృత్యము నేమిచేసితివి ?

కల్యాణానందుఁడు నిరుత్తరుఁ డయ్యెను.

ప్రబోధానందుఁడు మధురస్వరముతో "కుమారా ! నీకోమల హృదయమును నేనెఱుంగుదును—కావుననే నిన్నంతగఁ బ్రబోధించితిని. ఏమైన నేమి ? తుద కీవిధముగ జరగిపోయినది !" అనియెను.

కల్యా—అంతటియసాధ్యకార్యమునకు నన్ను నియోగింప వలదని నేను మొట్టమొదటనే మిమ్ములను బ్రార్థించితిని.

ప్రబో—అజ్ఞానము వదలకపోవుటచే నీకది యసాధ్యముగఁ దోఁచినది.

కల్యా—నాహృదయమున కంతటిశక్తి లేకపోయినది.

ప్రబో—ఆహృదయదౌర్బల్యమె పాపమునకుఁగారణమైనది. ఆదౌర్బల్యముచేతనే యమృతస్వరములు వెలువరించుచున్నవీణా

తంతువు త్రుటితమైపోయినది—వికసనోన్ముఖమైనపరిమళకుసుమము వృంతచ్యుతమైపోయినది—పావనకళాకలితంబగుజీవచింతామణి చిదురుపలైపోయినది. అద్భుతానందరసప్రవాహిని యగు చిత్రకథ యాకస్మికముగఁ దుదముట్టిపోయినది !

కల్యాణానందుఁడు గద్గదస్వరముతో "మహాత్మా ! కథ ముగిసిపోయినది ! అదియే మాతృదేవతయెడల నేఁజేసినమహాపరాధము—" అనియెను.

ప్రబో—ఆయపరాధముచేతనే నీకుమాతృమందిరసందర్శన లాభము లేకుండఁబోయినది.

కల్యా—స్వామీ ! ఈయపరాధమునకు నిష్కృతి లేదా ?

ప్రబో—బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసినపాపమునకు నిష్కృతి యేమున్నది ?

కల్యా—మహాత్మా ! తప్పునకు దండనము లేదా ?

ప్రబో—ఉన్నదికాదా ?

కల్యా—ఉన్నచోఁ బాపమునకు శాంతియేల లేకపోవల యును ?

ప్రబో—మాతృదేవత యేయాజ్ఞను బరిపాలించుటకు నీవసమర్థుఁడవైపోయితివో యాయాజ్ఞను నిర్వహించువఱకు నీకు నిష్కృతి లేదు.

కల్యా—ఇప్పుడు తల్లి యేమి యాజ్ఞాపించినను నవలీలగ నెఱవేర్పఁగలుగుదును.

ప్రబో—ఇదివఱకట్లేల చేయలేదు ?

కల్యా—ఆయొకపనిమాత్రము చేయఁజాలనైతిని.

ప్రబో—మరల మహామాత నిన్నట్టికార్యమునందే నియోగించినచో నేమిచేయుదువు ?

కల్యా—చేయుట కింక నేమున్నది ?

ప్రభో—ఇప్పుడు చేసిన దేమున్నది ? ఇంకను జేయుట కెంతయో యున్నది—

కల్యా—ఉన్నచో నేను ధన్యుడనే యగుదును.

ప్రభో—నిన్ను ధన్యునిగఁ జేయవలయుననియే— నిన్నుఁ గన్నయాంధ్రదేశమును ధన్యముగఁ జేయవలయు ననియే మహామాత యభీష్టము.

కల్యా—స్వామీ ! తల్లి నాతప్పును క్షమియించినదా ?

ప్రభో—ఆజనని నిత్యక్షమాశాలిని—నీతప్పును క్షమింపఁగలదు—

కల్యా—తండ్రీ ! నాకింక మాతృసేవాభాగ్యము లభియించునా ?

ప్రభో—మాతృప్రసాదము సర్వసులభమైనదే కాని మాతృసేవమాత్ర మట్టిది కాదు—

కల్యా—అమ్మ కటాక్షించినచో నందరాని దేమున్నది ?

ప్రభో—ఆకటాక్షసంపాదనమున కర్హత యుండవలయును.

కల్యా—స్వామీ ! భయభక్తివిశ్వాసములతో సేవించుచున్న నే నింకను బంధవిమోచనమున కర్హుడను గాలేదా?

ప్రభో—లేదు—నీవు దివ్యతేజమునం దుండియుఁ దిమిరమును దలంచి భయపడిపోయితివి—అమృతమును సేవించుచుండియు నామయమును శంకించి తల్లడిల్లిపోయితివి.

కల్యా—ఏమిచేయుదును ? ఆకస్మికముగ మనస్సంయమన మసాధ్యమైపోయినది.

ప్రభో—మనసుతోఁగూడఁ బోవుచున్నంతవఱకు నీకు మాతృసేవాభాగ్యము లేదు.

కల్యా—ఇఁక నట్టిభయము లేదుగాదా ?

ప్రభో—వెఱ్ఱివాఁడా ! మనసు స్వాధీనమునందు లేనంతవఱకు ప్రపంచమునందు భయము లేనిచో టెక్కడ నున్నది ? భవబంధము వదలనంతవఱకుఁ బరిణామము లేనిసమయ మెక్కడ నున్నది ?

కల్యా—స్వామీ ! ఇంకను నాకంతరాయము లున్నవా ?

ప్రభో—అజ్ఞానము వదలనంతవఱ కన్నియు నంతరాయములే—

కల్యా—గురుదేవా ! విజ్ఞానమును సాధించుటకై యింకను నేనేమిచేయవలయునో యనుగ్రహించి బోధింపుఁడు !

ప్రభో—కొంతకాలమువఱకు నీవిచ్చటనే యప్రమత్తుఁడవై యుండి నీవిధాయకకృత్యములను నిర్వర్తించుచుండుము. మాతృసేవాపరాయణుఁడ వగుచున్న మహామాత యచిరకాలములోనే యనుగ్రహింపఁగలదు. నీకేవస్తువవలన భయమగుచుండెనో యేవస్తువు దలంచిన నీహృదయము చెదరిపోవుచుండెనో యావస్తువునే యనంతశక్తిస్వరూపముగ భావించి ధ్యానించుచుండుము. ఇదియే నీజ్ఞానసాధనమునకుఁ బరమోపాయము.

అని చెప్పుచుఁ బ్రబోధానందస్వామి లేచెను. కల్యాణానందుఁ డాతనిపాదములకు నమస్కరించి వీడ్కొనియెను. అంతలో నాస్వాము లిరువురు నాచంద్రకాంతశాలమునం దదృశ్యులైపోయిరి.

ఇరువదినాలుగవ ప్రకరణము.

గోడ వెట్టికట్టు ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]

చిత్రకంఠ సుధాహారం.

వేంకటేశ్వరుఁ డాదెబ్బతో స్మృతితప్పి పడిపోయెను. బండివాఁడు కొంతసేపటి కక్కడకు వచ్చి యాతని సేదదేర్చి బండిపై కెక్కించెను. అప్పుడు వేంకటేశ్వరుఁడు బండివానితో "అపశకునమైనది. బండి పెద్దాపురమునకే మరలింపుము" అని చెప్పెను. బండివాఁ డేమియు మాటాడకుండ నాతని యాజ్ఞను బరిపాలించెను. బల్లునఁ దెల్లవారునప్పటికి బండి పెద్దాపురమున రాజరత్నమునింటి యొద్ద నిలిచెను. రాజరత్నము బండిచప్పుడువిని పరుగెత్తుకొనివచ్చి ద్వారముకడ నిలువఁబడియెను. వేంకటేశ్వరుఁ డాయాసముచేఁ దూలుచు బండిదిగెను. రాజరత్నము తత్తరముతో వచ్చి యాతని బట్టుకొని "ఇదియేమి? ఇట్లున్నారు" అనియెను. వేంకటేశ్వరుఁడు "దైవానుగ్రహముచే బ్రదికియున్నాను" అనియెను. రాజరత్నము భయసంభ్రమములతో నాతనికిఁ గైదండయొసంగి మెల్లగ మేడమీఁదికిఁ దీసికొనిపోయి యొకసోఫాపైఁ గూర్చుండఁజేసెను.

ఇంతలో నాగమణి సంభ్రమముతో నచ్చటికి వచ్చి వేంకటేశ్వరునివలన సకలవృత్తాంతమును విని యాలోచనను నభినయించి "ఇంకేమి? అనుకొనుచున్నట్లే యైనది!" అనియెను.

రాజ—అక్కా! అదియేమి?

నాగ—నీవింకను బెడదారినే యున్నావు. అందుచేత నీవలెనే యుందురనుకొంటివా వెఱ్ఱిదానా?

రాజ—ఏమి?

నాగ—నీప్రేమయేమో, నీప్రియుఁడేమో, నీవేమో—అంతియేకాని నీకు రెండవలోకమే తెలియదు! ఎట్లున్నను నీవు సానివేగాని సతీమణివి కాఁజాలవుగదా!

వేంకటేశ్వరుఁ డులికిపడి "సతీమణి కాకేమి? ఈసతీమణి సాహచర్యసంప్రాప్తిమూలముననే నామరణము తప్పిపోయినది" అనియెను.

నాగమణి చేతులు త్రిప్పుచు "మీరు మీసతీమణియొద్దనే యున్నయెడల నిట్టికష్టముల కవకాశమే లేకపోవును గాదా?" అనియెను.

వేంక—అట్లయినచో నిచ్చటిసుఖసామ్రాజ్య మెట్లు లభియించును?

నాగ—మీరు సుఖసామ్రాజ్యమనుకొనునది మీసహధర్మిణికి దుఃఖాంధకారాగారము కాకుండునా?

వేంక—ఇది యేమి సహధర్మిణీధర్మము?

నాగ—ఆయూరి కీయూ రెంతదూరమో యీయూరి కాయూరు కూడ నంతియే కాదా?

వేంక—అనసూయ యెన్నఁడు నట్లు తలంచి యుండ దని నేననుకొందును.

నాగ—ఔను— కులవధువునకున్న గౌరవమదియే—

రాజ—అక్కా! నీవు నిందాగర్భముగ మాటాడుచున్నావు—అనసూయ నిజముగ ననసూయ యనియే నేను వినియుంటిని.

నాగ—నీవు వినియుంటివి— ఈయన కనియుండిరి. మీ యిరువురు నొక్కస్వభావము కలవారు కావుననే యిరువురకు నన్యోన్యానురాగము దృఢపడినది. ప్రణయముగ్ధహృదయులగు మీకు దూరాలోచన మెక్కడ నుండును?— ఫలరసము మధురసముగ మారినప్పుడు దానిగుణము కూడ మారుననుటలో వింత యేమున్నది?

రాజ—కావచ్చును— అనసూయస్వభావముమాత్ర మట్లెన్నటికిని మారునని నాకు నమ్మకము లేదు.

నాగ—అనసూయగుణము మారనిచో నాత్మేశ్వరునకుఁ గశాఘాతము లెందుకు?

వేంకటేశ్వరుఁ డదరిపడి "నాగమణీ! ఏమంటివి?" అనియెను.

నాగమణి పెదవులు విఱుచుచు "అనుట కేమున్నది? అనుభవమునుబట్టి తెలియుచునే యున్నది!" అనియెను.

రాజరత్న మాశ్చర్యముతో "అక్కా! అనసూయయే యిట్లు చేయించియుండుననియా నీయభిప్రాయము?" అనియెను.

నాగ—ఇంకను సందేహమా? పరవశుఁడైపోయిన పతితో నామె కేమిప్రయోజన మున్నది?— ఆమె గర్భవతి యఁట కాదా? ఆమె కిఁక సంతానసుఖము లభియింపనున్నది. ఆసుఖమార్గమున కీకంటకములుకూడ నెందుకు?

వేంకటేశ్వరుఁడు తీవ్రహృదయముతో నాలోచింపఁ దొడంగెను.

రాజ—అక్కా! అంతసాహసమా?

నాగ—స్త్రీసాహసము నీటిలోఁ బుట్టిన నిప్పువలె ననివార్యమైనది. ఆబడబానలజ్వాలలలో నెన్నిప్రాణములు లాహుతులు కా

లేదు?— ఎన్నిరాజ్యములు నాశనము కాలేదు?— ఎన్నికోటలు కూలిపోలేదు?

వేంకటేశ్వరుని సర్వాంగకములును గంపించిపోవుచుండెను. ఆతనిరక్తనాళములలో నుష్ణరక్తమతివేగముగఁ బ్రవహించిపోవుచుండెను; ఆలోచనాపరంపరలచేఁ దలదిమ్మెక్కిపోవుచుండెను; హృత్పిండము కొట్టుకొనిపోవుచుండెను; నీరవుఁడై నిస్తబ్ధుఁడై యాతఁడు నిర్విణ్ణుఁడైపోయెను.

రాజరత్నము మందస్వరముతో "అక్కా! నాకుఁ జాల భయ మగుచున్నది" అనియెను.

నాగ—అమ్మా! నీకు భయము కాదా? ఎవ్వనిహృదయమును నీహృదయము నేకమైనదో, యెవ్వనిజీవితమును నీజీవితము నేకమైనదో యాప్రాణమునకే యాపద కలుగనై యున్నప్పుడు నీకు భయము కాక మఱి యెవ్వరికి?

రాజ—అనసూయ మాత్రమిట్లాలోచించుకొనఁజాలదా?

నాగ—ఆమె యెంతటియాలోచనకలది. గాకున్న నింతపని చేయింపఁగలదు?

రాజ—ఆమెయే యీదారుణకృత్యము చేయించినదందువా?

నాగ—ఇంకను సందేహమా?

రాజ—అంతఃపురము దాఁటియెఱుంగని యామె కంతటి సామర్థ్య మెక్కడిది?

నాగ—ధనమున కందఱును దాసులే.

రాజ—పాప మామెకు ధన మెక్కడిది?

నాగ—నిన్నమొన్నటిపఱకును వేలకొలఁది రాబడిగల విభుని ప్రేలితో నడపించిన యామెకు ధనమున కేమిలోపము?

రాజ—ఆదొంగరంగని నామె యెట్లెఱుంగును?

నాగ—వెఱ్ఱిదానా ! మగనిపై మతివిఱిగినమగువల కెఱుఁగరాని దేమున్నది ?

రాజ—నీమాటయందు నాకంతగా నమ్మకము కలుగుటలేదు.

నాగ—ఆయనకు నమ్మకము లేదు. అందుచే నీకును లేదు. ఆయనప్రతిధ్వనివే నీవు—

రాజ—ఆమాట కేమిగాని—ఆపనియే యామె చేయఁదలంచినచో నింతప్రయత్న మెందుకు? ఈయన ప్రతిదినమును దన యింటికే వచ్చుచుండిరి గాదా !

నాగ—అదియే దూరలోచన లేనిమాట—ఇతరులచేతనే తీఱిపోవుచున్నప్పుడు స్వయముగఁ జేయి చేసికొనుట యేల? అది యనితరసాధ్యమైనప్పుడు తాను స్వయముగనే చేసితీరును !

వేంకటేశ్వరుఁడు క్రుద్ధస్వరముతో "ఔను ! ఇఁక నే నా యింటికిఁ బోను ! ఆపాపాత్మురాలి మొగముచూడను !" అనియెను.

రాజరత్నము నివ్వెఱపడిపోయెను. నాగమణి దీనస్వరముతో "పదికాసులు పోయినను భగవదనుగ్రహముచేఁ బ్రాణములుదక్కినవి. ప్రాణములు చల్లగ నున్నచో భాగ్యముతోఁ బనియేమున్నది? మనకున్నది మనకుఁ జాలును. ఇఁక మీరా రాజోలికిఁ బోవలదు. మా ప్రాణము లన్నియు మీయొక్క ప్రాణముపై నిలువఁబడి యున్నవి. మీరు జాగరూకులై యుండవలయును. ఆయాదాయ మంతయు నామె నే యనుభవింపనిండు." అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు క్రోధకర్కశస్వరముతో "ఆపాపాత్మురాలి కొకచిల్లిగవ్వయైనఁ దక్కనిచ్చెదనా ? ఎంతపని చేసినది ! దామోదరుఁడు రానిమ్ము ! ఏమిచేయించెదనో ?" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుని ప్రణయచంద్రమండలము సంపూర్ణరాహుగ్రస్తమైపోయెను. ఎల్లయెడల మోహాంధకారము క్రమ్ముకొనిపోయెను. ఆతనిజీవనారణ్యమధ్యమునఁ గంటకలత యేదియో కల్పలత యేదియో నిర్ణయింపరాకుండఁబోయెను. ఆగాఢాంధకారపూరితం బగునాతనిహృదయాంతరాళమునం దింతవఱకు ననసూయయరుంధతీనక్షత్రమువలె మినుకుమినుకు మనుచుండెను. ఆకస్మికముగ నిప్పు డాచుక్క కలయవనికాంతరాళమునం బడి యగపడకుండఁ బోయినది. ఆతనిప్రేమమయజీవితమున కవసానకాలము సంప్రాప్తమైనది కాఁబోలును ! వేంకటేశ్వరుఁడు రాజరత్నముకొఱకు మోహసాగరమున మునిఁగి తేలుచు నిరంతరమును గొట్టుకొనిపోవుచుండెను.

ఇరువదియైదవప్రకరణము.

వలపులఁ గూరిమి నెఱపెడు
తలఁపుల నొండొరుల మించు • దంపతులకు దు
ర్బలవిధిచేత వియోగము
గలిగిన నేకరణి నోర్వఁ • గావచ్చుఁ గటా !

కపోతము—హారావళి.

అనసూయ పతిప్రాణ; పతిదైవత; పతివ్రత—పతియడుగులో నడుగువైచి, పతిహృదయమున హృదయము చేర్చి పరమానందముతో జీవయాత్ర గడపఁగోరినది. కాని యామెకు దైవకటాక్షము దుర్లభమైపోయినది—కాలపరిణామము వ్యత్యస్తమైపోయినది. ఆకుసుమవల్లిక గ్రీష్మాతపతాపమునకు గుఱియైపోయినది. ఆ

యమృతఫలశాఖ ప్రబలప్రభంజనాహతికిఁ బాలైపోయినది. ఆమెను కుమారహృదయముకష్టసహనసామర్థ్యముకలది; కావుననే యామె తననాథునిసుఖముకొఱ కెట్టికష్టమునైన ననుభవింపఁజాలియుండెను. ఏమాట యాడిన నేమనుకొనునో యనుసంశయముతో నామె తన నాథుఁడడిగినమాటకుమాత్రము ప్రత్యుత్తరము చెప్పి యంతమాత్రముచేతనే సంతుష్టినందుచుండెను. ఆతఁడు మునుపటివలెఁ జనవు చూపకున్నను నాతనిసందర్శనమునకుమాత్రమే సంతోషించుచుండెను. దినదినమునకుఁ బ్రాణేశ్వరునిప్రవర్తనము మారిపోవుచున్నట్లు స్పష్టముగ నగపడుచున్నను జూచియుఁజూడనట్లుమసలుచుండెను. ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! సతీమణులు తమప్రాణములనైన నవలీలగ నితరులకొఱ కర్పింపఁగలరు గాని, ప్రాణేశ్వరుని జేతులార నితరులచేతుల కొప్పగించుటకు సహింపఁగలరా ?

అనసూయ కిప్పుడు భర్తృసందర్శనసౌభాగ్యముకూడ దూరమైపోయెను. కేవల మమాయకురాలై యుండుటయే యనసూయ యందలి యొకగొప్పలోపము. ఏమాట యేమిపనిచేయునో యేపని యేవిధముగాఁ బరిణమించునో, యేపరిణామ మెంతవఱకు వచ్చునో పాప మామెకుఁ దెలియదు. అందుచేతనే యామెయాడినమాటలును, జేసినపనులునుగూడ నామె కింతవఱకుఁ దెచ్చినవి. ఆవినిర్మలప్రేమామృతమూర్తి యగునసూయకుఁ బ్రేమతక్క మఱియేమియును దెలియనే తెలియదు. ఈసత్యమును వేంకటేశ్వరుఁడు తన ప్రేమనయనములతో విస్పష్టముగఁ దిలకించియేయున్నాఁడు. ఆప్రేమామృతము నాతఁడుఁగూడ నాస్వాదించియే యున్నాఁడు. ఆయమృతపానముచేసిన యాతని కీవిషవిషమవికృతి యేల కలుగవలయును? ప్రేమమయప్రపంచమునఁ బ్రేమచంద్రికలనే గాంచవలసిన వేంకటేశ్వరుఁ డీమోహాంధకారములో నేల మునిఁగిపోవలయును ?

అదియే పరమరహస్యము ! అదియే సృష్ట్యాదినుండియుఁ దెలియఁబడనివిషయము. నిర్వికారుఁడగుపరమేశ్వరునకును వికారాకారిణి యగుప్రకృతికిని నడుమఁ దెలియఁబడనియిట్టిరహస్యమే యున్నది- దీనినే జ్ఞానవాదులు మాయ యనిరి; కర్మవాదులు కర్మ మనిరి; యోగవాదులు యోగ మనిరి—ఆనిగూఢశక్తిప్రభావముచేతనే వేంకటేశ్వరునిప్రేమమయహృదయాంతరాళమున మోహాంధకారము వ్యాపించినది ! ఈరహస్యసూత్రమును విజ్ఞానధనులగుమహర్షులుకూడ కాంచఁజాలకపోయిరి—ఇఁక వేంకటేశ్వరుఁడన నెంతటివాఁడు?—

ఏది యెట్లున్నను సామాన్యముగ లోకమంతయు గ్రహియింపఁగలిగిన దేమనఁగా:—"కుండెడుపాలలోనొక్కవిషబిందువు పడినంతమాత్రమున నదియంతయు విషమైపోవును— కుండెడువిషములో నెన్నిపాలు పోసినను బాలు గానేరవు— వేంకటేశ్వరునియమృతహృదయకలశమున విషబిందువు పడినది. అందుచే నంతయును విషమైపోయినది. ప్రేమామృతప్రవాహిని యగునసూయ యింకేమి చేయఁగలదు ? ఇంతకును గారణము సహవాసదోషము! దామోదరుని దగ్గఱకుఁ జేరనీయకున్నచో నింతఘట్టమునుఁగను—" ఇంతమాత్రమే—

వేంకటేశ్వరు నెఱిఁగినవారందఱు నీవిధముగ జాలిపడుచుండిరి. అనసూయ సామాన్యవ్యక్తి కాదు— దివ్యశక్తి— అందుచేతనే యింతటికష్టమును సహింపఁగలుగుచున్నది. కాని యీనడుమ భర్తయింటికి రాకపోవుటచే—ప్రాణేశ్వరుని సందర్శనలాభము కలుగకపోవుటచే నామెదుఃఖము దుర్భరముగనే యుండెను.

ఆవసంతకాల మాకస్మికముగఁ దిరిగిపోయినది. ఆసుఖదినములంతలో మారిపోయినవి. అనసూయ యెంతటివిజ్ఞానవతియైనను

స్త్రీప్రకృతి— ఆమెహృదయాంతరాళమునం దప్పటియుత్సాహము లేదు— ఆమెవదనకమలమునం దప్పటివికాసము లేదు. ఆమోహనసౌందర్యమునం దప్పటిమాధుర్యము లేదు. ఆవినిర్మలతేజమునం దప్పటిలావణ్యములేదు. ఆరూపము మారిపోయినది. ఆమెకు నిద్రాహారములు దూరము లైపోయెను. ఆమెకోమలాంగకములు శుష్కించిపోయినవి. ఆపరిమళపుష్పహారములు— ఆయుద్యానవనవిహారములు— ఆమణిమయాలంకారములు— ఆయాకస్మికసాక్షాత్కారములు— ఆయాటలు— ఆపాటలు— ఆమాటలు - అవి యన్నియు నిప్పు డేమైపోయినవో?— అనసూయ యిప్పుడు పాముకుబుసమువలె నొక్కచోఁబడి పొరలాడుచున్నది!!

ఆమె కిప్పుడు వంటలక్క యగుజోగమ్మకంటె మఱిదిక్కు లేదు— దుర్భరదుఃఖానుభవముకంటె నింక గతి లేదు. అనసూయ జోగమ్మయొడిలోఁ దలనుంచుకొని వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. జోగమ్మ యేమేమియో చెప్పి యామె నూఱడించుచునే యుండెను. మంచిమాటలచే మఱపించుట కనసూయ పసిబిడ్డయా? ఆమెహృదయపరితాపము హృదయేశ్వరునివాగమృతప్రసారముచేతనే చల్లారవలయును— ఆమెదుఃఖాశ్రువులు ప్రాణేశ్వరుని కోమలకరపల్లవములచేతనే పరిమార్జితములు కావలయును— కాని యామెకా యాశ లేదు. నిరాశాప్రభంజనములలో నామెప్రాణదీపకళికలు ప్రకంపితములై పోవుచుండెను. అప్పుడు జోగమ్మ యామె కన్నీరు దుడుచుచు ,,తల్లీ! దుఃఖపడకుము! హృదయపరితాపముచే బుష్పమువంటినీమెత్తనిమేను వాఁడి వసుగై పోవుచున్నది. అమ్మా! నీకష్టమును నాపాపపుఁగన్నులతోఁ జూడఁజాలకున్నాను'' అనియెను.

అనసూయహీనగద్గదస్వరముతో ,,అత్తా! నేనేమిపాపము చేసితిని? తుదకుఁబ్రాణేశ్వరునిదర్శనముకూడ లేకుండఁబోయినది!'' అనియెను.

జోగ— అమ్మా! అంతగా నడలెదవేల? నేఁడుగాకున్న రేపైన నాతఁ డింటికి రాకమానఁడు— అతఁడుమాత్రము నిన్నుఁ జూడకుండ నుండఁగలఁడా? ఈమాత్రమున కింతవిచార మొందకుమీ

అన— మునుపు పగ లెక్కడఁ దిరిగినను రాత్రి కింటికి వచ్చెడివారు. క్రమముగాఁ దనువాత రాత్రులుతిరిగి పగలింటికిఁ దప్పకుండ వచ్చెడివారు. ఇప్పుడు రాత్రియుఁబగలునుగూడ నింటిమాటయే తలపెట్టుట లేదు. ఇంక వారు నాకంటఁబడుదురను నాశయే మున్నది? ఏమోకాని నేఁడు నాహృదయము చేపెట్టికలఁచివేసినట్లగుచున్నది. నాప్రాణములు తల్లడిల్లిపోవుచున్నవి.

జోగ— తల్లీ! వట్టిభయము పెట్టుకొని బెంగచేఁ గృశించిపోవుచున్నావు. ఆతనిశరీర మెక్కడ నున్నను బ్రాణము లన్నియు నీమీఁదనే యుండును—

అన— ఆదినములు తిరిగిపోయినవి. ఊరక నాకెందు కాశ పెట్టెదవు? ఆయనకు రావలయు ననియున్నచో నడ్డగించువా రెవ్వరు?

జోగ— అమాయకురాలవు నీకాసంగతి యేమి తెలియును?

అన— అందుచేతనే యింత మునిఁగినది.

జోగ— ఏమి మునిఁగినది? నీకు ధైర్యము లేదుకాని— నీమాట కాతఁ డడ్డము చెప్పఁగలఁడా?

అన— ఆయన పలుకరించుటయే మానుకొనినప్పుడు నేనేమని మాటాడఁగలను?

జో— తప్పంతయు నాతనిమీఁద నుండఁగా నాతఁడు నిన్నే మొగముపెట్టుకొని పలుకరింపఁగలఁడు?

అన— ఆయనది తప్పని నేనెన్నఁడు ననలేదే! అట్లని నామనసునందుఁ గూడ భావించుకొనలేదే! కాని యాయన యిట్లు

భావించుకొనుట లేను. అట్లే తలంచుకొన్నచో నాకంటఁ బడకుండ నుండఁగలరా? నన్నుఁ బలుకరింపకుండ నుండఁగలరా? నేను తన హృదయములోనిహృదయమనే కానా? తనప్రాణములోని ప్రాణమనే కానా? ఆయనకా సందేహ మేల కలుగవలయును?

జోగ — సహవాసదోషముచే నాతనిస్వభావము మాఱిపోయినది.

అన — స్వభావము మాఱిన మాఱుఁగాక! సంబంధము వదలిపోలేదే!

జో — అది యెట్లు వదలిపోవును? ఎప్పటికైన నిది నిత్యము గాని యది నిత్యమా? నీవు సంతానవతివై—

అన — అయ్యో! ఈనిర్భాగ్యురాలి కంతటి యదృష్టమా?

జోగ — కాలకర్మవశంబునఁ గలిగినకష్టములు కలిగినట్లే యుండవు.

అన — కష్టముల ననుభవించుటకే యనసూయ పుట్టినది. కాకున్నచో నఱచేతిలోనియమృత మందకుండఁబోవుట యేమి?

జోగ — ఎక్కడకుఁ బోవును? ఆకర్షణయంత్రము నీగర్భమునందే యున్నది కాదా?

అన — అత్తా! అంతమాత్రమున నేమిలాభము? కొమ్మ విఱుగకుండ నున్నప్పుడుగద కుసుమము ఫలియించుట? ఉత్తరక్షణము మనది గాదు. రేపటిమాట యెట్లుండునో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు?

జో — అమ్మా! అధైర్యపడుటచే నేమిలాభము? ధైర్యము వహించి సుఖకాలమునకొఱకు నిరీక్షింపవలయును.

అన — నాయందలి ప్రేమచేఁ బల్కుచుంటివిగాని నాజీవితమున కింక సుఖలేశమైన నున్నదా?

జోగ — నీవింతగా నిరాశఁ జెందుటకు నీపై నాతని కేమైనఁ గోపమున్నదా?

అన — లేదుగావుననే యీశరీరమున నింకను బ్రాణములు లేకుండఁ బోలేదు— అందుచేతనే యీదుఃఖము! ఈదుర్భరదుఃఖశాంతికి సుఖమరణమునకంటె గత్యంతర మేమున్నది? ఆత్మేశ్వరుని ప్రేమైకతేజము నాగర్భమున నుండుటచే నదియును నాకు దుర్లభమే యైపోయినది. ఇంక నేనేమి చేయుదును?

అని యనసూయ జోగమ్మకంఠమును గౌఁగిలించుకొని వెక్కి వెక్కి యేడువఁదొడంగెను. జోగమ్మహృదయము దహించుకొని పోవుచుండెను. ఆమెకును గన్నీ రాఁగినదిగాదు. ఏమనియూఱడింపఁ గలదు? ఆమె యెట్లో ధైర్యమును దెచ్చుకొని యనసూయకన్నీరు దుడుచుచు "తల్లీ! దుఃఖింపకుము! నాప్రాణము లుండఁగా నీకెట్టికష్టమును రానీయను! నీసుఖముకొఱకు నాప్రాణములనైన వినియోగించెదను" అని యుపలాలించెను.

ఇంతలో వీథిగుమ్మముకడ గుఱ్ఱపుబండి వచ్చి నిలిచినచప్పుడయ్యెను. జోగమ్మ యతిత్వరితముగఁ దలుపు తెఱచుటకై పోయెను. ఆనిమిషములో ననసూయ ప్రతప్తహృదయాంతరాళమున నెన్నియో భావస్ఫులింగములు నక్షత్రములవలె మెఱసిపోయెను.

ఇరువదియాఱవ ప్రకరణము.

అకట ! యెంతటి దాంపత్య • మెంతమైత్రి,
యెంతచనవు, వంతకూరిమి, • యెంతగరువు,
మెంతదయ, యెంతసుహృద, • యెంతమోహ,
మంతయనురాగ మెచ్చట • నైనఁ గలదె ?
కుటిలమైనతాత్కాలిక • క్రోధవహ్ని
బారిఁబడి పోవఁదగునదా • ప్రణయమహిమ ?

ప్రణయకోపము — హారావళి.

ఉత్తరక్షణమునందే యనసూయ కాత్మేశ్వరుని సాక్షాత్కారము లభియించెను. ఆనిమిషమునందే యామె శారీరకమానసిక వ్యాపారములకు విలక్షణపరిణామము కలిగెను. తోడనే యామె చటాలున లేచి ప్రకంపితసర్వావయవయై వచ్చి ప్రాణేశ్వరుని పాదములపై బడి తనకరకమలములతో నాథుని చరణకమలములం బట్టుకొని వేడికన్నీటితో నభిషేచనము గావించెను. అప్పుడు వేంకటేశ్వరుఁడు క్రోధావేశపరవశుఁడై తనయెడమకాలితో ననసూయ యుత్తమాంగమును నిష్కారణముగఁ దన్ని గెంటివైచెను. శివశివా! ఇది యెట్టివిరూపసంఘటనము! ప్రణయసాగరతరంగడోలికావిలసితంబులగు రాయంచదంపతులంబోని యీయువతీయువకులయమూల్యప్రేమమయదాంపత్యధర్మమునకుఁ గాలకర్మవశంబున నెంతటి విఘాతము సంభవించినది!! నిరంతరసతీహితపరాయణుఁ డగు నా వేంకటేశ్వరుఁడేనా యితఁడు? ప్రణయలీలామృతతరంగిణియు, ప్రసవసుకుమారశరీరిణియు, పతిగతైకజీవనయు నగు ననసూయను — తనసహధర్మచారిణియగు ననసూయను — సవిలాసముగ, సోత్సాహముగ, సానం

దముగ, సానురాగముగ నుపలాలింపవలసిన యనసూయను — ఇట్లు చేయఁదగునా? అర్ధాంగలక్ష్మియు, నబలయు నగు ననసూయను మన్నింపవలసిన మార్గ మిదియా ?

రాకాచంద్రశీతలస్వభావుఁడగు నా వేంకటేశ్వరుఁ డిప్పుడు గ్రీష్మమధ్యందినమార్తాండప్రచండమూర్తియై యుండెను. అమృతమోహనమూర్తి యగు ననసూయ యిప్పుడాతనికంటికిఁ గరాళమృత్యుదేవతాస్వరూపిణిగ నగపడుచున్నది కాఁబోలును! చందనరసశీతలం బగు నా సుకుమారసుందరతనుస్పర్శ మిప్పు డాతనికి దారుణకీలికీలాసదృశ మైపోయినది కాఁబోలును! ఆతనికన్నులు ఎఱ్ఱవాఱి పోయెను. క్రోధావేగముచే నాతని సర్వాంగకములును గంపించి పోవుచుండెను.

అప్పు డనసూయ మెల్లగ లేచి వినయవినమితవదనయై శోకవినమ్రగద్గదస్వరముతోఁ బ్రాణేశ్వరునుద్దేశించి “ నేనేమియపరాధము చేసితిని ? ” అనియెను. ఆదీనస్వరమునఁ గరుణరసము పొంగిపొరలిపోవుచుండెను. ఆమెకనుదమ్ములనుండి వేడికన్నీరు వెల్లివిరిసిపోవుచుండెను.

వేంకటేశ్వరుఁ డలక్ష్యభావముతో “ చేయఁదలఁచినను నీవేమి చేయఁగలవు? లెమ్ము! ఇఁక నీవీయింట నుండవలదు ” అనియెను.

అనసూయ కామాటలయర్థము బోధపడలేదు. ఆమె దీనస్వరముతో “ ఇఁక నేనీయింట నొంటిగ నుండఁజాలను — మీపాదసేవచేయుచు నచ్చటనే యుండెదను. ” అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు కర్కశస్వరముతో “ ఎచ్చటనుండెదవు? ” అనియెను.

అన — మీచరణకమలసన్నిధానమునందే —

వేంక — చాలు ! ఇఁక నాతో నీకు సంబంధము లేదు.

అనసూయ కాకస్మికముగఁ దలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను — ఆమె యేడ్చుచు "మీహృదయేశ్వరికి మీహృదయాంతరాళమునఁ జోటు లేకపోయినను మీపదతలమునందైన నించుక తావు దొరకదా ?" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు వికృతస్వరముతో "ఇఁక నీకా యోగము లేదు ?" అనియెను.

అనసూయ సుడిగాలికిం దూలుసుమవల్లరింబోలి గడగడ వడఁకిపోయెను. భర్త యుదాసీనుఁడై యున్నప్పుడే యామె మాటాడుటకు భయపడుచుండెడిది. ఇంతవఱకనసూయ తనప్రాణేశ్వరుని వదనమండలమునం దించుక కోపచిహ్నమునైనను గని యెఱుంగదు. ఇంతటితీవ్రక్రోధపరవశుఁ డగునాథునితో నిప్పుడామె యెట్లు మాటాడుటకు సాహసింపఁగలదు ? — కాని మానవతియగునామెకు మనసుకరఁగునట్లుగఁ బ్రాణేశ్వరునితో మాటలాడుటకంటె — మనవిచేయుటకంటె నిఁకఁ జేయవలసిన దేమున్నది ? ఆవశ్యకమును బట్టి యాకస్మికముగ నామెకా భయము వదలిపోయినది. ఆహృదయదౌర్బల్యము వదలిపోయినది —

అప్పుడనసూయ ప్రణయసూచకదీనస్వరముతో "ప్రాణేశ్వరా ! ఇఁక నాకా యోగము లేదా? ఇది మీకరుణార్ద్రహృదయమునకుఁ దగినమాటయేనా ? మీప్రణయమధురరసనారంగము నుండి వెలువడఁదగినమాటయేనా ? మీపాదదాసినగు నే నేమియపరాధము చేసితిని? మీయానందలీలాసాలభంజిక నగునన్ను మీప్రేమమయహృదయమునకు దూరముగఁ జేసివైచితిరి. మీప్రసన్నకటా-

క్షములకు దూరముగఁ జేసివైచితిరి. నే నేమినేరము చేసితిని ? పూలదండ సంకెలయైపోయినదా ? పన్నీరు తప్తతైలమైపోయినదా ? అమృతవల్లిక గరళవల్లికయైపోయినదా? నే నేమిపాపము చేసితిని ?" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు కోపముతో "ఈగొడవ యంతయు నెందుకు ? శీఘ్రముగ నీవిటనుండి వెడలిపోవలయును" అనియెను.

అన — నాథా ! నే నెక్కడకుఁ బోవుదును ?

వేంక — నీయిష్టమువచ్చినచోటికి —

అన — నాకీప్రపంచమున మీకంటెను మఱి యిష్టవస్తువే మున్నది ? నాసుఖముపై నాకిష్టము లేదు — నాశరీరముపై నాకిష్టము లేదు. నాప్రాణములపై నాకిష్టము లేదు. నాకీయిహజీవితమునందును బరజీవితమునందును మీకంటె మఱి యెట్టిగతియును లేదు.

వేంక — ఇహలోకమున నింతయైనది చాలదా ? ఇఁకఁ బరలోకమునఁగూడ నన్ను వదలవు కాఁబోలును !

అన — ప్రాణేశ్వరా ! ఎట్లు వదలఁగలుగుదును ? నాలుక తోడుకొనిపోవుచున్నను మీనామమంత్రమును వదలఁగలుగుదునా? ప్రాణములు వెడలిపోవుచున్నను మీపాదపద్మధ్యానమును విడువఁగలుగుదునా ? —

వేంక — చాలు! అంతటితోఁ గటాక్షించి నన్ను వదలిపెట్టుము

అన — నాథా ! ఎంతమాట ? వదలిపెట్టుట మాటలలోనున్నదా ? ఏదియో యాకస్మికక్రోధముచే నట్లనుచుంటిరి గాని మీరుమాత్రము నన్ను వదలిపెట్టఁగలరా ?

వేంకటేశ్వరుఁడు కన్నులెఱ్ఱఁజేయుచుఁ గఠినస్వరముతో "ఏమి ? నీ వేమిచేయఁగలవు ? ఇప్పుడు నీవీయిల్లు విడిచిపోయెదవా లేదా ?" అని గద్దించిపలికెను.

అనసూయ ప్రార్థనాదీనకంపితస్వరముతో "నాథా! నేనెన్నఁడైన మీమాట నతిక్రమముగ దాఁటితినా? ఇంతతీవ్రముగ శాసించుటకు నేనేయపరాధము చేసితిని? తప్పు దెలుపకుండ దండించుట వలనఁ బ్రయోజన మేమున్నది? పాపమునకుఁ బశ్చాత్తాపమునఁగాని నిష్కృతి లేదు కాదా?" అనియెను.

వేంక — ఓహో! ఈపిశాచహృదయమునకుఁ బశ్చాత్తాపముకూడనా?

అన — ప్రాణేశ్వరా! ఈనిర్భాగ్యురాలొక్కప్పుడు నీప్రియురాలే కాదా? వెలయాలినిజూచినకన్నుల కీప్రియురాలు పిశాచమైపోయినదా? కాదు కాదు! కన్నులుమారినచోఁ గళలుమారిపోవు— ఊరుమారినచోఁ బేరు మారిపోదు!

వేంక — ఏమియీశ్రీరంగనీతులు! పాపాత్మురాలా! నీమొగము చూచినఁ బాపము రాఁగలదు.

అన — నాథా! నేనేమిపాపము చేసితిని? ఏమియు నెఱుఁగనిపాపముకంటె నాకేమియును దెలియదు. నాహృదయమును భేదించి పరీక్షింపుము! — నిరంతరము నిన్ను ధ్యానించుటకంటె నీ ప్రేమైకమూర్తి నారాధించుటకంటె — నీచరణకమలములను సేవించుటకంటె నేనేమియు నెఱుఁగను. నీనిరంతరసేవాలాభమును వాంఛించుటకంటె నీయిహజీవితమునందు నాకేమియును గోరిక లేదు. మఱియెట్టికోరికయును లేని నే నేమిపాపముచేసితిని! ప్రాణేశ్వరా! నేనునీప్రాణేశ్వరిని — నేనేపాపము నెఱుఁగనిదాననని నీవెఱుఁగవా? హృదయేశ్వరా! నేను నీహృదయేశ్వరిని — నాహృదయ మంత రక్తమైనది కాదని నీకుఁ దెలియదా? నాకొక్కటే కోరిక యున్నది. అట్లు కోరుకొనుట పాపము కాదు. ఈలోకమునందు

కంటె నాకు దిక్కెవ్వరున్నారు? నీకంటె నాకోరికఁ దీర్చువా రెవ్వరున్నారు? జీవితేశ్వరా! ఈశుష్కనయనములతో నీసుధామధురవిగ్రహమును దిలకింపనిమ్ము! ఈశుష్కకంఠముతో నీశుభనామమంత్రమును జపియింపనిమ్ము! ఈశుష్కహస్తములతో నీసుందరచరణకమలములను సేవింపనిమ్ము! ఆత్మేశ్వరా! నీవే నాయాధారము! నీవే నాయానందము! నీవే నాకులదైవము— నాసర్వస్వమును నీవే! నీకంటె నాకింక నేమున్నది! నేనేపాపము నెఱుంగను. నీప్రణయకటాక్షావలోకనములపై నాజీవిత మాధారపడి యున్నది. హృదయేశ్వరా! నన్ననుగ్రహింపుము.

అని యేడ్చుచు నగతిక యగునసూయ యాతనిపాదములపైఁబడియెను. వేంకటేశ్వరుఁడు క్రోధవికృతస్వరముతో "దురాత్మురాలా! నీనక్కవినయము లింకఁ జాలును! నీవు పయోముఖవిషకుంభమవు— గోముఖవ్యాఘ్రమవు— భేకస్వరభీకరభుజంగమవు! పాపాత్మురాలా! నడువుము— ఇఁక నీవీయింట నుండఁదగవు— నావెంట నుండఁదగవు— ఇట్టినీవు నాయిల్లాలవని చెప్పుకొనుటకుఁ గూడ నాకు సిగ్గగుచున్నది. క్రూరాత్మురాలా! ఈకపటదీనాలాపములచే— ఈకృత్రిమదుఃఖాభినయములచే— ఈమృషాభయప్రకంపనములచే— పాపకళంకము పరిమార్జితమైపోవు ననుకొంటివా? పద. పద" అని గద్దించిపలుకుచు వేంకటేశ్వరుఁ డతిదారుణముగ నామెను ద్రోసికొనిపోయి వీథిగుమ్మమునవ్వలకు గెంటివైచెను.

అంతఃపురవధూమణి యగునసూయ యప్పుడు నట్టనడివీథిలోఁ దూలిపడిపోయెను. మొట్టమొదటినుండియు నోటమాటరాక విభ్రాంతయై చూచుచున్న జోగమ్మ భయావేగముచే వేంకటేశ్వరుని నిందించుచు నడ్డగించుటకుఁ బ్రయత్నించినది కాని యది

యబలయగు నామెకు సాధ్యమగునా? ఆమె గోలుగోలున నేడ్చుచుఁ బోయి యనసూయను లేవఁదీసి పట్టుకొనియెను. ఆగోలవిని యిరుగుపొరుగువా రందఱును వచ్చి మూఁగిరి గాని వేంకటేశ్వరుని భయముచే నెవ్వరు నేమియు ననఁజాలక హృదయము కరఁగిపోవుచుండఁ గన్నీరునించుచుఁ గాంచుచుండిరి. వేంకటేశ్వరుఁడు క్రుద్ధవ్యాఘ్రమువలె రోజుచు ద్వారప్రదేశమున రోషస్తంభితుఁడై కాలయమునివలె నిలువఁబడిపోయెను.

అనసూయ కింక నేమున్నది? ఆప్రణయచంద్రిక యస్తమించిపోయినది — ఆప్రణయప్రాసాదము కూలిపోయినది — ఆప్రణయకల్పకము మూలచ్ఛిన్నమైపోయినది — ఆమె దుస్సహదుఃఖభారముచేఁ దూలిపోవుచుండెను — దురంతపరితాపాతిరేకముచే దీర్ఘశ్వాసములను విడుచుచుండెను. దారుణావమానశరాఘాతముచేఁ గుంగిపోవుచుండెను. ఆమెశరీరమునం దింకను ప్రాణము లున్నవి గాని హృదయమునం దాశలు వదలిపోయినవి — అప్పుడామెహృదయమునందు దుఃఖము లేదు. భయము లేదు. క్రోధము లేదు — మానవతియగు నాసతీమణిహృదయాంతరాళమునం దప్పు డేదియో యనిర్వాచ్యమగు దివ్యశక్తి యుత్తేజితమగుచుండెను. ఆమె కీప్రపంచమునం దేమియు నగపడుట లేదు. ఎట్టయెదుట భర్తమాత్రమే యగపడుచుండెను.

అప్పుడామె యభిమానోద్రిక్తగంభీరస్వరముతో "నాథా! మీరు నిష్కరుణులై మీసహధర్మచారిణి యగునర్ధాంగిని దూరముగఁ ద్రోసివేయఁదలంచితిరి. కాని మీరుమాత్రము నాకెన్నఁటికిని దూరము కాఁజాలరు! మీయమృతమోహనవిగ్రహము నాహృదయమందిరమునందే యున్నది. మీప్రణయమధురతేజము — నా

గర్భగోళమునందే యున్నది. మీరెట్లు పరిత్యజించినను నేనుమాత్రము మీదాననే — సత్యముగఁ జెప్పుచున్నాను — శపథముచేసి చెప్పుచున్నాను — ధర్మమున్నచో — దైవమున్నచో — నెప్పటికిని మీరు నావారే — మీపవిత్రప్రణయచంద్రికపైఁ గాలమేఘము క్రమ్ముకొన్నది — ఆయంధకారములో మీరు విభ్రాంతులైపోయితిరి. అందుచేతనే మీరు చింతగింజను జింతామణిగ గ్రహించి పూలదండను గాలకాకోదరముగ భావించుచున్నారు. అందుచేతనే మీకింతటి యనుమానము కలిగినది — కాని యింతమాత్రముచే నాయాశ యింకను సంపూర్ణముగ నంతరించిపోలేదు — ఆయాశాలేశముచేతనే నేను జీవించి యుండెదను. కాలము చంచలమైనది — మీహృదయమునందలి యాకాలమేఘముమాత్రము సుస్థిరమైనదా? ఎప్పటికైన మీహృదయాంతరాళమునఁ బశ్చాత్తాపప్రభంజనము వీవక మానదు — ఎప్పటికైన నాపాపపుమేఘము పటాపంచలై పోకమానదు — ఎప్పటికైన నాప్రణయచంద్రిక మరల నెప్పటివలెఁ బ్రకాశింపక మానదు — ఎప్పటికైన నాశరచ్చంద్రికలలో మీరు నన్ను వెదకికొనకమానరు — నన్నుఁ గూర్చి యుచ్చైస్వనమున విలపింపక మానరు. ప్రణయామృతకలశమును బాదములతోఁ దన్నివైచుకొంటినే యని విచారింపకమానరు. భ్రాంతిమూలకమైనయీ యకృత్యముం దలంచుకొని పరితాపపడకమానరు — ధర్మమే సత్యమైనచో — దైవమే సత్యమైనచో — ప్రేమయే సత్యమైనచో — నామాట యసత్యము కాదు. సత్యము! సత్యము!! ముమ్మాటికిని సత్యము!!!" అని యామెయచ్చటినుండి గిరుక్కున మరలి రాజమార్గమునుబట్టి పోయెను. జోగమ్మకూడ నామె ననుసరించియే పోయెను. వేంకటేశ్వరుఁ డప్రతిభుఁడై యట్లే నిలువఁబడిపోయెను.

అప్పు డాకస్మికముగ నప్రయత్నముగ నాతనివదనమునుండి "పోవే! పిశాచీ!" అనుమాటలు వెలువడియెను.

"హా! పరమేశ్వరా! ఏమియీదారుణవైపరీత్యము!" అని యందఱు ననుకొనసాగిరి.—

శ్రీరామచంద్ర.

మాతృమందిరము.

ద్వితీయభాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

కలితగంగాప్రవాహావ గాహనమున
గాత్రము పవిత్రమై కాంతిఁ గాంచినట్లు
అనుపమానప్రభావది వ్యాంజనమున
నేత్రములు నిర్మలంబులై నెగడినట్లు
కమ్రతరశాణయంత్రసం ఘర్షణమున
జీవమణి దీప్తమై విరా జిల్లినట్లు
పటుతరానలసంపుట పాకకలనఁ
గనక ముత్తప్తమై వన్నెఁ గన్నయట్లు
సరసకావ్యరసామృతా స్వాదనమున
హృదయసీమ పవిత్రమై, సదమలమయి,
దివ్యమై, తీక్ష్ణమై సము ద్దీప్త మగుచు
నిశ్చలానందపదవి నం దించుచుండ
నీనరుఁడు కోరఁదగిన దిం కేమి గలదు!

కావ్యగీతము — హారావళి.

గౌతమీపుణ్యతరంగిణీతీరమునందలి గోపాదక్షేత్రము సుప్రసిద్ధపుణ్యక్షేత్రములలో నొక్కటిగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది. ఆదివ్యక్షేత్రమునందలి యంతర్నిలయమునందే యతిలోకసుందర

మగు మాతృమందిర మున్నది. ఆపవిత్రమందిరమునందే సర్వజగద్ధారిణియు, సర్వసంతానసముద్ధారిణియు, సర్వపాపసంహారిణియు, సర్వలోకైకాధారిణియు నగుజగన్మాత సర్వమంగళాకారిణియై వేంచేసియుండి తనదివ్యమంగళకరుణామృతమధురకటాక్షములచే లోకమును బరిపాలించుచున్నది. పాపపుణ్యములఁ బరిశీలించుచున్నది. దుష్టశిక్షణశిష్టరక్షణమార్గములఁ బ్రదర్శించుచున్నది. ఆదివ్యమంగళకరుణాకటాక్షములచేతనే సర్వమును జరగిపోవుచుండెను. ఆపవిత్రస్థానమును భక్తిజ్ఞానసంపన్నులగు పెద్దలందఱు నైశ్వర్యకైలాసమనియు, నారోగ్యవైకుంఠమనియు, నానందబ్రహ్మనిలయమనియు భావించుచుండిరి. ఆమాతృమందిరము ప్రబోధానందునియనుగ్రహములేక యెప్పటికి నిప్పటికిని గూడ నగోచరమై యగమ్యమై యుండెను.

అది యొకదివ్యనగరమువలె నుండెను. మధ్యభాగమునందే మాతృదేవతామందిర మున్నది. ఆమాతృమందిరమునకు వామభాగమునఁ బ్రబోధమందిరమును, దానిననుసరించి శిక్షామందిరము నుండెను. దక్షిణభాగమునం దానందమందిరమును, దానితోఁగలసి విజ్ఞానమందిరము నున్నవి. ప్రబోధమందిరమున కెదురుగ సరస్వతీమందిరమున్నది. ఆనందమందిరమున కెదురుగ నన్నపూర్ణామందిరమున్నది. మాతృమందిరమునకు వెనుకభాగమున నెన్నియోనిగూఢమందిరము లున్నవి. వానినామములన్నియును దెలిసికొనుటకుఁగాని యందెవ్వరెవ్వరుందురో, నిరంతరము నచ్చట నేమేమికార్యములు జరగుచుండునో తెలిసికొనుటకుఁగాని ప్రస్తుతము మనకంతగా నావశ్యకము లేదు—అందలియొక్కొక్కమందిర మొక్కొక్కచిన్ననగరమే యని చెప్పవచ్చును. ఆయంతర్నగర మేకాలమున నేవిశ్వ

కర్మచే నిర్మింపఁబడెనో యెవ్వరికిఁ దెలియదు. మాతృమందిరమున కెదురుగ విశాలరాజమార్గమున్నది. దానికిరువంకలను జల్లఃఫలవృక్షములును, బుష్పలతానికుంజములును వరుసగఁ బెరిగి హృదయనయనానందకరంబులై యుండెను.

దూరమునం దొకవిశాలసుందరారామమును, నానడుమఁ జంద్రకాంతశిలాసోపానసమంచితమగు విశాలసరోవరమును గలవు. అదియే యమృతసరోవరము. గోదావరీగర్భమునందలి యమృతస్రోతమునుండి గంగాజలము సుధారసముగఁ బరిణమించి పొంగిపొరలి ప్రవహించుచు నిరంతరము నాసరోవరము నమృతపరిపూర్ణముగఁ జేయుచుండును. ఆసరస్తీరమునందలి బిల్వవనమధ్యమునందే ప్రబోధానందస్వామియాశ్రమ మున్నది. ఆమహానుభావుఁ డేనాఁటివాఁడో యెవ్వరికిని దెలియదు. ఎందఱో మహానుభావు లాపుణ్యమూర్తిని సందర్శించి యాతనియనుగ్రహముచే నయ్యమృతసరోవరమునం దవగాహనముల నాచరించి మాతృసేవాదీక్షితులై జీవన్ముక్తభావమునఁ బుణ్యచరిత్రులైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

తొల్లి శ్రీరామచంద్రుఁ డీసరోవరమునఁ గ్రుంకులిడి సీతావియోగదుఃఖమును మఱచి కార్యదీక్షాతత్పరుఁ డయ్యెను. పాండవాగ్రజుఁ డాపవిత్రజలస్నానానంతరమునందే భారతవర్షమునకుఁ బట్టభద్రుఁ డయ్యెను; అశోకుఁ డశోకుఁ డయ్యెను; విక్రమార్కుఁడు సాహసాంకుఁ డయ్యెను; శాలివాహనుఁడు శకకర్త యయ్యెను. రాజరాజనరేంద్రుఁ డాయమృతస్నానమువలననే పంచమవేదమగు భారతేతిహాసమునకుఁ గృతిభర్త యయ్యెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయ లాపావనసరోవరావగాహనమాహాత్మ్యముచేతనే— ఆమాతృదేవతాప్రసన్నకటాక్షప్రభావముచేతనే— రాజచక్రవర్తియై, కవి

రాజచక్రవర్తియై శ్రీసరస్వతులం దనయింటిలీలాసాలభంజికలుగాం జేసికొనంగలిగెను.

ఆదికవిసార్వభౌముం డగువాల్మీకిమహర్షి యీయమృతసరోవరతీరమునందలి పావనతులసీవనమునందే శ్రీమద్రామాయణమహాకావ్యరచనాదీక్షితుం డయ్యెను. మహాత్ముం డగువేదవ్యాసుం డా ప్రబోధానందానుగ్రహముచేతనె యమృతసరోవరమున సుస్నాతుండై మాతృదేవత నారాధించి యోగమవిభాగముం గావించి యష్టాదశపురాణములను వ్రాయంగలిగెను. ఆమూలముననే మాతృదేవతానుగ్రహముసు సంపాదించి కాళిదాసు మహాకవి యయ్యెను. ఆపుణ్యజలస్పర్శనమైనతరువాతనే నన్నయభట్టారకుండు మహాభారతము నాంధ్రీకరింపందొడంగెను. కవిబ్రహ్మయగుతిక్కనసోమయాజి యీయమృతసరోవరమునందే యవభృథస్నానముం గావించి భారతామ్నాయమును సంపూర్ణముగ నాంధ్రీకరింపంగలిగెను — వేయేల? మహాత్ములనియు, మహారాజు లనియు, మహాకవులనియు, మహాపురుషులనియు మనచేం బేర్కొనంబడుచు నారాధింపంబడుచున్న మహనీయులగుపుణ్యపురుషులందఱునుగూడ నాయమృతసరోవరావగాహనములం గావించినవారే — ఆప్రబోధానందగురుకటాక్షములం గాంచినవారే — ఆమాతృదేవతాప్రసాదమును స్వీకరించినవారే —

మాతృమందిరము నిత్యకల్యాణమయమైనిత్యోత్సవములతో నిండియుండును. పూజాసమయసూచకంబగుఘంటానాదము వినవచ్చినంతనే భక్తిభావహృదయులగు నచ్చటిపురుషులును స్త్రీలు నందఱును గలసి ప్రబోధానందు ననుసరించి యీమాతృమందిరమునకుంబోయి మాతృదేవత నారాధించుచుందురు. అన్నపూర్ణామందిరమున నమృతాన్నపానములును, సరస్వతీమందిరమున సర్వవిద్య

లును నిరంతరము లభియించుచుండుటచే నటనున్నవారికి యానందజీవనమున కెట్టికొఱంతయును లేదు.

కాని యీస్వర్గఖండమునందుంగూడ నరకనిలయము లేకపోలేదు. అదియే శిక్షామందిరము. ప్రబోధానందుండు పాపాత్ముల నందుంచి పశ్చాత్తాపము కలుగువఱకు ననుకూలదండనముం గావించి తుదకువారిని బ్రబోధమందిరమునం జేర్చి యుద్ధరించుచుండును. మనమొకప్పు డొక యంతర్గృహమునం బాపబాధాపీడితుం డగు నొకపురుషుని జూచి యుంటిమి — ఆగృహ మీశిక్షామందిరమునందలి యొకభాగమే. ప్రబోధానందుం డట్టివారి నెందఱనో మాతృభక్తులనుగాం జేసియున్నాండు! ఆశిక్షామందిరమునందలి పురుషుండప్పటికి సంపూర్ణముగం బశ్చాత్తప్తుం డైనాండు. సర్వజ్ఞుండగుస్వామి యీసంగతిని గ్రహించెను; ఆతని కీదినమున మాతృదేవతాసందర్శనలాభముం గల్పింపవలయు నని నిశ్చయించెను. ఆపురుషుని మాతృసేవాదీక్షితునిగం జేయం దలంచెను.

సాయంసమయపూజాసూచకం బగుఘంటాధ్వని వినవచ్చెను. నిమిషములో నానందమందిరమునుండి భక్తశిఖామణులగు స్త్రీపురుషు లందఱును బయలుదేరిరి. పురుషులందఱు నొక్కతెల్లని దుస్తులను ధరించి యుండిరి — అట్లే స్త్రీలందఱును సమవసనభూషణాలంకృతలై యుండిరి. ఇదివఱకే సూచితమైయున్నస్వామి యాజ్ఞ ననుసరించి స్త్రీలందఱు నొకపార్శ్వమునను బురుషులందఱు నొకపార్శ్వమునను నిలిచి క్రమముగం బ్రబోధమందిరాభిముఖులై నడచుచుండిరి. ఆభక్తశిఖామణు లందఱును బరిమళసుమమాలికాలంకృతులై యుండిరి. అందఱికరకమలములును దీపాంకకంకణసంకలితములై యుండెను. అందఱివదనకమలములును బ్రేమానందవికసితములై యుండెను. అందఱును మధురకంఠములతో మాతృగీత

ములను బాడుచు నడచుచుండిరి. ఆమధురగీతములలో నమృతము వర్షించుచుండెను; ఆనందము వెల్లివిరియుచుండెను— అల్లే నియమము చెడకుండఁ గ్రమముగ నందఱును బ్రబోధమందిరద్వారము నొద్దకుఁబోయిరి.

రెండవ ప్రకరణము.

పసుపు రాచినయట్టి ♦ భవ్యసూత్రమున
సౌభాగ్యమయ రేఖ ♦ సంధింపఁబడియె;
మెఱుఁగు వెట్టినయట్టి ♦ మించుటద్దమున
నమృతసుందరమూర్తి ♦ హత్తింపఁబడియె;
వద్ది తీర్చినయట్టి ♦ దివ్యాకంబమున
విజ్ఞానదీపంబు ♦ వెలిఁగింపఁబడియె;
కొదలు తీర్చినయట్టి ♦ కోటగుమ్మమున
జయకేతనంబు సం ♦ స్థాపింపఁబడియె;—
విజ్ఞానసీమలో ♦ విహరించుకంటె
ఆనందవీథిలో ♦ నాడుటకంటెఁ
బరసుధామంబులోఁ ♦ బాడుటకంటె
నిప్పుడు కోరుటకు నీ ♦ కేమికావలెనె?
మలయమారుతమ్ముడు ♦ మాధు వీచికల
నమృతవల్లిక నాట్య ♦ మాడుచున్నాడె
మలయమారుతమ్ముడు ♦ మధురరాగమునఁ
బాడవే కోకిలా! ♦ పాడవే పదము!—

ఏకాంతసేవ.

అంతలోఁ బ్రబోధానందస్వామి విషవిషమపీడితుఁడగు నా పురుషుని దనతో వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చి యాభక్తమండలమధ్యమునఁ బ్రవేశించెను. తోడనే యందఱు నేకకంఠమ్ముతో:—

"గురుర్బ్రహ్మా గురుర్విష్ణుర్గురుర్దేవో మహేశ్వరః
గురుస్సాక్షాత్పరబ్రహ్మ తస్మై శ్రీగురవే నమః"

అని స్తోత్రము చేయ నారంభించిరి. అప్పు డానూత్నపురుషుఁ డానందవిస్మితుఁడైపోయెను. ఇంతకాలమునుండి శిక్షామందిరమునం దున్న యాతని కింతవఱకు నితరప్రపంచమే తెలియదు. అప్పు డాతనికన్నుల కదియంతయు నానందస్వర్గధామమువలె నగపడుచుండెను. ఆతనికి మానవత్వము వదలి దేవత్వము లభియించినట్లనుభవమగుచుండెను. ఏమిమాటాడిన నేమగునో, యేమిచేసిన మరల నెట్లు పతితుండనైపోవుదునో యనుభయముచే నాతఁడసిధారావ్రతము నవలంబించి మౌనముతో స్వామి ననుసరించి నడచుచుండెను.

క్రమముగ నందఱును మాతృమందిరముఖద్వారము నొద్దకు వచ్చిరి. ఆమందిరద్వారము లన్నియును మణిదీపమాలికాలంకృతములై యుండెను. ప్రతిద్వారపార్శ్వములను భవ్యమణిభూషణాలంకృతలగు ద్వారపాలికలు వేత్రహస్తలై నిలిచియుండిరి. మందిరమంతయును మంగళసంగీతములతోఁ బ్రతిధ్వనించిపోవుచుండెను. అప్పుడాభక్తులందఱును ప్రబోధానందపురస్సరులై కొలఁదిసేపటిలోఁ గక్ష్యాంతరములఁ గడచి గర్భాలయమునఁ బ్రవేశించిరి. ఎట్టయెదుట మధురమోహనకళావిలసితయు, మనోజ్ఞవేషాలంకృతయు నగు మాతృదేవతామూర్తి వరాభయకరకమలయై సుప్రసన్నమందహాసవదనముతోఁ దనభక్తసంతానముపై మధురామృతకటాక్షములను బ్రసరింపఁజేయుచు సాక్షాత్కరించి యున్నది!

ఆ దేవీపాదపీఠమునకు వామభాగమునఁ ద్రిపురసుందరీమూర్తివలె దివ్యభూషణవిభూషితయై తరుణీమణి యగు నొకరమణీమణి పరిమళపుష్పాంజలినిబద్ధయై పుష్పించినవసంతవల్లికవలెఁ గుసుమ

విలసితం బగునుత్తమాంగము నొక్కించుక వంచి నిలువంబడి యుండెను. ఇప్పు డామెయే మాతృదేవతకుం బూజాపరిచారిక— ప్రబోధానందుని యాజ్ఞాపరిచారిక—ఆమె నందఱు నానందాదేవి యని పిలుచుచుందురు. ప్రబోధానందుం డంతర్మందిరమునం బ్రవేశించి యాదివ్యసుందరీమూర్తి కెదురుగ దేవీపాదపీఠమునకు దక్షిణభాగమున ధ్యాననమ్రవదనుండై నిలువంబడియెను. భక్తులందఱును స్త్రీపురుషులు వేర్వేఱుగ వరుసలుతీరి ముకుళితకరకమలులై తమ నిశ్చలదృష్టులను దేవీచరణకమలములయందుంచి ధ్యానముద్రితులై యుండిరి.

అప్పు డాజగన్మోహనసుందరీమూర్తి ప్రబోధానందునకుం గన్నులతోడనే నమస్కారములం గావించి భక్తసంతానమువంకం బ్రసన్నమధురదృష్టిప్రసారముం గావించుచు నమృతమధురకంఠస్వరముతో:—

‘‘యా దేవీ సర్వభూతేషు మాతృరూపేణ సంస్థితా
నమస్తస్యై నమస్తస్యై నమస్తస్యై నమోనమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు పితృరూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు భ్రాతృరూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు బంధురూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు శాంతిరూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు దయారూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు ధర్మరూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు కర్మరూపేణ సంస్థితా॥ నమః
యా దేవీ సర్వభూతేషు ఫలరూపేణ సంస్థితా॥ నమః॥
శ్రీలోచనకృతోల్లాసఫలదాయై నమోనమః
శ్రీసుధాబ్ధిమణిద్వీపమధ్యగాయై నమోనమః

శ్రీవీరభక్తవిజ్ఞాననిదానాయై నమోనమః
శ్రీనాథసోదరీభూతశోభితాయై నమోనమః
మాతృమండలసంయుక్తలలితాయై నమోనమః
మహాతాపౌఘపాపానాం వినాశిన్యై నమోనమః
సమస్తహృదయాంభోజనిలయాయై నమోనమః
సహస్రారసరోజాతవాసితాయై నమోనమః
భక్తరక్షణదాక్షిణ్యకటాక్షాయై నమోనమః
పద్మకైరవమందారసుమాలిన్యై నమోనమః
అమృతాదిమహాశక్తిసంవృతాయై నమోనమః
అనాద్యంతస్వయంభూదివ్యమూర్త్యై నమోనమః.’

అని యామాతృదేవతామూర్తిని బ్రార్థింప నారంభించెను. భక్తులందఱు నాదివ్యగీతముల ననువదించి పాడుచుండిరి. ఆప్రార్థనానంతరమున నాత్రిపురసుందరి యగు నానందాదేవి దేవీపావనపాదపీఠముపైం బరిమళపుష్పాంజలి విడిచి పిమ్మట నానిర్మాల్యకుసుమములను దేవీప్రసాదముగ భక్తులందఱకు నొక్కొక్కటిగం బ్రసాదించెను.

ఆనూత్నపురుషుం డది యంతయు నువిభ్రాంతుండై చూచుచు నిశ్చేష్టుండై నిలువంబడియుండెను. ఆనందాదేవి యాతనికిం గూడ దేవీప్రసాదము నొసంగి తనకోమలకరపల్లవము నాతనియుత్తమాంగముపై నుంచి మృదుగంభీరస్వరముతో ‘‘తల్లిని దర్శించితివా?’’ అని హెచ్చరించెను.

పురుషుం డానందగద్గదస్వరముతో ‘‘తల్లీ! జగన్మాతను దర్శించి ధన్యుండ నైతిని. ఆకస్మికముగ నావిషమబాధ యంతయు మంత్రించినట్లుగ నంతరించిపోయినది! నాపాపములు పటాపంచలై

పోయినవి. నాజన్మము తరించిపోయినది! తల్లీ! దయామయివగు నీకుఁ బదివేలనమస్కారములు!' అని యామెపాదములపైఁ బడఁబోయెను.

ఆనందాదేవి యాతని వారించి పూజాకుసుమములతో నాతనికన్నులను దుడిచి "చూడుము! మహాశక్తి యగుమాతృదేవతను మఱియొకసారి సందర్శింపుము!' అనియెను.

ఏమి యీయద్భుతపరిభావము! ఆకస్మికముగ నాతనికన్నులకా మాతృదేవతామూర్తి విశ్వదేవతామూర్తియై యగపడియెను. సహస్రశీర్షయు శతసహస్రబాహుసమన్వితయు, సహస్రసహస్రనేత్రవిరాజితయు నగునాశ్వమూర్తిం జూచి యాతఁ డదరిపడియెను. సర్వశక్తులు నామెయందు మూర్తీభవించి యున్నవి. సర్వజీవులు నామూర్తి నాశ్రయించియుండిరి. సర్వము నావిశ్వరూపమునందే నిండి యుండెను. అచ్చటనే స్వర్గసౌధ మున్నది? నరకక్షేత్రముకూడ నచ్చటనేయున్నది. పుణ్యాత్ములా స్వర్గసౌధమునం దుచితసౌఖ్యముల ననుభవించుచుండిరి. పాపాత్ములానరకక్షేత్రమునఁ బాపఫలముల ననుభవించుచుండిరి. తానప్పుడే యానరకప్రాకారమును దాఁటి స్వర్గసౌధప్రథమసోపానముకడ నిలిచియున్నట్లును—ఆనరకభటులు తన్ను సమీపింపఁజాలక దూరమునందుండియే చేయెత్తి పిలుచుచున్నట్లును నాతనికి గోచరించెను. ఆదివ్యమూర్తియం దెచ్చటఁ జూచిన నచ్చటనే ప్రబోధానందస్వామిసాక్షాత్కారము లభియించుచుండెను—ఆస్వామి వెనువెంటనే నృత్యముచేయుచు మెఱుపుదీఁగవలె నాత్రిపురసుందరి యగు నానందాదేవి యెల్లెడలఁ బ్రత్యక్షమగుచుండెను. ఆతఁడు తదేకధ్యానముతో నంతయుం జూచుచుఁ దన్మయుఁడైపోయెను.

అప్పు డానందాదేవి యుచ్చైస్స్వరముతో "జగన్మాతను సందర్శించితివా?' అని ప్రశ్నించెను.

పురు—తల్లీ! తల్లిని దర్శించితిని. నాపాపపుఁగన్నులు పవిత్రము లైనవి— నానిష్ఠురహృదయము నిర్మల మైనది.

ఆనం—ఇఁక నీవీజగన్మాతసన్నిధానమున నీసత్యచరిత్రము జెప్పి నీతప్పుల నొప్పుకొందువా?

పురు—తల్లియెదుటఁ ద ప్పులను నివేదించి క్షమాప్రార్థనముం జేసికొందును.

ఆనం—నీపేరెవ్వరు?

పురు—భీముఁడు.

ఆనం—పాముకఱచిననాఁటిరాత్రి నీకుజ్ఞప్తియందున్నదా?

భీము—లేకేమి? ఒకనిమిషముక్రిందటివఱకు నావిషబాధ ననుభవించుచునే యుంటినిగాదా?

ఆనం—ఆనాఁ డంతరాత్రివేళ నీవెక్కడకుఁబోవుచుంటివి?

భీము—నన్నాశ్రయించినదామోదరుఁడను నొకమిత్రునకు సాహాయ్యము చేయవలయు నని పోవుచుంటిని.

ఆనం—ఆతనికిఁ జేయవలసినసాహాయ్యమేమి?

భీము—పెద్దాపురమునం దాతఁడు చేపట్టినవేశ్య యొకతె యున్నది. ఆమెకుఁ గన్యయగు నొకసోదరి కలదు. ఆమెను బెండ్లియాడెద నని భ్రమపెట్టి చంచలరావనువిద్యార్థికుఁ డొకఁ డామెను విజయవాడకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆతనికిఁ దెలియకుండ మరల నామె నెత్తుకొనివచ్చి దామోదరున కొప్పగింపవలయు ననియే నేనా నాఁడు ప్రయత్నించితిని.

ఆనం—అంతదూరము వచ్చి యంతటిసాహసకృత్యమును నెఱవేర్చుట యసాధ్యము కాదా?

భీము—భీమున కసాధ్య మగుపనియొకటి యున్నదా? నాపే రందఱు నెఱుంగుదురు. కాని యింతవఱకు నన్నుఁ జూచినవా రొ

ర్కారును తేరు. నాపరిచారకులుకూడ నించుమించుగ నాతోసమానమైనవారే— ఇతరులకంటెం బడకుండం గార్యములను సాధింపం గలరు !

ఆనం—ఆనాఁడు నీవు పాముగఱచి పడిపోయితివిగదా ! పని జరిగినదా ?

భీము—ప్రాణములు పోవుచున్నను— ప్రళయము వచ్చుచున్నను— తలంచినపని జరగితీరవలసినదే— మావాండ్రుపోయి యామెను మంచముతో నెత్తికొనివచ్చి యారాత్రియే దామోదరున కొప్పగించివైచిరి. ఎవ్వరో యొకబాలయోగి వారి నడ్డగించెనంట గాని లాభము లేకపోయినది. అప్పుడు మిత్రకార్యముమాత్రమే ప్రధానమైనదగుటచే మావాండ్రాతనియింట నొకచిల్లిగవ్వయైన దొంగిలింపలేదు.

ఆనం—దొంగిలించుట కూడనా ?

భీము—నిజముగ దొంగిలించినచో నొకనల్లపూసయైన మిగులకుండ నాతనియిల్లంతయు గుల్లయై పోవలసినదే.

ఆనం—నీవు దొంగవా ?

భీము—దొంగభీముఁడనియే నాప్రసిద్ధి—నాతాత దొంగ— నాతండ్రి దొంగ— నాయన్న దొంగ— నేను దొంగను— నా పరిచారకులు దొంగలు— మాకులవృత్తియే యిది ! పూవు కందకుండం దేనెం దీసికొన్నట్లుగం దనువు నొవ్వకుండ ధనము దోంచుకొనుచుందుము ఇన్నాళ్లనుండి దొంగతనము చేయుచుంటినిగాని యొక్కరిపైం జేయిచేసికొనలేదు. ఒక్కరిచేతికి లొంగలేదు ! ఒక్కరికంటెం బడలేదు— ఏమైననేమి ! తుదకు నేనొకమహాపాపకార్యమును గావించితిని— ఆపాపమునకుం బ్రాయశ్చిత్తము లేదు. తలంచుకొనినచో నాపరితాపమునకవధిలేదు— దేవీసందర్శనానం

దనుచే నెంతటి నిశ్చింతమై యున్నను నా హృదయము నాపాపప్రభంజనమింక ప్రకంపితముగం జేయుచునేయున్నది.

ఆనం—భయపడకుము ! పాపమోచని యగుతల్లి యెదుటం బాపముం దెలిపి ప్రార్థింపుము ! ఏమి చేసితివి ?

భీము—మాతృసమాన యగుభ్రాతృదేవిని గంతమున కురివోసి చెట్టునకుం గట్టివైచితిని ! కోపము తీరినవెనుకం దోడనే పశ్చాత్తాపము కలుగుటచేం బరుగెత్తుకొనివచ్చి చూచితినిగాని మఱి యామె నాకగపడలేదు. ఆత్రాళ్లు తెగిపోయినవి. ఆమె చచ్చిపడిపోయినది— ఏక్రూరమృగములో యామృతకళేబరము నీడ్చుకొనిపోయి యుండును. తల్లీ! జగన్మాత యెదుటసత్యము చెప్పుచున్నాను. నేను హంతకుండను—స్త్రీహంతకుండను—మాతృహంతకుండను— నాయీఘోరపాపమునకు నిష్కృతిలేదు.

ఆనం—అంతకోపమేల కలిగినది ? ఎందుకట్లు చేసితివి ?

భీము—ధనముకొఱకు—మాసంఘమునకు మాయన్న రాజుగా నుండెడివాఁడు—మావదినె రాణియై యుండెడిది. అందుచే సంపాదితద్రవ్యమంతయు వారియొద్దనే యుండెను. ఆరహస్యనిధి యాయిరువురకుమాత్రమే తెలియును. ఒకప్పుడొకగోడపైనుండి యుఱికి యాకస్మికముగ మాయన్న మరణించెను. పిమ్మట మావాండ్రు నన్ను నాయకునిగం జేసికొనిరి. ఆకారణముచే మాసంఘమునకుం జేరినమూలధనము నాకు స్వాధీనముకావలసి యుండెను. మావదినె నడిగితిని—ప్రార్థించితిని—ఆమె యొక్కటేమాట—నెఱుఁగ ననియే—ఆకారణముచే నాకుం గోపము కలిగినది—ఆ కోపముచేతనే యింతపని చేసితిని—తుచ్ఛధనలోభముచే దురంత పాపకర్మమునకు లోంబడిపోయితిని.

ఆనం—ఆమె యాధనము నీకెందు కిచ్చినది కాదు? ఆమెకు నీకంటెను బరమాప్తులింకెవ్వరున్నారు?

భీము—ఆమె కప్పటికిఁ బదునాలుగేండ్లకుమారుఁ డొకఁడున్నాఁడు—ఆధన మెట్లయిన నాతనికిఁ జెందింపవలయు ననియామె యుద్దేశము—

ఆనం—నీవాకుమారునిఁ గూడఁ జంపితివా యేమి?

భీము—లేదు—చచ్చినను నామెయుద్దేశము సఫలముకాఁగూడదని యెంచి బలవంతముగ నాయన్నకుమారుని నావెంటనే తీసికొనిపోయితిని.

ఆనం—అతఁ డిప్పుడు మాసంఘమునకు యువరాజుగ నున్నాఁడు కాఁబోలును!

భీమ—నిజముగ నాయన్నబిడ్డ యైనచో నట్లే యుండును. జ్ఞానము వచ్చినతరువాత నాతనికి దొంగతన మనిన నిష్టములేకుండఁ బోయినది—ఆసంగతి నాకుఁ దెలిసిన నేనేమందునోయనుభయముచే నాయెదుటఁ బడకుండ నెక్కడకో పాఱిపోయినాఁడు. నాఁటినుండి నేఁటివఱకును వాఁడు నాకంటఁ బడనే లేదు.

ఆనం—ఆపిల్లవాని కున్నంతజ్ఞానము నీకు లేకుండఁ బోయినదిగదా!

భీము—దొంగతనము మాకులవృత్తి యగుటచే నప్పటికి నాకది యంతయధర్మముగ నగపడినది కాదు. కాని యీజీవితమునందు నేనెన్నఁడు నెఱుఁగని స్త్రీహత్యాపాతకమున కొడిగట్టుకొంటిని. ఆదారుణపాపతాపమే యిప్పటికి నాహృదయము నుడికించి వైచుచున్నది.

అప్పు డారమణీమూర్తి భక్తమండలమునందలి స్త్రీసంఘమువంకఁ దనదృష్టులను బ్రసరింపఁజేయుచు "జీవమణీ!" అని పిలిచెను. తోడనే నలువదియేండ్లయీడుగల యోగినీమూర్తి యామెను సమీపించి వినయవినమితవదనయై నిలువఁబడియెను. ఆమెం జూచి భీముఁ డద్భుతానందపరవశుఁడై "తల్లీ! బ్రదికి యుంటివా? మరల నాకన్నులఁబడితివా? మాతృదేవతాసాన్నిధ్యమున నాయపరాధముల క్షమింపుము! క్షమింపుము! క్షమింపుము!" అనుచుఁ జటాలున నామెపాదములపైఁ బడియెను.

జీవమణి యాతని లేవనెత్తి "వత్సా! సర్వపాపసంహారిణి యగుజగన్మాత నీసర్వాపరాధములను క్షమియించును." అని చెప్పి యామె యెప్పటివలె యథాస్థానమునకుఁ బోయి నిలువఁబడియెను.

భీము—నిర్విణ్ణుఁడై యచ్చటనే నిలువఁబడిపోయెను—అప్పు డాజగన్మోహనమూర్తి యగు నానందాదేవి యాతనిం జూచి "ఆమె యెవ్వరు?" అనియెను.

భీము—నాభ్రాతృభార్య—నాతల్లి—

ఆనం—ఆమె యెట్లు జీవించినదో తెలిసినదా?

భీము—ఇంకను దెలియదా? నావిషబాధ యేదేవతాకటాక్షముచే నుపశమించినదో యామాతృదేవతానుగ్రహముచేతనే యామె మరణబాధయు నుపశమితమైపోయినది.

ఆనం—నీవు హత్యచేయుటమాత్రమే యపరాధ మనుకొనుచుంటివి. నీకులవృత్తి యగుటచే దొంగతనము నీకుఁ బాపముగఁ దోఁచుటలేదు. అది కేవలమవివేకము. కులవృత్తి యైనంతమాత్రమున దొంగతనము పాపము కాకపోదు—జీవులయెడల శారీరకమానసికంబులగు కష్టములం గల్పించు నెట్టికార్యమైనను హింసయే—ఆహింసయే పాపము—అదియే యధర్మము—తెలిసినదా? ఇప్పు డేమందువు? దొంగతనము ధర్మమా? అధర్మమా?

భీము—తనువు నొవ్వకున్నను ధనాపహరణముచే నితరుల హృదయములు పరితపించునుగావున దొంగతనము పాపమే యగును. తల్లీ! ఇఁకఁ దెలిసినది. జీవుల నేవిధముచే హింసించినను పాపమే యని బోధపడినది.

ఆనం—హింసయే యధర్మము—ఇఁక ధర్మమును వినుము! ఈ దేవీమూర్తి నీకేమగును?

భీము—నాతల్లి.

ఆనం—నీతోడిజీవులందఱకు నేమగును?

భీము—ఈజగన్మాత యందఱకును దల్లియే.

ఆనం—అయినచో జీవులందఱు నీకేమగుదురు?

భీము—సోదరు లగుదురు.

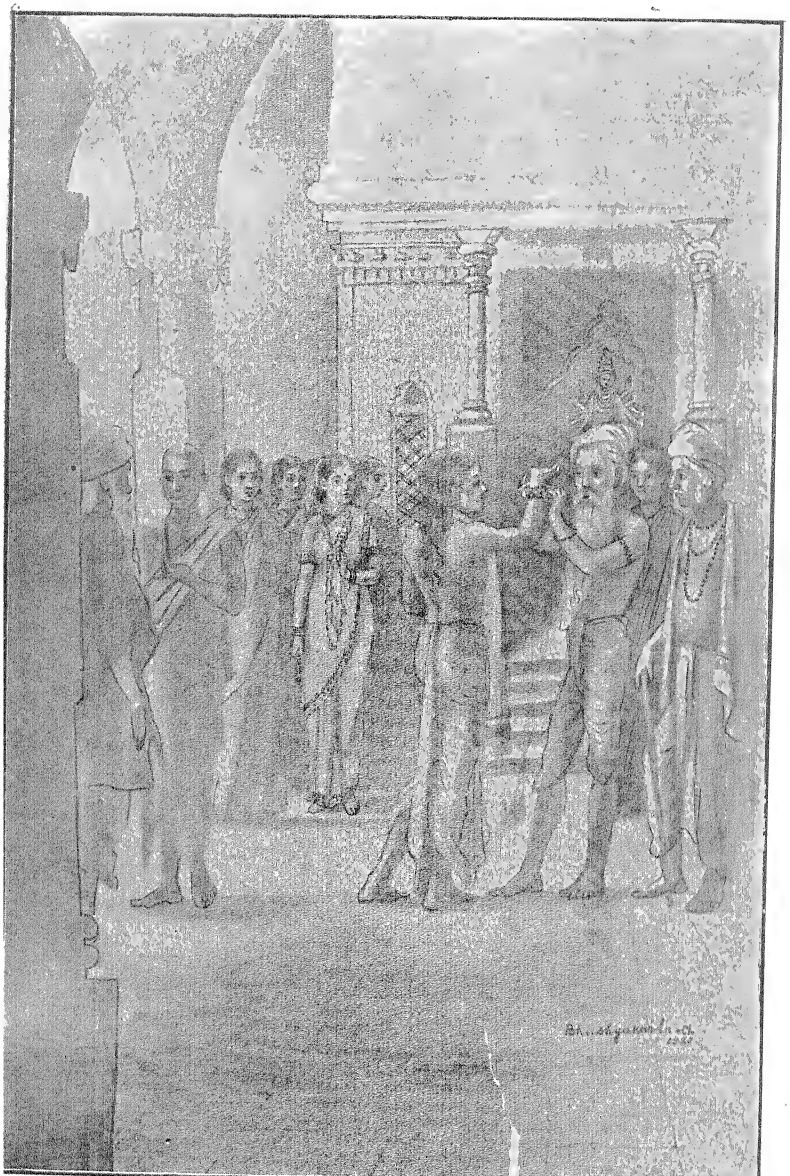
ఆనం—అట్టినీసోదరుల నందఱను నీవు సమానముగఁ బ్రేమింపఁగలిగినప్పుడే నీతల్లి నిన్నుఁ బ్రేమింపఁగలదు.

భీము—ఔను తల్లీ! నీయనుగ్రహముచే ధర్మమంతయు నా కొక్కమాటలోఁ దెలిసిపోయినది.

ఆనం—పశ్చాత్తప్తహృదయుఁడ వగు నీవు మాతృదేవతా సమక్షమునం దీధర్మసూత్రమును గ్రహించెదవా? ఇంతటినుండి దొంగభీముఁ డనునామమును రోసి దేవీదాసుఁ డనుపేరితోఁ బరోపకారపరాయణుఁడవై చరించెదవా? సర్వసౌభ్రాతృత్వముం జూపుచు మాతృసేవాదీక్షితుఁడ వయ్యెదవా?

భీముఁడానందసంభ్రమముతోఁ బులకీకృతశరీరుఁడై సముత్సాహప్రకంపితకంఠస్వరమున „తల్లీ! ఈదీనునిపైఁ గటాక్షింపుము! ఈదాసానుదాసుని గరుణింపుము! అనుగ్రహింపుము!" అని పలుకుచు దేవీమూర్తి కెదురుగఁ బడి సాష్టాంగదండప్రణామముం గావించెను.

మాతృమందిరము.

ప్రబోధానందస్వామి ♦ ♦ ♦ యాతనిదక్షిణకరమును దీక్షాకంకణాలంకృతముగఁ జేసి యనుగ్రహించెను. | పుట. 197.

ఇంతవఱకును మౌనముతో నున్నప్రబోధానందస్వామి యాతని లేవనెత్తి యాతనిదక్షిణకరమును దీక్షాకంకణాలంకృతముగఁ జేసి యనుగ్రహించెను. ఆశుభసమయమున సకల భక్తమండలము నందంతటను బ్రార్థనాగీతములు వెలువడి పరమేశ్వరీమందిరము నానందప్రతిధ్వనితముగఁ జేసి వైచెను—

॥సర్వమంగళమాంగల్యే శివే సర్వార్థసాధకే
శరణ్యే త్రియంబకే దేవి నారాయణి నమోస్తుతే
దేహి సౌభాగ్యమారోగ్యం దేహి మే పరమం సుఖం
దేహిమే దేవి కల్యాణం దేహిమే విపులాం శ్రియం
లక్ష్మీప్రదానసమయే నవవిద్రుమాభాం
విద్యాప్రదానసమయే శరదిందుశుభ్రాం
విద్వేషివర్గవిజయే తు తమాలనీలాం
దేవీం త్రిలోకజననీం శరణం ప్రపద్యే.
ఓం శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః

మూడవ ప్రకరణము.

ఒకలుం దెలియక దిగులొందుచున్న యవ్వ
యేమి యయ్యెనో నీగతి యెఱుఁగవుగద!
యేమి యయ్యెనో నీజాతి యెఱుఁగవుగద!
యేమి యయ్యెనో నీమత మెఱుఁగవుగద!
తోడివారలతో నీవుఁ గూడి మాడి
పాటుఁ జూడుము లేచి యీ పాటికైన!

జాతీయగీతము.

చండాలుఁ డగునప్పడు తిన వెన్నుపై గుఱ్ఱపుఁజబుకుదెబ్బ వేఁ జీల్చుకొనిపోయినగాయముపుఁ బచ్చి యింకను నారకుండఁగనే పరోపకారపరాయణుఁ డగుటఁగఁ వచ్చినపదికాసులతోడను బిరాపుర

మునఁ బ్రవేశించి మాంసవిక్రయవ్యాపారము నారంభించెను. ధనము దుష్కర్మముల కుపయోగపడినటుగా సత్కర్మముల కుపయోగింపదు. ఆతఁడు ప్రతిశనివారపుసంతయందును రహస్యముగఁ బశువులను గొని చంపి యామాంసమును విక్రయించి వచ్చినలాభముతోఁ గుటుంబపోషణము చేసికొనుచుండెను. అది తనకులవృత్తియే గదా యనుతాత్కాలికసంతుష్టి యాతనిహృదయమునఁ గలిగియుండుటచేఁ బశువిశసన మాతనికి బ్రహ్మయజ్ఞముకంటెను బవిత్రమైనదిగా నగపడుచుండెను. కాని యాపదికాసులతోడను బదిపాడిపశువులనుగొని కష్టపడి మేపుకొన్నచో జీవహింసాదోషము నెత్తిపైఁ బడకుండుటయేకాక ఘృతక్షీరవిక్రయములచే నింతకంటెను విశేషలాభము వచ్చునని బుద్ధిహీనుఁడగు నాతనికిఁ దోఁచినది కాదు —

శ్రీకల్యాణానందస్వామి ప్రతిపట్టణమునకును బ్రతిపల్లికిని బోయి మహోపన్యాసముల నిచ్చి యందందు విజ్ఞానపుస్తకభాండాగారములను, బ్రబోధానందమందిరములను నెలకొల్పుచునే యుండెను. భారతవర్షమునకుఁ బశుధన మెంతటియుపయోగకరమైనదో బోధించి యచ్చటచ్చట గోసంరక్షణశాలలను స్థాపింపఁజేయుచునే యుండెను. సర్వజనసులభంబు లగువిద్యామందిరములఁ గట్టించుచునే యుండెను. దయాళుఁడగు నొకమహీపతి నుద్బోధించి యసంఖ్యదరిద్రసాధ్యంబగు ననాథశిశుసంరక్షణాగారము నాతనిచే నాతని రాజధానియందు వెలయింపఁజేసెను. కాని ప్రపంచమునం దొక్కసారిగాఁ బాపమునకుఁ జోటు లేకుండఁజేయుట యనిన సామాన్యకార్యమా ? ఎంతకాలమునుండియో యధఃపతితమైపోవుచున్న భారతసౌభాగ్యము నొక్కసారిగా యథారూపమునఁ బునరుద్ధారణముం గావించుట యనిన సాధారణకృత్యమా ? అగుఁగాక ! ఇట్లని యెంచి యజ్ఞానులవలె మహాత్ములుమాత్రము తమప్రయత్నములను

విడువఁజాలరు. అట్టిమహాపురుషులింకను జనియించుచుండుటచేతనే పాతాళమునఁ బడిపోవుచున్న భారతభూమి యిప్పటికిని బరమధామమునకే కన్నెత్తిచూడఁగలుగుచున్నది !

అప్పనికిఁ గ్రమముగాఁ జర్మవ్యాపారమును శల్యవ్యాపారమును జేయుటకుఁ దగినయవకాశము లభియించెను. ఆతని కప్పటికి రంగఁడిచ్చిన పదికాసులును బాపము పెరిఁగినట్లుగఁ బదివందలకాసు లయ్యెను. బాలికయగుముత్యాలు పశువిశసనమునకు భయపడుచుండుటచే నాతఁ డాపల్లెకు దూరమునందున్న పెరటిలోఁ బశుమారణకర్మశాల నేర్పఱచుకొనియెను. ముత్యాలిప్పుడు నిమ్నజాతిబాలికాపాఠశాలలోఁ జదువుకొనుచున్నది. ఆపాఠశాల కల్యాణానందస్వామిచే స్థాపింపఁబడినదే. స్వామి యచ్చట నిమ్నజాతిసులభంబగు రాత్రిపాఠశాలకూడ సంస్థాపించెను.

ఒకనాఁటిసంతలో నప్పడు చాలఁ బశువులను గొనియెను. అందొకయావు నాలుగైదుమాసముల చూలుగలదియై యుండెను. అది తొలుచూలగుటచే నావెయ్యి మిగులనందముగను గోమలముగ నుండెను. ఈఁగవ్రాలినచో జారిపోవునట్లుగా నుండెను. అమృతధవళవర్ణశోభిత యగునాగో వాదిలక్ష్మివలె నగపడుచుండెను. ఆలక్ష్మిం జూచి యప్పనియిల్లాలిమనసు కరఁగిపోయెను. స్త్రీహృదయము మిగులఁ గనికరమైనది. అవును ! స్త్రీలే లోకమునకుఁ గన్నతల్లులు ! లోకము నుద్ధరించుతల్లులు ! తల్లికంటెను దయామయమూర్తి మఱియెక్కడనుండును ? లోకమునం దీపరమార్థమును గ్రహియింపఁజాలని యజ్ఞాను లాత్మద్రోహులై పోవుచుందురు.

ఆమె తనభర్తను బ్రార్థించి యెటో యంగీకరింపఁజేసి యాగర్భిణీధేనువును దనయింట నుంచుకొని మేపుచుఁ దనబిడ్డవలె నెంత

యోగాగారాబమునఁ బెంచుకొనుచుండెను. విశ్రాంతిసమయముల యందు బాలిక యగుముత్యాలుకూడ నాగోవునకు పిరుసుమెంతయుఁ బెట్టుచు నానందముతోఁ జూచుకొనుచుండెను. దానికొమ్ములకుఁ బూవులను జుట్టుచుండెను. దానిమెడలోఁ బుష్పహారములను వైచుచుండెను. బడినుండి వచ్చి మరల బడికిఁ బోవువఱకు నామాతంగి బాలిక యాగోవుతోడనే యాడుకొనుచుండెను.

ఆనాఁడొకదొరగారికిఁ జూలాపురూంసము విందునకై కావలసివచ్చెను. ఆతఁ డాసమాచారమప్పనికిఁ దెలియఁజేసెను. అప్పనికిఁ బశువధోద్యోగమునందేకాక శల్యచర్మవ్యాపారములయందుఁ గూడ నాదొరగారిసాహాయ్యము విశేషముగ లభియించియుండెను. ఇప్పు డాతనిమాట యెట్లు త్రోసివేయఁగలఁడు; కాని యాకస్మికముగఁ జూలా యిప్పు డెక్కడ దొరకును? ఆకారణముచే నప్పుడు తనయింటనున్న లేఁజూలిపెయ్య నుపయోగించి దొరగారికోరికం దీర్పవలయు నని నిశ్చయించుకొనియెను. పాపమా గంగిగోవున కింకను గండము వదలిపోలేదు కాఁబోలును! తినఁగోరుదొరగారినిరోధము తీవ్రమైనప్పుడు— ఖండించుకటికవానికిఁ గనికారము లేకుండఁ బోయినప్పుడు— సాధుజంతు వగు గోవునకుఁ జావుకంటె గత్యంతర మేమున్నది? అప్పుడు తనభార్యకుఁ దెలియకుండఁగనే యాగోవును వధ్యశాలకుఁ దోలుకొనిపోయెను.

ముత్యాలు బడినుండి యింటికి వచ్చెను; పుస్తకముల నింటనుంచి తిన్నఁగఁ బశుశాలయొద్దకుఁ బోయెను. ఆమె కచ్చట నావగపడలేదు. గుండెలుకొట్టుకొనుచుండ నాబాలిక తల్లియొద్దకుఁబోయి యావేమైనదన్ని యడిగెను. పాపమామెకుమాత్ర మేమి తెలియును? పనితొందరలో నామె "పొలముతోలిరేమో?" అనిప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ముత్యాలున కంతమాత్రముచేఁ దృప్తికలుగలేదు

ఆబాలిక వెంటనే పశుఖండనశాలవైపునకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయెను. అప్పటి కప్పుడే నలుగురుమనుష్యులా గోవుపాదములను బంధించి పడఁద్రోసి పట్టుకొనియుండిరి. అప్పను కత్తి చేతఁ బట్టుకొని దాని గళబంధము నెడలించి చంపుటకు సిద్ధముగ నుండెను.

పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నముత్యాలు దూరమునుండియే యీదారుణప్రదర్శనము నవలోకించి కరుణాకంపితస్వరముతో "నాయనా! నాయావును జంపకుము! నాప్రాణపదమైన గంగిగోవును జంపకుము! చంపకుము! చంపకుము!" అని కేక వైచెను. అప్పుడు వెనుదిరిగి చూచి "పొమ్మ! ఇంటికిఁ బొమ్మ! నీవిక్కడ కెందుకు వచ్చితివి?" అని గద్దించిపలికెను. ఆబాలిక నేనందులనుండి చూచినదో— ఆమెమధురస్వరము నెంతలో విని యానవాలు పట్టఁగలిగినదో గాని పాపము మృత్యుముఖమునఁబడిపోవుటకు సిద్ధముగ నున్న యాగోవు భయసూచకస్వరముతో "అంబా!" యని యొక్కయఱపఱచెను. ఆయార్తస్వరశ్రవణమున గుండె చెదరి బాలిక యగుముత్యాలు నిలువునస్రై నిలిచినచోటనే కూలఁబడిపోయెను.

అప్ప డాసంగతిని గ్రహింపకుండఁగనే యతిత్వరితముగఁ దనకార్యమును నిర్వహించుట కుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. అంతలో బలిష్ఠుఁడగు నొకయౌవనపురుషుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి యాయుధసహితమగు నప్పనిచేతిని బట్టుకొనియెను. ఆతనిం జూచి భయపడి సహాయపరిచారకులు దూరముగఁ దొలఁగిపోయిరి. అప్పుడు నిర్విణ్ణుఁడై పోయెను. ఇప్పు డాతనిచేయి పట్టుకొన్నవా రెవ్వరు? ఒకప్పు డాతనికి మహోపకారముఁ గావించినరంగఁడే!

రంగఁ డతిశీఘ్రముగ నప్పనిచేతిలోనికత్తిని లాగికొని గోవును బంధించినత్రాళ్ళనన్నిటిని నిమిషములోఁ గోసివైచెను. అప్పు

డేమియును మాటాడఁజాలకపోయెను. ఆవు చటాలున లేచిపరుగెత్తిపోవుచు దూరమునఁబడియున్న బాలిక యగుముత్యాలుం జూచి యచ్చట నిలువఁబడిపోయెను. అప్పుడు రంగఁ డప్పశువుంజూచి "ఓరీ! కాసునకుగతిలేక కడుపుమంటచే దీనుఁడవై తిరుగుచున్న యీనాఁడు నీకుఁ దగిలిన దెబ్బకు నీప్రాణము లెట్లు కొట్టుకొనిపోయినవో యని జాలిపడి నేను నీకుఁ జేసినయుపకారము నీవిధముగ నిష్కారుణుఁడవై నోరెఱుంగని యెన్నియోప్రాణములను దీయుటకై యుపయోగపడుచుంటివా? సామాన్యపరిచయముగలపశువు ప్రాణములకు భయపడి పాఱిపోవుచున్నసమయమునఁగూడఁ బడిపోయిననీబిడ్డను జూచి కాలుగదపఁజాలక నిలువఁబడిపోయినది! చూడుము! బలవంతమగుప్రాణాపాయస్థితియందున్నపశువును జూచి పెంచినప్రేమచే నీపసిబిడ్డకూడ గుండెచెదరి కూలఁబడిపోయినది! హరిహరీ! నీకాపశువునకున్నజ్ఞానము లేకపోయినది! ఆపసిబిడ్డకున్నజ్ఞానము లేకపోయినది! ఎంతయపాత్రుఁడవైపోయితివి!" అని మూఁదలించి పలికెను.

తనయేకపుత్రిక పడిపోయిన దనుమాట విన్నతోడనే యప్పలిగుండె చెదరిపోయెను. శూలాఘాతములవంటి రంగనిమాట లాహృదయమును మఱింత కలఁచివైచెను. అందుచే నప్పు డాతఁడున్మత్తునివలె రోజుచుఁ దనతనయ పడిపోయినదిక్కునకుఁ బరుగెత్త నారంభించెను. రంగఁ డాతని ననుసరించి పోయెను.

అప్పుడు పోయి చూచునప్పటి కాతనితనయ యొకమహాత్ముని యొడిలో నచేతనయై పడియుండెను. అప్పలికన్నులు చెదరిపోయెను. ఆతఁడు శోకగద్గదస్వరముతో "తండ్రీ! నాబిడ్డను బ్రదికింపుము!" అని యాతనిపాదసాన్నిధ్యమునఁ బడిపోయెను. రంగఁడు విభ్రాంతుఁడైపోయెను! ఆమహాపురుషుఁడు కల్యాణానందస్వామి!

ఆస్వామియిప్పు డామాతంగకన్యకను దనయొడిలోఁ జేర్చుకొని చేతనోద్దీపకములగు నుపచారములఁ గావించుచుండెను!

కల్యాణానందస్వామి దుఃఖముచేఁ దల్లడిల్లిపోవుచున్న యప్పలిం జూచి సాంత్వనస్వరముతో "భయములేదు! జీవహింసం జూచి సహింపఁజాలక యీపసిబిడ్డ కోమలహృదయము చెదరిపోయినది. మఱియేమియును భయములేదు. కొలఁదిసేపటిలో నీమె తేరుకొనఁగలదు" అనియెను.

అప్పుడు రంగఁడు తత్తరముతో "స్వామీ! పీడ కలుగకుండ గాలిసోఁకకుండ, దృష్టితగులకుండ రక్షగా నీపదకమును మాయమ్మ నామెడలో వైచినది. ఈపిల్ల యిప్పుడు జడిసికొని యుండవచ్చును. ఈపదకమునుధరించినచో నట్టిబాధ నివారణముకాఁగలదు" అని చెప్పుచుఁ దనకంఠమునందున్న పదకమునుదీసి యాబాలిక కంఠము నలంకరించెను.

స్వామి తనకమండలూదకముల నాబాలిక మోముదమ్మిపైఁ జిలుకరించుచుండెను. కొంతసేపటి కాబాలికకుఁ దెలివి వచ్చినది. ఆమె కన్నులఁదెఱచి చూచి తాను స్వామియొడిలో నుంటి నని తెలిసికొని సిగ్గుచేఁ జటాలున లేచి తండ్రియొద్దకు వచ్చెను. అప్పుడు పరమానందముతో నామెను గౌఁగిలించుకొని "అమ్మా! భయము లేదు. నీప్రాణములను నిలిపినయీమహాత్మునకు నమస్కరింపుము!" అనియెను.

ఆబాలిక స్వామికి నమస్కారముచేసి నిలువఁబడియెను. అప్పుడు రంగఁ డామెం జూచి "నీకిఁక భయము లేదు. నీమెడలోని యీపదకము నటే యుంచుకొనుము! ఎప్పుడును దీసివేయవలదు!" అనియెను. బాలిక తనమెడలోని బంగారుపదకముం జూచుకొని సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొని తిర్యక్ప్రసారితంబు లగుమధురవీక్షణము

లతో రంగని దిలకించెను. ఆచూపులలోని భావమును రంగఁడు గ్రహించెనో లేదో కాని మహాత్ముఁడగు స్వామికిమాత్ర మంతయును దెలిసిపోయెను.

అప్పుడు చేతులు జోడించుకొని స్వామివంకఁ దిరిగి కృతజ్ఞతాసూచకముగ "స్వామీ! మీయనుగ్రహముచే నాబిడ్డ బ్రతికినది! నేను బ్రదికితిని! మీదాసానుదాసుఁడను! మీయుపకారమును నాజీవితమున్నంతవఱకు మఱవను. నేఁడు మీదర్శనము లభియించుటచేఁ గృతార్థుఁడ నైతిని!" అనియెను.

స్వామి — ఇదియొకకారణముగఁ బరమసాధువగు నొక యావు చావుతప్పిపోవుటచే మనమందఱమును గృతార్థులమే. నీవీయావునే చంపివైచినచో నీబిడ్డగుండెపగిలి మరణించియుండును. పశ్చాత్తాపదుఃఖముచే నీవును మరణించియుందువు. ఈదారుణవార్తనాలకించి నీభార్యయుమాత్రము జీవింపఁగలదా? జీవహింసాదోషము తుదకు నీకుటుంబము నింతవఱకుఁ దెచ్చియుండును. కాని, యదృష్టవశముచే నాపద తప్పిపోయినది.

అప్ప — ఔను తండ్రీ! నాపూర్వపుణ్యవశముచే నాబిడ్డ నాకు దక్కినది.

స్వామి — పుణ్యమున కంతశక్తియున్నదని తెలిసిన నీకుఁ బాపమునకు భయమేల కలిగినదికాదు?

అప్పనికాపాదమస్తకమును బ్రకంపించిపోయెను. తాను చేసినదంతయు మహాపాపమే యని యాకస్మికముగ నాతనియంతరాత్మకుద్బోధనము కలిగెను. అప్పుడాతఁడు భయవిహ్వలుఁడై "స్వామీ! దాసానుదాసుఁడను! నాసర్వాపరాధములను క్షమియించి నన్నుఁ బాపకూపమునం బడిపోకుండ నుద్ధరింపుము!" అని యాతని పాదములపైఁ బడియెను.

స్వామి యాతని లేవనెత్తి "వత్సా! నీవు దారుణవ్యాపారముచే ధనవంతుఁడవైతివి — ఇఁకనైనను దయావంతుఁడవై పశ్చాత్తప్తహృదయముతో ధర్మాచరణమునకుఁ గడంగనిచో నీపాపమునకు నిష్కృతిలేదు" అనియెను.

అప్ప — స్వామీ! నేను మహాపాపాత్ముఁడను! నాకెట్టులైనఁ దరణోపాయము ప్రసాదింపుఁడు!

అప్పుడు రంగఁ డప్పనిం జూచి "ఇంతటినుండి యెన్నఁడు నిట్టిపాపమును జేయ నని నీవీస్వామిపాదములు ముట్టి ప్రతిజ్ఞచేయుము!" అనియెను.

అప్పుడు భయసంభ్రమములతో మరల స్వామిపాదములపైఁ బడి "స్వామీ! నీపాదములసన్నిధి — పరమేశ్వరునిసన్నిధిని — పంచభూతములను సాక్షులుగా మనఃపూర్వకముగఁ బ్రతిజ్ఞచేయుచున్నాను. నేనింక నాజీవితమునం దెన్నఁడును జీవహింస చేయఁబోను! చేయఁబోను! ముమ్మాటికిని జేయను' అనియెను.

స్వామి యాతని లేవఁదీసి "వత్సా! పరమేశ్వరుఁడు నిన్నాశీర్వదించుఁగాక! నీవేస్థలమునఁ బశుమారణకర్మాగారమును స్థాపించితివో, యాస్థలమునందే గోసంరక్షణశాలను నెలకొల్పి జీవితము సార్థకముగఁ జేసికొనుము. అందుచే నీపాపము శాంతింపఁగలదు! నీవు కృతార్థుఁడవు కాఁగలవు!" అనియెను.

అప్ప — స్వామీ! మీపాదసాక్షిగ నింతటినుండి యట్లే చేసెదను. ఇదిమొదలు నాధనజీవితములను సాధుజంతుసంరక్షణము నందే వినియోగించెదను.

స్వామి — మంచిది! నీకు శుభమగుఁగాక! కరుణామయి యగునీబిడ్డ నీబిడ్డయై పుట్టుటచేత నీవు ధన్యుఁడవైతివి.

ముత్యాలు సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనియెను. రంగఁడు పరమానందభరితుఁడయ్యెను. కరుణార్ద్రహృదయుఁ డనిన రంగని కెంత యోయానందము—నవనవోన్మేషయౌవనవిరాజితయుఁ గుసుమకోమలియు నగు నా బాలిక నిజముగ నానందస్వరూపిణియే యయి యుండెను.

ముత్యాలు స్వామికిని రంగనికిని నమస్కరించి సెలవు గైకొని తనయావుగొద్దకుఁ బోయెను. తనప్రాణపదమైయున్న యావు దయామయుఁ డగు రంగని మూలమునఁ దనకుఁ దక్కినదిగదా యని యామెసంతోషము! ఆమె తిరిగితిరిగి చూచుచు మెల్లమెల్లగ నాయావును దనయింటికిఁ దోలుకొనిపోయెను.

నిశితాయుధముకంటెను నిష్ఠురవచనమే హృదయమున బలవంతముగ నాటుకొనియెను. కఠినహృదయమును గూడ మృదులవచనము కరఁగించివైచినది. భవపర్వతములఁ బ్రకంపితములుగఁ జేయఁజాలిన పాపప్రవాహ మిప్పుడు ప్రబోధదూర్వాలేశమాత్రము చేతనే బంధింపఁబడిపోయెను.

కంటకమును గంటకముచేతనే వదలింపవలయు నని తలంచి కల్యాణానందుఁడు గావించిన సత్ప్రయత్న మీవిధమున సఫలమయ్యెను!

నాలుగవ ప్రకరణము.

అవనతోన్నతగతుల కా ♦ శాభిరతులె
కారణములని పక్షాన ♦ కాలమందుఁ
గష్టసుఖదాయకము లని ♦ కాంచి వాని
నెంచఁడు మైమఱచుటఁ దగఁగోయ ♦ నెంచఁగల్లఁడు?

సంవత్సరాది—హారావళి

భారతరావునకుఁ గ్రైస్తవపాఠశాలయం దుపాధ్యాయపదము లభియించినది. అందుచే నాతఁ డిప్పుడు తనకుటుంబముతోఁ గాకినాడయందుఁ బ్రవేశించి యుండెను. సరస్వతి యిదివఱకే తారకాపురమును వదలిపోయినది. ఇప్పుడు సత్యవ కూడ నచ్చట లేకుండఁబోయినది. అందుచేఁ దారకాపుర మిప్పుడు తననామమునకుఁ దగినట్లు కళాహీనమై యసురపురము వలెనే యుండెను. చంచలరావొక్కఁడే యగుటచే నాతఁడు కాకినాడలో భారతరావున్నయింటియందే కలసి యుండెను. నిరంతరపరిచయముచే నాతఁడు కొలఁదికాలములోనే యాకుటుంబములోనివాఁడుగఁ బరిణమించిపోయెను. సరళస్వభావ యగు సత్యవతి తనయన్నతో మాటాడినట్లుగనే యాతనిసంతోషముకొఱకుఁ జంచలరావుతోఁ గూడఁ జనవుగ సంభాషించుచుండెను. అప్పుడప్పుడు వారుముగ్గురును గలసి యనేకవిషయములఁ గూర్చి చర్చించుకొనుచుందురు. సత్యవతియును భారతరావును, బుద్ధిశక్తియం దొకరినొకరు మించినవారు. చంచలరావు తెలివికలవాఁడే కాని యాతఁ డెల్లప్పుడును గూడ విషయ మెట్టిదైనను వాదప్రాబల్యమునుబట్టియే వ్రాలిపోవుచుండును. అందుచే నాతఁ డొక్కప్పుడు భారతరావుపక్షమునను మఱియొక్కప్పుడు సత్య

వశీకృతమునను జేరుచుండును. ఆనగరమునం దప్పుడప్పుడు జరగుచుండునుపన్యాససభలకుఁ దఱచుగ వారు ముగ్గురును గలసియే పోవుచుందురు. ఆత్మసమర్పణమున కత్యంతరము కలుగనంతవఱకుఁ దనయున్న సంతోషముకొఱకే తనజీవితమును వినియోగింపవలయునని సత్యవతి నిశ్చయించుకొనియెను. భారతరావుకూడ సత్యవతి మనసు నొవ్వకుండఁగనే సంచరించుచుండెను.

నేఁటిసాయంకాలమున భారతరావును సత్యవతియును నొకగదిలోఁ గూర్చుండి విద్యావిషయమున మాటలాడుకొనుచుండిరి. క్రమముగ రాత్రి యెనిమిదిగంటలైపోయెను. అంతలోఁ, జంచలరావుకూడ నచ్చటికి వచ్చెను. భారతరా వాతనిం జూచి "ఇంత యాలస్యముగ వచ్చితివేమి?" అని ప్రశ్నించెను.

చంచ—సనాతనధర్మమందిరమునఁ గల్యాణస్వామి యను నొకసన్యాసియుపన్యాసమిచ్చుచుండుటచే నేనాసభకుఁ బోయితిని. పూర్తియగువఱకును వదలి వచ్చుటకు బుద్ధిపుట్టినదికాదు.

సత్య—ఆస్వామియుపన్యాస మంతమనోహరముగనున్నదా?

చంచ—ఆ! వినితీరవలయును. ఆతఁడు సనాతనధర్మపద్ధతులంగూర్చి చెప్పుచున్నప్పుడు—అహింసాధర్మమును బోధించుచున్నప్పుడు—అఖిలసోదరత్వమును సిద్ధాంతీకరించుచున్నప్పుడు సభ్యులందఱును తన్మయులై చిత్రప్రతిమలవలెనైపోయిరి. అంతటిమహాత్ముని నేనిదివఱకుఁ జూడలేదు. ఆతని ప్రతివాక్యమును సర్వమతసమ్మతముగ నుండెను.

అని చంచలరా వాయుపన్యాససారమంతయు వారికిఁ దెలియఁజేసెను.

అప్పుడు భారతరా వాతనింజూచి "సంఘసంస్కారములం గూర్చి యేమియును జెప్పలేదా?" అని ప్రశ్నించెను.

చంచ—చెప్పకేమి? అహింసాధర్మమునందును, సర్వసోదరత్వమునందును గావలసినసంస్కారముల నెన్నిటినో నిరూపించి యున్నాఁడు.

భార—అతిబాల్యవితంతువివాహసంస్కరణములం గూర్చి చెప్పలేదా?

చంచ—వివాహధర్మము లన్నియు సమగ్రముగఁ దెలిపి యున్నాఁడు—కాని ప్రత్యేకసంస్కరణముంగూర్చి వేఱుగ నేమియును జెప్పలేదు.

సత్య—ఇంకేమి చెప్పవలయును? ఉపన్యాససారమంతయు వినియే యుంటిమిగాదా? భారతవర్షమును స్వర్గధామముగఁ జేయుటకుఁ గావలసినసంస్కరణము లన్నియు నందిమిడియేయున్నవి. ఇంకను జెప్పవలసిన దేమున్నది?

భార—సంఘాభివృద్ధికి మూలకారణమగువితంతువివాహసంస్కరణమే వక్తవ్యాంశము కాకపోయినప్పు డాయుపన్యాసము వలన నింకేమిప్రయోజన మున్నది?

చంచ—ఔను! విమర్శించిచూడఁగా నాలోపమున్నట్లగపడుచున్నది. విమర్శనీయాంశమగువితంతువివాహముంగూర్చి చెప్పవలసిన దే—

సత్య—సనాతనధర్మమునకును వితంతూద్వాహమునకును సంబంధ మేమున్నది?

భార—లేకేమి? అదియును సంఘశ్రేయమునకు సాధనమే కాదా?

చంచ—అదియే ముఖ్యసాధనము.

సత్య—కావచ్చును! కాని త్రికాలాబాధ్యములై సర్వశ్రేయోదాయకంబు లగుధర్మములు సనాతనధర్మములు. ఇంకఁ దాత్కాలికముగఁ బ్రత్యేకసంఘశ్రేయోదాయకంబులుగ నగపడుచున్నవి

మాత్రి మైచ్ఛికధర్మములు. సనాతనధర్మములు శాసనములవలె సర్వజనులును బ్రతిపాలింపఁదగినవిధాయకధర్మములు—ఐచ్ఛికధర్మములో—అవివారివారియిష్టానుసారముగ నాచరింపఁదగిన యనుకూలధర్మములు! అవశ్యానుష్ఠేయంబు లగువిధాయకధర్మములను నిరూపించుట పెద్దలధర్మము గాని—యథేచ్ఛానుగ్రహణీయంబు లగునసుకూలధర్మములను శాసించుట వారిపని గాదు.

భార—ఊఁ! అట్లైనచో ననుకూలధర్మము లనర్థకము లని యా నీయభిప్రాయము?

సత్య—ధర్మ మైనప్పుడు నిరర్థక మెట్లగును? భౌతికసుఖలోభముచే సామయికముగ నాచరించుచున్న యీవితంతూద్వాహధర్మ మిహపరసాధక మగుసనాతనవివాహధర్మమువంటి దెట్లగును?

భార—అట్లయినచో నతిబాల్యవివాహము సనాతనధర్మమే కాఁబోలు!

సత్య—అట్లని స్వామి చెప్పినట్లు లేదే!

భార—చెప్పకపోయిన నేమి? చేయుచునేయున్నారు కాదా? అందుచేతనే వితంతూద్వాహములు కావలసివచ్చినవి. ఆవశ్యకధర్మము నేర్పఱచుకొనవలసి వచ్చినది!

సత్య—అన్నా! ఏమి మాట! లోకము తప్పు చేయుచున్నదని చెప్పి ధర్మమును సంస్కరించుట ధర్మమా? లోకమును సంస్కరింపవలయును!

భార—అనంత మగులోకమును సంస్కరించుట యాచిరకాలములో సాధ్యమగునా? అంతవఱకును దురాచారదుఃఖపీడిత లగు ననాథలగతి యేమికావలసినది?

సత్య—కర్మఫలము ననుభవింపవలయును. లోకమునం దెన్నికష్టములు లేవు—వానినన్నిటి నెవ్వఁడు తీర్పఁగలఁడు? లోకమున శోకమనుమాటయే లేకుండ నెవ్వఁడు చేయఁగలఁడు?

భార—తల్లిదండ్రులు చేసినతప్పుచేఁ జిన్నతనమునందే విగతభర్తృక లగుననాథబాలిక లట్లే యామరణదుఃఖిత లై యుండవలసినదా?

సత్య—అట్టితల్లిదండ్రులతప్పుచేతనే చిరసౌభాగ్యవతులై సుఖించుచున్నసతీమణులమాట యేమి చెప్పెదవు?

భార—సుఖము ననుభవింపవచ్చునుగాని కష్టము ననుభవించుట దుస్సహముకాదా?

సత్య—వితంతుబాలిక స్వయముగనే వివాహము చేసికొనుననుకొందము! ఆభర్త తప్పక చిరజీవియై యుండు ననునిశ్చయ మెక్కడ నున్నది? మరణము సహజ మైనప్పు డట్టిదుఃఖములను దప్పించుకొనుట కవకాశ మెంతమాత్రమును లేనే లేదు.

భార—ఎప్పుడో కష్టము వచ్చునని యెంచి సుఖేచ్ఛను వదలుకొనవలసినదేనా? పురుషులు పునర్వివాహము చేసికొనుట లేదా?

సత్య—పురుషులైననేమి, స్త్రీలైననేమి? కష్టముల ననుభవించుటకు సిద్ధపడినవారే కాల్పనికసుఖంబుల నభిలషించుచుందురు.

భార—సుఖము నభిలషించుట జీవధర్మము కాదా?

సత్య—పరమధర్మమునకును భౌతికసుఖమునకును సంబంధ మెంతమాత్రమును లేదు. పరస్పరభిన్నప్రకృతు లగునారెండు నెన్నఁడునొక్కచోఁ గలసియుండఁజాలవు? అట్టిసుఖమునకే యాశపడినవారు ధర్మము నవదలుకొనుచుందురు—ఆపరమధర్మము నే యవలంబించువా రట్టిసుఖము నుపేక్షించుటయే సత్యసుఖముగ భావించుకొనుచుందురు—అన్నా! ధర్మము ననుసరించి మనము నడప

లయినను గాని ధర్మ మెన్నటికిని మనయిష్టము ననుసరించి మెలంగునది కాదు— సుఖభ్రాంతిచే స్వేచ్ఛానుకూలముగ నాచరించుచున్న కృత్యము లన్నియును ధర్మములే యగునా? అట్టి ధర్మతత్త్వజ్ఞులగు ప్రాజ్ఞు లెవ్వ రంగీకరింతురు? ఈ స్వైచ్ఛికధర్మమును సనాతనధర్మముగఁ బరిగణింపలేద? స్వామిపైఁ దప్పు పెట్టుట కెంత బద్ధుల మగుమన మెంతవారము?

భారతరావు మఱి మాటాడఁ జాలకపోయెను. అతఁడు తనలో "ఈమె ప్రవర్తనములయందుఁగాని వాక్కులయందుఁగాని, హృదయమునందుఁగాని మానవసాధారణస్వభావ మెంతమాత్రమైన నున్నట్లగపడుట లేదు." అని భావించుకొనియెను. ఈసంభాషణము నాలకించుచున్నచంచలరావు క్రమముగ హృదయము కలఁగిపోవుటచేఁ బరిక్లాంతుఁడై పడకకుర్చీపైఁ జేరగిలఁబడిపోయెను. అతని యాశామార్గమునకుఁ బురోభాగము దుస్సహాకంటకగుల్మావృతమై యభేద్యపర్వతపంక్తులచే నాక్రమింపఁబడిపోయినట్లాతనికిఁ దోఁచెను. ఆయధైర్యముచే నాతఁ డస్వస్థుఁడై దీర్ఘశ్వాసములను విడువ నారంభించెను.

భారతరావాతని వంకఁ జూచి "అదియేమియట్లున్నావు?" అనియెను.

చంచ—కొంచె మస్వాసతగా నున్నది. జ్వరమువచ్చినట్లున్నది. తలనొప్పిగాఁ గూడ నున్నది.

భార—నేఁటియెండ మిగులఁ దీవ్రముగ నున్నది. నాకుఁ గూడ నించుక యస్వస్థతగ నుండుటచేతనే యింటికిఁ బెందలకడ వచ్చివేసితిని. ఇప్పుడు తొమ్మిదిగంటలైనది. నీకు వేఁడిచేసియుండును. భోజనము చేయుదువుగు లెమ్ము.

చంచ—ఆఁకలి యగుట లేదు. తినవలె ననునిచ్ఛ యేమియును లేదు. నన్నీరాత్రి కిట్లే పరుండనిమ్ము?

అప్పుడు కరుణార్ద్రహృదయయగుసత్యవతి తత్తరముతోఁ జంచలరావును సమీపించి యాతని చెక్కులపైఁ జేయివైచి చూచెను. ఆమెకోమలకరపల్లవము నగ్నిస్పర్శమైన ట్లయ్యెను!!

అయిదవ ప్రకరణము.

అలలు జనియించి నీటిలోఁ గలసిపోయె
పల్లవముఁగూడఁ జిగిరించి వాఁడిపోయెఁ
జంచలాలత లపుడె నశించిపోయె
నెక్కడనొ గానఁబడక యంతఁ జుక్కగుంపు
జ్వాలలన్నియు నంతలో నంతరించె.

ఆశ—నిరాశ.

చంచలరావునకు జ్వరము వదలుట లేదు. రెండుదినము లయ్యెను. మూఁడుదినము లయ్యెను. పదిదినము లయ్యెను. ఇంకను జ్వర మట్లే యుండెను. పాపము భారతరావాతనికొఱ కెన్నియో పాటులఁ బడుచుండెను. ఎందఱనో వైద్యులను దీసికొనివచ్చి మందు లిప్పించుచుండెను. శారీరకగుణవైపరీత్యముచేఁ గలిగినస్వాభావిక వ్యాధియైనచో మందులకు శాంతింపవలసినదే. కాని చంచలరావు వ్యాధి యట్టిది కాదు. అది మానసికస్వభావవైరుధ్యముచే జనించినది. మనోవ్యాధికి మందెచ్చట నుండును?

చంచలరావు సత్యవతి నెట్లయినఁ బెండ్లియాడవలయు నని యాశపెట్టుకొని యుండెను. భారతరావుకూడఁ దన చెల్లెలి నెటులైన నాతనికిచ్చి పెండ్లి చేయవలయు ననియే యెన్నియోవిధములఁ బ్రయత్నించుచుండెను. సత్యవతిహృదయ మేమాత్రము నొచ్చినను భారతరావు సహింపలేఁడు. మంచిమాటలచేతనే యామె నామార్గమునకుఁ ద్రిప్పవలయు నని యాతని యుద్దేశము. ఏసమయమునం దెట్లు పరిశీలించినను సత్యవతిహృదయము నాతని కందుటయే లేదు. అన్యాపదేశముచే నెంతప్రబోధించినను నామెకు నచ్చుట లేదు. ఆపద్ధతియే యామెకు సమ్మతముగ లేనట్లగపడుచున్నప్పుడు భారతరావామెతో నామాట యెట్లు చెప్పఁగలఁడు? ఎంతచనవుగ నున్నను జంచలరావుమాత్ర మామెతోఁ దనయభీష్టముంగూర్చి యెట్లు మాటలాడఁగలఁడు. సమయము ననుసరించి యామెహృదయమును మరలించి ప్రబోధింపవలయు నని యిరువురును కూడ నిరీక్షించుచుండిరి.

మొన్నటిసంభాషణమునుబట్టి సత్యవతి దృఢాభిప్రాయము విస్పష్టముగఁ దెలిసిపోయెను—భర్తృవియోగదుఃఖమునుమాత్రమే సత్యవతి యెఱుంగును. పాపమామెకు భర్తృసంయోగసౌఖ్యముంగూర్చి యెంతమాత్రమును దెలియనే తెలియదు.—మఱియు నామెకు సుఖదుఃఖములు దైవాధీనము లనియు, దైవదత్తము లగు సుఖదుఃఖము లనుభవించి తీరవలసినవియే యనియు దృఢవిశ్వాస మున్నది. ఇంతేకాక సుఖవాంఛయే దుఃఖ మనియు, దుఃఖనిరసనమే సుఖమనియు నామె యనుభవముచే బాగుగ గ్రహింపఁగలిగెను. అందుచేతనే యామె యంతటిదృఢనిశ్చయురాలై యుండెను.

ఇఁక నామెహృదయమును మరలించుట దుస్సాధ్యమని భారతరావు నిరుత్సాహపడిపోయెను. చంచలరావునకుఁగూడ నుత్సాహభంగ మయ్యెను. అతని యాశ కవకాశము లేకుండఁబోయినది. అదియే యాతని మనసునకు బాధ—అదియే యాతనికింతటి ప్రాణసంకటమునకుఁ గారణమైనది. ఆతని కప్పుడు తనపూర్వవృత్తాంత మంతయును దలఁపునకు వచ్చుచుండెను. ఆసంగతులాతనికిఁ దలఁచుకొనుటకుఁగూడ దుస్సహములై యుండెను. ఆతని భవిష్యజ్జీవిత మంతయు నంధకారబంధురమైపోయిన ట్లగపడుచుండెను. తనజీవితము నిష్ప్రయోజనమైపోయినదని యాతని హృదయము పరితపించుచుండెను. ఏదేనొకసంస్కరణము గావించి యామూలమున దృష్టాంతపూర్వకముగ లోకమునకు దారిచూపవలయు నని యాతని యుద్దేశము. అందువలనఁ బేరుసంపాదింపవలయు నని యాతని కోరిక. ఇంటికి మూలమైనసత్యవతి నెట్లయినను బెండ్లియాడవలయు నని యాతని యాశ. ఆయాశ ఫలించుట కవకాశము లేకుండఁబోవుచున్నది. అయిన నాతఁడు దానిని ద్రెంపుకొనఁజాలకుండెను. అందుచేతనే యాతని కామనోవ్యాధి! ఆమనోవ్యాధిచే నాతఁడు కృశించి పోవుచుండెను.

చంచలరావునకుఁ దీవ్రజ్వరము వదలుట లేదు. అప్పుడప్పు డాతఁడు జ్వరాతిరేకముచేఁ బరాకుమాటలాడుచుండెను "అది మూఁగది! అదిగో! మూఁగది! మూఁగది" అని యాతఁడు మంచముపైఁ దూలిపోవుచుండెను. "దొంగలు! దొంగలు!" అని కేకలు వైచుచుండెను. "స్వామి సత్యమే చెప్పినాఁడు!" అని లోలోపల గొణుగుకొనుచుండెను. "రాజరత్నము! రాజరత్నము!" అని యస్పష్టముగఁ బలుకుచుఁ గన్నులఁ దేలవైచుచుండెను. ఆ యసంబద్ధప్రలాపములం జూచి న[illegible]పాతలక్ష్మము లేనా యని

సమీపమునందుండి యుపచారములం జేయుచున్న సత్యవతి మిగుల భయపడియెను. భారతరావుకూడ నట్లే దిగులుపడుచుండెను. ఆజ్వర మొకప్పుడు శాంతముగ నుండును—మఱియొకప్పుడు తీక్ష్ణముగ నుండును. అందుచే జంచలరావునకుం జెలిపియును మఱపుగ నుండెను.

పిఠాపురములో భూలోకధన్వంతరియగు నొకసన్యాసి యుండెననియు నాతమూలమున నెందఱో వ్యాధిబాధితులకు నివృత్తి లభియించుచున్నదనియును భారతరావునకుం దెలియవచ్చెను. అందుచే జంచలరావు నచ్చటకుం బంపి యౌషధము నిప్పింపవలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁడు చంచలరావునొద్దఁ గూర్చుండి మెల్లగా 'మిత్రమా! ఇచ్చటియాంగ్లేయవైద్యము నీకేమియును బనిచేసినది కాదు. పిఠాపురమున నాయుర్వేదఘనవైద్యుఁ డొకఁ డున్నాఁడఁట! పరమహంసక్రియలచే నాపరమహంస నిమిషములో నెట్టివ్యాధినైనను కుదుర్పఁగలఁడు. నీవక్కడకుం బోయి మందు తీసికొన్నచో బాగుగ నుండును. స్థానమును వైద్యమును గూడ మార్చుటవలన నీకు స్వస్థత కలుగవచ్చును" అనియెను.

చంచలరావు హీనస్వరముతో 'అంతశ్రమ యెందుకు? క్రమముగా నదియే యుపశమించును' అనియెను.

భార—అట్లుకాదు. ఎన్నిమందు లిచ్చినను జ్వరము వదలుట లేదు. దినదినమునకుం గృశించిపోవుచున్నావు. ఇట్లే యూఱక చూచుచున్నచోఁ బ్రమాదము కదా?

చంచ—అక్కడకుం బోయినచో నాకెవ్వరున్నారు? పాపమిచ్చట సత్యవతి యెట్టికష్టమును లేకుండ నాకెల్లవిధముల నుపచారములు చేయుచున్నది. అక్కడ దిక్కేమున్నది?

సత్యవతి జాలితో 'మాయన్నయొకటియు నీవొకటియునా? నీకారోగ్యము కలుగుటయే నాకానందము. నేనుగూడ నీతోవచ్చి నీకించుక యారోగ్యము కలుగువఱకును నీయొద్దనే యుండెదను' అనియెను.

చంచలరావున కించుక జీవితాశ కలిగినది. భారతరావున కొకింతయూఱట కలిగినది. అప్పుడాతఁడు చంచలరావుతో 'మిత్రమా! నీ కష్టము కలుగదు. సత్యవతి నీకుపచారములు యుచుండును. సెలవుదినములలో నేనుగూడవచ్చి నీయొద్దనేయుండెదను' అని సమాధానపఱిచెను.

భారతరావు తల్లిదండ్రులు చంచలరావును దమబిడ్డవలెనే చూచుకొనుచుండుటచే వారుగూడ నాతనికి ధైర్యము చెప్పి యా ప్రయాణమునకు సమ్మతింపఁజేసిరి. చంచలరావు మాఱుమాట చెప్పలేదు.

ఆత్మపరీక్షణము

ఏ శాస్త్రి యీచుక్క ♦ కిటు పుట్టనేరదో
యా శాస్త్రికే గిట్టు ♦ నంచును దెలిసి
ఏ యెండ కీ పూవు ♦ లిటు వాడనేరవో
యా యెండకే వాడు ♦ నంచును దెలిసి
ఏ గాలి నీ మబ్బు ♦ లిటు కూడనేరవో
యా గాలికే వీడు ♦ నంచును దెలిసి
వాసనావశత భవ్యం ♦ బును మఱచి
క్షణభంగురం బైన ♦ స్వసుఖంబు నమ్మి
యుక్తయగు సుఖంబు ♦ లనుభవించుటకు
దొరకొంటివి విదియేటి ♦ దుర్బుద్ధి నీకు!

విచారలహరి.

పిఠాపురమునందే కాక యానగరమునకుఁ జుట్టుపట్టుల నున్న పట్టణములయందేమి, పల్లెలయందేమి యావైద్యశిరోమణి యగు సన్న్యాసి నెఱుంగనివా రెవ్వరును లేరు. కాని, యాతఁ డెవ్వఁడో యెచ్చటివాఁడో యాసంగతులుమాత్రము స్పష్టముగ నెవ్వరికిని దెలియవు. ఆతఁడు సంసారమును త్యజించివచ్చినసన్న్యాసి యని కొందఱును, సన్న్యాసాశ్రమమునఁ జరియించుచున్న సంసారియని మఱికొందఱు నాతనింగూర్చి యనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పుకొనుచుందురు. మంచిగనైనను చెడ్డగనైనను సత్యము నెఱుంగనివారే చెప్పుకొనుచుండుటచే మనకు వారియేమాటలను విశ్వసించుటకైనను నవకాశము లేదు. ఏమైననేమి — వ్యాధిపీడితులగువార నేకు లెచ్చటెచ్చటనుండియో వచ్చి యాతని నాశ్రయించి మందులను దీసికొనుచుందురు.

ఆమహాత్ముఁడు సామాన్యముగ ధర్మవైద్యమునే చేయుచుండును. అనేకధర్మకార్యములనుగూడఁ జేయించుచుండును. తగిన వారైనయెడల విలువగలమందులను వారిచేఁ గొనిపించి యామూలమున వారిరోగములను గుదుర్చుచుండును. అట్టివెలగల మందులకై రోగులు విశేషశ్రమపడి ప్రయత్నింపనక్కఱలేకుండ నవి దొరకుచోటు సన్న్యాసియే వారికిఁ జెప్పుచుండును. ఆతనిశాంతవచనములు హృదయాకర్షణముం గావించుచుండును. ఆతనిసౌమ్యరూపము మనోరంజకమై యుండును. జబ్బు కుదురనివారి కాతఁడు మీ కింకను గర్మపరిపక్వము కాలేదని చెప్పి వారిని మెల్లగఁ బంపివేయుచుండును. రోగము కుదిరినవా రాతని బూజించి పెద్దకాని యానందముతో నిండ్లకుఁ బోవుచుందురు. అందుచే నాతనిభేషజప్రతిభ సుప్రసిద్ధమై యుండెను.

భారతరావు పిఠాపురమునందలిపేటలో నొకప్రత్యేకగృహము నద్దెకుఁ దీసికొని చంచలరావు నందుంచెను. చంచలరావు సన్న్యాసియొద్ద మందుఁ దీసికొనుచుండెను. సత్యవతి యాతని కుపచారములు చేయుచు నచ్చటనే యుండెను. భారతరావు శుక్రవారము రాత్రికివచ్చి సోమవారము నాఁటికి మరలఁ గాకినాడకుఁ బోవుచుండెను. సన్న్యాసి మందులచేతనో సత్యవతి నిత్యసన్నిహితయై యుపచారములుచేయుట తనో క్రమక్రమముగఁ జంచలరావున కుస్వస్థత కలుగుచుండెను. అచ్చటినీరునుగాలియు నాతని కారోగ్యకరములుగా నున్నవని యెంచి భారతరావాతనిచే మఱియొకనెలదినములు సెలవు పెట్టించి సంపూర్ణారోగ్యము కలుగువఱకుఁ జంచలరావచ్చటనేయుండుట కేర్పాటు గావించెను.

చంచలరావున కారోగ్యము కలుగుచున్నది. ఆతనిప్రాణము లేమూర్తిపై నాధారపడి యున్నవో యాతనిహృదయ మేమూర్తి

యనుగ్రహము నభిలషించి నిరంతరమేమూర్తిని ధ్యానించుచుండెనో యాప్రేమైకమూర్తి సత్యవతి నిత్యము నాతనికన్నులయెదుటనే మెలంగుచున్నది! ఆకరుణామూర్తి యాతని దనప్రాణములకంటెను ప్రియముగనెంచి యుపచారములం గావించుచున్నది. ఆతని కది పరమానందముగ నుండెను. ఆయానందముచేతనే యాతని మనోవ్యాధి యుపశమించినది. కాని, చంచలరావుమనసునకు క్రొత్తదగు మఱియొకవ్యాధి తటస్థించినది. ఆవ్యాధిచే నాతనిహృదయము నిరంతరము జలించిపోవుచుండెను. ఆవ్యాధివేగమును సహించుట యాతని కతిదుర్భరముగ నుండెను. ఆతనిబాహ్యశరీరమునం దారోగ్యముగపడుచున్నను నంతరంగమునం దనిర్వాచ్యమగునాందోళన మగుచునే యుండెను.

చిరకాలమునుండి తనహృదయమును వేధించుచున్న తనమనోరథమునంతను విస్పష్టముగఁ గరుణార్ద్రహృదయ యగు సత్యవతికి విన్నవింపవలయునని యాతఁడావేగపడుచుండెను. అనాలోచితముగ నొక్కసారిగాఁ దనయుద్దేశమును దెలిపినచో సుకుమారహృదయయగు సత్యవతి యెంతనొచ్చుకొనునో యని యాతఁడు శంకించుకొనుచుండెను — తనసుఖముకొఱకామె యెంతటికష్టమునైన సహించినది. తనప్రాణముకొఱకామె నిజప్రాణములను వినియోగించినది. అట్టిప్రేమైకమూర్తియు, నిరంతరపరోపకారపరాయణయు నగు సత్యవతి కోమలహృదయము నొచ్చునటు మెలంగ సాహసించుట యెంతటికష్టము! ఈసంగతి తలంచుకొన్నప్పుడాతనిమతి చలించిపోవుచుండెను. ఆచంచలహృదయమును గుదురుపఱచుకొనుట యాతని కతిదుస్సహముగా నుండెను.

వికలహృదయుఁ డగునాతనివదనమునుండి యవ్యక్తముగ నప్పుడప్పుడసందర్భములగువాక్యములు వెలువడుచునే యుండెను.

అవి యాతనిచంచలహృదయమునందలి చంచలోద్దేశముల నస్పష్టముగఁ బ్రకటించుచునే యుండెను. కాని, నిర్మలహృదయ యగు సత్యవతి వాని నంతగాఁ బాటించుటలేదు. ఆమెమౌనమువలన నాతని కాశవర్ధిల్లుచునే యుండెను.

రాత్రి తొమ్మిదిగంటలైనది. వేసవికాలమగుటచేఁ జంచలరా వింటిముంగిటఁ జల్లగాలికై యొకపడకకుర్చిపైఁ గూర్చుండియుండెను. సత్యవతియును భోజనముచేసి వచ్చి యాతనికి సమీపమున నరుఁగుపైఁ గూర్చుండి క్రొవ్వొత్తిదీపపువెలుఁగున శ్రీమద్రామాయణమును జదువుకొనవలయు నని యనుకొనుచుండెను.

అప్పుడు చంచలరావామెం జూచి కృతజ్ఞతాసూచకస్వరముతో "సత్యవతీ! నీవు దినమంతయు నాకొఱకు శ్రమపడుచునే యుంటివి. అయినను జాలరాత్రివఱకును రామాయణము చదువుకొనుచుందువు. అధికపరిశ్రమచే నీకెక్కడ జబ్బుచేయునో యని నాకు భయముగనున్నది" అనియెను.

సత్యవతి మధురస్వరముతో "శ్రీమద్రామాయణము సర్వజీవశ్రమనివారణౌషధముకాదా?" అనియెను.

చంచ—దయామయి వగునీవు నిజముగ నాపాలిటికి శ్రీమద్రామాయణమ వైతివి.

సత్య—ఎంతమాట!

చంచ—అట్లనవలదు! నీమూలముననే నేనుజీవింపఁగలిగితిని.

సత్య—ఇందు నేఁజేసిన దేమున్నది? ఇంచుకసాహాయ్యమే కాదా? పరమేశ్వరుఁడు నిన్ననుగ్రహించినాఁడు.

చంచ—పరమేశ్వరానుగ్రహమును నేనభిలషింపలేదు. నీకొఱకు—నిత్యసందర్శనముకొఱకు—నీనిరంతరసహవాసముకొఱకు నేను జీవించియుంటిని!

సత్య—నీహృదయము నే నెఱుఁగుదును. నీకు నాయం దట్టి యవ్యాజప్రేమ యున్నది.

చంచ—కాని, నీహృదయముమాత్రము నాహృదయమువంటిది కాదు.

సత్య—నీవు నావంటివాఁడ వయినచో నాహృదయము నీహృదయమువంటిది కావచ్చును.

చంచ—మన యిరువురిహృదయములు నొక్కటియై యుండవలయునని నాకోరిక—

సత్య—భావము లొక్కటియైనచో నట్లే కావచ్చును.

చంచ—నీవు నన్నే భావముతోఁ బ్రేమించుచుంటివో నాకు బోధపడుట లేదు.

సత్య—మన మిరువురముఁ బరమేశ్వరుని సంతానములమే యయియును, ప్రేమైకస్వభావముగల జీవసముదాయములో వారమే యయియు నిన్నుఁ బ్రేమించుచున్నాను.

చంచ—అట్లయినచో నేను నిన్నుఁ బ్రేమించునట్లు నీవు నన్నుఁ బ్రేమించుట లేదనుకొనియెదను.

సత్య—ఎందుచేత?

చంచ—నాకున్న కోరిక నీకు లేదు కావున—

సత్య—నాకుఁ గోరఁదగిన దేమున్నది?

చంచ—నేనును నీవంటిజీవినే గావున నీవు నాప్రాణములను నిలుపుటకుఁ గోరనక్కఱలేదా?

సత్య—ఆవిషయమునందు నాలోప మేమున్నది?

చంచ—నీకు నాప్రాణములను నిలుపవలయు ననుకోరిక యున్నచో నీవు నీయుద్దేశమును మార్చుకొనవలయును. నాప్రాణరక్షణముకొఱకు నీవు నన్నుఁ బెండ్లియాడవలయును. మన యిరువురి

హృదయములు నావిధముగ నేకములై మన యిరువురిజీవితములు నట్లే కములైనప్పుడుగాని నాకీలోకమున జీవించుట కాధార మేమియును లేదు. ఆకోరికచేతనే నేను నిన్నుఁ బ్రేమించుచుంటిని! ఆయాశచేతనే నేనింకను జీవించియుంటిని.

చంచలరావింతటియవివేకియై నిర్భయముగఁ దనయెదుట నిట్లు మాటలాడునని సత్యవతి యనుకొనలేదు. నీచాభిలాషియగు నాతనివాక్యములామెకు నసహ్యములుగఁ దోఁచెను. అప్పు డామె తీవ్రస్వరముతో "నీనడవడికిఁ దగినట్లు నీవు మాటలాడుట లేదు. కాని నీహృదయము నీపేరునకుఁ దగినట్లే యున్నది. నీనీచమోహవికారము నిర్మలప్రేమ యని భావించి నేనే పొరపాటుపడితిని. నాపాతివ్రత్యస్వభావము నెఱిఁగియుండియు నీవు నీచాతినీచునికంటెను నికృష్టముగ సంభాషించుచుంటివి. నీవేమో విద్యాధికుఁడ వనియు నాసోదరునకు మిత్రుఁడ వనియు, సోదరసమానుఁడ వనియు భావించితిని గాని యింతటి యధమాధముఁడ వని నేననుకొనలేదు." అని గద్దించి పలికెను.

చంచలరావు మొగమింత చేసికొని హీనకంపితస్వరముతో "సత్యవతీ! నన్ను నిందింపకుము! నీదయాపాత్రుఁడ నగు నాపైఁ గోపింపకుము! నీచమోహమో, నిగాఢప్రేమమో తెలియదుగాని నాకు నీయెడల నేదియో యనిర్వాచ్యమగునిచ్ఛయొకటి యున్నమాటమాత్రము సత్యము. అదియే నిమిషనిమిషమునకును నాకోరికల వర్ధిల్లఁజేయుచున్నది! నాయాశల నంతము లేకుండఁ జేయుచున్నది. ఆపరితాపముచేతనే నాహృదయము వేగిపోవుచున్నది. నాసర్వాంగకములును దహించుకొనిపోవుచున్నవి! ఈప్రాణములు నీమూలముననే నిలిచినవి. ఆకారణముచే నివి నీయధీనములై యున్నవి. నీచేతితో నిలిపిన యీప్రాణములను వాని నీచేతులతోనే తీసివేయుఁ

దలంచినచో నేనేమి చేయఁగలను? ప్రేమామృతహృదయవగు నిన్నుఁ బ్రేమార్ద్రహృదయముతోఁ బ్రార్థించుచున్నాను! ఈనన్ను బరిగ్రహించినను బరిత్యజించినను నీవే యధీశ్వరివి! నిగ్రహానుగ్రహములు నీచేతిలోనున్నవి. ఏమనుకొన్నను నీవే నాహృదయేశ్వరివి—నాజీవితేశ్వరివి—నీప్రేమైకవదనమునుండి కూడ నట్టియమృతమధుర వచనము నొక్కసారి యాలకించి నీపాదసన్నిధానమునఁ బ్రాణములు విడిచివైచినను నాకుఁ బరమానందమే—' అని వేఁడుకొనుచుఁ జంచలరావు తత్తరముతోఁ బోయి ప్రకంపితహస్తములతో సత్యవతి చేతులను బట్టుకొనియెను. సత్యవతి యాతనిచేతులను ద్రోసివైచి చటాలున లేచి నిలువఁబడి ధీరగంభీరస్వరముతో "పాపాత్మా! నీ కింతటిదుర్బుద్ధి యున్నదని నేననుకొనలేదు. నీకు నేఁజేసినయుపకారము పామునకుఁ బాలువోసినటుగ నైనది! నేనొంటిగ నుంటినని యా నీకింతటిసాహసము! ధర్మము లేదా? దైవము లేదా? దురాత్మా! దూరముగ నుండుము.' అని ధిక్కరించి పలికెను.

చంచలరావున కాటంక మధికమైనకొలఁదిని మోహము ముంచుకొనిపోవుచుండెను. ఆతఁ డప్పుడు తనసంగతి తెలియుట లేదు. ఎదుటిసంగతియును దెలియుట లేదు. ఆతఁడీప్రపంచమునే మఱచిపోయెను. చంచలరావు దీనస్వరముతో "సత్యవతీ! నాప్రాణములు తల్లడిల్లిపోవుచున్నవి. ఈదాసానుదాసుని నీపాదసేవకునిగ ననుగ్రహింపుము.' అని ప్రార్థించుచు నున్మత్తునివలెఁ జంచలుఁ డామెను బలవంతముగఁ గౌఁగిలించుకొనఁబోయెను. ఆసాత్త్విక యగు సత్యవతి కెవ్వునఁ గేకవైచి యవశయై పడిపోయెను.

అంతలోఁ బ్రాకారద్వారము బలవంతముగఁ దెఱచిన చప్పుడయ్యెను. ఆనిమిషములోనే యరఁటిచెట్లపొందులనుండి యతిలోకమోహనశృంగారమూర్తి యగునొకరమణీమణి యాకస్మికముగ నాతనియెదుటకువచ్చి నిలువఁబడియెను. ఆమెం జూచినతోడనే చంచలరావు పులికిపడి మతిభ్రష్టునివలె నొక్క పరుగునఁ బోయి ద్రొడ్డితలుపు తెఱచుకొని యాగాఢాంధకారములో నెందిపోయిన యేటికాలువంబడి పాఱిపోయెను. ఆసుందరీమూర్తికూడ నాతఁడు పోయినమార్గమునే యనుసరించిపోవుచు నాయంధకారములో నదృశ్యయైపోయెను.

ఆసుందరీమూర్తి విలాసభవనమునందలి మధుమతి మరిడమ్మ గుడిలోని పూవులమ్మ. ఆమె యిచ్చటి కెట్లు వచ్చినది? నిర్భయముగనొకయువతీమణిని బలవంతముచేయుటకు సాహసించియున్న చంచలరావు రమణీమణిం జూచినంతమాత్రముననే భయపడి పాఱిపోవుటకుఁ గారణమేమి? ఏమైననేమి మధుమతి మానవతీశిరోమణి యగుసత్యవతిపాలిటి యాపన్నివారణమంత్రాధిష్ఠానదేవతవలె నాకస్మికముగ సాక్షాత్కరించినది. ఆకారణముచేతనే సత్యవతి కిప్పుడు తటస్థించినమహావిపత్తు తప్పిపోయినది. సాధుస్వభావులను సర్వేశ్వరుఁ డీవిధముగనే సంరక్షించుచుండును.

సత్యవతి దారుణభయావేశముచే మూర్ఛితయై పడియుండెను. ఇంకను నామెకుఁ దెలివి కలుగలేదు. ఇంతలో మఱియొక రమణీమూర్తి యాయింటఁ బ్రవేశించెను. ఆమెకూడ నిరువురుపురుషు లుండిరి. వారు మెల్లమెల్లగ సత్యవతి నెత్తికొనిపోయి వెలుపలనున్నబండిపై నెక్కించి యెచ్చటికో తీసికొనిపోయిరి. ఈస్త్రీమూర్తి మధుమతి ననుసరించి వచ్చినదా? సత్యవతి నెత్తికొనిపోవుటకై వచ్చినదా? ఈరమణీమూర్తి యెవ్వరు?

షోడశ ప్రకరణము.

కాలగతికిని భేదంబు కలదె యెందుఁ
జెప్పుచుందురు కొంద ఱచ్చెరువుగాఁగ;
విశ్వసింపంగఁ జెల్లునే వీరిమాట?
కాలపరిణామముల గాన కాలు జాచి
సంస్కృతి కడ్డురాఁగాఁ గవఁ బఱిమమదిషేఁ
దెలిసి యెవ్వారు కాదని పలుకఁగలరు.

సంవత్సరాది— కోరావళి

దేవగురుఁడు సింహరాశియందుఁ బ్రవేశించెను. గోదావరీపుష్కరము వచ్చినది. ఆపుణ్యకాలమునఁ బావనగౌతమీసలిలావగాహనంబులచేఁ బాపకళంకనిర్మూలనముం గావింపవలయునను సదుద్దేశముతో దేశదేశములనుండి యనేకప్రజలు రాజమహేంద్రవరనగరమునఁ బ్రవేశించి యుండిరి. ఆనగర మప్పుడు ప్రత్యేకప్రపంచమువలె నుండెను. ధర్మదేవత యచ్చట నివసించియుండెను. అధర్మదేవత యచ్చటఁ దాండవమాడుచుండెను. ఆనగరమునందప్పుడు సుభిక్షదుర్భిక్షముల కన్యోన్యజయాపజయంబు లగుచుండెను. పాపపుణ్యములకుఁ బరస్పరసంఘర్షణము లగుచుండెను. రోగారోగ్యములకు నిరంతరసంకులసమరము జరగుచుండెను. సుఖదుఃఖములు రెండు నొండొరుల నాక్రమింపవలయునని ప్రయత్నించుచుండెను. ఆపుణ్యసమయమునం దాపుణ్యక్షేత్రమునకుఁ బుణ్యాకాంక్షితులై పుణ్యాత్ములును బాపాత్ములునుగూడ వచ్చియుండిరి దేవతలును రాక్షసులునుగూడ మానవాకారములం దాల్చి విచ్చేసి యుండిరి.

ఇట్లు రాజమహేంద్రవరమునకు నూతనత్వ మేమియు నగపడుట లేదు. అప్పటికి నిప్పటికి నొక్కరీతిగనే పాపపుణ్యసమ్మిశ్రితమై యుండెను. గోదావరీనదియందలి యమృతజల మెంతపవిత్రమైనదియో విలాసభవనమునందలి మదిరారస మంతటి యపవిత్రమైనది. ఆపుణ్యనదీగర్భమునందలి మృదుతరంగనినాదము లెంతటిసుధామధురములైనవో యాపాపగృహాంతర్భవనములయందలి రహస్యాలాపనిస్వనములంతటివిషసిక్తములైనవి. ఆదివ్యనదినెందఱు సేవింతురో యానీచమందిరము నంతకంటె నధికులే యాశ్రయించుచుందురు. అట్లయ్యును, సర్వకలికలుషసంహారిణి యగుగౌతమీమాహాత్మ్యము నాశ్రయించి యుండుటచేతనే యథాకాలమునాఁటికి రాజమహేంద్రవరనగరము తనపురాతనౌన్నత్యమును నామమాత్రముచేనైనను నిలుపుకొనఁగలిగి యుండెను.

గోదావరీతీరమంతయు నిసుక వేసిన రాలనంతటి జనసంఘముచేఁ గిక్కిరిసి యుండెను. కొందఱు ఫలపుష్పములను గోదావరీమాత కర్పించుచుండిరి. కొందఱు భక్తికొలఁదిని, శక్తికొలఁదిని రాగినాణెములను బంగారునాణెములనుగూడ సమర్పించుచుండిరి. కొందఱు కుంకుమ, పసుపు పండ్లు మొదలగునవి పంచిపెట్టుచుండిరి. కొందఱు దంపతీస్నానములు చేయుచుండిరి. కొందఱు తీర్థవిధులఁ దీర్చుకొనుచుండిరి. దానములును, బూజలును లెక్కలేకుండఁ జరగిపోవుచుండెను. ఆజనసమ్మర్దమువలన స్నానము చేసినవారు వెలుపలకు రాజాలకుండిరి. స్నానార్థులకుఁ జోటు దొరకుట లేదు. భూకలుషసంహారిణు లగుపుణ్యతరంగిణు లన్నియు నీపుష్కరపుణ్యకాలమునం దాత్మపాపవిమోచనమునకై వచ్చి గౌతమీనిర్మలసలిలావగాహనములం గావించి పోవుచుందు రని పురాణప్రసిద్ధి.

ము. అట్టిమహాపాపభయవినాశిని యగుగోదావరిని సేవించుటకై భరతఖండమునందలి యెచ్చటెచ్చటిప్రజలో వచ్చియుండిరి.

కాలు నిలుపుట కెచ్చటను జోటులేదు. పురపాలకులు ప్రజాసౌఖ్యమునకు వలయుప్రయత్నములను జేయుచుండిరి. అందందుఁ బాకలను బందిళ్ళను వేయించి తీర్థప్రజకు నిలువనీడలఁ గల్పించుచుండిరి. వచ్చువారు వచ్చుచుండిరి. పోవువారు పోవుచుండిరి. రేయుంబవ లొక్కటేజనసమ్మర్దముగనుండెను.

ఒకనాఁటిరాత్రి తొమ్మిదిగంటలవేళఁ బేదరాలగునొకయువతి పసిబిడ్డను జంకఁబెట్టుకొని విలాసభవనమునకు సమీపమందున్నయొకపెద్దయింటియొద్దకుఁ బోయి ద్వారమునొద్ద సంకుచితభావముతో నిలువఁబడి దీనస్వరముతో ‘అమ్మా! ఈపసిబిడ్డకుఁ గొంచె మన్నము పెట్టెదరా?’ అని యడిగెను. తోడనే లోపలినుండి యొకస్త్రీకంఠస్వరముతో ‘భోజనము లైపోయినవి. అన్నము లేదుపో!’ అనువాక్యములు వినఁబడియెను. పాపమా పేదరాలు ఖిన్నురాలైపోయెను. పొద్దుటినుండియుఁ బసిబిడ్డ యన్నము లేక యేడ్చుచుండెను. కన్నకడుపు చుమ్మలుచుట్టుకొనఁబోవుచుండెను. అన్నము లేకుండఁ దాను జచ్చుటకైన సహింపఁగలదుగాని యాఁకలిచే నేడ్చుచున్నపసిబిడ్డను జూచుచుఁ దల్లి యెట్లోర్చియుండఁగలదు? ఇంకొకసారి యడిగినచో నాగృహిణి హృదయము కరఁగునేమో చూడుమ యాశ యామెను బ్రేరేపించెను. అప్పు డామె మరల ‘అమ్మా? నేనాఁకలికెట్లయిన సహించుకొని యుండఁగలను. ఈపసిబిడ్డకుఁ బొద్దుటినుండియు నన్నముదొరకినదికాదు. ఎంతయున్న నంతియే చాలును. తల్లీ! దయయుంచియీబిడ్డను బ్రదికింపవా?’ అని బ్రతిమాలి యడిగెను.

అప్పు డాగృహిణి కోపముతో ‘‘ఒకసారి చెప్పినఁ దెలియదా? పోపోమ్మా!’’ అని కసరుచు జటాలునఁ దలుపులు మూసికొనియెను.

అప్పు డాయరఁగుపైఁ గూర్చుండియున్నయొకపురుషుఁ డాదీనాలాపముల నాలకించి కనికరముతో నాపేదరాలిం జూచి ‘‘తల్లీ! ఈయింట నన్నము లేనిమాట నిజమే. కొంచె మన్న ముండఁగా నేనిప్పుడే తినివైచితిని. అయ్యోతల్లీ! నీవించుక ముందుగ వచ్చినచో నీబిడ్డ కాయన్నములోనిదైనఁ గొంచెము పెట్టఁగలిగియుందునే!’’ అని నొచ్చుకొనియెను.

అప్పుడాపేదరాలు శోకగద్గదస్వరముతో ‘‘అయ్యా! నే నెన్నఁడు నెవ్వరి నడిగినదానను గాను. బిడ్డయేడుపు వినలేక పట్టెఁడన్నమునకై యిట్లడిగికొనవలసివచ్చినది.’’ అనియెను.

ఆదీనాలాపముల కాపురుషుని హృదయము నీరైపోయెను. ఆతఁ డప్పుడు తనలో ‘‘పాపము! బ్రతికిచెడినయిల్లాలు—పసిపాపకుఁ బట్టెఁడన్నమైన దొరకినది గాదు’’ అని కటకటపడుచు గుభాలున నరఁగుపైనుండి యుఱికి శీఘ్రగమనముతో విలాసభవనముపైపునకు వెడలిపోయెను.

ఆపుష్కరదినములలోఁ బుణ్యస్రవంతిని యగుగోదావరీదేవి యెట్లుసముత్సాహతరంగితయైపోవుచుండెనో యట్లే విలాసమందిరముకూడ విలాసతరంగితమైపోవుచుండెను. పురుషుఁడు నిస్సంశయముగ నామందిరమునఁ బ్రవేశించి సోపానములనధిరోహించి మేడమీఁదికిఁ బోయెను. ఆతని నెవ్వరు నడ్డగింపలేదు. మేడపైఁ బట్టపగలుగ దీపములు వెలుఁగుచుండెను. అందొకగదిలో రత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండి వేంకటేశ్వరుఁడు వారసుందరీచతుష్టయసహితుఁడై పేకయాట నాడుచుండెను. ఆతనిపార్శ్వమునందున్నమదిరాకల

శము లానేపకాంతులలో మెఱసిపోవుచుండెను. అందఱియొద్దను మధురభక్ష్యభాజనములు దొంతులుగ నమర్పఁబడి యుండెను. ఆ మాట పట్టిదికాదు! కాసులతోఁ బందెము! వేంకటేశ్వరుఁడు తాఁగుచుఁ దినుచు నాసుందరీమణులతోఁ గలసి యాడుచు నోడుచున్నకొలఁదిని నుత్సాహముతోడనే కాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఆవిలాసరంగమునం దాతనికి రెండవప్రపంచ మగపడుట లేదు.

ఆసమయమునకు సరిగ నాపురుషుఁ డామందిరమునఁ బ్రవేశించెను. వేంకటేశ్వరుఁ డాతనిం జూచి యులికిపడియెను. ఆతఁడు రంగఁడు! అందుచేతనే వేంకటేశ్వరుఁ డదరిపడియెను. అప్పుడు రంగఁడు తీవ్రస్వరముతో "నాకిప్పు డేమైనఁ గొన్ని భక్ష్యములను బెట్టవలయును. నేనతిశీఘ్రముగ నొకచోటికిఁ బోవలయును!" అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు క్రోధఘూర్ణితవదనముతో "రంగా! సమయాసమయములఁ దెలిసికొననక్కఱలేదా? ఎప్పుడు నొక్కటే మాదిరియా? ఇప్పుడు గాదు పొమ్ము!" అని కసరిపలికెను.

రంగఁడు వికటస్వరముతో "చచ్చిపోవుచున్నప్పుడు సమయాసమయపరీక్షణములా! చాలుఁ జాలు! పడఁతులయొద్ద నుంటినవియా భయములేనట్లు పలుకుచున్నావు?" అని గద్దించుచు బలవంతముగ నచ్చటనున్న భక్ష్యపుపళ్లెరములలోఁ జేతికి దొరకినవన్నిటిని దీసికొని యతిత్వరితముగ నాతఁడు వచ్చినత్రోవనే బయలుదేరిపోయెను.

వేంకటేశ్వరుఁ డప్పు తీసికొనవలయునని యచ్చటకు వచ్చియుండెను. నాఁటిరాత్రి సానులతోడి యాటలలోఁ జేతిలోని కాసులు చెల్లిపోవుట యాతని కంత విచారముగ లేదు కాని యాఁడువాండ్ర యెదుటఁ దనమరియాద పోయినదని యాతఁడు చాలవిచారించెను.

నేమిచేయఁ గలఁడు? అన్నిటికి సిద్ధమైయున్న ప్రబలముప్పరుఁ డగు రంగని నెవ్వ రడ్డుకొనఁగలరు?

రంగఁడతివేగముగఁ దనకాపేదరాలగపడిన యింటియొద్దకుఁ బోయి చూచెను. ఆమె యచ్చట లేదు. ఆతఁడు నిరుత్సాహముతో నిట్టూర్పులు విడుచు "అయ్యో! చెప్పనైనఁ జెప్పితి గాను. దొరకునో దొరకదో ముందుగ నేమఁ చెప్పదు నని యనుకొంటిని. పాప మామె హతాశురాలై యెచ్చటికో పోయియుండును. కాని యామె యొక్క మఱియొకయింటికిఁ బోయి యన్న మడుగఁజాలదు. ఈరాత్రి తిండిలేకున్నఁ బాపమాబిడ్డ యేమైపోవునో గదా!" అని చింతించుచు నాతఁడా గోదావరియొడ్డున నాజనసంఘమునం దామెను వెదకికొనుచుఁ బోవుచుండెను.

ఎనిమిదవప్రకరణము.

దావకీనపవిత్రసందర్శనమున
దావకీనతేజోమయదర్శనమున
దావకీనవాత్సల్యప్రదర్శనమున
దావకీనానుబోధనిదర్శనమున
మాత! నాపాపసంఘంబు మాయమయ్యె
జనని! నాయంధకారంబు సమసిపోయె.

మాతృగీతము —

గోదావరియొడ్డున నొకచెట్టుక్రిందఁ బరుండి యొకవృద్ధురాలు శూలనొప్పిచే బాధపడుచుండెను. ఆమెసమీపమున దీనవదనయై యొకయువతి కూర్చుండి యుండెను. ఆమెసందిటనున్న పసిబిడ్డ

విడువకుండఁ బోరుపెట్టుచుండెను. ఆయువతి యాబిడ్డ నూఱడింపఁ జాలక కన్నీరుపెట్టుకొనుచుండెను. అప్పుడావృద్ధురాలు మూలుగు మానివైచి 'తల్లీ! చంటిబిడ్డకు గుప్పెడన్నము దొరకినది కాదా? పాపపురోగముచేఁ బడిపోవుటచే నీవంటిదానిచే నన్న మడిగింపవలసివచ్చినది. ఆగర్భశ్రీమంతుఁడగు నీబిడ్డ యాఁకలిచే నేడువవలసినదా? అమ్మా! ఎటువంటిదాని కెట్టికష్టములు వచ్చినవి!' అని యుమ్మలింపఁదొడంగెను.

యువతీమణి శోకవిహ్వలయై 'అత్తా! ఏజన్మమునం దెట్టి పాపము చేసితినో యీజన్మమునం దనుభవింపలేనని తప్పునా? పూటకు గతిలేని యీనిర్భాగ్యురాలికి బిడ్డకూడ నెందుకు?' అనియెను.

వృద్ధు—తల్లీ! ఆఁకలిచేఁ దూలిపోయిన నీయొద్ద గుక్కెఁడు పాలైనను లేవు. ఏడ్పుటచే బిడ్డకు నోరెండుకొనిపోవుచున్నది! ఎట్లో మెల్లగ నేనైనను బోయి గుప్పెఁడన్న మెవ్వరినైన నడిగి తెచ్చెదను.

యువ—నీవు పెద్దదాన వైతివనియు నిన్నుఁ బూవులలోఁ బెట్టి పూజింపవలయు ననియు నేనాశపడితిని. కాని నాకాయదృష్టము పట్టినది కాదు. కూర్చుండి తేవ లేనిముసలితనమునందుఁగూడ నీకు నాకొఱకే కష్టపడవలసివచ్చినది. ఇంత బాధపడుచున్నప్పుడుకూడ నీకు నాకష్టము తప్పుట లేదు. ఈరాత్రిలో నీవెక్కడకుఁ బోఁగలవు?

వృద్ధు—అక్కఱలేదు. మెల్లఁగఁ బోయి వచ్చెదను. వెన్నెల వచ్చుచున్నది. ఈసమీపమునం దెవ్వరినైన నడిగి కొంచెమన్నము తీసికొనిరాఁగలను. ఇది యూరుగాని యడవి కాదుగదా! అందఱును రాక్షసులే యుండరు. చంటిబిడ్డపేరు చెప్పినచో నెవ్వరికైనను గడుపు గరఁగకపోదు.

అని యావృద్ధురాలట నుండి మెల్లగ లేచి సమీపమునందలి తీర్థవాసులు నివసించియున్న పందిళ్లవైపునకుఁ బోయెను. క్రమముగా వెన్నెల వచ్చుచుండెను. ఆయువతియొడిలోని బిడ్డ యేడ్చియేడ్చి సొమ్మసిలిపోయెను. పాపము తల్లి దీనవదనముతో నాబిడ్డపైఁ గన్నుపెట్టుకొని యుండెను. ఆయువతీమణి యెవ్వరు? ఆనవాలు పట్టుటకవకాశమైన లేకుండ నెంతలో నెట్లుమారిపోయినది! ఆమె పాపము మనయనసూయయే. అన్నమును దేఁబోయిన వృద్ధురాలు వంటలక్క యగుజోగమ్మ. అవస్థ మారిపోవుటచే నాకారముకూడ మారిపోయినది.

వేంకటేశ్వరుఁ డవివేకియై బలవంతముగఁ బరిత్యజించిన తరువాత నగతిక యగు ననసూయకుఁ బాపము జోగమ్మయే తల్లియయ్యెను; దిక్కయ్యెను. జోగమ్మకు మఱి యెట్టిస్వాస్థ్యమును లేదుగాని జేగురుపాడునం దొకయిల్లుమాత్రమున్నది. ఆమె యనసూయ నచ్చటకుఁ దీసికొనిపోయి కన్నబిడ్డవలెఁ బోషించుచుండెను. జోగమ్మ యనిన నాయూరివారందఱకును మిగుల గౌరవమున్నది. అదియే యామెకున్న ధనము. అంతమాత్రముచే దినములు గడచుట యెట్లు? ఆమె యారోగ్యమున కనుకూలమగు రీతిని బోషించుటకు ధనము కావలసియుండెను. పాపము జోగమ్మయొద్దమాత్ర మేమున్నది? ఆమెయొద్దనున్న కొలఁదిద్రవ్యము వారిపోషణముక్రింద నాలుగైదు నెలలలో వ్యయమైపోయెను. తరువాత నిఁక నేమున్నది? తుదకనసూయయొద్దనున్న యలంకారములే గతియయ్యెను.

అనసూయ యచ్చటనే ప్రసవించి యీచిన్నిబిడ్డను గనియెను. ఆకుమారున కిప్పుడు రెండవయేఁడు వచ్చినది. ఎప్పటికైనను వేంకటేశ్వరునకు దయకలుగునేమో యని యనసూయయును జోగమ్మయును నిరీక్షించుచునే యుండిరి. అందుకుఁ దగినప్రయత్నములను జేయు

చునేయుండిరి. కుమారుఁడు కలిగెనని సమాచారమంపినప్పుడు కూడ నానిర్భాగ్యుఁడు వినిపించుకొనలేదు. నిరాశాదుఃఖిత యగు ననసూయ యాచిన్నికుమారుని మీఁదనే ప్రాణములు పెట్టుకొని శల్యావశిష్టయై జీవించియుండెను.

జోగమ్మ వృద్ధురాలగుటచేతను గోదావరీపుష్కరము వచ్చుటచేతను, మఱియొకపుష్కరమేమో తానేమో యని యెంచి పుణ్యాలుబ్ధయగు జోగమ్మ గోదావరీస్నానమునకుఁ బోవలయు నను తనయుద్దేశము ననసూయకుఁ దెలియఁజేసెను. అనసూయయామెను బోయిరమ్మని చెప్పినదిగాని జోగమ్మ యామె నొంటిగ నింటనుంచి పోవుటకు సమ్మతింపలేదు. జోగమ్మ యామె నెట్లు విడిచియుండఁగలదు? అందుచే నావృద్ధురాలికోరికఁ దీర్చుటకై యనసూయకూడ నామెతో బయలుదేరవలసివచ్చెను. ఆమె వచ్చునప్పుడు నాలుగు రూపాయలు కూడఁ దెచ్చుకొనియెను. దానధర్మముల కాధనము చాలకపోయిన మానెఁగాని చిన్నబిడ్డచేతిలో నొక్కచిలుకయైనను గొనిపెట్టుట కవకాశము లేకుండఁ బైమీఁదిబట్ట పక్షి యెత్తుకొని పోయినటు కొంగునఁగట్టుకొన్న యానాలుగురూపాయలును గోదావరిలో జారిపడిపోయెను. అందుచేతనే యీయవస్థ తటస్థించినది!

అనసూయ తనయదృష్టముం గూర్చి తలపోసికొనుచు నొంటిగఁ గూర్చుండి యుండెను. అంతలోఁ బసిబిడ్డ మేల్కని మరల నేడువ నారంభించెను కడుపులో నాఁకలి యగుచుండఁగా గంటికి నిద్ర యెట్లువచ్చును? అనసూయ యాబిడ్డ నెత్తుకొని లేచి వెన్నెలలోఁ దిరుగుచుఁ జందమామం జూపి యూఱడించుచుండఁగా నానావాలు పట్టి భక్ష్యభాజనములతో రంగఁడు వగర్చుకొనుచు నామెను సమీపించి ''అమ్మా! అన్నము దొరకినదికాదు. ఈ భక్ష్యములతో నీవును నీబిడ్డయు నీరాత్రి కెట్లో యాఁకలిఁ దీర్చుకొనుఁడు'' అని యాపళ్లెరములదొంతి యామెసమీపమునందుంచెను.

అనసూయ యాశ్చర్యముతో ''నాయనా! నీవు పుణ్యాత్మునివలె నగపడుచున్నావు ఇంతరాత్రివేళ నివియన్నియు నీకెచ్చట లభియించినవి?'' అనియెను.

రంగ—నీబిడ్డయేడుపుఁ జూచి సహింపఁజాలక విలాసభవనమునకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయి యచ్చట మదోన్మత్తుఁడగు నొకవిలాసప్రియునియొద్దనుండి బలవంతముగ నూడఁబెరికికొని వీనిని దీసికొనవచ్చితిని. నేనువచ్చునరికి నీవాయింటియొద్ద లేవు—నిన్ను వెదకికొనుచు నిక్కడకు వచ్చునప్పటికి కాలస్యమైనది. ఎంతయాఁకలిగ నున్నదో! ఈ భక్ష్యములలోఁ గొన్ని నీబిడ్డకుఁ బెట్టి కొన్ని నీవు తినికొనుమమ్మా!

అన—అయ్యో నాయనా! ఎంతపని చేసితివి! బలవంతముగ నితరులసొమ్ము లాగికొనుట పాపముకాదా?

రంగ—కడుపుమండినవా రేడ్చుచుండఁగాఁ గన్నులు మూసికొనిపోయినవారు కరుణించి పెట్టుదురా తల్లీ? అట్టివారి కిట్టి శాస్తి చేయవలయును. ఇందుఁ బాపమేమున్నది?

అన—ఇతరులహృదయమునకుఁ గష్టము కలిగించుట యధర్మము కాదా?

రంగ—ఇతరులకష్టమును జూచుచు నూరకుండుటమాత్రము ధర్మమా?

అన—కాదు.

రంగ—అందుచేతనే నిర్ధనుఁడనైనను నాకొకధర్మము నిర్వహించుటకై యీపని చేయవలసివచ్చినది. ఆకలి తీరకున్నచో నీరాత్రి నీవును నీబిడ్డయును జీవించుట కష్టము. ఇది లేకపోయినంతమాత్రమున నాతఁడు మరణించునా యేమి?

అన — అంతమాత్రముచేత నీవుచేసినపని ధర్మము కానేరదు. మమ్ము బ్రదికించుపుణ్యమునకై నీవు మఱియొకనిహృదయమును నొప్పించుపాపము జేసితివి. నాయనా! అమృతమును విషకుంభముతో నెత్తుకొన్నందువలన లాభ మేమున్నది? తండ్రీ! ఆఁకలిబాధచే నల్లాడుచున్న మాబాధం జూచి నీకు దయకలిగినది. అట్టిబాధను నివారించుట నీకు ధర్మముగాఁ దోఁచినది. ఇంతటి దయార్ద్రహృదయుఁడ వగునీ వితరులను బాధించుట యధర్మమని యేలతోఁచినదికాదు? బాధకు జాలిపడుస్వభావము గలనీవు బాధను గల్పించుట కెట్లోపఁగలిగితివి?

ఆప్రబోధవాక్యామృతకిరణములచే రంగనిసర్వజీవాణువులు నొక్కసారిగఁ బ్రసంచలితము లైపోయెను. ఆతనియంతరంగమునందలివిజ్ఞానమయకోశ మాకస్మికముగ వికసించెను. అప్పు డాతఁడు తనపూర్వచరిత్రమునంతను సమాలోచితముం గావించుకొనియెను. అంతయును విషామృతసంకలితమైయున్నట్లాతనికి విస్పష్టముగ బోధపడియెను. సర్వము యగుజ్ఞానశక్తి యీవిధముగ మూర్తీభవించి తనయెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించిన దనియుఁ దన్నుద్ధరించుటకే యీవిధముగఁ బ్రబోధించిన దనియు భావించుకొనియెను. అప్పుడు రంగఁడు నిర్వేదకంపితస్వరముతో "తల్లీ! నేను పాపాత్ముఁడను! కనికారమునకు వశుఁడనైపోయి నాజీవితమునందు నేఁట్టికార్యముల నెన్నిటినో చేసియుంటిని. జాలిచేఁ దాత్కాలికధర్మనిర్వాహణలాలసుఁడనై యధర్మతత్త్వమును గ్రహింపఁజాలకపోయితిని! ఇప్పుడు నీప్రబోధచంద్రికలచే నాయజ్ఞానాంధకారము విరిసిపోయినది! నీవీకీనమానవు నుద్ధరింప నేతెంచినదివ్యశక్తివి కాని సామాన్యమానవరమణీమణివి కావు తల్లీ! నేనింతటినుండి యట్టిపాపకార్యములు చేయనని నీపాదములసన్నిధిని శపథము చేయుచున్నాను. ఈభక్ష్యముల నాఁకలిచేఁ దపించిపోవుచున్న నీచిన్నిబిడ్డకైన నించుక పెట్టి నాకడుపుమంటను జల్లార్పుము!" అని ప్రార్థించెను.

అన — వలదు! పాపకళంకితంబు లగునీభక్ష్యములను బసిపాపకుమాత్ర ముపయోగింపవచ్చునా? ఈయర్భకుఁడు గర్భదరిద్రుఁడైనను నాభిజాత్యసంపన్నుఁడు!

ఆప్రశాంతవాక్యము విద్యుచ్ఛక్తివలె నతితీవ్రముగ శ్రవణమార్గమున నాతనిహృదయాంతరాళమున వ్యాపించెను. అప్పు డాతనిహృదయమునం దనిర్వాచ్యమగు వేదన యుదయించెను. ఆతఁడాదారుణపరితాపముచే దీర్ఘశ్వాసములు విడుచుచు శిలావిగ్రహమువలె నట్టే నిలువఁబడిపోయెను.

అప్పు డనసూయ మృదులస్వరముతో "నాయనా! ఇవి మిగులవిలువగలవస్తువులవలె నగపడుచున్నవి. ఇవి యెవ్వరివో వారికే యిచ్చివేయుము! నీయాదరభావమునకు నే నానందించితిని. మాప్రాణముల నిలిపినపుణ్యము నీకు లభియించుఁగాక! నీకృతజ్ఞతను నాజీవితమున్నంతవఱకు మఱవదానఁగాను" అనియెను.

రంగఁడు మాటాడలేదు. ఆతఁడు నిర్విణ్ణుఁడై యట్లే చూచుచుండెను. అంతలో జోగమ్మ తామరాకులలోనుంచి యన్నమును వ్యంజనములను దీసికొని వచ్చి "అమ్మా! వారెవ్వరో పుణ్యాత్ములు! పేరూరుద్రావిడబ్రాహ్మణులఁట! ఆయిల్లాలెవ్వరో యాదరించి యీయన్నము పెట్టినది. ఇది నీకును నీబిడ్డకునుగూడ సరిపోవును! తినుమమ్మా!" అనియెను.

అనసూయ యెంతయో యాప్యాయనముతో నాయన్నమును గలిపి బిడ్డకుఁ దినిపించి తానుదినియెను. రంగఁ డంతయుం

జూచుచున్న యాయభోజన మగువలకు నట్లే నిలువంబడి యుండి యనంతరము తనలో "ధనమదాంధుల సుఖతరంగములలో నెంత యధర్మమున్నదో దరిద్రాభిభూతుల దుఃఖతరంగములలో నంత ధర్మమున్నది." అని యనుకొనుచు నొక్క దీర్ఘశ్వాసమును విడిచి "తల్లీ! దయయుంచుము! పోయివచ్చెదను" అని చెప్పి యాభక్ష్యభాజనముల గౌతమీగర్భమునం బారవైచి యటనుండి మెల్లమెల్లగం దిరిగి తిరిగి చూచుచు వెడలిపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

జలధరంబులయందు ♦ జలమె లేదే గాక
పిడుగు లేమిటికిం గ ♦ ల్పింపంగాంబడెనో ?
ఫణిఫణంబున విష ♦ పటలమే గాక
మాణిక్య మేటికి ♦ మర్పంగాంబడెనో ?
అంబుధిలో బడ ♦ బాగ్ని యేమిటికో ?
కర్దమంబునను జెం ♦ గలువ యెందులకో ?
తత్త్వమార్గంబును ♦ దలపోయ లేక
ద్వంద్వభావసమాశ్రి ♦ తంబైనయట్టి
ప్రకృతికంతకు లేక ♦ భావంబె కోరి
చింతాలహరిలోనం ♦ జిక్కెదవేల !

విచారలహరి.

కఠినశిక్షణముకంటె మృదులపరిబోధనమే యవివేకమునకు మంచిమందు. ఎన్నెన్నిసారు లెంతెంతటి శిక్షల ననుభవించినను రంగనికిం దనతప్పు దెలిసికొనుట కవకాశము లభియించినది కాదు.

ఆతనికిప్పు డనసూయపరిశాంతమధురవచనపరిబోధముచే నాకస్మికముగ నాత్మాపరాధ మద్దములోని ప్రతిబింబమువలెం దేటతెల్లమై పోయినది పశ్చాత్తాపదుఃఖముచే నాతండు తల్లడిల్లిపోవుచు నా వెన్నెలలో గోదావరీతీరముం బట్టి యున్మత్తునివలె నడచిపోవుచుండెను. ఎక్కడకుం బోవుచుండెనో యాతనికిం దెలియుట లేదు. ఎక్కడకుం బోవలయునో యాతం డూహించుకొనుటలేదు. ఎక్కడకుం బోయినను హృదయతాప మాతని ననుసరించియే వచ్చుచుండెను. ఆతండట్లే పోవుచుంబోవుచు నాయాసముచే నొకచింతచెట్టుక్రిందం గూలంబడియెను.

ఆయర్ధరాత్రమునం దచ్చట జనసంచార మేమియును లేదు. పుచ్చపువ్వువలె వెన్నెల యంతట నలముకొని యుండెను. ఆచల్లని వెన్నెలయుం గూడ నాతనిసంతాపము వర్ధిల్లుచునే యుండెను. ఆతండు నిర్వేదవిహ్వలహృదయుండై "దరిద్రుండనైన నాహృదయమునకు దయ యేల కలుగవలయును? కఠినవర్తనుండనైన నాకింతటికనికర మేల యుండవలయును? ఆమెండకు నీవెన్నెలకును సంఘటన మెట్లు కలిగినది? ఈ రూపసంఘటనముచేతనే నే నధర్మమార్గమునం బోయి యధఃపతితుండనై పోయితిని. ఏమి? నేను దయచేత నిర్దయుండనై పోయితినా? కనికరముచేతం గఠినవర్తనుండనై పోయితినా? కాదు కాదు! చంచలహృదయుండ నగు నేను—సనాతనధర్మానభిజ్ఞుండ నగు నేను—ఆకస్మికోద్దీపితంబగు భావము ననుసరించి పోయితిని. నా కామావేశముచే నాలోచనము లేకుండంబోయినది—అందుచేతనే నేను—పుణ్యమునకుం బెఱచిన కన్నులతోం బాపమును గనంబట్టంజాలక పోయితిని. జాలికిం గొట్టుకొనుచున్న హృదయముతో బాధను గ్రహింపంజాలక పోయితిని. ఈవిధముగం బాపపుణ్యప్రవాహముల నడుమం గొట్టుకొనుచు నాజీవితము నిరర్థకమై పోయినది! ఎట్టిం

గియునెఱుంగనియవస్థలోఁ బుణ్యము లెంచి యెన్నియోపాపకార్యములను గావించితి. ధర్మలోభముచే నధర్మమార్గము నవలంబించితిని! ఆయమ్మ చెప్పినమాట సత్యమే! అమృతమును విషకుంభముతో నెత్తుకొనుటవలన నేమిలాభము? కాన. ఆయవివేకముచే నావిధాయకధర్మము నధర్మకళంకితమైపోయినది. ఆదివ్యరమణీమూర్తి యుద్బోధించినట్లుగా నధర్మకళంకము నేయాభిజాత్యసంపన్నుఁడు సహింపఁగలఁడు? నేనజ్ఞానాంధముఁడ నగుటచే నధర్మమునఁ బడిపోయితిని. ఏమిచేయుదును? నేను నిరుపేదలకష్టములను జూచి సహింపఁజాలను. అధర్మహృదయు లగునర్థలుబ్ధులమూలముననే వారికట్టికష్టములు కలుగుచున్నవి. ఆకష్టములను నివారించుటకుపాయాంతర మేమున్నది? లేదు. ఈయసమర్థున కింక నుపాయము లేదు. సర్వభూతదయాపరుఁ డగుసర్వేశ్వరుఁడే యీసాధుసంతాపమును నివారింపవలయును. ఆదయామయుని యనుగ్రహముకంటె నింక నుపాయము లేదు. హా పరమేశ్వరా! దీనబంధూ! దీనచింతామణీ! దీనజనసముద్ధరణమునకు నీకంటె దిక్కెదియును లేదు. జగన్నాథా! జనార్దనా! జగజ్జనకుఁడవగునీవు నీసాధుసంతానముపైఁ గటాక్షింపుము! రక్షింపుము! రక్షింపుము! రక్షింపుము!" అని ప్రార్థించుచుఁ బరితాపదుఃఖావేశపరవశుఁడై పడిపోయెను.

ఒక్కింతసేపటిలో నెవ్వరోవచ్చి యాతని వెన్ను చరచినట్లయ్యెను. రంగఁ డులికిపడి కన్నులు విచ్చి చూచునప్పటి కాతని యెదుటఁ బ్రబోధానందస్వామి సాక్షాత్కరించి యుండెను. రంగఁడు భయభక్తివినయసంభ్రమములతో స్వామిపాదములపైఁబడి "మహాత్మా! ఈపాపాత్ము నుద్ధరింపుము!" అని ప్రార్థించెను.

స్వామి యాతని లేవఁదీసి "వత్సా! నీవెట్టిపాపము చేసితివి?" అనెను.

రంగ—స్వామీ! పరులకష్టములను జూడఁజాలక పాపము చేసితిని.

ప్రబో—అట్టివాఁడవు పాప మెట్లు చేయఁగలిగితివి?

రంగ—అందుచేతనే పాపము నెఱుంగకపోయితిని.

ప్రబో—ఏమిచేసితివి?

రంగ—దరిద్రులకడుపుమంట చల్లార్చుటకై ధనాఢ్యులను బాధించితిని.

ప్రబో—ఎంతవెఱ్ఱివాఁడవు? ఎడమకాలు జబ్బుచే సన్నమైపోవుచున్నదని జాలిచేఁ గుడికాలిరక్తముం దీసి దానిని బూరింపవచ్చునా? ఇందువలన రెంటికిని మోస మగుట లేదా?

రంగ—స్వామీ! అదియెట్లు సరిపడును?

ప్రబో—నీవు ధనవంతులఁగొట్టి దరిద్రులకుఁ బెట్టితి నంటివి. అందుచే దరిద్రుఁడు ధనవంతుఁడై దుష్టుఁడు కావచ్చును. ధనవంతుఁడు దరిద్రుఁడై కష్టములపాలు గావచ్చును గాదా?

రంగ—మహాత్మా! నేను పేదలకష్టములను జూచి సహింపఁజాలను. ఏమిచేయుదును?

ప్రబో—నీకు జాలియున్నచోఁ గష్టములను దీర్పుము! కానియొండొరులకుఁ గష్టములను గల్పింపకుము!

రంగ—కాసునకు గతిలేనివాఁడను పేదలకష్టముల నెట్లు వారింపఁగలుగుదును?

ప్రబో—నీకుఁ జేతనైనంత చేయుము! చేయలేనిదానికై చింతింపకుము!

రంగ—స్వామీ! చేయలేనివాఁడను చింతింపకుండుటయెట్లు?

ప్రబో—లోకమునఁ గష్టమనుమాటయే లేకుండఁ జేయుట యెవ్వరితరము?

రంగ—మహాత్మా! దీనులగు వారికష్టములనూరక చూచుచు నీలోకమున జీవింపఁజాలను. మనోధైర్యమునకైనను, మరణమునకైనను మార్గముం బ్రసాదించి యీదుఃఖసముద్రమునుండి నన్నుద్ధరింపరా?

ప్రబో—బిడ్డా! పరమార్థమును జెప్పుచుంటిని వినుము. నీవు దుఃఖించుచున్న నీసోదరులతోఁ గలసి దుఃఖింపుము; సుఖియించుచున్న నీతోడివారితోఁ గలసి సుఖియింపుము. అప్పుడు నీకును వారికిని గూడ సుఖము కలుగును. అప్పుడు నీకు సుఖదుఃఖములు సమానము లగును అప్పుడీలోకమున నీకు దుఃఖానుభవ మనుమాటయే లేకుండఁబోవును.

రంగ—తండ్రీ! నీయమృతమయప్రబోధవాక్యములు నాయల్పహృదయమునకుఁ బట్టుటలేదు. పశ్చాత్తాపదుఃఖితుఁడనగు నన్ను నీపాదసేవకునిఁగ ననుగ్రహించి పాపపంకమునం బడిపోకుండ నుద్ధరింపుము.

ప్రబో—వత్సా! ఏతల్లిమూలమున నీకును జీవలోకమునకు ననుబంధము కలిగినదో, యేజనని నీకును నీతోడిజీవులకును బ్రియజననియో, యేదేవిమూలమున నీసర్వలోకములు నుద్ధరింపఁబడుచున్నవో యాజగన్మాతను సందర్శించెదవుగాని రమ్ము! అప్పుడా దేవియనుగ్రహమున నీసకలసంశయములును దూరీభూతములై పోవును.

రంగఁడు భక్త్యావేశముచే స్వామిపాదములపై సాష్టాంగపడి "స్వామీ! నేను దాసానుదాసుఁడను. నన్ననుగ్రహింపుము." అని ప్రార్థించెను.

ప్రబోధానందుఁడు "వత్సా! నాతోఁగూడరమ్ము!" అని యాతనిదనతోఁగూడఁ దీసికొనిపోయెను.

పదియవప్రకరణము.

దీనజనములపాలి గానకన్యేశమైన
ఇష్టార్థములనొసఁగ నత్యాగమైన
పూర్వసంచితకర్మ ప్రకాశపూర్ణమైన
పూర్వసౌభాగ్యగౌరవ పూర్ణమైన
యిట్టినీకృపామందిర కేమికొదవ?
ఆలకించుమమ్మటినా కాంక్షప్రాప్తి!

జాతీయగీతము—

కోటిలింగక్షేత్రమునందలి దేవాలయమునకు సమీపమునం దొక పెద్దమఠముండెను. ఆపవిత్రమఠమిప్పుడు రేయుంబవలు పౌరజనానందకోలాహలితమై విలసిల్లుచుండెను. ఆపుష్కరపుణ్యసమయమునకు వచ్చినవారిలో—ఆకోటిలింగస్వామిని సేవింపవచ్చినవారిలో—ఆమఠమునకుఁ బోయిచూచి యానందతన్మయులై పోనివారొక్కరును లేరు. మాతృమందిరమునందలి మాతృదేవతామూర్తి యిప్పుడాత్మీయాఖిలభారతపుత్రసందర్శనార్థమై యాదివ్యమఠమున వేంచేసి యున్నది. సమాదరశీతలంబులగు ప్రసన్నకటాక్షములచే నాత్మపుత్రుల ననుగ్రహింపవలయునని యచ్చట వెలసి యుండెను. అంజలిసువర్ణపీఠకమలనివాసిని యగుజగన్మాతృకామూర్తిని నానందముతో సేవింపవలయునని తండోపతండములై నిరంతరము ననేకప్రజలు వచ్చుచుఁ బోవుచుండిరి. ఆదివ్యమాతృకామూర్తి యెవ్వరుదర్శించిన వారికి తమతమతల్లివలెఁ బ్రత్యక్షమగుచుండెను. చిన్నలు, పెద్దలు, స్త్రీలు, పురుషులు, సాధువులు, మహానులు, వీరు వారననేల యందఱును భయభక్తివినయవిశ్వాసము

లతో జగన్మాతను సందర్శించి కృతార్థు లగుచుండిరి. చూచినవారు చూడనివారికిఁ జూపించుచుండిరి. తెలియనివారు తెలిసినవారికిఁ దెలుపుచుండిరి. ఎక్కడఁజూచినను మాతృసందర్శనార్థులే— ఎక్కడ విన్నను మాతృప్రార్థనములే. ఆజగజ్జనని యమృతమయ కటాక్షములచే నప్పుడు రాజమహేంద్రవరనగరమునం దంతటను సర్వసోదరత్వము నెలకొనియెను.

ఆమాతృపీఠమున కర్చకురాలైయున్నయానందాదేవి తల్లిని దర్శింపవచ్చియున్నమాతృభక్తులగువారినందఱ నమృతమధురవచనములతో నాదరించుచుండెను. భక్తులందఱు నామెను బ్రత్యక్షదేవతామూర్తిగ భావించి సేవించుచు నారమణీమూర్తివదనకమలమునుండి వెలువడు నమృతవచనములను వేదవాక్యములవలె శిరసావహించుచుండిరి. ఆనందాదేవి మాతృధ్యానపరాయణులగుబిడ్డలకందఱకును దేటతెల్లముగ నహింస, పరోపకారము, సర్వసౌభ్రాతృత్వముమొదలగువిషయములంగూర్చి మనసు కరఁగునట్లుగ, మనసు నిలుచునట్లుగ, మనసు కలియునట్లుగ నుపన్యసించి యందఱ నానందసముద్రమున నోలలాడించుచుండెను. అప్పు డాదేవీమూర్తిం జూచి భక్తు లందఱును జగన్మాతయే యిట్లుప్రత్యక్షమూర్తియై మాతృపుత్రుల నిట్లు ప్రబోధించుచున్నదను విశ్వాసముతో నాకర్ణించుచుండిరి. ఆదివ్యప్రబోధములచే నాస్తికు లాస్తికు లగుచుండిరి. క్రూరులు శాంతులగుచుండిరి. అజ్ఞానులు విజ్ఞానులగుచుండిరి. దురాచారులు సదాచారసంపన్ను లగుచుండిరి— సదమలగౌతమీపావనసలిలావగాహనము, సమీపస్థితకోటిలింగక్షేత్రసన్నివాససౌభాగ్యము, సర్వజగన్మాతృకాస్వర్ణస్వరూపసాక్షాత్కారము, సనాతనధర్మమార్గప్రబోధనము— ఇన్నియు నొక్కచో లభియించినప్పు

డే భారతీయుని హృదయ మానందతన్మయము గాకయుండును? ఏభారతీయున కాత్మజ్ఞానము కలుగకుండును?

ఆమాతృపీఠమున కక్షయమైనద్రవ్యమున్నది. అనేకులగుపరిచారకులును బరిచారికలునున్నారు. మాతృసేవాపరాయణులగువారందఱు నచ్చటిమహాసత్రశాలయందు నిరతాన్నప్రదానమును గావించుచుండిరి. అసంఖ్యవస్త్రదానములను గావించుచుండిరి. అప్పు డామాతృస్థానము పేదలకుఁ బెన్నిధానమువలె నుండెను. ప్రేమైకస్వరూపిణి యగుతల్లి కరుణించుచున్నప్పుడు బిడ్డలకుఁ గొదవయేముండును?

ఆనందాదేవి యర్చకురాలుమాత్రమే కాదు. ఆమాతృపీఠమున కధీశ్వరి. మాతృమందిరమునకే మహారాజ్ఞీమణి. ఆదివ్యమూర్తిం దర్శించినవారందఱు నామెను మాతృదేవతాప్రతిమూర్తిగనే భావించుచుండిరి. ఆనందాదేవి దేవీపీఠమున సాయంకాలపూజలను గావించుచుండెను. మఠమంతయును దీపమాలికాలంకృతమైయుండెను. భక్త్యావేశముచేత నేకు లామఠమునం బ్రవేశించి యుపవిష్టులై మహానందముతో మాతృపూజను నిశ్చలనయనులై తిలకించుచుండిరి. అందఱు నానందముద్రితులై నిశ్శబ్దముగఁ గూర్చుండియుండిరి. ఆనందాదేవి పూజానంతరమున దేవీపార్శ్వమునందు నిలువఁబడి భక్తులవంకఁ దిలకించి మృదుమధురస్వరముతో నీవిధముగ నుపన్యసించెను. "బిడ్డలారా! క్రమముగా మీరు మీతల్లియొడిలో నిదురించుటకే యలవాటుపడిపోయితిరి. ఆనిద్రలో దుస్వప్నములం గాంచి కలవరించుచుంటిరి. అభయప్రదాయిని యగు నమ్మ మీకుఁ బ్రసాదించినరక్షాయంత్రముల నజ్ఞానముచేఁ బారవైచుకొంటిరి. అందుచే మీకు జాగ్రత్స్వప్నములయందుఁ గూడ దుస్వప్నములే యగపడుచున్నవి. ఆదుస్వప్నములచే మీరమ్మమాటయే మఱచిపోయితిరి. కాంతాకనకములకై యొండొరులు కలహ

ములం బెట్టుకొనుచుంటిరి. జాతిరీతులకై యన్యోన్యవైరములం గల్పించుకొనుచుంటిరి. జగన్మాత సకలార్థములను మీకు సంపాదించి యొసంగుచున్నను హాయిగ ననుభవింపఁజాలకున్నారు. కుటుంబకలహములచే మీయర్థము పరాధీనమైపోయినది. అందుచే మీరు హింసాచౌర్యములకు లోఁబడిపోయితిరి. మీయాన్యకర్మమంతరించిపోయినది. దుర్వ్యసనములపాలైపోయితిరి. ఆకారణముచే మీసర్వశక్తులును నశించిపోయినవి. మిత్ర మీరేల యిట్టి యజ్ఞానముచే నన్యాత్వము నాపాదించుకొని మాతృద్రోహులై దుఃఖించుచున్నారు. బిడ్డలగు మీకష్టములం జూడఁజాలక లోకమునకంతకును దల్లియగు మీకన్నతల్లి విలపించుచు గుండెలు గుంచెడుకీళ్లను గ్రుమ్మరించుచున్నది. కుమారులారా! కుమారీమణులారా! మీరింకకన్నువిచ్చి మీతల్లిని దర్శింపుఁడు; మీరెవ్వరో యించుక పరిశీలించి తెలిసికొనుఁడు. మీయమ్మకన్నీటితో — గద్గదస్వరముతో నిట్లు చెప్పుచున్నది. బిడ్డలారా! మీరందఱును నాకన్నబిడ్డలు. మీరందఱును దోడఁబుట్టువులైనప్పుడిం దెవ్వరిని హింసించినను మీకే దుఃఖము కాదా? ఎవ్వరికపకారము చేసినను మీకే నష్టము కాదా? అజ్ఞానముచే నంతఃకలహములం గల్పించుకొని సర్వసంపత్సమృద్ధంబగు మీ శాంతిమందిరమును సర్వశూన్యంబగు దుఃఖావాసముగ నేల చేసికొనఁదలంచెదరు? నామాట వినుఁడు! అహింసయే మీయనాది పరమధర్మము—పరోపకారమే మీపరంపరాగత పరమార్థము — సర్వసమత్వమే మీ సనాతనధర్మసూత్రము. కన్నులఁ దెఱచి తత్త్వమును గ్రహించి మీకీమాటలను మనసునందుంచికొని సోదరులగు మీరందఱు నన్యోన్యసహాయులై మీ పెద్దలమార్గము ననుసరించి మెలంగఁ గలిగినచో మీకు సర్వసుఖములును గరతలామలకము లగును! సర్వ

శక్తులును స్వాధీనము లగును. సర్వాభీష్టములును సఫలము లగును. తల్లియే దైవమని తలంచు నార్యుల వంశమున జన్మించిన మీరు మాతృవాక్యపరిపాలకులై సుఖింపుఁడు. బిడ్డలారా! మీసుఖమే నాసుఖము. మీయానందమే నాయానందము. మీధర్మమును, మీధనమును, మీగౌరవమును, మీసుఖమును, మీసర్వమును గాపాడుకొనుశక్తి మీలోననే యున్నది. ఒక్కసారి కన్నులార మీతల్లి నగునన్నుఁ దిలకింపుఁడు. బిడ్డలారా! మీకు శుభమగుఁగాక!— ఓం శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః ”

అప్పుడా ప్రజాసంఘమునుండి “జయ! ఆంధ్రమాతకు జయ! జయ! భారతమాతకు జయ! జయ జగన్మాతకు జయ!” అను నానందజయధ్వనులు చెలరేఁగెను. మాతృభక్తిపరాయణులగు వారలకందఱకును నానందాదేశమూలమున మాతృదేవతాప్రసాదము లభియించెను.

అప్పుడొక వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు భక్తిపూర్వకముగ నానందాదేవిని సమీపించి “తల్లీ; ఈ దేవతార్చనపేటిక యీమాతృదేవతాపీఠమునం దుండఁదగినది. ఇందు సర్వార్థచింతామణీమూర్తి యున్నది. దీని నీపీఠమున భక్తిపూర్వకముగ సమర్పించుకొనుట కనుజ్ఞ దయచేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.” అని యాపేటికను దేవీపీఠసాన్నిధ్యమునం దుంచెను.

ఆనందాదేవి మందహాసవదనముతో “బిడ్డలెట్లు పూజించినను మాతృదేవతకానందమే—ఈజగన్మాత మీపూజల నంగీకరించినది.” అనియెను.

ఆవృద్ధబ్రాహ్మణునకు సశరీరస్వర్గము లభియించినట్లయ్యెను. ఆతఁడానందముతో “అన్యథాశరణం నాస్తి త్వమేవ శరణం మమ” అని స్మరించుకొనుచు దేవీప్రసాదమునందుకొని వెడలిపోయెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

"భయమొ, బాంధవమో, మత ♦ పక్షపాతంబొ
కారణంబుగఁ గలిగిన ♦ కలయికలను
సమయమునఁబుట్టి మర్మములు ♦ జరగుచుండుఁ
గాని మిత్రత్వ మట్టిది ♦ కాదు కాదు ! ”

ఆత్మగతుఁడ — హారావళి.

విలాసభవనమునకు గోపాలకృష్ణరావనునాతఁ డధికారియై యుండెను. ఆతఁ డొకప్పు డొకపెద్దయుద్యోగస్థునియొద్ద వంటబ్రాహ్మణుఁడై యుండెను. ఆయుద్యోగస్థుఁడే యాతనియందలి ప్రేమచే గోపాలరావునకు వివాహముఁ జేయించెను. ఆతని నింకను నభివృద్ధికిఁ దేవలయునని నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఇట్లుండగ నానీచుఁడు ధనాశచే విలువగలయాయుద్యోగస్థుని వ్రేలియుంగరమును దొంగిలించెను. ఆస్వామిద్రోహమునకై యాతని కాఱుమాసములు శిక్ష యయ్యెను. శిక్షానంతరమున నాతఁడింటికి వచ్చునప్పటి కాతని భార్య కాపురమునకు సిద్ధమయ్యెను. కుటుంబపోషణమున కాతనికి సామర్థ్యమెక్కడిది ? అట్టిదుస్స్వభావముగలయాతని నిఁక నెవ్వరు తమయింట వంటబ్రాహ్మణునిగా నుంచుకొందురు ? అందుచే నాతనికి గత్యంతరము లేకపోయెను. తుదకాతఁడు తానును భార్యయును రాజమహేంద్రవరము చేరి పూటకూళ్లు పెట్టుకొనుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెను.

క్రమముగా నాతఁడు ద్యూతకారులకుఁ బెట్టుబడులు పెట్టియుఁ, త్రాగుబోతులకు ధనసాహాయ్యము చేసియు, వ్యభిచారులకు వసతివాడలఁ గల్పించియు నిట్టి నీచవృత్తుల నవలంబించి ధనము

నార్జించుచుండెను. ధనాభివృద్ధియైనకొలఁదియు నాతని కానంబంధములగువ్యాపారములన్నియు వర్ధిల్లుచునే యుండెను. తుట్టతుదకాతని పూటకూటియిల్లు విలాసభవనముగ మాఱినది. ఆతనికిఁ బ్రత్యేకముగ నంతకంటెను విలువగలనివాసభవనము కూడ నున్నది. ఆయింటియందే యారాత్రియనసూయపసిబిడ్డకుఁ బట్టెడన్నము దొరకినది కాదు.

గోపాలరావు విలాసభవనవ్యాపారమువలనఁ గ్రమముగ లక్షాధికారి యయ్యెను. ఆతనికి సంతానము లేదు. అనుభవించుట కాతఁడు నాతనిభార్యయే—అయినను నాతనికి ధర్మబుద్ధి లేదు. ఇల్లాలుకూడ నాతనిసహధర్మిణియే—ఆశ్రయమే దొరకక యల్లాడిన యాతఁడిప్పు డనేకుల కాశ్రయుఁడయ్యెను. మరియాదచెడిపోకుండ మద్యపానము చేయఁగోరు మహనీయులును, మడిచెడిపోకుండ మాంసాహారము చేయఁగోరు మహానుభావులును, పేరుచెడిపోకుండ వ్యభిచారము చేయఁగోరు పెద్దపెద్దలును నాతని కాప్తమిత్రులై యర్థసంబంధులై యాశ్రితులై మెలంగుచుండిరి. అందుచే నాతనిసత్యస్వరూపము తెలియనియధికారులుకూడ నాతని గౌరవించుచుండిరి. జూదరులు, జారులు, చోరులు మొదలగుదుర్వ్యసనపరాయణులగు వారందఱునుగూడ నాతనియాశ్రయము నభిలషించి తిరుగుచుండిరి.

కోటిలింగక్షేత్రమున మాతృదేవతాపీఠము వెలసినదిమొదలు, మాతృప్రతిమూర్తియగు నానందాదేవిమధురప్రబోధచంద్రికలు వ్యాపించుచున్నకొలఁదిని క్రమక్రమముగ విలాసభవనము నిస్తేజమై పోవుచుండెను. ఆవెన్నెలవెలుఁగులోఁ గన్నులఁ దెఱచిన యాంధ్రపుత్రులకు స్వస్వరూపజ్ఞానోదయ మగుచుండెను. ఆస్వచ్ఛచంద్రికాప్రభలలో మాతృప్రబోధితులగుసేవకులకు మరలఁ దమతమరహస్యతంత్రములు లభియించుచుండెను. వారిదుస్స్వప్నము

లు వదలిపోవుచుండెను. అందుచేఁ గ్రమక్రమముగ దుర్వ్యసనములు దూరీభూతములై పోవుచుండెను. ఇంతయును జేరి తుదకేమైనది! విలాసభవనమునకు రాఁబడి లేకుండఁబోయినది! గోపాలరావునకు వృత్తిచ్ఛేదమైపోవునట్లగపడియెను.

గోపాలరావున కీనడుమఁ గొలఁదికాలమునుండి దామోదరునితో సఖ్యముకలిగినది; ఆతని మూలమున విశేషధనలాభము కూడఁ గలిగినది. ఆతనినిగూఢచరిత్ర మంతయును గోపాలరావునకుఁ దెలియును. రాత్రిపదిగంటలయినతరువాత గోపాలరావు దామోదరుని గోదావరియొడ్డునకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఇరువురు నొక విజనస్థలమునఁ గూర్చుండి రహస్యముగ సంభాషించుకొనుచుండిరి.

గోపా—దామోదరా! ఈదిక్కుమాలిన దేవీపీఠము మనకుఁ బ్రక్కలోనిబల్లెమువలె దాపురించినది! అజ్ఞానులందఱు నాయానందమాయలలోఁ బడిపోవుచున్నారు.

దామో—ఔను! మనోమోహనమూర్తి యగునాత్రిపురసుందరి మధురకంఠస్వరమెత్తిమాటాడుచున్నప్పుడజ్ఞానులననేమి?—ఎంతటివిజ్ఞానులైన నామెకు దాసానుదాసులైపోవుట కాశ్చర్యమేమున్నది?

గోపా—అదియే మనకోపముంచుచున్నది. పుష్కరముతో వదలిపోవుననుకొంటినిగాని యేఁడాదివఱకును వదలునట్లు లేదు—ఇంతలో మనపని మట్టమే యైపోవును.

దామో—ఇందుకుఁ బ్రతీకారమేమైన నాలోచించితివా?

గోపా—ఆలోచన కేమున్నది? ఆపీఠమీనగరమునందిఁక నగపడకుండఁ జేయవలయును.

దామో—అదియెట్లు?

గోపా—నీచేతిక్రింద బలవంతులెందఱోయున్నారు. నేనెఱిఁగినవారుకూడఁ జాలమందియున్నారు. వారినివీరిని గూడఁగట్టుకొని నీవుప్రయత్నించినచో దేవీపీఠము పేరులేకుండఁ జేయుట యెంతసేపు? త్రిలోకసుందరీమూర్తి యగు నానందను నీవెట్లైనఁ దక్కించుకొనఁగలిగినచో విలాసభవనము నీకువిలాసభవనమగును! నీవు మధుమతికై దేవులాడుచుంటివిగాని యది యానందకాలిగోటికైనను సరిపోలునా? నీవెఱుఁగవుగాని మధుమతి మూఁగది!

దామో—ఆలాగా? పైమెఱుఁగుచూచి భ్రమపడిపోయినాను! నీకెంతశక్తియున్నదిరా? మూఁగదానిచే మూఁడులోకముల నేలించితివే!

గోపా—తెలియకుండ సంచరించుచుంటివిగాని నీవు మాత్రము సామాన్యుఁడవా? నీవు తలఁచుకొన్నచో నిమిషములో నానందను వశపఱచుకొనఁగలవు.

దామోదరుఁ డించుకసేపాలోచించి "ఔను. నాకును మునుపటివలె నుండవలెనని లేదు. పెండ్లిచేసికొనియొకయింటివాఁడను గావలయు ననియున్నది. ఆనందలభియించినచో నానందసామ్రాజ్యము లభియించినట్లే. కాని, దేవీపీఠమునకు బలవంతులగువారు కొలఁది పరిచారకు లున్నట్లగపడుచున్నదే. సాహసించి పోయినచోఁ జచ్చుటయేగాని మఱి లాభమేమున్నది?" అనియెను.

గోపా—మనలాభముకొఱకు మనప్రాణములనైన నర్పించుటకు సాహసించి పనిచేసికొనవలయునుగాదా? నీకునిత్యమును త్రాగుటకని జూదమునకని దానికని దీనికని ధనము కావలయును. నాకును గావలయును. ధనములేకున్నచో దినమెట్లు గడచును? కావున ధనము కొఱకు మనమెట్టిపనినైనను జేసికొనవలయును.

దామోదరున కంతలో గోపాలునిదుస్సంకల్ప మంతయును బోధపడియెను. ఆతఁడు తీవ్రస్వరముతో "గోపాలా! నాకేమో ధనము కావలసియున్నట్లును, నీవేమో నిరంతరమును నాకు దానము చేయుచున్నట్లును మాటలాడుచుంటివే! నాడబ్బు నాకిచ్చుటకు నీ కింత విచార మెందుకు?" అనియెను.

గోపాలుఁడు మెల్లగా "మిత్రమా! నాకైనను నీకైనను ధనము విలాసభవనమునుండియే రావలయునుగాదా?" అనియెను.

దామోదరుఁడు కోపముతో "అదియేమి? నాకీయవలసిన దేమైనదీ? వేంకటేశ్వరునిలక్షరూపాయలయాస్తిని నీకఱువదివేలకుఁ గ్రయము వ్రాయించితి గాదా? ఆతనికి నీవిచ్చినవి ముప్పదివేలేనా? మిగిలినముప్పదివేలలోను సగము పదునేను వేలు నీవు నాకీయనక్కఱలేదా? హీనక్రియమువలన నీకదనముగదొరకినలాభములో నాకుఁ బంచిపెట్టకపోయినను నాపదునైదువేలైన నాకీయనక్కఱలేదా?

గోపా—ఆమాట యెందుకు? అప్పుడప్పుడు నీకుఁ గావలసిన సొమ్మిచ్చుటయే గాని యంతయు నొక్కమాఱుగ నిచ్చెదనంటినా?

దామోదరుఁడు క్రోధవిస్ఫారితనయనుఁడై "ఓరిదుర్మార్గుఁడా! నన్నుఁగూడ మోసముచేయఁ దలఁచితివా?" అని గద్దించెను.

గోపాలుఁడుకన్ను లెఱ్ఱజేసి "ఏమి యట్లెగసియెగసిపడుచున్నావు? కొట్టెదవాయేమి?" అనియెను.

దామో—కొట్టెదనా? గోదావరిలోఁ బాతిపెట్టెదనా?

అని యొక్క చెంపకాయఁగొట్టెను. గోపాలుఁడుమాత్రము బలహీనుఁడా? పౌరుషహీనుఁడా? ఆతఁడు తోఁక ద్రొక్కినపాము వలెఁ గ్రోధావేశపరవశుఁడై దామోదరునిపొట్టపై నొకతన్ను తన్నెను. సమబలపౌరుషములుగల యాయిరువురు నొండొరుల నత్రు

మించి యాగోదావరీతీరమునం దంధకారములోఁ జాలసేపటివఱకును గొట్టుకొని యాయాసముచే నిరువురును స్మృతితప్పి పడిపోయిరి. అప్పు డాకస్మికముగ నెవ్వరో కొంతమంది వచ్చి యొడలెఱుంగక పడిపోయిన యాయిరువురను భుజములపై కెత్తుకొని తీసికొనిపోయిరి.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

నింగడల మంచుకావిరు ♦ లాలయువేళ
పాంసుసంస్ఫూర్తి యత్యల్ప ♦ మైనవేళ
దడదడం గూర్చు కంపంబు ♦ దొడరువేళ
నవలసాన్నిధ్యమును గోరు ♦ నట్టివేళఁ
దమి విశేషించి యనుఖంబుఁ ♦ దార్చువేళ
మదిఁ గలంగించునాదుమో ♦ మంతవేళ
ముసుచుకొని కన్నులను మూసి ♦ గడపినాఁడఁ
గాని యావేళ నానందు ♦ గతినిఁగూర్చి
తుణకు నేస్పైన నూహింపఁ ♦ జాలనైతి!
నగము గుర్రింగుచుండెడి నే ♦ మున్న దింక!

సంకీర్తనము — హారావళి.

ఆగర్భశ్రీమంతుఁ డగువేంకటేశ్వరున కిప్పు డన్నవస్త్రములకు గతి లేకుండఁబోయినది. స్వయంకృతాపరాధముచే నాతని సర్వస్వమును నశించిపోయినది. ధనకామిని యగునాగమణి నిర్ధనుఁ డగునాతని దరియిఁటికి రాకుండఁ దరిమివైచినది. రాజరత్నముచేఁ గూడ రావలదని చెప్పించుకొనుట కాత కిష్టము లేకపోయినది.

అందుచేనాతఁడు కడసారి యామెను జూడకుండఁగనే పెద్దాపురమును వదలిపోవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. కొన్నిదినములనుండి దామోదరుఁ డాతని కగపడుటయే లేదు. అగపడినమాత్రమున నేమిలాభము? తనకిన్నియనర్థములును దామోదరునిమూలముననే తటస్థించిన వని యాతఁడు తెలిసికొనియెను. కట్టుబట్టలకంటె నాతనియొద్ద నొకకాసైనను లేదు. అతఁడట్లే బయలుదేరెను. అఱకాలి కెన్నఁడు నవనీపరాగమైన సోఁకి యెఱుంగని యాసుకుమారమూర్తి కఱకుకంకరమార్గమునఁ గాలినడకను బోవుచుండెను. కుసుమకోమలమగు ననసూయహృదయమును నొప్పించినపాపమునకుఁ బ్రతిఫల మనుభవింపవలదా? క్రూరహృదయుఁడై యబలయగు ననసూయ కెట్టికష్టముం గల్పించెనో నిర్భాగ్యుఁడై యాతఁ డిప్పుడట్టికష్టమునకుఁ బాలైపోయెను.

అతని కీలోకమునం దేక నేమున్నది? ఇల్లులేదు; వాఁకిలి లేదు; మడిలేదు; మాన్యములేదు; ఏపతివ్రతాశిరోమణి యాతని కటాక్షవీక్షణముల కెదురుచూచుచున్నదో, యేప్రేమైకమూర్తి యాతనినే తనప్రాణముగ నెంచి ప్రేమించుచున్నదో, యేసాధ్వీరత్నమాతనినే దైవముగఁ దనహృదయకమలమున నిలిపి పూజించుచున్నదో యట్టిభూలోకదేవీమూర్తి యగు ననసూయకంటె నాతని కాత్మీయమగు పదార్థ మీలోకమునం దేదియును లేదు. నిర్భాగ్యుఁ డగు వేంకటేశ్వరున కంతయు ననుభవమునకు వచ్చినది. వారకాంతపొందు వలదని చెప్పినవారందఱు నాతని కష్టులైపోయిరి. ఆత్మేశ్వరియగు ననసూయను మరలఁ బరిగ్రహింపుమని బోధించిన మిత్రులందఱు నాతనికి శత్రులైపోయిరి. ఆమోహాంధకారములో నాతని కనుకూలమార్గ మేదియో ప్రతికూలమార్గ మేదియో య

గపడినది కాదు. మధురఫల మేదియో విషఫలమేదియో తెలిసినది కాదు. ఆతని కన్నులు మూసికొని పోయినవి; బుద్ధి చెదరిపోయినది; దొరకినత్రోవయే మంచిదని యెంచి తోఁచినరీతిని సంచరించెను. ఆకారణముచేతనే యాతఁ డమృతసరోవరమును వదలి తుట్టతుదకు దుఃఖాంధకూపమునఁ బతితుఁడైపోయెను.

ఇప్పటి కాతఁడు కన్నులను దెఱచి చూచుకొనియెను. ఒక్కసారిగ నాతనికిఁ బూర్వస్మృతి కలిగినది. ఆదినమున — బలవంతముగఁ దనచేఁ బరిత్యజింపఁబడిన యాదినమున — అవమానదుఃఖమును సహింపఁజాలక యగతికయై కొయ్యబొమ్మవలె నిలువఁబడిపోయిన యనసూయదీనవదన మాతని కన్నులఁ గట్టినట్లుండెను. అప్పుడాపవిత్రప్రేమామృతమయదివ్యమూర్తివదనకమలమునుండి వెలువడిన యమృతమధురంబులును, బ్రిణయనిశితంబులును, శోకకంపితంబులు నగుప్రబోధవాక్యము లిప్పుడాతని శ్రవణకుహరములఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నట్లుండెను. ఆతని హృదయము పగిలిపోవుచుండెను. పశ్చాత్తాపదుఃఖముచే నాతని సర్వాంగకములును బ్రకంపితములై పోవుచుండెను; ప్రతప్తములైపోవుచుండెను.

ప్రాణేశ్వరి యగు ననసూయ నెట్టులైన మరల దర్శింపఁగోరుట యాతనికి లజ్జాకరముగఁ దోఁచుటలేదు. అర్ధాంగి యగు ననసూయ పాదములపైఁ బడి యపరాధములను క్షమియింపఁగోరుట యాతని కవమానకరముగఁ దోఁచుట లేదు. ఆమె ప్రేమమయి యనియు శాంతిమయి యనియు నాతఁ డెఱుఁగనివాఁడా? ప్రేమమయదంపతుల ప్రేమమయహృదయముల నేసుఖలేశము పరస్పరసన్నిబద్ధములుగఁ జేయఁజాలినదో యట్టిసుకుమారపవిత్రగాత్రిపరిష్వంగసౌఖ్యము నాతఁడు నిర్లక్ష్యముగ నవివేకియై త్యజించివైచెను.

ఆదుఃఖము నాతని హృదయాంతరాళమునం దెప్పుడప్పుడు పొంగిపొరలుచునేయుండెను. ఇప్పు డన్నిదుఃఖములు నొక్కసారిగ నాక్రమించుకొని యాతనిజీవితమును నాతనామయంబుగఁ జేసివైచెను. ఆదారుణదుఃఖతాపముచే నాతనిగుండె పగిలిపోవలసినదే. ఆతనిప్రాణము లెగిరిపోవలసినదే. కాని యాతనికింకను నాశ వదలిపోలేదు.

ఆయాశచేతనే యాతఁడు ప్రాణములతో నిలువఁబడియుండెను. ఆయాశచేతనే యాతఁ డతికష్టముతో జేగురుపాడునకు బయలుదేరెను. పుత్రోత్సంగవతియైయున్న మాతేశ్వరి యగునన్నూయను దర్శింపవలయునని యాశ! ఆయాశచే నాతనికి మార్గాయాసమగపడుట లేదు. అడుగుక్రిందఁబెట్టని వేంకటేశ్వరుఁ డిప్పు డామడఁకొలఁదిదూరము నడచుచున్నాఁడు. స్వయంకృతాపచారముచే నాతని కిప్పు డిట్టియవస్థాంతరము గలిగినది. దూరాలోచనము చేయక మనసుపోయినరీతిని బోవుచుండు నవివేకుల కెప్పటికైన నిట్టి పశ్చాత్తాపదుఃఖమునకుఁ బాల్పడుట తప్పదు.

అట్లాతఁడు పోవుచుండఁగా మార్గమధ్యమునం దొకవృద్ధబ్రాహ్మణుఁ డాతనింజూచి విచారాశ్చర్యసూచకస్వరముతో, 'వేంకటేశ్వరరావుగారా?' అని పలుకరించెను. అట్టియవస్థలో నాతని కాబ్రాహ్మణసందర్శనము దుస్సహముగ నుండెను. అందుచే వేంకటేశ్వరుఁడు తలవంచుకొని నిలువఁబడిపోయెను. అప్పు డాబ్రాహ్మణుఁడు, 'నాయనా! ఇట్లుంటి రేమి? కాలినడకను బయలుదేరితి రేమి?' అనియెను. వేంకటేశ్వరుఁడు దుఃఖముతోఁ దనజీవితచరిత్రమంతయు నాతనికిఁ దెలియఁజేసెను. బ్రాహ్మణుఁడు విచారముతో, 'నాయనా! ఆనాఁడే నూఱురూపాయలదక్షిణతో మీరు నాకు దానముచేసిన దేవతార్చనపేటికతో నేనన్నిపుణ్యక్షేత్రములను

దర్శించితిని. అందలి సర్వార్థచింతామణీమూర్తి నావంటివానిచే వేలకొలఁది పుణ్యకార్యములను జేయించినది. ఆమూర్తి యనుగ్రహముచేఁ గాను చేతలేని వాఁడను గనకవర్షము గురియింపఁగలిగితిని. తుదకు రాజమహేంద్రవరమున నిరతాన్నవస్త్రదానముం గావించుచు దీనజనోద్ధారణముం గావించుచున్న దేవీపీఠమున కాదివ్యమూర్తిని సమర్పించివైచితిని. ఆమూర్తి యెన్నితరములనుండి మీయింట నున్నదో! పాప మది లేకపోవుటచేతనే మీయింటి కిట్టిగతివచ్చినదేమో కదా! నాయనా! నీవా దేవీపీఠమును సందర్శింపుము. అందుచే నీదుఃఖములు తొలఁగిపోఁగలవు. పరమేశ్వరుఁడు నిన్ననుగ్రహించుఁగాక' అని చెప్పి యాతనియొద్ద సెలవుగైకొని వెడలిపోయెను.

వేంకటేశ్వరుఁ డెట్లో జేగురుపాడునఁ బ్రవేశించునప్పటికి రాత్రి యెనిమిదిగంట లయ్యెను. ఆతఁ డెన్నఁడు నాయూరు వచ్చినవాఁడు కాఁడు. ఎవ్వరి నెఱింగినవాఁడు కాఁడు. ఆతఁడు గ్రామదేవతగుడియొద్దకుఁ బోవునప్పటికి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి యనునొకసద్బ్రాహ్మణుఁ డాతని కగపడియెను. వేంకటేశ్వరుఁడు మార్గాయాసముచే నిట్టూర్పులు విడుచుచు నాతనిం జూచి, 'అయ్యా! జోగమ్మ నెఱుఁగుదురా?' అని యడిగెను.

సుబ్ర—ఎఱుఁగ కేమి? ఈయూరిలో నామెఁ నెఱుఁగనివా రెవ్వరున్నారు?

వేంక—ఆమె యిల్లెక్కడ?

సుబ్ర—ఈప్రక్కసందులోనే యున్నది. ఎందుకు? ఆమె యిచ్చట లేదు. పుష్కరస్నానమునకై రాజమహేంద్రవరము పోయినది. చాలదినములైనది. ఇంకను రాలేదు.

వేంకటేశ్వరుఁ డప్రతిభుఁడై, 'అయ్యా! ఆయింటిలో—'

అర్ధోక్తియందే సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి 'ఆయిల్లాలుకూడఁ బసిబిడ్డనెత్తుకొని యామెతోడనే పోయినది—భూలోకమాతయగు నామహాపతివ్రత నిర్భాగ్యుఁడగు భర్తచేఁ బరిత్యజింపఁబడుటచే శ్రీమంతురాలగు నామెకు జోగమ్మతోఁగూడఁ బోవలసివచ్చినది.' అనియెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు హతాశుఁడై నిలువునఁ గూలఁబడిపోయి యేఁడుదానివలె నేడువనారంభించెను. దుఃఖము—ఆయాసము—ఆఁకలి యొక్కసారిగ నాతని ముంచివేయుటచే నాతఁడు స్మృతితప్పి పడిపోయెను. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి యాతని సేదదేర్చి మెల్లగఁ దన యింటికిఁ దీసికొని పోయెను.

పదుమూడవ ప్రకరణము.

ఎడివడిగఁబోవుకాలప్ర ◆ వాహమందు
బొడమి సుడిగుండములలోనఁ ◆ బడి మునింగి
పాంచభౌతికవస్తుప్ర ◆ పంచమెన్ని
యెన్ని మార్పుల నందలే ◆ దింతదనుక ?

కావ్యగీతము — హారావళి.

కల్యాణానందస్వామి ప్రబోధోపన్యాసములచే దేశమునఁ జాలవఱకు సాధుజంతువులబలిప్రదానములు ప్రచారమున లేకుండఁ బోయినవి. కటికవాండ్రనిరంతరజీవహింసాకర్మములు నిర్మూలములై పోయినవి. అందందు విజ్ఞానప్రబోధకసమాజములు వెలసినవి.

నిమ్నజాత్యుద్ధరణవిద్యాశాలలు నెలకొల్పఁబడినవి. గోసంరక్షణశాలలు స్థాపింపఁబడినవి. ప్రజలలో నజ్ఞానము వదలి యైకమత్యము వర్ధిల్లుచుండెను. వృత్తులనుబట్టి యేర్పడినజాతిభేదముల ననుసరించిన యన్యోన్యవైషమ్యము లంతరించిపోవుచుండెను. సర్వసమత్వ మంతటను వ్యాపించుచుండెను. అహింసయుఁ బరోపకారము నావశ్యకధర్మములుగఁ బరిగణింపఁబడుచుండెను. దుర్వ్యసనములు క్రమముగఁ దొలఁగిపోవుచుండెను. అందఱును గన్నులఁ దెఱచి మాతృదేవతను దర్శింపఁగలుగుచుండిరి. ఆంధ్రదేశమాతయు నాత్మమందిరమే యని భావింపఁగలుగుచుండిరి. అందుచే సర్వసౌభ్రాతృత్వ మందఱకు ననుభవమునకు వచ్చుచుండెను. ఆత్మాభివృద్ధికి—ఆత్మసోదరాభివృద్ధికి—ఆత్మదేశాభివృద్ధికి — అదియే ముఖ్యసాధనమని యందఱకును బోధపడుచుండెను. కల్యాణానందస్వామి నందఱును, గలిపురుషునిదండ్చి కలియుగమునఁ గృతయుగధర్మముల నెలకొల్పిన పరీక్షిన్నరేంద్రునివలె భావించుచుండిరి. ప్రజలహృదయరాజ్యములయందుఁ గల్యాణానందస్వామియే యానందచక్రవర్తియైయుండెను.

మాతృమందిరమున మాతృసేవాదీక్షితుఁడై వచ్చిన దేవీదాసునిమూలమునఁ గల్యాణానందస్వామి ధర్మగిరిప్రాంతారణ్యమునంగల చోరకుటుంబముల నన్నిటిని గృషికకుటుంబములుగాఁ జేసివైచెను. వారందఱును జౌర్యమునే కాక మద్యపానమునుగూడ మానివైచి జగద్ధాత్రియగు భూదేవి నాశ్రయించి జీవింప నారంభించిరి. స్వామియనుగ్రహముచే నాకృషికకుటుంబములకును గోసంరక్షణశాలలకును నిత్యసంబంధ మేర్పడియెను. అందుచే ధర్మగిరిప్రాంతమునందలి మహారణ్యమంతయును సస్యక్షేత్రమైపోయెను. మద్యపానహింసాచౌర్యదీక్షితులగువారందఱు నిప్పుడు మాతృసేవాదీక్షితులైపోయిరి. వారిసత్ప్రవర్తనముం గాంచి యానందించి స్వామి నేఁటి

దినమున వారల కందఱకును మాతృదీక్షాకంకణములఁ బ్రసాదించుచుండెను. మాతృదేవతాప్రసాదము నొసంగుచుండెను.

జనులుగుంపులుగుంపులై వచ్చి స్వామియనుగ్రహముచే గిరిపాలికాదేవ్యాలయమున దీక్షాకంకణమును ధరియించుచుండిరి. ఆ యాలయము నందిప్పుడు చిదానందాదేవి సాక్షాత్కరించుట లేదు. ఆ జగన్మాత బిడ్డలగు తమ్ము నందఱను కటాక్షించి యుద్ధరించి మరల మాతృమందిరమునఁ బ్రవేశించిన దని యందఱును భావించుకొనుచుండిరి. స్వామి యానాఁడు వారలకందఱకును యథేచ్ఛముగ మృష్టాన్నవస్త్రదానములను గావించుచుండెను. నాఁడు ధర్మగిరియందంతటను నన్నసంతర్పణములే. ధర్మగిరియంతయు నన్నగిరి యైపోయెను. అందఱును మాతృదేవతాప్రసాదముచేఁ బరితృప్తులై పరిశుద్ధాంతఃకరణములతో వచ్చి స్వామిని బరివేష్టించి కొలిచి యుండిరి. స్వామి సమున్నతశిలాఫలకముపైఁ గూర్చుండి యందఱకును మాతృమహిమంగూర్చి బోధించుచుండెను. అందఱు నత్యుత్సాహముతో నాలకించుచుండిరి.

అప్పుడా సాయంసమయశీతలవాయుతరంగములనుండి ఆర్తస్వరముతో నీక్రిందిగీతము వినవచ్చుచుండెను—

అమృతములోపలనే విషమున్నది
యదియొకచిత్రము కాదా ?
హిమకరుచెంగటనే నిప్పున్నది
యిదియొకచిత్రము కాదా — అ॥
పూవులతోటలనే ముండ్లున్నవి
బోధపడినదా లేదా ?
తావులలోపలనే పొగరున్నది

తలకెక్కినదా లేదా ? — అ॥
స్నేహములోనే ద్రోహం బున్నదీ
జీవులకేమిఁక దారి ?
దేహములోనే తేలున్నప్పుడు
దిక్కేమున్నది రోరి ? — అ॥

అందఱు నాశ్చర్యముతో నాలకించుచుండిరి. అంతలోఁ దరుణసుందరమూర్తి యగు నొక యున్మత్తవ్యక్తి యా పర్వతము నధిష్ఠించి వారి వంకకే వచ్చుచున్నట్లుగపడియెను. ఆతఁడు వేగముగ నా పర్వతము నెక్కి వచ్చి యాజనసమూహముం గాంచి యున్మాదోద్రేకముచే వికృతనటనములం గావించుచు—

తెలిసిన దయ్యా ! తెలిసినదీ మది
కలిసిన దయ్యా ! కలిసినదీ ॥
జలజలఁ దేనెలఁ జిలుకుచున్నను
బలికిన వన్నియుఁ బలుకులు గావని ॥ తెలి॥
తోఁచినదయ్యా ! తోఁచినదీ తల
యూఁచినదయ్యా ! యూఁచినదీ
చూచుటకందముతోఁచిన యంతనె
పూచినవన్నియుఁ బువ్వులు గావని ॥ తోఁచి॥
నచ్చినదయ్యా ! నచ్చినదీ ! బుద్ధి
వచ్చినదయ్యా వచ్చినదీ
అచ్చికబుచ్చికలాడినమాత్రనె
బచ్చెనలందఱు భ్రాతలు గారని ॥ నచ్చి॥

అని పాడుచు నభినయింప నారంభించెను. పాపమాతఁడు మనభారతరావే ? భారతరావు పిఠాపురము వచ్చి చూచునప్పటికిఁ

జంచలరావును సత్యవతియు నాతని కగపడకుండఁబోయిరి. చంచలరావు బలవంతముగ సత్యవతి నెత్తికొనిపోయెనని యాతఁడనుకొనియెను. సత్యవతినెట్లయిన నంగీకరింపఁజేసి చంచలరావునకుఁ బెండ్లి చేయవలయునని యాతనియుద్దేశము. ప్రాణసమాన యగునామెమనసు నొప్పించుట యాతని కిష్టము లేదు. చంచలరావునకు నామెకు నెటులైన నన్యోన్యానురాగము కల్పింపవలయుననియే యామె నాతనితోఁ బిఠాపురమునకుఁ బంపియుండెను. ఆమె యంగీకరించినచో నానందకరముగ వారిరువురకును వివాహమే యైయుండును. అగపడకుండఁ బోవుటకుఁ గారణ మేమి? కారణాంతర మేమైన నున్నచో నొక్కరైన నగపడకుండ నుందురా? తప్పకుండఁ జంచలరావే సత్యవతిని బలవంతముగ నెత్తుకొనిపోయెనని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. భారతరావునకుఁ బ్రాణమునకుఁ బ్రాణమైనసోదరి ప్రాణమిత్రుఁడనుకొనుచున్నచంచలరావుచే బలవంతముగ నపహరింపఁబడిపోయినది. ఆవిచారముచేతనే—ఆపరితాపముచేతనే—ఆనిరంతరధ్యానసమాలోచనములచేతనే పాప మాతనిమతి చెదరిపోయినది! తానొకటితలంచిన దైవ మొకటి తలంచిన ట్లయ్యెను. దేశకాలపాత్రములఁ బాటింపక కేవలము పట్టుదలయే ప్రధానముగఁ గార్యదీక్షితులగువారి కందఱకును దుదకిట్టిప్రతిఫలమే లభియించుచుండును. భారతరావున కట్టిప్రతికూలఫలమే లభియించినది.

కల్యాణానందస్వామి యాతని దనయొద్దకుఁ దీసికొని రమ్మని దేవీదాసున కాజ్ఞాపించెను. దేవీదాసుఁ డాతని కెదురుగఁబోయి చేయి పట్టుకొనియెను. భారతరావు వెఱ్ఱిచూపులు చూచుచు „నీవు దొంగవా?" అనియెను.

దేవీ—భయములేదు. నాతోరమ్ము!

భార—నీవు పిచ్చివానివలె నున్నావు. నేనునీతోరాను.

అంతయాతఁడు పెనగులాడ నారంభించెను. దేవీదాసు మును పటిభీముఁడే యైయున్నయెడలఁ గావడిపెట్టెవలె నాతని నెత్తి గమ్యస్థానమునకుఁ జేర్చియుండును. కాని యిప్పుడాతఁ డట్లు లేఁడు. అందుచే దేవీదాసు భారతరావును మంచిమాటలతోఁ దీసికొనిపోయి స్వామిసన్నిధిని నిలువఁబెట్టెను.

స్వామి యాతనిం జూచి కరుణాపూరితస్వరముతో „అది యేమి యిట్లున్నావు?" అనియెను.

భారతరావు చేతులు త్రిప్పుచు „ఎట్లున్నాను? నీవెట్లుంటివో నేనట్లుంటిని—నాకు మతి లేదు—నీకు గతిలేదు. నేనాత్మద్రోహిని—నీవుధర్మద్రోహివి! బంధుద్రోహివి!" అని గంతులువైచుచుఁజప్పటలు చఱచుచు—

పోయినదయ్యా! పోయినదీ చెడి
పోయినదయ్యా! పోయినదీ
మాయయు మోహ మహిలోరాజ్యము
చేయుచునున్నవి జీవులసౌఖ్యము ॥పోయి॥
మారినదయ్యా! మారినదీ గతి
మారినదయ్యా! మారినదీ,
దూరంబెఱుఁగనిదుర్బుద్ధులధి
క్కారముపాలయి కాలముశీలము ॥మారి॥

అనిపాడుచు వికటహాసము చేయుచు వికృతముగ నాడ నారంభించెను. కల్యాణానందస్వామి నిర్విణ్ణుఁడై యేమియు మాటాడఁ జాలకపోయెను. భారతరావు మఱియును వికృతతాండవములం గావించుచు గుఱుతరోన్మాదావేగముచేఁ గ్రిక్కుఱుత్రిప్పకుండ—

సన్యాసంబే నె అతనమా? బల
విన్యాసంబే శౌర్యతనమా?

అన్యాయముగా నన్నలఁ దమ్ముల
నాలిని బంధుల నడఁచినవారికి ॥సన్యా॥
నెఱతనమా ? చేర్పాటితనమా ? ట
క్కరితనమా ? సిగ్గరితనమా ? తుం
టరితనమా ? దూబజితనమా ? క
ల్లరితనమా ? యల్లరితనమా మఱి
సన్యాసంబే నెఱతనమా ? బల
విన్యాసంబే దొరతనమా ? —

అని కరతాళములతోఁ గోలాహలధ్వనులు చేయుచు నొక్కపరుగున నటనుండి వెడలిపోయెను. అందఱు నాశ్చర్యవిభ్రాంతులైపోయిరి. శ్రీకల్యాణానందస్వామియును ఆచ్చపడిపోయెను.

పదునాలుగవప్రకరణము.

దేవదేవ ! మహాత్మ ! త్వ ♦ దీయదివ్య
భావబోధకవిశ్వప్ర ♦ పంచమంతు
నెచట శ్రీరామువట్టితి ? ♦ నెచటఁ జిత్త
గింపవలె నని వ్రాసి ము ♦ గించినావు ?
మొదలు తుది లేనినీగ్రంథ ♦ మును సతంబు
నెంతచదివిన నంతయా ♦ హించుకొన్న
నెవ్వరీకావ్యమును రచి ♦ యింపు మఱిరో ?
యొకరి కీకృతి నొసఁగితో ♦ యెఱుఁగరాదు.

ప్రకృతిప్రబంధకర్త — హారావళి.

కల్యాణానందస్వామి వికలహృదయుఁ డైపోయెను. పదియో మహాపరాధముం గావించినట్లాతఁడు భావించుకొనఁ దొడంగెను.

విధాయకకర్మమునకును విధాయకధర్మమునకునుగలవిభేదతారతమ్యములంగూర్చి యాతఁడు తనలోనే పూర్వపక్షసిద్ధాంతములను జేసికొనుచుండెను. ఆతనికి ధైర్యము చెదరిపోయినది; తత్త్వము తెలియకుండఁ బోయినది. ఆతఁడు పాపపుణ్యములను భావనామయతులాయంత్రమునందుంచి తూపవలయు నని ప్రయత్నించుచుండెను. భావము చెదరిపోవుచుండుటచే నాతనిప్రయత్నము దుస్సాధ్య మైపోవుచుండెను. ఆతనిహృదయాంతరాళము గ్రీష్మప్రతప్త మైపోయెను. వాత్యాప్రకంపిత మైపోయెను. ఆపరితాపముచే నాతని సర్వాంగకములును జ్వలించిపోవుచుండెను — ఆసుడిగాలిచే నాతని ప్రాణవల్లికలు తల్లడిల్లి పోవుచుండెను.

ప్రబోధానందప్రియశిష్యుఁ డగుకల్యాణానందస్వామియంతటివాఁడు భ్రమోన్మాదగ్రస్తుఁ డగుభారతరావుపిచ్చిమాటలచే నింత భీరుఁ డైపోవుట యెందుకు? మదగజము మశకము నిరసించినట్లు మనశ్చలనముగలభారతరావు మనోనిగ్రహముగలమహనీయుఁ డగుస్వామిని దిరస్కరించినాఁడు! భారతరావు కేవలమును బిచ్చివాఁడు. అట్టియవస్థలోఁ బ్రపంచమునే లక్ష్యముచేయనియాతఁడు పరమహంసయగుస్వామిని బహుమానింపలేదనుటలో వింత యేమున్నది? స్వామి యేమో కాని యంతవఱకు నాలోచించుకొనలేదు.

మనోనిగ్రహము లేనినాఁడే ప్రబోధానందుఁ డాతని నిదివఱకే తూలనాడియున్నాఁడు; అందుచేతనే యాతని కిప్పటివఱకును మాతృమందిరసందర్శనభాగ్యము లభియింపఁజేయుట లేదు. కల్యాణానందస్వామి యిప్పుడుగూడ నట్లే యగడపడుచున్నాఁడేమి? దారుణకర్ములకుఁగూడ నతిసులభముగ లభియించుచున్నమాతృసందర్శనము తపోధనుఁడగునాతని కేల దుర్లభ మైపోయినది? ప్రబోధానందుఁ డపక్వభావాత్ములపై నున్నంతజాలి ప్రియశిష్యుఁ డగునీత

నిపై నేల లేకుండఁబోయినది? కల్యాణానందస్వామియిట్లితర్కవితర్కములను జేసికొనుచు నొంటిగ నాగిరిగర్భాలయమున సత్యదేవు నకెదురుగ దీర్ఘశ్వాసములను విడుచుచుఁ గూర్చుండి యుండెను.

ఆ యాలోచనాపరంపరలలో నాతనిహృదయ మావశమైపోయినది—ఆతని కన్నులు మూఁతలుపడిపోయినవి. అప్పుడు సంపూర్ణయౌవనకళాసమంచిత యగుజగన్మోహనదేవీమూర్తి యమృతశుభ్రవసనావకుంఠనవతియై యంతరంగమునం దల్లనల్లన విహరించుచున్నట్లాతనికి గోచరించెను. ప్రబోధానందస్వామి యామూర్తినే దేవీమూర్తిగ భావించుచుండు మని యాతని కుపదేశించి యున్నాఁడు. ఆతఁ డాప్రబోధము ననుసరించి తదేకదృష్టితో ధ్యానముచేయుచునే యుండెను గాని యప్పు డప్పు డాకస్మికముగ నాతనిలక్ష్యము చెదరిపోవుచుండెను. కల్యాణానందస్వామికిఁ గార్యనిర్వహణమునం దెంతటి సంపూర్ణసామర్థ్యమున్నదో మనోనిగ్రహమునం దంతటి సంపూర్ణశక్తి లేదు. ఆతఁ డింద్రియవిజితుఁడు కాఁడు గాని సంపూర్ణముగ నతీంద్రియుఁడు కాఁజాలకపోయెను. సంపూర్ణచంద్రునియందుఁ గళంకమువలె నాతనికున్నలోప మదియొక్కటియే. కరుణించి యాయొక్కలోపమును మన్నింపవలయునని యాతఁ డనేకపర్యాయములు ప్రబోధానందునింగూర్చి క్షమాప్రార్థనములం గావించుకొనియే యున్నాఁడు. తనప్రియశిష్యుని నిష్కళంకునిగఁ జేయవలయు నని ప్రబోధానందుని పరమోద్దేశము.

కల్యాణానందునకుఁగూడ నట్టికోరికయే యున్నది. కాని, యాతనికి ధ్యానభంగ మగుచుండెను. ప్రేమైకనయనములతోఁ దన్ను వీక్షించుచున్నట్లున్న యాదేవీమూర్తి నాతఁడు నిశ్చలనయనములతోఁ జూడఁజాలకుండెను. అవనతవదనయై తన్నుఁ బ్రార్థించునట్లున్న యామెను బ్రార్థింపవలయు ననిన నాతనికి వాక్స్తంభనమై

పోవుచుండెను. ఆదివ్యమూర్తి మందహాసవదనారవిందసందర్శనమున నాతనిసర్వేంద్రియములు సమ్మోహరసావగాహనసుఖము ననుభవించుచునే యున్నవిగాని యాకస్మికముగ నాసుఖామృతసముద్రమున మునిఁగిపోవుచున్నవి. మఱియు నాసుఖామృతసముద్రము నిస్తరంగగంభీరమై యుండుటలేదు; భావతరంగకల్లోలితమై యుండెను. ఆకల్లోలతరంగములం బడి యాతనిసర్వేంద్రియములును జెదరి కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. అతికష్టముతో నాతఁ డాత్మసంయమనముఁ జేసికొనుచునే యుండెను. కాని యాతనిశక్తి నిలుచుటలేదు.

కల్యాణానందునకు నిరుత్సాహములేదు గాని యుత్సాహము కలుగుట లేదు. ఆతనికి నిరాశ లేదుగాని యాశకవకాశము కలుగుట లేదు. ఆసందిగ్ధావస్థలో నాతఁడు కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. ఎందఱనో దీనుల నుద్ధరింపఁజాలిన యామహాత్ముఁ డిప్పు డాత్మసముద్ధరణముకొఱ కార్తుఁడై ప్రబోధానందానుగ్రహమున కెదురుచూచుచుండెను. కరుణాళుఁడగు ప్రబోధానందుఁ డాతని కట్టికష్టోపాసనము నేల విధించెనో? కల్యాణానందున కది యిష్టమగుకష్టమే యగు స్వామియుద్దేశమై యుండవచ్చును. కాని శిష్యుఁడగుకల్యాణానందున కట్లుతోఁచుటలేదు. ఆతఁ డాదేవీమూర్తిని దర్శింపఁజాలకుండెను. ఆతని ప్రాణములు చలించిపోవుచుండుటచేఁ గన్నులు చెదరిపోవుచుండెను. అంతలో నాదేవీమూర్తి యంతర్ధానమైపోయెను. అప్పు డాతఁడు శోకగద్గదస్వరముతో “హా దేవీ! ఎంతపాపాత్ముఁడను.” అనిపలుకుచు దుఃఖవివశుఁడై పడిపోయెను.

కల్యాణానందునకుఁ దెలివి వచ్చునప్పటికిఁ దాను ప్రబోధానందస్వామియొడిలోఁ బడియున్నట్లు తెలియవచ్చెను. తోడనే యాతఁడతిసంభ్రమముతో లేచి “స్వామీ! అపరాధిని! క్షమింపుము! క్షమియింపుము!” అని పలుకుచు స్వామిపాదములపైఁ బడియెను.

స్వామి యాతని లేవనెత్తి సాంత్వనస్వరముతో "వత్సా! ఏమియీ భ్రాంతి?" అని హెచ్చరించెను.

కల్యా—స్వామీ! నేను విభ్రాంతిలోఁ బడిపోవుచున్నాను. నన్నుద్ధరింపుము!

ప్రబో—కుమారా! అనుతాపపడకుము! నీవు స్వధర్మమును నిర్వహించి జగన్మాతకుఁ బ్రియపుత్రుఁడ వైతివి.

కల్యా—స్వామీ! మాతృసందర్శనము లేకుండఁ బోవుటకు నేనేమియపరాధము చేసితిని?

ప్రబో—బిడ్డా! నీయపరాధము నీయనుతాపముచే క్షీణించిపోయినది. ఇఁక నది మాతృదేవతానుగ్రహముచే సంపూర్ణముగఁ బరిమార్జిత మైపోవఁగలదు.

కల్యా—ఎప్పటికిఁ దండ్రీ!

ప్రబో—వత్సా! నిరాశ చెందకుము! ఆజగన్మాత గోదావరీతీరమునఁ గోటిలింగక్షేత్రమునఁ గొలువుచేసి తనబిడ్డవగు నీవు నీసోదరులనందఱ నెట్లుద్ధరించితివో కన్నులారఁ గాంచుచుఁ బరమానందమునందుచున్నది. నిన్నుఁ జూచుటకై తనవేయికన్నులను దెఱచుకొని వేగిరపడుచున్నది. కుమారా! అధైర్యపడకుము! రాఁగలవసంతరాత్రులలో వసంతోత్సవవినోదినియగు జగన్మాతృకామూర్తిదివ్యసందర్శనము నీకు లభింపఁగలదు!

అని ప్రబోధించి ప్రబోధానందస్వామి యంతర్హితుఁడై పోయెను.

పదునేనవ ప్రకరణము.

నీవు పోయెడుతోవలో ♦ నీ యదృష్ట
దేవత యభీష్టఫలము లం ♦ దించుచుండ
సాఁగి వేవేగముగఁ బోని ♦ నందికొనఁగ
నెపుడు కోరెదవీవు? నేఁ ♦ డేఁగుమయ్యా!

శేషు—హారావళి.

వేంకటేశ్వరుఁడు కష్టపడి యెట్లో రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చెను. ఆతఁ డానగరమునం దనసూయకొఱకు దినమునకొకవీథిగఁ దిరిగితిరిగి చూచుచుండెను. ఆతఁడు జేగురుపాడునుండి బయలుదేరు నప్పుడు ధర్మబుద్ధియగు నొకవైష్ణవబ్రాహ్మణుఁ డాతనిం జూచి జాలిపడి పదిరూపాయల నాతనికి దారిబత్తెముగ నొసంగెను. ఆసొమ్మంతయు నిచ్చటవ్యయమైపోయినదిగాని యనసూయవృత్తాంత మేమియు నాతనికిఁ దెలియలేదు. ఇఁక నానగరమున దినముగడపుట కుపాయ మేమున్నది? ఆతఁ డన్నమునకై యెవ్వరినాశ్రయింపఁగలఁడు? ఆతఁ డానగరమునం దొకవిలాసభవనమునుమాత్రమే యెఱుంగును. అందలివిలాసము లిప్పుడు కట్టువడిపోయినవి. ఆగోపాలరా విప్పు డగపడుటలేదు. అగపడినను వేలకొలఁది ద్రవ్యమును విచ్చలవిడిగ వెచ్చించినచేతులతోఁ గడుపుఁగూటికై వేంకటేశ్వరుఁ డేమొగముపెట్టుకొని యాతనియొద్దకుఁ బోయి యాచింపఁగలఁడు? అన్నముకొఱ కితరులను దేవిరించుటకంటె నాత్మత్యాగమే యుత్తమముగ నాతనికగపడుచుండెను. లక్షాధికారియై జీవించినలోకమున భిక్షాపాత్రముతో జీవించుటకంటెను దుర్మరణము మఱియొకటియున్నదా?

కాని, వేంకటేశ్వరరావున కనసూయను దర్శింపవలయు ననునాశ బలవంతముగ నడ్డగించుచుండుటచే నాతనిప్రాణములు శరీరమునుండి వదలిపోఁజాలకుండెను. దేవీసత్రమున నిత్యసంతర్పణములు జరుగుచుండె ననుసంగతి నాతఁ డిదివఱకే వృద్ధబ్రాహ్మణునివలన వినియుండెను. ఆమాట యాకస్మికముగ జ్ఞప్తికి వచ్చుటచే నాధారమేర్పడినదని సంతోషించి మెల్లగఁ గోటిలింగక్షేత్రమునకుఁ బోయెను. ఆదేవీసత్రమున నన్నవస్త్రములు లభియించినవి. అప్పుడచ్చట భుజియించుచు దినమంతయు నల్లాడి యనసూయను వెదకుకొనుచుండెను. ప్రతిదినమును మూఁడువేళలను దేవీపీఠమును సందర్శించి జగన్మాతను బ్రార్థించుచుండెను.

దినములు గడచిపోవుచున్నవి. ప్రాణసమానయగు ననసూయ యగపడుట లేదు. ఆమెజాడయైనఁ దెలుపువా రెవ్వరు నగపడకుండిరి. ఆదుఃఖముచే నాతనిప్రాణములు తల్లడిల్లిపోవుచుండెను. ఆపరితాపముచే నాతనికిఁ బ్రాణములను నిలిపికొనియుండుట మిగుల దుర్భరముగా నుండెను. మహారాజువలె జీవించుట కాతనికన్నవస్త్రములు లభియించుచున్నవి. మహామాత దుర్లభదివ్యసందర్శన మాతనికి నిరంతరమును సులభముగ లభియించుచున్నది. మహాపాపతాపసంహారిణి యగుపావనగౌతమీతరంగిణి సర్వకాలములయందు నాతనికి స్వాగత మొసంగుచున్నది. అయినను లోకమంతయు నాతని కంధకారముగనే యుండెను. ప్రేమామృతదివ్యజ్యోతి యగు ననసూయ యాతనికన్నులకు దూరమైపోయినది!!

సాయంకాలపూజాసమయమున దేవీపీఠపార్శ్వమునందు సరిగ నానందాదేవి యెప్పుడును నిలిచియుండుతావున ననసూయ చిన్నిబిడ్డ నెత్తుకొని మాతృదేవతాప్రతిమూర్తింబోలి నిలిచియున్నట్లాతని

యాతనినయనములకుఁ బొడకట్టెను. ఆనందోద్రేకముచే నాతఁడామెను సమీపించుటకు లేవఁబోయెఁ గాని యాకస్మికముగ నపచారభయ మాతని నడ్డగించివైచినది. స్వప్నభ్రాంతియో యనియెంచి యాతఁడు కన్నులను దుడిచికొని మఱియొకసారి పరీక్షించెను. అప్పుడచ్చట వేంకటేశ్వరుని కాత్మేశ్వరియగు ననసూయ యగపడలేదు! ఆనందమూర్తి యగునాపసిబాలుఁ డిప్పుడామెయొడిలో నాడుకొనుటలేదు. ఆదేవీపరిచారిక యగునానందాదేవియే యిప్పుడచ్చటనిలిచి భువనమాతను బూజించుచున్నది. ఆతనివిభ్రాంతనయనముల కానందయే యనసూయ యైనది! ఆవిభ్రాంతిచేతనే యాతని కీయఖిలప్రపంచము ననసూయామయంబుగ నగపడుచుండెను.

వేంకటేశ్వరుఁడుకూడఁ దుద కట్లే భావించుకొని తత్త్వమును నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతని కారాత్రి యాహారమసహ్యమైపోయినది. ఆతకన్నులకు నిద్ర దూరమైపోయినది. ఆదేవీపీఠసాన్నిధ్యమున నాతనివిభ్రాంతనయనముల కగపడిన యమృతమోహనసుకుమారవిలసితవక్షోభాగయగు ననసూయాదేవీమూర్తి యాతని హృదయకమలము నధిరోహించి యుండెను! ఆతఁ డాదేవీధ్యానమునందే నిమగ్నుఁడైపోయెను. ఆధ్యానోన్మాదముచే నాతఁడు నిలిచిన చోట నిలువఁజాలకుండెను.

తదేకధ్యానముతో వేంకటేశ్వరుఁడాపండువెన్నెలలోఁ బడి గోదావరీతీరమునం దున్మత్తునివలె సంచరించుచుండెను. ఆవెన్నెలలో నాతని దృష్టికగపడినప్రతివస్తువు ననసూయవలెనే తోఁచుచుండెను. అనసూయయొడిలోనున్న చిన్నిబిడ్డ యవ్యక్తమధురస్వరముతో ,,నాన్న—నాన్న'' యని యస్పష్టముగ నుచ్చరించుచున్నట్లును, నిట్టూర్పులువిడుచుచు ననసూయ శోకగద్గదస్వరముతో ,,నాయనా! వచ్చియు గాని నీముద్దుమాటల నానందముతో నీజనకుఁ డాలకించి

నిన్నానందింపఁజేయు భాగ్యము నీకుఁగలిగియు లేకపోయినది! తండ్రీ! భర్తృవంచితురాల నగునాగర్భమునం బుట్టుటచే నీవెంతటి నిర్భాగ్యుఁడవైపోయితివి!" అని విలపించుచున్నట్లు నాతనికి గోచరించెను. కరుణరసోద్దీపకంబు లగునావాక్యము లాతని హృదయగోళమున వజ్రఘాతమువలెనుండెను.

ఆతఁడట్లే యున్మత్తుఁడై తిరుగుచుండెను. ఉద్భ్రాంతుఁడై ప్రేమోద్రిక్తంబగు శోకగద్గదస్వరంబున "హా! ప్రణయినీ! ప్రాణేశ్వరీ! అనసూయా! ఈపాపాత్ముని పాపపంకమును నీపవిత్రప్రేమామృతరసలేశముచేఁ బరిమార్జితముగఁ జేసి త్వదేకశరణ్యుఁడగు నీదీనునుద్ధరించుకొనుము. ఎల్లెడలనగపడుచుండియు నాశ్రయమొసంగి యాదరింపకుండ నన్నేల యీమనసప్పెట్టెదవు? ప్రాణప్రియా! నీవు దయార్ద్రహృదయవు — నేనుక్రూరచిత్తుఁడను. నీవుపావనప్రేమమూర్తివి! నేనుపాపకలుషవిగ్రహుఁడను! అయినను నేను నీవాఁడను! దుర్భరావమానదుఃఖవికలసమయమునఁ గూడ నీవు నీయమృతమధురవచనములతో "నీవెప్పటికైన నావాఁడవే!" అని నన్ను వచియించితివి! సాధ్వీమణి వగునీవు నీసత్యవ్రతమును నిలుపుకొనఁగలవు. హృదయేశ్వరీ! నేను నీవాఁడను! నీవు నాదానవు! — అజ్ఞానముచే — ఆగ్రహావేశముచే నేనీపరమార్థమును గ్రహింపఁజాలకపోయితిని! ఆత్మేశ్వరీ! అజ్ఞానకృతం బగునాయపరాధమును క్షమియింపుము! నీకంటె నాకీలోకమున దిక్కేమియును లేదు. నిరంతరమును నీపవిత్రస్వరూపధ్యానముచే నాపాపచింతనము లన్నియును నిర్మూలములైపోనవి. పశ్చాత్తాపజ్వాలలచే నాసర్వాంగములును దహించికొనిపోవుచున్నవి. ప్రాణప్రియవగు నీవు నీప్రేమామృతకటాక్షప్రసారముచే నీయగ్నిజ్వాలనుండి నన్నుద్ధరింపుము! నీవేనాప్రాణమవు — నీవేనాప్రాణాధారమవు — నీవే నా

గతివి — నీవే నాపతివి — సతీశిరోమణీ! ఈదుఃఖమునుండి నన్నుద్ధరింపుము! ఈపరితాపమునుండినన్ను రక్షింపుము!" అని యుచ్చైస్స్వరంబున విలపింప నారంభించెను.

ఆసమయమునం దనసూయయుఁ దనవలెనే క్షమాప్రార్థనములం గావించుచుఁ దన్ను వెదకుకొనుచున్నట్లు స్త్రీకంఠస్వరమున వెలువడుచున్నయార్తాలాపము లాకస్మికముగ నాతనిచెవులఁబడియెను. ఆతఁడు తదేకధ్యానముతో నాలకించుచుండఁగా ననసూయ యాకస్మికముగఁ బ్రత్యక్షమైనట్లగపడియెను. తోడనే యాతఁడు శోకవిస్మయానందపరవశుఁడై యొక్కపరుగునఁబోయి "సతీమణీ! నాసర్వాపరాధములను క్షమియింపుము;" అనిపలుకుచు నారమణీమూర్తిపాదములపైఁ బడిపోయెను. తోడనే యారమణీమూర్తియును దుఃఖప్రకంపితస్వరముతో "ప్రాణేశ్వరా! నేనుమహాపాపాత్మురాలను. నీవుక్షమియించినచో నాపాపములు పరిమార్జితములు కాఁగలవు. క్షమియింపుము!" అనివిలపించుచు నిలువునఁగూలఁబడిపోయెను.

వేంకటేశ్వరుఁడు కన్నులవిచ్చిచూచెను. ఆతనిసర్వాంగకము లొక్కసారిగఁ బ్రకంపితములైపోయెను. అగ్నిజ్వాలనుండి యవ్వలఁబడినట్లాతఁడచ్చటినుండి చటాలునలేచి దూరమునఁదూలిపడిపోయెను. ఆరమణీమూర్తి యెవ్వరు? ఆతనికంటికిఁ గాలభుజంగినియైన రాజరత్నము!!

ఇదియేమి? వేంకటేశ్వరుఁడు సంజీవనీమంత్రమును జపియించుచుండఁగా మృత్యుదేవత సాక్షాత్కరించిన దేమి? ఆతఁడమృతఫలము నారగించుచుండఁగా విషకీటము వెలువడిన దేమి? ఆతఁడు నిత్యానందమయస్వర్గధామమును గోరుచుండఁగా నిరయాంధకూప

ము లభియించిన దేమి? ఆతఁడు కలువపూవులదండకొఱకు వెదకుకొనుచుండఁగాఁ గాలభుజంగినియగపడిన దేమి?

వేంకటేశ్వరుని హృదయమునం దీభవము లన్నియు నొక్కసారిగ మెఱసిపోయెను. ఆతఁడు భయభ్రాంతుఁడై భయంకరమృత్యుముఖముఁ గాంచిన ప్రాణులబుద్ధినివలె నూర్ధ్వశ్వాసములతోన టనుండి యొక్కటేపరుగున వెడలిపోయెను. రాజరత్నము నిశ్చేష్టురాలై పోయెను. కొంతసేపటి కానిశ్శబ్దమగు వెన్నెలవెలుఁగున దూరము నుండి గంభీరస్వరముతో „వలదు! సాహసము చేయవలదు! కుమారా! ఆత్మహత్యమహాపాతకము!” అనుశబ్దములు శీతల వాయుతరంగములనుండి రాజరత్నమునకు శ్రవణగోచరము లయ్యెను.

రాజరత్నము భయసంభ్రమములతో గుభాలున లేచి వేంకటేశ్వరుఁడు పరుగెత్తుకొనిపోయిన మార్గమున ననుసరించి యతివేగముగఁ బోయెను. ఎంతదూరమట్లుపోయి పరీక్షించినను, వేంకటేశ్వరుఁడిఁక నామె కగపడలేదు. గౌతమీపావనజలతరంగకలకలస్వనములు తక్క మఱియెట్టిశబ్దము నామెకు వినఁబడను లేదు. ఆమె యట్లే తిరిగి తిరిగి యాయాసముచే నొక్కచోఁ బడిపోయెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

గురుభక్తి కళారత్నా
కరతరణము శిష్యజీవి ♦ కాభరణంబుల్
గురుభక్తి గలుగువారల
కరుదే సకలార్థసిద్ధి ♦ యగుట ధరిత్రిన్

గురుభక్తి — హారావళి

ప్రబోధానందుని యవ్యాజవాత్సల్యముచే రంగని యజ్ఞానలేశము వదలిపోయినది. ఆతఁడు మాతృమందిరమునందలి సరస్వతీమందిరమున విద్యావంతుఁ డయ్యెను; మాతృదేవతాసాన్నిధ్యమునం దాతఁడు మాతృసేవాదీక్షితుఁడుకూడ నయ్యెను. మాతృదేవతరక్షాకంకణ మాతనికి లభియించినది. శిష్యవత్సలుఁడగు ప్రబోధానందస్వామి యాతనికి రంగదాసుఁడను నామము బ్రసాదించెను. రంగదాసుని హృదయ మిప్పుడు తీక్ష్ణభావమును వదలి శాంతరసపరిపూర్ణమైయుండెను. ఆఫలమునందలి పులుపు విరియఁబారిపోయెను. ఆజలమునందలి యడుసు దిగజారిపోయెను. ఆకాంతియందలి వేఁడి చల్లారిపోయెను. కాఁగిచల్లారినపాలవలె నాతఁడిప్పుడు శాంతమూర్తియై యుండెను.

ధర్మప్రతిష్ఠాపనమునకు ధర్మమే యాధారమైనదని రంగదాసుఁ డిప్పటికి సంపూర్ణముగ గ్రహియింపఁగలిగెను. ఆతఁడిప్పుడు ప్రబోధానందస్వామి యనుమతిం గైకొని మాతృదేశమంతటను సంచారముచేయుచు మాతృభక్తి, సర్వసోదరత్వము, భూతదయ యను విషయములం గూర్చి యుపన్యసింప నారంభించెను. మాతృభక్తి

ఖామణి తంబుర చేఁబూని పాడుచు నావేశనృత్యములం గావించుచు వీథులవెంట నుపన్యసించుకొనుచుఁ బోవుచుండెను. ఆతని ధర్మోపన్యాసముల నాలకించినవారు—ఆతనియావేశతాండవములం గాంచినవారు పరక్షణమునందే భక్త్యావేశపరవశులైపోవుచుండిరి. మాతృసేవాపరాయణు లగుచుండిరి.

ఆతనికి దొంగరంగఁడనునపఖ్యాతి దూరమైపోయినది. ఆతని జూచుటకుఁగూడ భయపడువారందఱు నిప్పు డాతనితత్త్వము దెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. ఆతఁ డేకులమువాఁడో యింతవఱ కెవ్వరికిని దెలియదు. కాని యార్యధర్మసేతుఁ డగు నాతని నాంధ్రులందఱు నాత్మీయునిగనే భావించుచుండిరి. మాతృసేవాపరాయణుఁ డగునాతఁడుకూడ నందఱ నాత్మీయులుగనే తలంచుకొనుచుండెను. ఆతని నెఱిఁగినవారందఱు నింతలో నింత వాఁ డెట్లయ్యెనని యాశ్చర్యపడుచుండిరి. ఆశ్చర్యము కాదా? పాదములతోఁ దన్నిపాఱవైచినపాషాణము పద్మరాగమణియైనది! చేతులతోఁ దుడిచివైచినయశ్లీలశబ్దము చింతామణీమంత్రమైనది!

ఆతనియుపన్యాసములు సర్వజనసమ్మతములైయుండెను. సర్వధర్మసంకలితములై యుండెను. ఆప్రబోధకుక్కుటారావములు త్రయీసమ్మతములై త్రికాలావబోధకములై యాంధ్రసోదరుల నందఱ నానందోత్థితులం గావించుచుండెను. అందఱు నాప్రబోధవాక్యముల నాలకించి యావిధముగ నాచరించి యాత్మధర్మపరిపాలకులై మాతృసేవానిరతు లగుచుండిరి. అందఱును మాతృమంత్రమును జపియించుచుండిరి. అందఱును దమతమయంతరంగములయందే మాతృదేవతామందిరమును సందర్శించుచుండిరి. ఆమాతృమంత్రధ్యానముచే నాంధ్రులయంతరంగములయందు సర్వసోదర

సద్భావము జాగరిత మగుచుండెను; పరస్పరభిన్నభావములు పటాపంచలైపోవుచుండెను. అజ్ఞానాంధకారము విరిసిపోవుచుండెను. అందుచే మాతృమందిర మనిన మాతృదేశమే యనియు, మాతృసేవ యనిన మానవసేవయే యనియు మాతృధర్మదీక్ష యనిన నాత్మోద్ధరణదీక్షయే యనియు విస్పష్టముగ నందఱకును దెలిసిపోవుచుండెను.

రంగదాసుఁడు మునుపును సుప్రసిద్ధుఁడే. ఇప్పుడును సుప్రసిద్ధుఁడే యయ్యెను. కాని యిప్పు డీతఁ డాతఁడు కాఁడు. భయంకరమగునీయిహజీవనమునందే యీతనికిఁ బావనజన్మాంతరము కలిగినది.

రంగదాసుఁడు పట్టణములయందును బల్లెలయందును దిరిగి తిరిగి యుపన్యాసము లిచ్చుచుఁ గ్రమముగాఁ బిఠాపురమునఁ బ్రవేశించెను. ఆత యుపన్యాసములకుఁ బీఠము లక్కఱలేదు. పెద్దలక్కఱలేదు. ప్రణామము లక్కఱలేదు. ప్రత్యుత్థానము లక్కఱలేదు. ఆతఁడు మాధవపుష్కరిణికి సమీపమున మసీదునొద్దరథములు నిలుచు బయటియందలి రాజమార్గమున నిలువఁబడి పరమానందముతోఁ దంబురమీటుచుఁ బ్రేమసూచకస్వరమున నీక్రిందివిధముగ గానము చేయ నారంభించెను.

..అందఱకు నొక్కతెయె తల్లి ♦ యన్నలార !
అందఱకు నొక్కఁడే తండ్రి ♦ యన్నలార !
అందఱకు నొక్కటే గతి ♦ యన్నలార !
అన్నలము తమ్ములము మన ♦ మాంధ్రులార !—
దారధనపుత్రవాంఛల ♦ బారిఁబడి
తెలివి యుండుటచేఁ బశు ♦ వులను మించి

విశ్వసోదరభావంబు ♦ విస్మరించి
తల్లడిల్లుచు నుంటిమో ♦ తమ్ములార !—
తాను దనపండుఁ దినఁబోదు ♦ తేనెయరఁటి;
తాను దనపాలఁ గ్రోలదు ♦ ధన్యసురభి;
తాను దనతావిఁ గ్రోలదు ♦ తమ్మిపూవు
జగతిలో నరుఁ డొక్కఁడే ♦ స్వార్థపరుఁడు !—
ధారుణీదేవి భరియించు ♦ తల్లి మనకు
ధాత్రిదేవత పోషించు ♦ తల్లి మనకు
అఖిలజీవులఁ దనకడు ♦ పారఁగన్న
తల్లి, భూదేవి యొక్కరి ♦ ధనము గాదు!—
ఒకని మట్టుట దోష మొం ♦ డొకని చెంత
నొలసియుండుట దోష మిం ♦ కొకనితోడ
మాటలాడుటే దోష మి ♦ దేటిమాట ?
హా ! హా ! యేకగర్భజు ♦ లైనమనకు ?—
పేదలగుసోదరులనోట ♦ బెడ్డఁగొట్టి
యనుభవంబునకంటె న ♦ త్యధికవృత్తి
ధనము ధాన్య మార్జించి పె ♦ త్తనము సేఁత
వసుపతిత్వమె ? తస్కర ♦ త్వంబుగాక—
పొట్టకును బట్టకును లేక ♦ పొక్కి పొక్కి
తోడిబిడ్డలు మలమల ♦ మాడుచుండఁ
గోటలును బేటలును గల్గి ♦ కులుకుచుంట
ముష్కరత్వంబు కాక ప్రి ♦ భుత్వ మగునె ?—
కలిమిగలవారు లేనివా ♦ రలకు మగలు
లేనివారలు కలవారి ♦ లెంక లనుచుఁ

దలఁచి వర్తించుచున్నంత ♦ దనుక మనకుఁ
బాపనిష్కృతి లేదయ్య ! ♦ భ్రాతలార !—
సకలజీవసంతతుకుఁ ♦ జాలినంత
యన్నమును గూర్చుచున్నది ♦ కన్నతల్లి
కడుపుగాలెడి తమ్ముల ♦ కన్ను మూసి
యారగింప నోరాడునే ♦ యన్నలార !—
కలిమి లేముల భేదముల్ ♦ కొలఁది గొప్ప
భేదములు జాతిభేదవి ♦ వాదములును
దలఁప వలదయ్య ! సర్వసా ♦ దర్యదృష్టి
సత్ఫలం గూర్పఁడయ్య ! మా ♦ యన్నలార !—
ఏకఫలభోగకాంక్షచే ♦ నెట్లు పక్షు
లే వృక్షాశ్రయంబున ♦ నెనఁగు నట్లె,
యేకఫలకాంక్షచే మన ♦ మేకదేశ
మాతఁ గొలువంగవలెనయ్య ♦ భ్రాతలార !—
సీ॥ మనమహారాజులా ♦ తమ శ్రీ స్వభోగార్థ
మే కల్గలేదని ♦ యెంచుదాఁక
మనభూమినాథులా ♦ తమకుటుంబభుక్తికే
తమకల్మి కాదని ♦ తలఁచుదాఁక
మనవణిగ్వర్యులా ♦ తమప్రవృత్తి ధనాభి
వృద్ధికే యనుబుద్ధి ♦ విడుచుదాఁక
మనలోన మన యొక్క ♦ జననిగర్భము నుండి
యరుగుదెంచితి మని ♦ యెఱుగుదాఁక
శాత్రవోపద్రవంబు ద ♦ స్కరభయంబు
క్షామదుర్భిక్షపీడ వి ♦ భేదబాధ

తోఁగిపోదయ్యా! యిఁక శాంతి నిలువదయ్యా
యాత్మసంరక్ష లేదయ్యా! ♦ యాంధ్రులార!"

నిమిషములో వేలకొలఁది జను లాప్రదేశమందంతటను నిండిపోయిరి. ఆతనిగంభీరస్వరమందఱకును విస్పష్టముగ వినవచ్చుచుండెను. ఆప్రబోధవాక్యములచే నందఱు నానందమగ్నులగుచుండిరి. వచ్చినవారు కదలుటలేదు. చిన్నలు, పెద్దలు, స్త్రీలు, పురుషులు, మూఢులు, జ్ఞానులు, వీరువారననేల? అందఱకు నతని వాక్యము లమృతమయములుగానే యుండెను. ఆతనిలో నేమున్నది? ఆప్రబోధానందుని మహిమలోనున్నది. ఆమాతృదేవతకటాక్షములోనున్నది. మునుపటి యారంగఁడు కాఁడా యీ రంగదాసుఁడు?

పదునేడవ ప్రకరణము.

పొలుపు దక్కిన పాప ♦ పూర్ణిమారజని
వరశరచ్చంద్రికా ♦ వసనంబుఁ దొడిగె;
అవశయై సొక్కిన ♦ యాషాఢసరసి
ప్రావృడ్ఘనాతప ♦ త్రచ్ఛాయ నిలిచె;
చెలువేదియున్నశై ♦ శిరలతాతన్వి
లలితవసంతవి ♦ లాసంబుఁ గాంచె.

ఏకాంతసేవ.

అప్పుడు శ్రీకల్యాణానందస్వామిపాదసాన్నిధ్యమునం గావించినదృఢప్రతిజ్ఞ నిప్పటికిని సక్రమముగఁ బరిపాలించుచునే యుండెను. ఆతఁడు పాడిపంటలతోడను ధనధాన్యములతోడను దులతూఁగుచుం

డెను. ఆతనిగోరక్షణశాల యాంధ్రదేశమున సుప్రసిద్ధ మయ్యెను. ఆతఁ డంత్యకులజుఁడుగా నుండియు మద్యపానాదిదుర్వ్యసనదూషితులగు నగ్రవర్ణములవారికంటెను సత్యోత్తమగుణసంపన్నుఁడై యుండెను. ఆతనిప్రియైకపుత్రిక యగుముత్యా లిప్పుడు పదునాలుగేండ్లవయసు కలదయ్యెను. ఆమెకుఁ బెండ్లియీడు వచ్చినది. కాని, యభినవయౌవనవతి యగునావిద్యావతి కన్నివిధములఁ దగువరుఁ డాతనికులమునం దగపడుట లేదు. అప్పుని కది యొక్కటియే విచారముగనుండెను.

కులమువాఁ డనునుద్దేశముతో బంగరుబొమ్మవంటి యాబాలిక నొకపశుప్రాయునకుఁ గట్టిపెట్టుట యాతని కిష్టము లేక యుండెను. అందుచే ముత్యాలున కింకను బెండ్లి కాలేదు. క్రైస్తవమతము నవలంబించినశూద్రుఁ డొకఁ డాబాలికరూపయౌవనగుణసంపత్తిం జూచి యానందించి యొకనాఁ డప్పునియొద్దకుఁ బోయి తనకా బాలిక నిచ్చి పెండ్లిచేయవలయునని యప్పునిం గోరెను. అప్పునికా సంబంధము బాగుగనే యున్నట్లగపడియెను. వరుఁడు విద్యావంతుఁడే కాక ధనవంతుఁడు. రూపవంతుఁడు. మతముచే నెట్లయినను గులముచేఁ దమకంటె గొప్పవాఁడు. అందుచే నాతనికాసంబంధము చేయఁదగినదని తోఁచెను. ఆతఁడు తనయుద్దేశమును దనభార్యకుఁ దెలిపెను. ఆమె భర్తమాట కెదురాడలేదు. ముత్యాలున కాసంగతి తెలిసి తండ్రియొద్దకుఁ బోయి "తండ్రీ! నాకాతని బెండ్లియాడుట కిష్టము లేదు. పెండ్లియాడఁ దలఁచినచో నేనే నామనసువచ్చినవరుని గోరుకొందును! అంతవఱకును నీవు నాపెండ్లికై బెంగపెట్టుకొనవలదు!" అని చెప్పెను.

అప్పుడు తనప్రేమైకపుత్రిక యగుముత్యాలును గన్నుల కద్దుకొని పెంచుకొనుచున్నాఁడు. ఆమె మనసున కెట్టికష్టమును గలుగకుండఁ జూచుకొనుచున్నాఁడు. ఆమెగుణవతి యనియు, వివేకవతి యనియు నాతనికి సంపూర్ణవిశ్వాసమున్నది. అందుచేనప్పుడు తనప్రియపుత్రికమాట కడ్డుచెప్పఁజాలకపోయెను. బిడ్డకు నచ్చిన వరున కిచ్చిపెండ్లిచేయుటయే సర్వోత్తమవివాహమని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

ఏఁడాదినుండి ముత్యాలునకు రంగదాసుఁ డగపడుట లేదు. ఆబాలికపవిత్రప్రేమమయప్రథమదృష్టులు ప్రప్రథమమున నాతని ప్రేమమయమూర్తియందే ప్రసరించెను. పరిచయవశంబున నాప్రేమాంకురము క్రమక్రమముగఁ బ్రేమవల్లరి యగుచుండెను. ఇరువురహృదయములయందును నజ్ఞాతముగ నంకురించిపల్లవించుచున్న ప్రణయలతాతత్త్వ మిరువురకు నగ్రాహ్యమే యైయుండెను. కాని తెలియకుండఁగనే యాయిరువురును బరస్పరప్రేమబద్ధులై యుండిరి. అన్యోన్యసందర్శనములేని వారిశిశిరకాలమునం దాప్రణయవల్లరి యాకురాల్చినది! వాడిపోవుటకుఁ గాదు! వసంతోదయమునమరలఁ బూర్వాధికరమణీయముగఁ బల్లవించుటకే—పుష్పించుటకే—ప్రణయామృతఫలసిద్ధిం గాంచుటకే!!

తొంటికంటెను బరమపావనమూర్తియై వచ్చి యుపన్యాసమిచ్చుచున్నరంగదాసునిఁ బరమానందవికసితనయనములతో ముత్యాలు చూచినది. ఆతనికవితోపన్యాససారమును గ్రహించినది. అప్పు డామెహృదయాంతరాళమున మినుకుమినుకుమనుచున్న ప్రేమజ్యోతి యొక్కసారిగ నుజ్జ్వలితమైన ట్లయ్యెను. ఆమెదూరమునందుండి యట్లే చూచుచు నానందపరవశయై నిలువఁబడిపోయెను.

ఉపన్యాసానంతరమున రంగదాసునకుఁ బ్రేమైకమూర్తి యగుముత్యాలు నొకసారి చూచిపోవలయు నని కోరిక కలిగెను. పితాపురమువచ్చి ప్రణయసుందరి యగునామెను జూడకుండ నాతఁ డెట్లు పోఁగలఁడు ?

ఆతఁడు మాలపల్లెకుఁ బోవుచుండఁగా నాకస్మికముగ ముత్యా లాతనికంటఁ బడియెను. ఆసందర్శనమాత్రముచేతనే యాతఁ డానందపులకితుఁడైపోయెను. సంవత్సరమునకుఁ దరువాత మరల సందర్శనము ! ముత్యా లిప్పు డమృతమోహనమూర్తి యైయుండెను. అప్పుడు ముత్యాలు లజ్జామధురమందస్మితవదనయై రంగదాసునకు నమస్కరించి మృదులస్వరంబున ,, అనుగ్రహమున్నదా ? ఈచరణసేవకురాలుజ్ఞాపకముగ నున్నదా ? ” అనియెను.

ఆప్రశాంతమధురస్వభావ మెవ్వరిహృదయము నాకర్షింపదు ? రంగదాసునకు సర్వేంద్రియములు నమృతావగాహనం బాచరించిన ట్లయ్యెను. ఆతఁడానందకంపితస్వరముతో ,, లేకేమి ? ఈముత్యాలపేరు నిరంతరము నాకన్నులఁ గట్టినట్లే యున్నది.” అనియెను.

ముత్యా—అదియే నాకోరిక. నేనిప్పుడు ధన్యురాల నైతిని.

రంగ—నీవు సుఖముగఁ జదువుకొనుచుంటివా ?

ముత్యా—మీదయచే నాకెట్టికష్టమును లేదు.

రంగ—మీతల్లిదండ్రులు క్షేమముగనున్నారా ?

ముత్యా—సుఖముగ నున్నారు.

రంగ—నీయూ వీనిఁదా ?

ముత్యా—మీయనుగ్రహముచే నది బ్రదికినది. కోడెదూడను బెట్టినది.

రంగ—చూతము ; పద—

ఇరువురును సంతోషముతో మాలపల్లెం బ్రవేశించిరి. అప్పుఁడానందముతో రంగదాసు నెదురుకొని యింటికిఁ దీసికొనిపోయెను; పరస్పరకుశలసంభాషణములచే వారికొకకొంత సేపానందముగఁ గడచిపోయెను. రంగదాసుఁడు వారిని విడువలేక విడువలేక తుద కెట్లో యందఱను వీడుకొని వెడలిపోయెను.

ప దు నె ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

ఈయల్పశక్తితో ♦ నీరేణుగణము
ఈమహత్తత్త్వమం ♦ దెనసెడదాఁక
ఈప్రేమరసముతో ♦ నీయల్పవీచి
యీసుధార్ణవమునం ♦ దెనసినదాఁక
ఈస్నేహరసముతో ♦ నీదీపకళిక
యీదివ్యతేజమం ♦ దెనసినదాఁక
ప్రాణేశ ! నీదివ్య ♦ పాదపద్మముల
ధ్యానించి సేవించి ♦ భక్తిఁ బూజింతు

ఏకాంతసేవ.

ముత్యాలునకు గుండె గుభిల్లుమనిపోయెను. ఆతని దనయింట నుండుమని చెప్పుట కామెకధికార మెచ్చట నున్నది? ఆణిముత్యము సిలిదారమునఁ గూర్పఁబడి యుండెను. ఆబంగరు చిలుక యినుపపంజరమునం జేర్పఁబడి యుండెను. ఆసుందరమందిరము పల్లెగూడెమునఁ గట్టఁబడియుండెను. అందుచేతనే యామె

కంతటిసన్మానభాగ్యము లేకుండఁబోయినది. ఎంతటిరూపగుణసంపన్నురాలైననేమి? ఆమె కడజాతియందు జన్మించినది. అదియే యామెకుఁ గలగొప్ప యవరోధము.

ముత్యాలున కేమియును దోఁచుట లేదు. ఆమెమనసు పరిపరివిధములఁబరుగులెత్తుచుండెను. తమకుటుంబమునకు రంగఁడు మఱవఁదగనిమహోపకారమును గావించి యుండెను; హీనజాతియనియైనఁ దలంపక తన్నుఁ బ్రాణముకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచుండెను. ఆతనిఋణమును దీర్చుకొనుటకుపాయ మేమున్నది? ఆప్రేమమయున కాత్మసమర్పణముం గావించి కృతకృత్యతం గాంచవలయు నని ముత్యాలు వేడుకపడుచుండెను.

నేనాతని బ్రేమించుచుంటిని. నన్నాతఁడు బ్రేమించుచుండెను. ఇట్టిచో మేమిరువురము నేల కలసియుండఁగూడదు? అయ్యో! ఎంతప్రేమించుచున్నను నేనుచండాలకన్యకను గాదా? ఆతఁడు నన్నెట్లు కలుపుకొనుట కంగీకరించును? ఎంతవిలువగలవైనను బాదరక్షలకుఁ బర్యంకసౌభాగ్యము లభియించునా? ఎంతటియవివేకము కులమును దలంపక తలకుఁ దగనికోరిక కోరుకొనుచున్నాను. బ్రాహ్మణజాతినై పుట్టి పూజాపరిక్రమను గావలయు ననుకొనుచున్నాను— ఏమి? సిద్ధించుట కవకాశము లేకపోవచ్చునుగాని కోరుకొనుట కభ్యంతర మేమున్నది? హీనకులమున జన్మించినంతమాత్రముచే జీవితము నిరర్థకమైపోవలసినదేనా? పంకమునం జనియించినపద్మిని పరిమళించుట లేదా? దయామయుఁ డగునాతని నర్థించి చూచెదను. ఆతఁడంగీకరించినను నంగీకరింపకున్నను నాహృదయమున కాతఁడే యధీశ్వరుఁడు! నాకన్నుల కాతఁడే యానందము—నాజీవితమున కాతఁడే నాథుఁడు! నాకాతఁడే దైవము! ఆప్రణయమున్న

రూపుని పాదములఁ బట్టుకొని ప్రార్థించెదను. పాదదాసిగ నంగీకరించువఱకుఁ బ్రాణములనైనవిడిచెదనుగాని పాదములను విడువను.”

అని యనేకవిధముల భావించుకొనుచు నాబాలిక యర్థరాత్రివేళఁ దల్లిదండ్రులకుఁ దెలుపకుండఁగనే యిల్లువిడిచి బయలుదేఱెను. అప్పుడే చంద్రోదయ మగుచుండెను. ఆయస్పష్టచంద్రాలోకమునందామె యేకాకినియై నిర్భయముగ శ్రీరాజరాజేశ్వరీసత్రమునొద్దకు వచ్చెను. చాలరాత్రి యగుటచే నాసత్రద్వారము లన్నియును మూయఁబడి యుండెను. రాజమార్గము జనసంచారశూన్యమైయుండెను. అస్పష్ట మగునాపాండుపువెన్నెలలో నశ్వత్థవృక్షాంతరాళమునం దామెయొక్కతెయే నిలువఁబడి యాలోచించుకొనుచుండెను.

రంగదాసుఁ డాసత్రమునవిడిసియుండె నని యామె యెఱుంగును. కాని యాతని పేరుపెట్టిపిలుచుట కామెకు సిగ్గుగఁ దోఁచెను. తానువచ్చిన ట్లాతని కెట్లు తెలియును? ఆమె యించుకసేపాలోచించెను. ఆతఁడు దయార్ద్రహృదయుఁడు. ఎంతనిద్దురలోనైననార్తనాదము నాతఁ డాలకింపఁగలఁడు; ఆయర్థరాత్రివేళ నాతనిసందర్శనమున కంతకంటె నుపాయాంతర మేమియు నామె కగపడలేదు అప్పుడామె ద్వారమును సమీపించి శోకగద్గదస్వరముతో “అయ్యో! దొంగలు! దొంగలు! రక్షింపుఁడు! రక్షింపుఁడు!” అని కేకలువైచెను.

గాఢనిద్రలోనున్న రంగదాసునకర్ణయుగళమునం దాయార్తనాద మెట్లు ప్రవేశించెనోగాని యాతఁ డులికిపడి లేచి “భయములేదు. వచ్చుచున్నాను. భయములేదు” అని కేకలువైచుచుఁ దత్తరముతోఁ దలుపుతీసికొనివచ్చి యొక్కపరుగునఁ బోయి యా

ముత్యాలు లజ్జావనతవదనయై “దొంగలెవ్వరునులేరు. నేనే దొంగనై వచ్చితిని.” అనియెను. పుట. 287.

మెను సమీపించెను. అప్పుడు ముత్యాలు దీనగద్గదస్వరముతో “రక్షింపుము. రక్షింపుము.” అని ప్రార్థించుచు నాతనిపాదములను బట్టుకొనియెను.

రంగదాసు కంఠస్వరమును బట్టియే ముత్యాలు నానవాలు పట్టెను. ఆవెన్నెలలో నొంటిగ వచ్చి తనపాదములపైఁ బడియున్న యామెం జూచి విస్మితుండై “ఏమి? ఏమైనది? భయములేదు. నీవొంటిగ నిచ్చటి కింతరాత్రివేళ నెందుకు వచ్చితివి? దొంగలెవ్వరు?” అని తత్తరముతోఁ బ్రశ్నించుచు నామెను లేవనెత్తెను.

ముత్యాలు లజ్జావనతవదనయై మృదులస్వరముతో “దొంగలెవ్వరును లేరు. నేనే దొంగనై వచ్చితిని” అనియెను.

రంగ—నీతో నెవ్వరు వచ్చిరి?

ముత్యా—నేనెవ్వరికిని దెలియకుండఁగనే వచ్చితిని.

రంగ—ఏమి?

ముత్యా—మీదర్శనము చేయుటకు—

రంగ—సాయంకాలమునఁ జూచితివి కాదా? మరల నుదయమున రమ్మనినవానా? ఇంతరాత్రివేళ నొంటిగ వచ్చుటెందుకు?

ముత్యా—ఏకాంతముగ మిమ్ము దర్శించుటకే—ఏకాంతముగ నాప్రాణములను జలియింపఁజేయుచున్న నామనోరథము నేకాంతముగ మీకు విశదపఱచుకొనుటకే—మిమ్ముఁ బ్రార్థించుటకే వచ్చియుంటిని.

రంగ—నీకంతటికష్ట మేమికలిగినది?

ముత్యా—నాకోరిక దుర్లభమగుటచేతనే నాప్రాణములు తల్లడిల్లిపోవుచున్నవి.

రంగ—నీకోరిక యేమో తెల్పుము.

ముత్యా—తీర్చెద నని యభయప్రదానముం గావింపించుచో దెలిపెదను.

రంగదాసు నిర్విణ్ణుఁడై పోయెను ఆ బాలికకోమలహృదయమునం దెట్టియభిలాషయున్నదియో యాతనికిఁ దెలిసిపోయెను. ఆ గాలియే తనహృదయకమలమునుగూడఁ జలియింపఁజేయుచున్నదని యాతనికి బోధపడియెను. ఆ బాలికప్రణయమృదులహృదయ మెంతతల్లడిల్లిపోవుచున్నదో యనుభవమునుబట్టి యాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఏమిచెప్పుటకు నాతనికి నోరాడుట లేదు. ఏమిచేయుటకు నాతఁ డస్వతంత్రుఁడై యుండెను. అతఁడు మరల నదేమాటగ "నీకోరికయేమో తెలుపుము!" అనియెను.

ముత్యాలులజ్జావినయవినమితవదనయై చేతులు దోయిలించి దీనగద్గదస్వరముతో "దయామయా! అభయప్రదానముం గావింపుము. కరుణాళుఁడ వగునీవీమంగళగళసూత్రమును నాకంఠమునం దలంకరించి నన్ను బ్రదికించితివి. నేను నీప్రేమపాత్రురాలను నీప్రేమార్ద్రహృదయమునకు నేనాత్మసమర్పణముం గావించుకొనుచున్నాను. కృపామతివై యభయప్రదానముం గావింపుము" అని వేడుకొనియెను.

రంగదాసునిప్రేమార్ద్రహృదయము కరఁగినీరైపోయెను. ఆతఁడించుకసేపాలోచించి నిట్టూర్పువిడిచి "బాలికామణీ! ఆకస్మికముగ నేనిప్పుడేమియును జెప్పఁజాలను!—నీవునాతోఁగూడ రాఁగలిగినచో—"

ఆర్ధోక్తియందే ముత్యాలు "మీరెచ్చటకు రమ్మనిన నచ్చటికి వచ్చెదను. మీరేమిచేయుమన్నను జేసెదను. మీయడుగులో నడుగువైచి వచ్చుటకంటె నాకీలోకమునఁ గోరఁదగిన దేమున్నది?

మీచేతిలోఁ జేయిగలిపి పనిచేయునినాఁడు నాకీజీవితముతోఁ బనియేమున్నది? నీవే నాలోకము—నీవే నాయానందము—నీవే నాస్వర్గము. నీకంటెనాకీలోకమున శరణ్య మేమున్నది?" అని యాతని పాదములపైఁ బడియెను.

అప్పుడు రంగదాసునికర్ణరంధ్రములయందు "స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి" అనునార్యోక్తి ప్రతిధ్వనించుచుండెను. ఆతని ప్రేమార్ద్రహృదయమున నాదర్శసతీమణియగు నరుంధతీదేవి జ్యోతిర్మూర్తియై యగపడుచుండెను; ఆదిశక్తి యగుమాతంగినీమాత శాంతశృంగారమూర్తియై సాక్షాత్కరించుచుండెను. ఆతఁడు ప్రేమానందపరవశుఁడై యామెను లేవనెత్తి సాంత్వనస్వరముతో "నీజనకుఁ డంగీకరించునా" అని ప్రశ్నించెను.

ముత్యాలు సంతోషముతో "అనాయాసముగ నమృతము లభియించుచుండ నక్కఱలేదనునవివేకి యుండునా?" అనియెను.

రంగ—అట్లయినచో నీతండ్రియొద్దకు రమ్ము!

ఇరువురు నప్పుడే యచ్చటినుండి బయలుదేరి పోయిరి.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము.

అతిపిపాసాశాంతి ♦ కమృతంబు దొరకె;
ఆత్మసంతాపనివృత్తి ♦ కౌషధం బొదవె;
తనువెల్లఁ బులకించెఁ ♦ దన్మయత్వమున;
అంతరంగము పొంగె ♦ నానందగరిమ;
పడియుంటి నవశనై ♦ భవదంతికమున
నన్నుద్ధరింపవే!—

ఏకాంతసేవ.

అనసూయకుఁ గష్టదశ వదలిపోయినది. ఆమెకిప్పుడు పూర్వముకంటె నధికముగ శుభసౌభాగ్యముల ననుభవించు సుఖకాలము వచ్చినది. అతిదుర్లభంబు లగుమాతృదేవతాప్రేమమయకటాక్షవీక్షణము లామెపైఁ బ్రసరించుచున్నవి. పుణ్యచరిత్ర యగు ననసూయ పుంజీభవించినశక్తిస్వరూపము; మూర్తీభవించినశాంతిస్వరూపము— ఏకీభవించినధర్మస్వరూపము— అనసూయ యిప్పుడు తనచిన్నబిడ్డ నెత్తుకొని మాతృదేవీపీఠపార్శ్వమున రెండవమాతృదేవతవలె నిలువఁబడియుండెను. ఆనందాదేవి పరమానందముతో సర్వార్థచింతామణీమూర్తిని రక్షాసూత్రమునఁ గూర్చి యాబాలకు కంఠము నలంకరించి యాశీర్వదించుచున్నది. జోగమ్మ యానందముతోఁ జూచుచుండెను. అనసూయ యానందమునకు మేరలేకుండెను. తమకుటుంబము నెన్నియోతరములనుండి భోగభాగ్యములచేఁ దులదూఁగించుచున్న యాదివ్యమూర్తి యనాయాసముగఁ దనబిడ్డకు మరల లభియించినది. తన కిఁకభర్తృసందర్శనసౌభాగ్యము సమీపమునందే లభియింపఁగలదని యనసూయ కప్పుడు ధైర్యము కలిగినది.

ఆసంతోషముచే ననసూయ యానందపులకితశరీరయై భక్తిరసావేశహృదయముతో నాదిశక్తి యగు నాజగన్మాత యెదుట వినయవినమితవదనయై నిలువఁబడి ప్రార్థించుచుండెను. మాతృసందర్శనార్థులై వచ్చిన మాతృభక్తులందఱు నానందముద్రితులై యాలోకించుచుండిరి. అంతలో నాకస్మికముగ నెవ్వరో యొకరమణీమూర్తి యామఠమునఁ బ్రవేశించి యాభక్తమండలము నొత్తిగించుకొనుచుఁ బోయి యార్తస్వరముతో, 'తల్లీ! ఈతల్లిసన్నిధిని నాతప్పులను క్షమియించి నన్నుద్ధరింపుము.' అని పలుకుచు దేవీప్రార్థనము చేసికొనుచున్న యనసూయపాదములపైఁ బడియెను.

అనసూయకు ధ్యానభంగ మయ్యెను. ఆమె సంభ్రమముతోఁ బాదములపైఁ బడిన యాయువతిని లేవనెత్తి విభ్రాంతనయనములతో నామెను దిలకింప నారంభించెను. అప్పు డాయువతి శోకగద్గదస్వరముతో, "తల్లీ! నీవు నన్నెఱుఁగకపోయినను నిన్ను నేనెఱుంగుదును. నేను నీసుఖమార్గమునకు సునిశితకంటకమును— నీయానందచంద్రికల కకాలమేఘమును— నీజీవనసర్వస్వమును బలవంతముగ నేనే యపహరించితిని— దయామయీ! దయామయి యగుజగన్మాతయెదుట నాతప్పులను క్షమియించి దాసురాలిగ నను గ్రహింపుము. నీకృపాలేశముకంటె నాఘోరపాపమునకు నిష్కృతి లేదు. నీశీతలకటాక్షములకంటె నాహృదయపరితాపమునకు శాంతి లేదు. నీమధురవచనములకంటె నామానసికవ్యాధికి మందు లేదు. తల్లీ! కరుణింపుము!" అని ప్రార్థింప నారంభించెను.

అనసూయ బిచ్చవడి చూచుచు నిలువఁబడిపోయెను. ఆమె యెవ్వరైయుండునని యాలోచించుకొనియెను. అంతలో నామె కానాఁటిచిత్రపటము కనులఁ గట్టినట్లగపడియెను. తోడనే యామెకు

రాజరత్నముమాట జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఆరమణీమూర్తి రాజరత్నమే. చిత్రప్రతిమవలె నామె నిశ్చేష్ట యైపోయెను. జోగమ్మయామెను లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను.

అప్పు డానందాదేవి గంభీరస్వరముతో “నీకుఁ బశ్చాత్తాపము కలిగినచో నీజగన్మాత నీసర్వాపరాధములను క్షమియింపఁ గలదు” అనెను.

రాజ—తల్లీ! పశ్చాత్తాపదుఃఖమునుసహింపఁజాలక బలవన్మరణమునకు సాహసించితినిగాని పాపాత్మురాల నగుటచే దారుణ నరకభయంబునఁ జావలేపోయితిని. నాచరిత్రము పాపకళంకితమైపోయినది.

ఆనం—కొంతవఱకు నీచరిత్రము నేనెఱుంగుదును. నీవిచ్చటి కెట్లు వచ్చితివి?

రాజ—తల్లీ! నాయక్క యగునాగమణిమాటలకు లోఁబడి నేనామెయిచ్చవచ్చినట్లుగ మెలంగితిని. అట్టినామూలమున వేంకటేశ్వరుని యమృతమయజీవనము విషమయమైపోయినది. నాయక్కయును కృతఘ్నుఁడగుదామోదరునివలలోఁ బడి కేవలధనలోభముచే నన్నధోలోకమునకుఁ ద్రోసివైచినది. దామోదరుని మూలమున వేంకటేశ్వరు సర్వస్వమును నాశనమైపోయినది. నిరాధారుఁడగువేంకటేశ్వరుని నాయక్క నాకుఁ దెలియకుండ నాయింటికి రానీయకుండఁ దరిమివైచినది. నాకాసంగతి తెలిసినతోడనే నాకు నాయిల్లసహ్యమైపోయినది—నాయక్కతోడిసాహచర్యమసహ్యమైపోయినది. నాజీవితమే యసహ్యమైపోయినది. నేనప్పుడే నాయిల్లువదలి నామూలముననధఃపతితుఁడైన వేంకటేశ్వరుని వెదకికొనుచు నీనగరమునకు వచ్చి యర్ధరాత్రివేళ నాతనిఁ దర్శించి క్షమాప్రార్థనముం గావించితిని. నన్నుఁ జూచి మృత్యుదేవతం జూచినట్లుగ భయ

పడి యాతఁడు పాఱిపోయినాఁడు. నేనీజగన్మాతనుదర్శించి పాపవిమోచనమునకై తల్లిపావనపీఠమునఁ బ్రాణాచారముపడఁదలఁచి వచ్చియుండఁగా దేవీమూర్తియగునసూయదర్శనము లభియించినది. తల్లీ! ఈపాపాత్మురాలియెడఁ గరుణించి పాపవిమోచనమునకుపాయముంజూపి రక్షింపవా?

ఆనం—తల్లీ! ఆర్యసంఘమున మీరు దేవీపరిచారికలై పుణ్యయువతీమణులుగఁ బరిగణింపఁబడుచుంటిరి. శుభకార్యములయందు శోభనదేవతలుగ భావింపఁబడుచుంటిరి. అట్టినిత్యసువాసినులగుమీరు క్రమక్రమముగ నజ్ఞానవశంబున నీచవృత్తుల నాశ్రయించి పూర్వౌన్నత్యమును బోఁగొట్టుకొంటిరి. ఆకారణముచేతనే దేవతామూర్తులైయున్నమీరు తుట్టతుదకు రాక్షసీమూర్తులైపోయితిరి. మీపుణ్యచరిత్రములు పాపభూయిష్ఠములైపోయినవి. మీరు సంఘకల్పమునకు వేరుపురుగులైపోయితిరి. ధనలోభముచే ధర్మమునువిడిచితిరి. కులవృత్తినివిడిచితిరి. గుణమును విడిచితిరి. గౌరవమును విడిచితిరి. అన్నియును విడిచి యాత్మద్రోహమునకుఁ బాత్రలై పోయితిరి. తుదకు మీకు మిగిలినదేమున్నది?

రాజ—ఏమున్నది? దుఃఖముమిగిలినది. పాపము మిగిలినది. పరితాపముమిగిలినది!

ఆనం—ఇప్పటికి బోధపడినదా?

రాజ—తల్లీ! అనుభవమైనది. వ్యభిచారమే కులవృత్తియనుకొని సంచరించుట జ్ఞానముగలమానవస్వభావము కాదని యనుభవమైనది! ఆపరితాపజ్వాలలచే నాసర్వాంగకములును దహించుకొని పోవుచున్నవి. తల్లీ! నన్నుద్ధరింపుము.

ఆనం—ఇట్టిపాపము నెన్నఁడుఁ జేయనని తల్లిపాదములమీఁదఁ బ్రమాణము చేయుదువా?

రాజ.—తల్లీ! ఆపాపవృత్తిం దలంచుకొనిన భయ మగుచున్నది. శత్రువులకైన నిట్టినీచజన్మమును బరమేశ్వరుఁడు ప్రసాదింపకుండుఁగాక! ఈమహామాత పాదములసన్నిధిని నేనెన్నఁడు నిట్టిపాపమును గలలోనైనఁ దలంప నని త్రికరణశుద్ధిగాఁ బ్రమాణము చేయుచున్నాను.

ఆనం.—ఇంతటినుండి మాతృసేవాపరాయణవై నీవలెనే పాపపంకమున మునిఁగిపోవుచున్నసోదరీమణుల నుద్ధరించుటకై నీజీవితమంతయు నుపయోగింతు నని నీకన్నతల్లియెదుట శపథముచేసి స్వధర్మమును నిర్వహింపఁగలిగినచో నీసర్వాపరాధములను జగన్మాత క్షమియింపఁగలదు.

రాజ.—తల్లీ! మహామాత యనుగ్రహముచే నాజన్మము సార్థకమగునట్లుగా నట్టిసదుద్యమమునందే నాజీవితశేషమును గడపెదను. తల్లీ! నన్నుఁ గటాక్షింపుము! నరకయాతనల ననుభవింపకుండ నన్నుద్ధరింపుము.

ఆనం.—అట్లయినచో మహామాత నిన్ను క్షమియించుచున్నది. నీపాపములను క్షమించుచున్నది

రాజరత్నమప్పుడు భక్తిభావముతో మాతృదేవతకు సాష్టాంగనమస్కారముం గావించెను. ఆనందాదేవి యామెకు దేవీనిర్మాల్యకుసుమమును బ్రసాదించెను.

ఇరువదియవప్రకరణము.

చీఁకటుల బంపుచేసిన ♦ చేతితోడ
వెన్నెలలసృజియించిన ♦ విభుఁడెవండొ
అట్టికర్మాధిపతియాజ్ఞ ♦ యంబుకొటకు
అట్టికర్మవినాశుని ♦ యండకొటకు
విజ్ఞులై యిప్పుడైనను ♦ వెదకికొనుఁడు !

భవాబ్ధి—

శిక్షామందిరమునఁ బ్రబోధస్వామియెదుట భయభక్తివినయవినమితవదనులై చేతులు జోడించుకొని గోపాలకృష్ణరావును, దామోదరరావును, జంచలరావును నిలువఁబడియుండిరి. అప్పుడు స్వామి ప్రశాంతగంభీరస్వరముతో 'కుమారులారా! మీహృదయములు సంపూర్ణముగఁ బశ్చాత్తప్తము లైనవా?' అని ప్రశ్నించెను.

అందఱు నేకగ్రీవముగ 'మహాత్మా! పశ్చాత్తప్తుల మైతిమి. మాపాపములను క్షమియించి మాకు గతిఁగల్పింపుము. మాతృదేవతాసందర్శనమున కర్హత్వమును బ్రసాదింపుము.' అని ప్రార్థించిరి.

అప్పుడు స్వామి దామోదరునిం జూచి 'దామోదరా! నీవు మిత్రద్రోహము చేసితివి' అనియెను.

దామోదరుఁడు భయప్రకంపితస్వరముతో 'ఔను తండ్రీ! అవివేకముచేఁ దాత్కాలికసుఖలుబ్ధుఁడనై యమాయకుఁ డగు వేంకటేశ్వరుని సర్వస్వమును నాశనముచేసి వైచితిని. ఆపుణ్యచరిత్రుని

శాపదూషితుఁగఁ జేసి వైచితిని. అబలాశిరోమణియగు ననసూయ పడరానికష్టములపా లగుటకు నేనే కారణమైతిని. కేవలవిలాసప్రియత్వముచే ధనాశకు లోనై మానవుఁడనైయుండియు రాక్షసునివలె సంచరించితిని. మహాత్మా! నాసర్వాపరాధములను క్షమియించి నన్నుద్ధరింపుము' అని దీనవదనుఁడై నిట్టూర్పులు విడుచుచు నిలువఁబడిపోయెను.

అప్పుడు గోపాలరావు పశ్చాత్తాపదుఃఖముతోఁ, 'స్వామీ! నేనీదామోదరునికంటెను మహాపాపాత్ముఁడను. ధనాశాపీడితుఁడనై యతిదారుణకృత్యముల నవలీలగఁ జేసివైచితిని. నాతోడిసోదరుల నెందఱనో త్రాఁగుబోతులుగఁ జేసివైచితిని. ఎందఱనో యధర్మమార్గప్రవర్తకులుగఁ జేసివైచితిని. ఎందఱనో పాపకూపమునఁ బడఁద్రోసి వైచితిని. కుపుత్రుఁడనగు నేను దుర్బుద్ధిచేఁ గన్నుఁగానక కన్నతల్లియగు మాతృదేవతహృదయమును నొప్పించితిని. ఆత్మసోదరుల దుర్వ్యసనపరాయణులం గావించి యాంధ్రదేశగౌరవములు బరిభ్రష్టములుగఁ జేసివైచితిని. మహాత్మా! నాకుఁ గతియేమైననున్నదా? నాఘోరపాపములకు నిష్కృతి యేమైననున్నదా? స్వామీ! మీదివ్యమంగళపాదకమలములే నాకుశరణ్యములు. మీపవిత్రపాదపరాగలేశమే నాపాపతాపవిమోచనపరమౌషధము. తండ్రీ! పాపకూపమునుండి నన్నుద్ధరింపుము.' అని యనేకవిధములఁ బ్రార్థింప నారంభించెను.

స్వామి యాతనిపైఁ గరుణాకటాక్షప్రసారముం గావించుచుఁ దనచెంతనున్నయొకపుస్తకముం దీసి యాతనికిఁ జూపుచు, 'గోపాలా! నీవీగ్రంథము నెన్నఁడైనఁ జూచితివా?' అనిప్రశ్నించెను.

గోపాలుఁడు దదరిపడి, 'స్వామీ! చూడ కేమి? ఈగ్రంథము పరమపతివ్రతాశిరోమణి యగునొకరమణీమణిజీవితచరిత్రము. ఆమెయే తనచరిత్రము నిందు వ్రాసికొన్నది' అనియెను.

ప్రభో—నీవుదీనిఁ జదివితివా?

గోపా—లేదుస్వామీ!

ప్రభో—ఆమెయెవ్వరో నీవెఱుఁగుదువా?

గోపా—అకల్మషదివ్యచరిత్ర యగునాయువతీమణిని దుర్బుద్ధినై నేనే నావిలాసభవనమునం దానవవిక్రయకార్యమునకు నియోగించితిని.

ప్రభో—ఆమె నీయొద్ద కెట్లు వచ్చినది?

గోపా—నేనొకప్పుడు తిరుపతిదేవుని దర్శించి వచ్చుచుండఁగా మార్గమధ్యమున నీమె క్షుద్బాధాపీడితయై పడియుండి నాకంటఁబడినది. త్రిలోకమోహనమూర్తి యగునామెం జూచి నాకు జాలి కలుగుటచే నామెకించుక సేదదేర్చి జలంబులును ఫలంబులు నొసంగితిని. ఆమె యెవ్వరో తెలిసికొనవలయునను కుతూహలముతోఁ బ్రశ్నించితినిగాని యామె మాటాడఁజాలక తన్నుఁ దనభర్త పరిత్యజించి వెడలిపోయెననియు, నాతని వెదకికొనుచుఁ దిరుగుచు నాఁకటిబాధచే శోషిల్లియిచ్చటఁబడిపోయితి ననియు నామె యిసుకలో వ్రాసి చూపినది. ఆమె మూఁగది యనిగ్రహించి యామెనువశపఱచుకొనుటకై యప్పుడు నేను 'నీభర్తయొద్దకు నిన్నుఁజేర్చెదను. నీవునాతోడ వచ్చెదవా?' అని వ్రాసి చూపితిని. తనకుపకారముచేసిన నేను ధర్మాత్ముఁడనే యనుకొని యమాయికయగు నామె నావెంటనే వచ్చినది. అప్పుడు నేను విలాసభవనమునకామెను జేర్చి యాసవపానపరాయణుల కాసుందరి యాకర్షణయంత్రముగ నుండు నని యెంచి యామెను మద్యవిక్రయమునకు నియోగించితిని—

ప్రభో—అందు కామె యంగీకరించినదా?

గోపా—మొదట నామె యంగీకరింపలేదు. అప్పుడు నేను నీభర్తనువెదకించుటకై విశేషధనము కావలయు ననియు, నీవీపని

కంగీకరింపనిచో ధనము లభియింపదనియు, నింతమాత్రముచే నీ మరియాదకు భంగము లేదనియు, నట్టిప్రమాదము కలుగకుండ నేను గాపాడుచుందుననియు వ్రాసిచూపి యామెకు ధైర్యముచెప్పుటచే నతికష్టముగఁ దుదకంగీకరించినది. అట్లే యామె పనిచేయుచు నెప్పటికిని భర్తృదర్శనము లభియింపకుండుటచే నాదురుద్దేశమును గ్రహించినది కాఁబోలును! అర్ధరాత్రివేళ నాతోఁ జెప్పకుండ వెడలిపోయినది. అప్పటికి నిప్పటికి నేనామెను జూడనే లేదు. తండ్రీ! ఆమహాపతివ్రతను మహాపాపాత్ముఁడ నగు నేనీవిధముగఁ గడగండ్లపాలు చేసితిని. పాపమామె తుదకేమైనదో గదా!

అని యాతఁడు ఖిన్నుఁడై నిలువఁబడిపోయెను. అప్పుడు దామోదరుఁడు "స్వామీ! త్రిలోకసుందరియగు నాపరమపతివ్రతను నేనొకనాఁటి రాత్రి పెద్దాపురమున మరిడమ్మగుడిలోఁ జూచితిని. ఆమె నన్నుఁ జూచినతోడనే నన్ననుసరించి వచ్చినది. నేనా సతీమణి యుద్దేశముం గ్రహింపఁజాలక దుర్బుద్ధినై ప్రవర్తించితిని. నా దుర్బుద్ధిని గ్రహించినంతనే యామె నన్నుఁ బరిత్యజించినది. తోడనే యాపాపఫలము నాకనుభవమునకు వచ్చినది. ఆయర్ధరాత్రిమున బలవంతులగు దొంగలు నాపైఁబడి బలవంతముగ నన్నుఁ బ్రహరించి యామె నెత్తికొనిపోయిరి. ఆరమణీమూర్తి దేవీమూర్తియే యని నాకిప్పటికి బోధ యగుచున్నది. మహాత్మా! చపలచిత్తుఁడనై యాదేవియెడల మహాపరాధముం గావించితిని" అనియెను.

ప్రబో—ఆమె యంతరాత్రివేళ నిన్ననుసరించి యెందుకు వచ్చినదో నీకుఁ దెలియునా?

దామో—నాకేమియును దెలియదు.

ప్రబోధానందుఁ డించుకసేపాలోచించి చేతిలోని పుస్తకమును దిరుగవైచుచు "దామోదరా! నీవీచంచలరావు నెఱుఁగుదువా?" అనియెను.

దామో—స్వామీ! ఈతఁడు నాపినతండ్రికుమారుఁడు. ఈతనికిని నాకును జాలకాలమునుండి చూపులు లేవు. బళ్లారినుండి వచ్చినప్పటినుండియు నీతని జూచుచున్నాను.

ప్రబో—ఆమెను జూచినచో మీరానవాలుపట్టఁగలరా?

అప్పుడు గోపాలుఁడును దామోదరుఁడును "స్వామీ! ఆనవాలుపట్టలేకేమి?" అనిరి.

స్వామి కటాక్షపరిసారమాత్రముననే వెనుకనున్న దేవీదాసటనుండి వెడలిపోయి నిమిషములో మధుమతి నానందమందిరమునుండి యిచ్చటకుఁ దీసికొనివచ్చెను. మధుమతి తత్తరముతోఁ బోయి చంచలరావుపాదములపైఁ బడియెను. చంచలుఁడు విస్మయానందపరవశుఁడై యామెను లేవనెత్తి సప్రేమముగఁ గౌఁగిలించుకొని స్వామిం జూచి "మహాత్మా! ఈసుశీల నాసహధర్మిణి. ఈపరమపతివ్రత పాపాత్ముఁడ నగు నాకు సహధర్మిణియై యెన్నియో కష్టముల ననుభవించినది. ఈమెతండ్రి ధనవంతుఁడు. నేను బళ్లారిలో వీరియింటనే యుండి చదువుకొంటిని. ఈమెజనకుఁడే నాకు విద్యాదానము గావించెను. ఆమోమోటముచేతను, ధనాశచేతను మూఁగదియైనను నేనీమెను బెండ్లియాడుట కంగీకరించితిని. ఏకపుత్రిక యగు నీమెను దనసర్వస్వముతో నాకిచ్చి పెండ్లిచేసి కొలఁదికాలమునకే యాపుణ్యాత్ముఁడు స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. డబ్బంతయు నాచేతికిఁ జిక్కినది. ఈమూఁగదానికి మగఁడనిపించుకొనుట కప్పుడు నాకభిమానముగఁ దోఁచినది. అందుచే నేనీమెను యాత్రార్థమని తీసికొనిపోయి మార్గమధ్యమున నిర్దయుఁడనై విడిచివైచి ధనముతోఁ గూడ నన్నెవ్వరు నెఱుంగని యీగోదావరిమండలమునకు వచ్చి సంస్కరణపరాయణుఁడనై పేరు తెచ్చుకొనవలయు నను నుద్దేశముతోఁ

బెద్దాపురమునందలి యొక వేశ్యకన్యకను బెండ్లియాడెద నని నమ్మించి యామెను వెంటఁబెట్టుకొని విజయవాడకుఁ బోయితిని. ఆ ప్రయత్నము నిరర్థక మైపోయినది. తరువాత సత్యవతి నెట్లులైనఁ బెండ్లియాడి విధవావివాహస్కర్త యనియైనఁ బేరుతెచ్చుకొనవలయు నని పాటుపడితిని. చంచలహృదయుఁడనగు నాకుఁ దుదకది యును సాగినది కాదు. సాధ్వీమణియగు సత్యవతి నెట్లులైన బలవంతముగ వశపఱచుకొనవలయు నని ప్రయత్నించుచుండఁగా నాకస్మికముగఁ జిరకాలమునుండి నాకై పరితపించుచున్న యీసుశీల నన్ను వెదకికొనుచు నచ్చటికి వచ్చినది. ఈమెమూలమున నాచరిత్ర మెచ్చట బయటఁబడునో యను భయముతోఁ జటాలున నటనుండి పారిపోయితిని. పతిప్రాణయగుసీరమణీమణి యప్పటికిని నన్ననుసరించియే వచ్చుచుండెను. ఈమెహృదయ మెంతటి పవిత్రప్రేమమయమైనదియో నాకప్పుడు బోధపడినది కాదు. మోహాంధుఁడనగు నేను క్రూరుఁడనై నన్ననుసరించివచ్చుచున్న యీనాకులవధువును నిర్దయుఁడనై తన్నిగెంటివైచితిని. అప్పుడీయబల మూర్ఛాపరవశయై పోయినది. తోడనే యీ దేవీదాసు బలవంతముగ నన్నాక్రమించి యీశిక్షామందిరమున నరకకూపములోఁ ద్రోసివైచినాఁడు. మహాత్మా! నాకు బుద్ధి వచ్చినది. దీనదయాపరులగు మీయనుగ్రహముచేఁ బ్రేమైకమూర్తి యగునాసహధర్మిణి నాకు లభియించినది. స్వామీ! నాయపరాధములను క్షమించి మాజీవితమున కికనైన శాంతిసుఖము లభియించున ట్లాశీర్వదింపుము." అని వేఁడుకొనియెను.

దామోదరుఁడును గోపాలుఁడును సుశీలాచంచలులు దంపతులగుటం దెలిసికొని విస్మయాక్రాంతహృదయులై పోయిరి. సుశీల తనపేరు తెలుపకుండుటచే గోపాలుఁ డామెకు మధుమతి

యని పేరుపెట్టెను. సుశీలమూఁగదియైనను దనపవిత్రనామము దుష్టహృదయులచే నుచ్చరింపఁబడకుండునంతటి గౌరవముతోఁ గాలక్షేపము చేసినది. చంచలుఁడు విద్యాధికుఁడయ్యును దననామశ్రవణమాత్రముననే తనదుశ్చరిత్రము వెల్లడియైపోవునంతటినీతిబాహ్యుఁడై ప్రవర్తించెను. ధనాశచేఁ గొట్టుకొనిపోయినదామోదరగోపాలురు తుదకు ధనమూలముననే తమతమప్రాణములను వదలుకొనుటకు సిద్ధమైరి. ఇప్పుడు వారికందఱకును బశ్చాత్తాపదుఃఖముచే నాత్మజ్ఞానము కలిగినది. స్వామి వారికందఱకును మాతృదేవీమందిరమున దీక్ష నొసంగుట కనుగ్రహించెను.

ఇరువదియొకటవప్రకరణము.

కరుణామృతముమీఁది ◆ కమ్మని మిసిమి
కరుణామధువులోని ◆ కలకండపలుకు
కరుణారసములోని ◆ కల్యాణవీచి
కరుణావనములోని ◆ ఘనకల్పశాఖి
కన్నులు చల్లఁగా ◆ గనుఁగొనఁగంటి.

ఏకాంతసేవ—

నేఁడు మాతృసేవాదీక్షితులగువారి యభ్యుదయాభివృద్ధికై మాతృమందిరమునందలి భక్తులందఱును నానందమందిరమునం జేరి మాతృప్రార్థనములు గావించుచుండిరి. స్త్రీపురుషులు వేలువేలుగఁ గూర్చుండి పరమానందముతో సానందగీతములను బాడుచుండిరి.

నేఁ డానందాదేవికిబదులుగ నంకొక దేవీమూర్తి యగ్రాసనము నధిష్ఠించియుండెను. సాయంసమయమున నానందమందిరమంతయు నానందధ్వనులతో నానందరసపూరితమైయుండెను

నూతనదీక్షితులగు దామోదరగోపాలురను, సుశీలాచంచలులను వెంటఁబెట్టుకొని దేవీదాసుఁ డానందమందిరమునఁ బ్రవేశించెను. వారందఱును బరమానందముతో నానందమందిరమునఁ బ్రవేశించిరి. అప్పు డాకస్మికముగ సుశీల చంచలరావునొద్దనుండి యొక్కపరుగునఁ బోయి యగ్రాసనమునలంకరించియున్నరమణీమణిసామీప్యమునఁ గూర్చుండెను. చంచలరావు విస్మయముతో నావంకఁదిలకించి సంభ్రమాశ్చర్యములతోఁ బోయి యాదేవీమూర్తి పాదములపైఁ బడి "హాతల్లీ! సత్యవతీ! నీవు సతీమూర్తిం దాల్చినజగన్మాతవు—ధర్మమూర్తివి. దయామూర్తివి. శాంతమూర్తివి. సత్యమూర్తివి. జ్ఞానమూర్తివి. అజ్ఞానముచే నాత్మద్రోహినైనేను నీకు మహాపకారము గావించితిని. నీయెడల మహాపచారముం గావించితిని. మహాపరాధముం గావించితిని. తల్లీ! నీప్రియసోదరుని సర్వాపరాధములను క్షమియింపుము" అని వేఁడుకొనియెను.

అప్పుడు ప్రబోధానందస్వామి "కుమారా! మాతృదేవత నిన్ననుగ్రహించినది. నీవు భక్తమండలమునఁ గలసి మాతృప్రార్థనముం గావింపుము' అనియెను. చంచలుఁడు భక్తమండలమునఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడొకవృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు లేచి సత్యవతిని సమీపించి "అమ్మా! నిన్నుఁజూచినప్పటినుండియు ననుమానముగనే యున్నది. నీవు నిజముగ సత్యవతివే. తల్లీ! నిన్నుఁజూచిన సరస్వతిని జూచినట్లేయున్నది. పుత్రికాదుఃఖముచేఁ దిరిగితిరిగి గోదావరీపుష్కరమునకు వచ్చి బ్రిడుకుపై నాశలేక బలవంతముగఁ జావఁదలఁ

చుచుండఁగా నెవ్వరో నన్నిచ్చటికిఁ దీసికొనివచ్చినందుకు నీవైనను గంటఁబడితివి తల్లీ! నాతల్లీ! పుత్రికాదుఃఖపీడితుఁడనగు నన్నొకసారి కౌఁగిలించుకొని నాదుఃఖమును జల్లార్పుము తల్లీ! అట్లు చూచెదవేమి? నేను గౌరీపతిశాస్త్రిని!' అని విలపింపఁదొడంగెను.

అప్పుడు ప్రబోధానందస్వామి గంభీరస్వరముతో "నాయనా! ఆనందమందిరమున దుఃఖములేదు. దుఃఖమును మఱచి మాతృధ్యానముచేసికొనుచుండుము.' అనియెను. గౌరీపతిశాస్త్రి భక్తమండలమున గలసి మాతృప్రార్థనముం గావించుచుండెను. భక్తులందఱు నుచ్చైస్స్వరమున మాతృగీతములం బాడుచు మైమఱచియుండిరి.

అంతలో నాకస్మికముగ రంగదాసుఁడు ముత్యాలును వెంటఁబెట్టుకొని యానందమందిరముఁ బ్రవేశించి ప్రబోధానందునకు సాష్టాంగనమస్కారములం గావించెను. ముత్యాలుకూడ నదేరీతిగ వందనముల నాచరించెను.

అప్పుడు స్వామి ప్రేమనయనములతోఁ దిలకించుచు "కుమారా! ఏమి యాకస్మికముగ నిట్లు వచ్చితివి? ఈబాలిక యెవ్వరు?' అనియెను.

రంగదాసుఁ డవనతవదనుఁడై యేమియును మాటాడఁజాలక పోయెను. అప్పుడు ముత్యాలు స్వామింజూచి భయముతో 'స్వామీ! నేను చండాలబాలికను' అనియెను.

ప్రబో—అయిననేమి? మాతృదేవియనుగ్రహమున కందఱును పాత్రులే.

ముత్యా—మహాత్మా! నాకట్టి యదృష్టము లభియించున ట్లనుగ్రహింపవలయును.

ప్రభో! — నీయభీష్టమేమియో తెలుపుము. జగన్మాత నీమనోరథము నీడేర్పఁగలదు.

అప్పుడు బాలికామణి యగుముత్యాలు రంగదాసునిం జూపుచు స్వామినుద్దేశించి ప్రశాంతమధురస్వరముతో "స్వామీ! ఈ దయాళుఁడు మాకుటుంబము నుద్ధరించినాఁడు. ఈపుణ్యాత్ముఁడు మా జనకుని నరకకూపమునుండి యుద్ధరించినాఁడు. నన్ను మృత్యుముఖమునుండి రక్షించినాఁడు. ఈపరోపకారపారీణు నవ్యాజప్రేమకు నేనస్వాధీనపడిపోయితిని. నేనే నాహృదయమునందీప్రేమస్వరూపున కాత్మసమర్పణముం గావించుకొంటిని.' అనిపలుకుచుఁ దన మెడలోని బంగరుపదకముం దీసి స్వామికిఁ జూపుచు "తండ్రీ! ఏశుభముహూర్తమున నీప్రేమైకమూర్తి తనకంఠమునందలి యీయమూల్యాభరణముందీసి నాకంఠము నలంకరించెనో యాముహూర్తమునందే నేనీతని ప్రేమసూత్రమునకుఁ గట్టువడిపోయితిని. స్వామీ! ఈమాతృమందిరమున మాతృదేవతసాక్షిగ ఈమాతృభక్తమండలము సాక్షిగ-మహాత్ములగు మీపాదములసాక్షిగ సత్యము చెప్పుచున్నాను. త్రికరణశుద్ధిగ సత్యము చెప్పుచున్నాను. ఆకారణముచేతనే నాకీతఁడు భర్త. నేనీతనిపాదదాసిని. నాకు మంగళసూత్రమైనను గళబంధమైనను నాప్రాణేశ్వరుఁడు ప్రేమైకహృదయముతో నాకొసంగినయీ బంగారుపదకమే యగుఁగాక! మహాత్మా! మహామాత యెదుట మాయిరువురిహృదయములును, నిరువురిప్రాణములును, నిరువురిజీవితములు నైక్యముచేసి యనుగ్రహింపుము! ఆశీర్వదింపుము!" అని వేఁడుకొనఁ దొడంగెను.

అప్పుడు స్త్రీమండలమునుండి సంభ్రమముతో జీవమణి లేచి ముత్యాలుచేతిలోని పదకముం దీసికొని రంగదాసుని గౌఁగిలించు

కొని "స్వామీ! ఈకుమారుఁడు నాకుమారుఁడు! నాభర్త యీ చిన్నిబిడ్డనెత్తికొనివచ్చినప్పటినుండియు నీపదక మీతని మెడలోనే యున్నది. ఇది రక్షామణిగ నెంచి యెన్నఁడు నీతనిమెడనుండి తీయకుండఁ గాపాడుచుండెడిదానను" అని చెప్పుచుండఁగనే రంగదాసుఁ డానందముతో నామెపాదములకు నమస్కరించెను.

అప్పుడు జీవమణి వాత్సల్యముతో నాతని లేవఁదీసి "నాయనా! ఎన్నాళ్లకుఁ గన్నులఁ బడితివి! జగన్మాతయనుగ్రహ మిన్నాళ్లకు సిద్ధించినది." అనుచుండఁగనే దేవీదాసుఁ డానందప్రఫుల్లనయనములతో వచ్చి రంగదాసును గౌఁగిలించుకొనియెను. రంగదాసుఁ డాతనికి నమస్కరించెను.

అప్పుడు వృద్ధుఁడగుగౌరీపతిశాస్త్రి భక్తమండలమునుండి చటాలున లేచి స్వామియెదుటఁ జేతులు జోడించుకొని నిలువఁబడి దైన్యగద్గదస్వరముతో "స్వామీ! ఆనందమందిర మానందమందిరమువలెనే యగపడుచున్నది. తండ్రీ! ఒక్కసారి నన్నాపదకమును జూడనిచ్చెదరా?" అని ప్రార్థించెను.

ప్రబోధానందస్వామి యాబాలికవంకఁ దిలకించెను. బాలికామణి యగుముత్యాలాపదకమును స్వామికందించెను. స్వామి దానినందుకొని చూచి గౌరీపతిశాస్త్రి కొసంగెను. శాస్త్రి దానినందుకొనుటయేతడవుగ నేమి చూచెనోగాని యంతలో నాతని సర్వాంగకములు నొక్కసారిగఁ బ్రకంపితములైపోయెను. ఆతని హృదయాంతరాళమునందనిర్వాచ్యానుభవమయ్యెను. ఆభావావేగముచే నాతఁడు నిలువునఁగూలఁబడిపోయెను. అందఱును విభ్రాంతులై యాతనిం జూచుచుండిరి. అప్పుడు స్వామి యాతని సమీపించి యాతనివీఁపుపైఁ జేయివైచితట్టెను. అంతలో గౌరీపతిశాస్త్రి యించుక తెలివి తెచ్చుకొని స్వామిం జూచి "మహాత్మా! ఈపద

కము నాకుమారునిది. ఈతఁడు నాకుమారుఁడు. ఈచిరంజీవినామకరణోత్సవసమయమునందు శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరుఁ డీపదకమును నాకుమారునకుఁ గట్నముగా నొసంగి యున్నాఁడు. ఆకాలముననే నాయధీశ్వరునియొద్ద నాస్థానపండితుఁడనైయుంటిని. ఈపదకమునందా మహారాజుపేరును చిరంజీవి యగునీగణపతిశర్మపేరుఁగూడ నున్నవి. ఈబిడ్డకు మూఁడేండ్లయిననిండకుండఁగనే యీపదకమున కాసించి దొంగలెత్తుకొనిపోయిరి. ఆదుఃఖముచేతనే నేనాస్థానమును వదలి నాజన్మస్థానమగు తారకాపురమునకుఁ బోయితిని. తండ్రీ! ఈచిరంజీవినాకుమారుఁడు. పుత్త్రికామరణదుఃఖమునఁ గ్రుంగిపోవుచున్ననాకు నష్టపుత్రసందర్శనభాగ్యము లభియించినది. దైవలీలలెంతటియద్భుతము లైనవి! మానవజీవితములెంతటివిచిత్రము లైనవి! తండ్రీ! చూడుము! ఈపదకముపై నీచిరంజీవినామ మున్నది." అని స్వామి కాపదకము నిచ్చి యాతఁడు చటాలునఁ బోయి కుమారుని గాఁగిలించుకొనియెను. ఆహా! రంగదాసుగణపతిశర్మ యయ్యెను. అప్పుడు గణపతిశర్మతండ్రియొడిలోఁ జిత్రప్రతిమయై పోయెను. జీవమణిదేవీదాసులాయిరువురను దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండిరి. ఎంతమాత్రమును భేద మగపడుట లేదు. ఆతఁడచ్చముగ నాతండ్రిబిడ్డవలెనే యుండెను. ఆనందమందిరములోనివారందఱు నాశ్చర్యపడిపోయిరి. సత్యవతి ఆచ్చపడిపోయెను.

ముత్యాలక్ష్మి కొంతసేపటివఱకును ఆచ్చపడిపోయెను. పిమ్మట నామెయుత్సాహగంభీరస్వరముతో "స్వామీ! నన్నుఁ బ్రేమించిన నాప్రియుఁడు—నేను ప్రేమించిన నాప్రియుఁడు- సామాన్యుఁడు కాక సద్వంశసంభూతుఁడే యని తెలిసికొనఁగలిగినందుకు—ఆనందము పట్టఁజాలకున్నదానను. నాజన్మము తరించినది. ఈదృష్టిదీపము దేవతామందిరమునఁ బ్రకాశింపఁగలుగుచున్నది. ఈమాలకాకి మణిపం

జరమున విహరింపఁగలుగుచున్నది! చాలును! నాకిదియే చాలును! ఆతఁడు నన్ను ప్రేమించుచున్నాఁడు! నేనాతనిఁ బ్రేమించుచున్నాను. మేనులు వేఱైనను మాయిరువురిహృదయములు నైక్యము లైనవి. ఆధిభౌతికసుఖమున కాసించి యార్యధర్మమునకుఁ గళంకితముగఁ జేయఁజాలను. ఆధ్యాత్మికానందము సంపూర్ణముగ లభియించిన నాకు భౌతికసుఖముతో నిమిత్తము లేదు. పరిణయబంధము లేనంతమాత్రమున మాపరస్పరసంబంధమున కెన్నటికిని విచ్ఛేదము కలుగఁబోదు. ఎప్పుడు నేనాతనిదాననే—ఆతఁ డెప్పుడును నావాఁడే—చాలును మహాత్మా! నాజీవితము చరితార్థమైనది." అనియెను.

దేవీమూర్తివలె నుపన్యసించుచున్నయాబాలికామణిం జూచి యందఱు నాశ్చర్యనిమగ్నులై పోయిరి.

అప్పుడు గణపతిశర్మ యానందవికసితవదనముతో "బాలికామణీ! భారతపుత్రికలలో నీవే ధన్యురాలవు. నేనెప్పటికిని నీవాఁడనే. నీవెప్పటికిని నాదానవే. మనయన్యోన్యప్రేమానుబంధమున కీయాధిభౌతికసంబంధములేవియు నంతరాయములు కాఁజాలవు. మనయిరువురిజీవితములు నీప్రేమసూత్రము ననుసరించియే పరమార్థమును గరతలామలకముగఁ జేసికొనుఁగాక!" అనియెను.

ప్రబోధానందుఁడు నిట్టూర్పువిడిచి "కుమారా! గణపతీ! నీకింకను నహంభావము వదలినదికాదు. ఈబాలిక చండాలకన్యక కాదు. జగన్మాతృకామూర్తి!" అనియెను.

గణపతి మఱి మాటాడఁజాలకపోయెను. అందఱు నద్భుతానందరసనిమగ్నహృదయు లైపోయిరి.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము.

కల్యాణగీతిలోఁ ♦ గలకంఠిచొక్క
ప్రణయగానంబులో ♦ భ్రమరికచిక్క
ఆనందవార్ధినే ♦ నవశస్సైయుంటెఁ
గరుణింపవే యింకఁ ♦ గల్యాణమూర్తి.

ఏకాంతసేవ —

వసంతయామిని రమణీయచంద్రికావసనసమంచితయై మనోమోహనమూర్తిం దాల్చియుండెను. ఆపండువెన్నెలవెలుంగులలోఁ బావనగోదావరీజలతరంగములు ప్రసన్నతేజోవిలసితములై యుండెను. ఆగౌతమీగర్భమున మెఱపుఁదీఁగలచేఁ గూర్పఁబడిన వెన్నెలపలకలచే నిర్మింపఁబడిన రెండువిలాసనౌకలు రాజహంసలంబోలి తరంగచాలనమునఁ దూఁగుచు మందగమనములతోఁ బ్రయాణము చేయుచుండెను. ఆనౌకాద్వయమునందును సురభిళకుసుమమాలికలు చుక్కలపేరులంబోలి విరాజిల్లుచుండెను. దివ్యచంద్రికలును, దివ్యసౌదామినులును, దివ్యనక్షత్రములును, దివ్యపరిమళములు నొక్కచోఁ జేరినట్లుండెను. ఆదివ్యతేజస్సౌందర్యమునకును, దివ్యసంగీతమాధుర్యమునకును నైక్యానుసంధాన మగుచుండెను. ఆదివ్యమాతృకాగీతామృతమునకును వసంతప్రేమామృతమునకును సమ్మేళన మగుచుండెను. అందుచే మధురచంద్రికావిలాసినియగు నామధుమాసయామిని మధురామృతరసప్రవాహినియై ప్రసన్నమధురమోహనపరిదర్శనంబునఁ బ్రకృతినంతను బరబ్రహ్మానందమయంబుగఁ జేసివైచుచుండెను.

అప్పుడాసుధామధురచంద్రాలోకితంబగుకోటిలింగక్షేత్రమునందలి గోదావరీతీరమునఁ బ్రబోధానందస్వామియు నానందాదేవియును గూర్చుండి సంభాషించుకొనుచుండిరి. ఆనందాదేవి వినయవినమితవదనయై చేతులు దోయిలించి మృదులస్వరముతో స్వామి నుద్దేశించి, “మహాత్మా! నేనెంతటిదానను. మీపావనపాదకమలపరాగలేశమే నన్నింతటిదానిగాఁ జేయఁగలిగినది. కాకున్నచో నబలనగు నేనెంతటిదానను” అనియెను.

ప్రబో—తల్లీ! నీవబలవు గావు. దేవీదుర్లభమగుదివ్యశక్తి నీయం దున్నది. నీవు పవిత్రప్రేమామృతమయదివ్యమూర్తివి. నీపావనచరణకమలస్పర్శముచేతనే భూలోకము సర్వసంపన్నిలయమైనది. నీపవిత్రావతారముచేతనే స్త్రీలోకము కీర్తనీయమైనది. నీప్రబోధవాగమృతరసప్రసారముచేఁ బతితలోకము పరమపావనమైనది. తల్లీ! నీవే ధన్యురాలవు. నీనిరంతరసందర్శనానందముచే నానయనేంద్రియములు ధన్యతమములైనవి. అమ్మా! నీవానందమూర్తివి. పరబ్రహ్మానందమూర్తివి.

ఆనం—స్వామీ! మీకృపాలేశముచే నన్నింతటిదానిగాఁ జేయ ననుగ్రహించితిరి—కాని—

ప్రబో—కానియేమితల్లీ!

ఆనం—అమృతము నర చేతియందుంచియు నారగించుట కభ్యంతరమును గల్పించుచున్నారు. తండ్రీ! ఇంకను నిల్లొంతకాల మోర్చియుండవలయును?

ప్రబో—అక్కఱలేదుతల్లీ! మీకష్టకాలము వదలిపోయినది.

ఆనం—స్వామీ! మీదయామహిమచే నెంతటికష్టమునైన సుఖముగ ననుభవింపఁగలసామర్థ్యము నాకు లభియించినది—

కాని—ప్రాణాంతరాంతరముల నిరంతరమును వేధించుచున్నయీ యనిర్వాచ్యమగు వేదనమాత్రము—

ప్రబో—బిడ్డా! మాతృదేవత నీనిశ్చలహృదయమును బరీక్షించినది. నీక్షమాస్వభావముం బరికించినది. నీదివ్యశక్తిం దిలకించినది. అందుచేతనే నిన్నమృతగర్భమునుండి యుద్ధరించినది.

ఆనం—మహాత్మా! ప్రేమైకమూర్తి యగునాలోకమాత నాకష్టము నేల గ్రహించినదికాదు?

ప్రబో—గ్రహించినది తల్లీ! నిఖిలదుఃఖనివారిణి యగు జగన్మాత కాలదోషము శమించువఱకును నీజీవితమును గాఢాంతరములకు మరలించినది. మారకదోషమునుండి తప్పించి మహారాజ్ఞీమణిం జేయునంతటిసామర్థ్యము మహామాతకుఁ దక్క మఱియెవ్వరి కున్నది?

ఆనం—మహాత్మా! సర్వశక్తిస్వరూపిణియగు జగజ్జననికూడ సమయమును నిరీక్షించుట యెందుకు?

ప్రబో—కాలము బ్రహ్మాదులకుఁగూడ నజేయమైనదికాదా?

ఆనం—తండ్రీ! ఇంకను నెంతకాలమిట్లు సహించి యుండవలయును?

ప్రబో—తల్లీ! నిశ్చలభక్తిభావముచే నిరంతరమాతృసేవాపరాయణవై నీవాయకాలకష్టసాగరమును నిత్యానందనౌకావశంబున నిరంతరాయముగ నుత్తరింపఁగలిగితివి. బిడ్డా! శుభముహూర్తము సమీపించుచున్నది. ఆనందనౌకాధిరోహణముం గావించి యానందమందిరమునఁ బ్రవేశింపుము.

అనునంతలో గౌతమీగర్భమునం దూఁగుచున్న జ్యోతిర్నౌకయొకటి పారిజాతకుసుమపరిమళముల వెదచల్లుచు వారిసమీపమునకు వచ్చి నిలిచెను. ప్రబోధానందునియనుజ్ఞం గైకొని యానం

దాదేవి యానందోత్ఫుల్లహృదయముతో నాదివ్యనౌక నధిరోహించెను. స్వామి యాకస్మికముగ నంతర్హితుఁడైపోయెను. అంతలో దివ్యదుందుభులు మొరసినట్లయ్యెను. దివినుండి పుష్పవర్షము గురిసినట్లయ్యెను. జ్యోతిర్మూర్తి యగునావిలాసనౌక—ఆపరిమళపుష్పనౌక—ఆయమృతప్రవాహమునం దానందతరంగోత్థితమై యుల్లనల్లనఁ బ్రయాణము చేయుచుండెను.

ఆయమృతచంద్రికాంతరాళమున నాగోదావరీతరంగిణియందలి యాజ్యోతిర్నౌకాద్వయ మొకదానివెనుకనొకటిగ బయలుదేరిపోవుచుండెను. అప్పుడాగౌతమీమాత దివ్యజ్యోతిర్మూర్తి యగుచుండెను. దివ్యపుష్పమాలికాలంకృత యగుచుండెను. దివ్యగంధవిలసిత యగుచుండెను. దివ్యగానామృతరసతరంగిత యగుచుండెను.

అప్పుడాయానందచంద్రికాంతరాళమున నానందతరంగసంచలితంబగునానందనౌకామధ్యమునందుండి యొకయానందరమణీమూర్తి యానందోద్రిక్తకంఠస్వరముతోఁ బాడుచున్న యానందసంగీతమీజగమంతయు నానందబ్రహ్మమయంబుగఁ జేయుచుండెను.

పూలరథం బెక్కి ♦ పోయెడివేళఁ
బ్రణయగీతములనేఁ ♦ బాడెడువేళ
విభువేణునాదంబు ♦ వినిపించువేళఁ
జిత్తమా! చిత్తమా! ♦ చెదరఁబోకమ్మ!—
ప్రణయసౌధంబులోఁ ♦ బతి యుండువేళఁ
బ్రేమలో మనసిచ్చి ♦ పిలిచెడివేళ,
నానందమూర్తియై ♦ యాడెడివేళఁ
జిత్తమా! చిత్తమా! ♦ చెదరఁబోకమ్మ!—

ప్రేమాలయంబులోఁ ♦ బ్రియుఁ జూడు వేళఁ
ప్రేమడోలికలలోఁ ♦ బ్రియుఁ దూఁగు వేళఁ
ప్రేమామృతాబ్ధిలోఁ ♦ బ్రియుఁ డీఁదు వేళఁ
చిత్తమా! చిత్తమా! ♦ చెదరఁ బోకమ్మ!—

కల్యాణదుర్గంబుఁ ♦ గైకొను వేళ
నానందసామ్రాజ్య ♦ మందెడి వేళ
విజయాభ్యుదయ భేరి ♦ వేయించు వేళఁ
చిత్తమా! చిత్తమా! ♦ చెదరఁ బోకమ్మ!—

సమయసూచకముగా ♦ సకినాలకుంచె
పయనంపువీథిలోఁ ♦ బైనుండి తిరిగె;
ఫలసూచకంబుగాఁ ♦ బలుకుల బరణి
యెలమావిగుంపులో ♦ నెదురేగుదెంచె;
నియతిసూచకముగా ♦ నీలాలమురళి
తలిరాకుఁదోఁటలోఁ ♦ దనయంత మ్రోగె;
క్షేమసూచకముగాఁ ♦ జేమంతిబంతి
తోరణాంతరమునఁ ♦ ద్రిల్లింత విడిమె;
సంతోష మొనఁగూర్చు ♦ శకునంబు లయ్యె;
సౌభాగ్యము ఫలించు ♦ సమయ మేతెంచె;
ఉన్నతాసనముపై ♦ నుండి నావిభుఁడు
పేరెత్తి చేయెత్తి ♦ పిలుచుచున్నాఁడు
ప్రేమలో మనసిచ్చి ♦ పిలుచుచున్నాఁడు
సెలవిచ్చి పంపరే ♦ చెలులార నన్ను!—

చిగురుజెండా పట్టి ♦ చెలి కలకంఠి
చెలువంబు దీపింప ♦ శిఖరాన నిలిచెఁ

తామరగొడుగెత్తి ♦ తరుణి మరాళి
వేవేగ తేరెక్కి ♦ వెనువెన్క నిలిచె;
ఫలగుచ్ఛములఁ బూని ♦ పడఁతి రాచిల్క
పలుకుదోడై వచ్చి ♦ పజ్జఁ గూర్చుండె;
స్వామి నర్చించుపూ ♦ జాద్రవ్యసమితి
సందడిఁ జేర్చి నే ♦ నాయత్త నైతి;
జగమెల్ల నవసుధా ♦ సారంబుగాఁగ
భువనమంతయు గంధ ♦ పూరంబుగాఁగ
మెఱపుఁదీఁగలకనుల్ ♦ మిఱుమిట్లుగొలుపఁ
దోలవే తుమ్మెదా ♦ తోలవే రథము!—

ప్రణయపురంబులోఁ ♦ బ్రాసాదవీథి
వేణుగానరవంబు ♦ వినవచ్చుచుండెఁ,
గల్యాణనగరిలోఁ ♦ గమలాలయమున
వీణాస్వనంబులు ♦ వినవచ్చుచుండె,
నుదయరాగంబులో ♦ నదయాద్రిశిఖరి
విశ్వగీతరవంబు ♦ వినవచ్చుచుండెఁ,
బరమధామంబులోఁ ♦ బ్రాంగణసీమ
వేదసాధురవంబు ♦ వినవచ్చుచుండె,
నిఖిలేశు నర్చింప ♦ నిమిష మేతెంచెఁ
బదిలంబు పదిలంబు ♦ పాణిద్వయంబ!
సర్వసాక్షిని జూచు సమయ మేతెంచె
నెమ్మదినెమ్మది ♦ నేత్రద్వయంబ!
ఆదిదేవుఁ గ్రహింప ♦ ననసరంబయ్యె
నవధాన మవధాన ♦ మంతరంగంబ!
వేదాంతమయుఁ జేరు ♦ వేళ యేతెంచె
భద్రంబు భద్రంబు ♦ ప్రాణరత్నంబ!—"

ఆ మానందసంగీతప్రస్వనము లామాతృగీతస్వనంబులతో నేకీభవించి యామానందచంద్రికామయప్రపంచమునందంతటను బ్రతిధ్వనించుచుండెను. అంతలో నానందరసతరంగితమై పోవుచున్న యా యానందనౌకాద్వయము నాకస్మికముగ నాగోదావరీగర్భమునందలి తదూరమున నదృశ్యమైపోయెను. ఆసమయమునందే యానందచంద్రిక లానందప్రభాతకాంతులలో నైక్యములైపోయెను. ఆప్రేమానందసంధిసమయమునఁ బ్రేమానందాదృశ్యరసన రంగమునుండి "అనుకూలగతి లభియించినచో నైహికసంసారమే యానందమయమైనది— బ్రహ్మానందమయమైనది!— పరబ్రహ్మానందమయమైనది!—" అనుప్రబోధవాక్యములు వెలువడి యామానందసంగీతప్రతిస్వనములలో విలీనములైపోయెను!

పరిశిష్టము.

ఈశైలవాహిని ♦ యింకిపోకుండ
నమృతార్ణవముఁ జేర ♦ నంతియేచాలుఁ!
ఈవాల్గెరదండ ♦ యెండిపోకుండ
నవ్యశ్రీమూర్తి నహించె ♦ నంతియేచాలుఁ.

ఏకాంతసేవ.

ఇంకఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? ఆనందాకల్యాణానందు లెవ్వరు? ఈసంగతి తెలిసినవారికిఁ జెప్పనక్కఱలేదు గాని తెలియనివారికి మాత్రము వారే సరస్వతీపరబ్రహ్మము లని చెప్పుచున్నాము. విరాగియైయున్న భర్తం జూచి నిరాశం జెంది యాత్మత్యాగముం జేసికొనఁదలంచిన సరస్వతి యానాఁడు కృష్ణవేణీగర్భ

10552

10552

END OF TITLE